

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції

Чернівці
2018

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
УНІВЕРСИТЕТ ОРАДИ
ГРОДНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯНКИ КУПАЛИ

РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції

(Чернівці, 17 квітня 2018 р.)

Чернівці
«Букрек»
2018

УДК 321.01(4)(08)
ББК 66.0я43

Р 64

Редколегія видання:

Проф., д.пол. н. А. М. Круглашов – науковий редактор
Проф., д.пол. н. Н. Ю. Ротар – заступник наукового редактора
Проф., д.пол. н. В. І. Бурдяк – член редколегії
Проф., д.пол. н. Є.П. Юрійчук – член редколегії
Доц., к.пол. н. І.С. Недокус – член редколегії
Доц., к.пол. н. М.М. Гуйтор – член редколегії
Доц., к.пол. н. С.М. Швидюк – член редколегії
К. і. н. Н. В. Нечасва – член редколегії
К. пол. н. У. Ю. Равлик – член редколегії
К. пол. н. У. Ю. Гев'юк – член редколегії
К. пол. н. І. В. Цікул – відповідальний секретар

Рецензенти:

Кочубей Л. О. – доктор політичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу теоретичних та прикладних проблем політології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України;

Романюк А. С. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології Львівського національного університету імені Івана Франка

Р 64 **Розвиток політичної науки:** європейські практики та національні перспективи: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. Чернівці, 17 квітня 2018 р. – Чернівці : Букрек, 2018. – 272 с.

ISBN 978-966-399-893-0

До збірника включено тези доповідей та виступів VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи», яка відбулася 17 квітня 2018 року в м. Чернівці. Центром обговорення стали проблеми еволюції методологічних парадигм політичної науки, функціонування, трансформації та ефективності політичних інститутів і процесів у концептуальному вимірі сучасності, актуальні проблеми процесів локалізації, регіоналізації, глобалізації у сучасному світі, становлення та еволюція політичної комунікації.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, усіх зацікавлених проблемами розвитку сучасної політичної науки.

Видання присвячено пам'яті доктора політичних наук, доцента Ігоря Мельничука.

УДК 321.01(4)(08)
ББК 66.0я43

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2018

© Науково-дослідницький інститут Європейської
інтеграції та регіональних досліджень, 2018

ISBN 978-966-399-893-0

Зміст

Передмова	7
-----------------	---

Розділ I

Еволюція методологічних парадигм і формування нових концептів у сучасній політичній науці

Sven Krüger. Examining Mens Rea Folk Concepts Versus Legal Concepts of Intentionality	9
Валерій Бортніков, Юлія Ємельянова. «Постмодернізаційні» концепції світового розвитку	13
Зінаїда Зайцева. Історія європейського індивіда в посткласичній науці	18
Катерина Михайлиця. Інтерпретація політичного: наукова позиція Ш. Муфф	21
Артур Артішевський. Інституціоналізм	26
Олег Козачук. Національне питання в сучасній політичній науці	29
Тетяна Миколишин. Політична система сучасної України: категоріальний аналіз	33
Віра Бурдяк. Методологія дослідження територіальних громад України	36
Віталій Чебаник. Концептуальні витоки регіональної політики	39
Крістіна Семенович. Категорії «вибори» та «виборчий процес» у системі інструментарію політичної науки	42
Ганна Смокова. «Цифрове покоління»: механізми соціалізації та життєві цінності	45
Максим Кошман. Сучасні наукові інтерпретації релігійного фактору у політичному житті суспільства	48
Юліан Надвірнянський. Теоретико-методологічні основи дослідження процесу прийняття політичних рішень	51
Ірина Акірі. Концептуальні підходи до дослідження зовнішньої політики США	55
Аліна Тодоріко. Міжнародні індекси оцінки довіри до інститутів влади	58

Розділ II

Інституціональний вимір регіональних політичних практик на макро-, мезо- та мікро- рівнях

Анатолій Круглашов Постреволюційні зміни: криза реформ чи реформаторів?	63
Дмитрій Лысюк Государственная элита и проблема реформирования белорусского общества	67

Наталія Ротар. Основні етапи та особливості формування регіонального політичного режиму у Чернівецькій області	70
Анастасія Репецька. Сучасна Україна: випробування реформами	73
Юрій Остапець, Рената Манайло-Приходько. Типові чи девіантні: розрахунок евклідової відстані для аналізу особливостей регіонального голосування в Україні на парламентських виборах 1998–2014 рр.....	77
Ігор Недокус. Парламентські вибори 2016 р. в Республіці Білорусь: виклики і тенденції.....	83
Сергій Швидюк. Суб'єкти виборчої боротьби на місцевому рівні у Польщі	86
Уляна Гев'юк. Принципи функціонування інституту президента в Литві.....	90
Мирослав Яворський. Особливості еволюції базових дискурсів правого популізму	93
Денис Василов. Основні концепції сутності адміністрування виборчого процесу.....	97
Микола Гуйтор, Микола Паринюк. Вплив етнічного фактору на політичний процес у Чернівецькій області.....	100
Вікторія Нос. Закон України «Про освіту»: актуальні аспекти реагування у Чернівецькій області.....	103
Павло Безуглий. Інституційний вимір регулювання міграційних процесів в Україні.....	106
Владислав Бзовій. Конфліктний потенціал сепаратизму	110
Ірина Равлик Інститути захисту прав людини у пострадянських державах: проблеми становлення та функціонування	112
Віталій Моцок Ефективність російського «суверенного авторитаризму» в умовах «Української кризи»	115
Валерія Михальська. Мета політики управління постконфліктними територіями.....	119
Алла Бортнікова. Центр надання адміністративних послуг у місті Луцьку як втілення процесів децентралізації.....	122
Адріан Шербеною. Лобізм як засіб просування інтересів в сучасному суспільстві.....	125

Розділ III

Динаміка оновлення механізмів та інструментарію політичної комунікації в Україні: від консультацій з громадськістю до суспільного мовлення

Костянтин Капіцький. Інструменти прямої демократії у вирішенні питань місцевого самоврядування: особливості європейського досвіду	129
--	-----

В. Н. Ватиль. Гуманитарний дискурс как фактор сопряжения Беларуси и ЕС: идейно-символические нарративы и социально-политические практики.....	131
Анатолій Лысюк. Политическое лидерство в эпоху постмодерна: основные детерминанты и тренды	135
Іван Осадця. Еволюція комунікаційної діяльності політичних акторів Республіки Болгарія в контексті членства країни в ЄС	138
Ірина Цікул. Діалог як форма політичної комунікації	142
Юлія Подкидишева. Вплив суспільного телебачення на регіональні політичні процеси (на прикладі Чернівецької області)	145
Галина Кузуб. Веб-сайти ОТГ як сучасний механізм політичної комунікації (на прикладі Чернівецької області)	149
Ігор Білівський. Трансформація інформаційних функцій держави	152
Олена Сороколітня. Методики спостереження за діяльністю ЗМІ у виборчому процесі	155
Вікторія Мазур. Сутність євроінтеграційної ідеї у риториці української політичної еліти в період Помаранчевої революції	163
Дарія Кузьміна. Реалізація громадянських ініціатив як механізм самоорганізації громадянського суспільства в Україні	166

Розділ IV

Публічне управління в Україні в контексті процесів децентралізації влади та виконання Угоди про Асоціацію з ЄС

Anastasia FOURNARI, Efsthia NTROUVA. National integration mechanism and government effectiveness: the relationship between tax and citizen	170
Віталій Шпачук. Основні виклики процесу трансформації публічного управління та державної служби в Україні у контексті виконання Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом	173
Вікторія Семанів. Концептуальні підходи до визначення та змісту поняття «аналіз державної політики»	177
Антоніна Остафійчук. Специфіка розмежування політичного та адміністративного рівнів системи публічного управління	179
Маріус Кантар. Адміністративний нагляд у сфері місцевого самоврядування: зарубіжний досвід	183
Сергій Чорний. Адаптація закордонного досвіду державної служби для України	186
Владислав Сарафінчан. Динаміка впровадження фінансової децентралізації в контексті нової інституційної основи місцевого самоврядування в Україні	189
Михайло Герман. Перспективи розвитку співробітництва територіальних громад в Україні	193

Максим Базелюк. Основні проблеми реалізації реформи з децентралізації влади в Україні.....	196
Олена Дмитрів. Інструменти протидії корупції на рівні місцевого самоврядування в Україні	199
Богдана Зінч. Ресурси публічної політики.....	201

Розділ IV

Еволюція смислового та функціонального наповнення геополітичного простору

Валентин Балюк. Демократичний транзит та консолідація держави. Досвід Польщі та України.....	205
Daniela Drugas. Push and pull factors of forced migration. The importance of social media and the European Union's response to the forced migration crisis.....	207
Леся Радченко. Глобалістика – наука про сучасні світові системи.....	209
Дмитро Антонюк. Теорії та концепції публічного управління в умовах глобалізації	213
Людмила Новоскольцева. Виклики і перспективи України в глобалізованому світі.....	216
Омельян Тарнавський. Опозиційність Девіда Кемерона щодо Європейського Союзу: як лідер консерваторів привів Сполучене Королівство до початку процедури виходу з ЄС.....	219
Леся Дорош. «Ефект доміно» після Brexit як виклик майбутньому Європейського Союзу	223
Ірина Максимчук. Динаміка відносин Україна – ЄС в контексті змін глобального політичного ландшафту.....	226
Сергій Чайка. Деякі аспекти європейського законодавства щодо управління міграційними процесами	229
Олександр Клейноцький. Європейський Парламент та Європейська Комісія як провідні органи ЄС.....	232
Геннадій Новоскольцев. Гібридна війна як інструмент глобалізації.....	235
Вікторія Грубляк. Європейський досвід забезпечення прав національних меншин	240
Євгенія Юрійчук. Спостереження від ОБСЄ виборів у Російській Федерації: ефективність vs політична доцільність.....	243
Наталія Нечаєва-Юрійчук. Прикордоння у системі міжнародної безпеки: уроки кінця ХХ – початку ХХІ століття.....	250
Наталія Стрельчук, Катерина Дронь. Співробітництво України та Молдови з питань охорони державних кордонів.....	253
Олена Смитюх. Соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції для країн-донорів.....	260

ПЕРЕДМОВА

Уже восьмий рік поспіль Чернівці гостинно приймають учасників Міжнародної наукової конференції «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи». Гарні весняні дні контрастують із політичними подіями в Європі та світі, де тенденція до конфліктності стає домінантною і поки що немає ознак деескалації напруження – як у російсько-українському протистоянні, так і в трагічному розвитку ситуації в Сирії, проблемах із ядерними загрозами з боку КНДР та в інших «гарячих точках» нашого все більше вразливого світу.

Не будучи панацеєю від усіх бід людства, політична наука все ж покликана аналізувати та прогнозувати розвиток окремих держав та міжнародної політики, шукати шляхи вирішення багатьох проблем внутрішньої та зовнішньої політики, оцінювати вчинки політичних акторів та формувати політичні орієнтири громадян. Ці та багато інших завдань, які постали перед політичними науковцями, вимагають їх постійного професійного діалогу, обміну досвідом проведення теоретичних і прикладних досліджень, вирішення багатьох інших питань, які постають перед науковою спільнотою. Тому традиція проведення нашої конференції є одним із багатьох важливих кроків у напрямку здійснення цієї професійної комунікації, осмислення викликів сучасності та формування готовності до вимог майбутнього.

Цьогорічна конференція присвячена пам'яті нашого колеги – доктора політичних наук, доцента Ігоря Миколайовича Мельничука (1973–2017 рр.), життя та професійна діяльність якого найтісніше пов'язані з факультетом історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Саме тут з часу заснування у 1998 р. кафедри політології та державного управління (спочатку – кафедри політології та соціології) він сумлінно та відповідально працював з її формування до свого передчасного відходу з життя. Колеги і друзі щиро сумують з приводу цієї непоправної та болісної втрати. Проведенням цієї конференції ми підкреслюємо, що пам'ять про нашого колегу і товариша продовжує жити і ми прагнемо її оберігати й надалі. В рамках конференції проводиться засідання круглого столу «Українсько-російські відносини в умовах гібридної війни», на якому заявлена про-

блема обговорюватиметься в контексті ідей доктора політичних наук Ігоря Миколайовича Мельничука.

Цьогорічна конференція спрямована також на пошуки вирішення проблем розвитку політичної науки в контексті сучасних політичних викликів, європейських наукових здобутків і дослідницького досвіду. Головними завданнями конференції організатори вважають наступні:

- визначення основних напрямків сучасних політологічних досліджень у світі та обговорення їх результатів;
- систематизація здобутків і проблемних питань розвитку політичної науки в Україні та сусідніх країнах;
- окреслення основних шляхів подальшого поступу політичної науки в країнах Східної Європи;
- сприяння комунікацій науковців різних навчальних закладів України та країн Європи.

Приємно відзначити, що саме цього року до організації конференції долучилися наші давні партнери - Університет Орадя (Румунія) та Гродненський державний університет імені Янки Купали (Республіка Білорусь). Ми раді, що окрім українських науковців, участі в ній зацікавилися дослідники з Білорусі, Греції, Польщі, Словаччини та Румунії. Від імені Оргкомітету конференції, зокрема від колективу кафедри політології та державного управління та НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень нашого університету бажаємо всім її учасникам плідної праці та незабутніх вражень від професійного спілкування та перебування в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича!

*Науковий координатор конференції
проф. **Анатолій Круглашов***

Розділ I

ЕВОЛЮЦІЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПАРАДИГМ І ФОРМУВАННЯ НОВИХ КОНЦЕПТІВ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

Sven Krüger

Examining Mens Rea

*Folk Concepts Versus Legal Concepts
of Intentionality*

In legal decision making intention, motive, or forethought have generated a great deal of doubt, dispute, and confusion. In the courtroom as in daily life, people consider the processes of others' minds. It is a human tendency to reason about and infer mental states in other people. This capacity to infer mental states—typically called theory of mind or folk psychology—serves to coordinate social interaction and is a motivator in human biological and cultural evolution.

The law is no exception. It, too, incorporates concepts of the human theory of mind. Any human of today would not accept a fair and just a legal system that rejected the considerations of an agent's mental state when committing a transgression or crime. The inference of mental states in evaluating action is firmly ensconced in the law. However, the role of mental states in legal decision-making has generated a great deal of doubt, dispute, and confusion.

There are at least two challenges to a fair and just treatment of mental states in the law. First, is the conceptual – the valid and precise use of the concepts of mental states in reasoning about the defendant's actions and in assigning responsibility, blame, and punishment. The second is the challenging inferential thereby making reliable and accurate inferences of mental states from behavior and circumstantial evidence. The task is far easier when the states to be inferred are well defined. Thus, meeting the first challenge is a prerequisite for meeting the second – well-defined concepts are a prerequisite for reliable judgments.

An empirical based strategy of defining and using the concepts of mens rea in the law that can support jurors' reasoning about defend-

ants' mental states and can also satisfy the perceptions of justice by the social community at large.

A folk conceptual approach; also thought to be an empirical, folk-conceptual analysis uses social psychological research to determine the meaning and significance of folk concepts concerning *mens rea*. A folk concept (e.g., agent, intentional, belief, desire) operates like a filter that classifies certain perceptual input into significant categories and thus frames or interprets the perceptual input in ways that facilitate subsequent processing, including prediction, explanation, evaluation, and action (Malle, in press).

In philosophy, the study of intentionality has usually centered on the question «What are the conditions for an action to be intentional?» This question is, of course, another way of asking how intentionality should be defined. An action is defined as intentional if it is caused by the agent's intention, which is itself based on the agent's beliefs and desires. Thus, it is the configuration of mental states (intention, belief, desire) that confers intentionality upon a behavior.

The problem with a philosophical model of intentionality, however, is that it defines an idealized concept. Is this concept sufficiently similar to the one that ordinary people use when making judgments of intentionality in court or in daily interactions? Surprisingly little empirical research has been devoted to the folk concept of intentionality—to the question of how people, not legal scholars or philosophers, define intentionality.

The only way to settle these disagreements and arrive at a valid reconstruction of the folk concept of intentionality is through empirical studies. In a series of such studies, Malle and Knobe (1997) examined the agreement people show in their judgments of intentionality and identified the conditions that determine an intentionality judgment.

Judgments of intentionality have important implications for verdicts and sentencing and do not just foreshadow them, every effort should be made to dissociate intentionality judgments from evaluative feelings or culpability assignments. In a sense, perhaps separating *mens* from *rea*.

How can such separation be achieved? One option is to ask perceivers (jurors) to make intentionality judgments while exhorting them to leave their evaluative feelings aside. From all we know about

human judgment faculties, this option promises only partial success, but empirical studies will have to explore whether there is at least some value to the procedure.

Another option is to let people fully express their anger or outrage first (to get them out of cognition's way, so to speak) and then ask them, clearly marked as a separate question, about the defendant's intentions or the intentionality of her actions. The logic here is that once these evaluative feelings are expressed, perceivers are less likely to use intentionality judgments to express them again; but if intentionality judgments are the only way for them to express evaluative feelings, those judgments will likely be biased (Mele, 2001).

A third option is to have people judge either intentionality or blame, but not both. In the United States, some murder trials in fact employ two juries—one that determines intent, another that decides about the death penalty (Office of the Circuit Executive, 2000). This method can be further improved by providing juries with comparison cases that anchor their judgments. The logic here is that people have difficulties making absolute judgments but are good at making relative judgments (i.e., discriminations).

Considering the systematic and consistent nature of folk concepts of the mind and contrasting them with the often inconsistent, confusing, and ambiguous legal concepts of *mens rea* is of both academic interest and also has direct implications for the quality of legal proceedings. Jury instructions are often misunderstood, and jurors' miscomprehension is related to the penalty they support (Weiner, Pritchard, & Weston, 1995).

One essential reason for such misunderstandings could be that jurors' folk concepts clash with the legal concepts that they are expected to apply. More importantly, research suggests that jurors fail to eschew their folk concepts when instructed about the legal version of the corresponding concept (Smith, 1993). As a result, standard legal proceedings that do not explicitly consider people's folk concepts of mind are seriously flawed, because the interference between folk concepts and legal concepts undermines rational decision making, strains perceptions of justice, and distances legal institutions from the society that it is expected to serve.

A possible remedy for this problematic situation consists of three steps. The first is to recognize and document the systematic and con-

sistent nature of folk concepts of the mind that people apply in ordinary life. The second is to select those folk concepts that are important for the law (such as the components of intentionality) and use them in their original meaning when formulating laws as well as jury instructions. Technical concepts may be introduced as well, but their labels must be sufficiently distinct from folk concepts to avert interference and confusion. Finally, if the selected concepts of mind are to serve a distinct function in the law, they must be separated from notions of culpability and punishment. Similarly, jurors' judgments of intention and other mental states must be dissociated from evaluative feelings of anger, outrage, and vengeance. When these steps have been taken, legal proceedings will profit from the added differentiation that mental concepts provide, the added fairness that these differentiations afford, and the reconciliation of the legal and societal view of human behavior.

References

1. *How people explain behavior: A new theoretical framework.* *Personality and Social Psychology Review*, 3, 23-48. Malle, B. F. (2001). *Folk explanations of intentional action.* In B. F. Malle, L. J. Moses, & D. A. Baldwin.
2. *The distinction between desire and intention: A folk-conceptual analysis.* In B. F. Malle, L. J. Moses, & D. A. Baldwin (Eds.), *Intentions and intentionality: Foundations of social cognition* ,Cambridge, MA: MIT Press. Malle, B. F., Knobe, J., O'Laughlin, M., Pearce, G. E., & Nelson, S. E. (2000).
3. Mele, A. R., & Moser, P. K. (1994). *Intentional action.* Mele, A., & Sverdlik, S. (1996).
4. Smith, V. L. (1993). *When prior knowledge and law collide.* *Law and Human Behavior*, 17, 507-536.
5. *Social science in law: Cases and materials.* Mineola, NY: Foundation. *Ninth Circuit manual of model jury instructions: Criminal*, 5.5. (1997). St. Paul, MN: West. Office of the Circuit Executive. (2002).
6. *The descent of mind: Psychological perspectives on hominid evolution* (pp. 173-193). New York: Oxford University Press. Weiner, R. L., Pritchard, C. C., & Weston, M. (1995).

**Валерій Бортніков,
Юлія Ємельянова**

**«Постмодернізаційні»
концепції світового розвитку**

У ході розробки концепцій і парадигм світового розвитку вдалося подолати методологічні вади і обмеження теорії модернізації, яка панувала у 1960-1980-ті рр. Як зазначають сучасні вчені, теорія модернізації – пройдений етап у соціології та теорії розвитку, однак вона «знаходить можливість вороття під виглядом глобалізації» [1, с. 75].

Одним із послідовних критиків теорії модернізації є І. Валерстайн, американський соціолог, політолог і філософ-неомарксист, засновник *світ-системного аналізу*. Він вважає, що теорія модернізації себе повністю дискредитувала інтелектуально та ідеологічно. У його альтернативній теорії світ-система – гетерогенний тип історичної системи, що є основною одиницею розвитку у світ-системному підході, який виник на ґрунті критики лінійної і цивілізаційної парадигм розвитку. Унікальність сучасної епохи, на думку вченого, полягає у тому, що одна із світ-економік, а саме європейська світ-економіка, уникнула дезінтеграції у протистоянні зі світ-імперією Габсбургів і заклала підвалини модерної світ-системи. Остання мала час, щоб розвинутися як капіталістична економіка, охопити земну кулю й поглинути всі існуючі міні-системи та світ-імперії. На кінець XIX ст. у світі склалася єдина історична система, і ця ситуація залишається незмінною і дотепер [2, с. 901-902]. До речі, вчені, що вивчають світ-систему (М. Уотерс, З. Бауман, М. Кастельс) вважають, що роль держави, як інституту в умовах глобалізації зменшується, чого не можна сказати про Україну, яка перебуває в умовах трансформації.

Сучасна постнекласична наука усе частіше зосереджується на дослідженні унікальних, переломних, біфуркаційних та інших нелінійних процесах, де особливу роль починають відігравати ексклюзивні, певною мірою випадкові події, які стають релевантними для макроеволюції, змінюючи хід подальшого розвитку людства. У цьому контексті значний науковий інтерес викликає така концепція соціальних й історичних змін, як *теорія діяльності* у формування суспільства. Її розробники (У. Баклі,

А. Етціоні, А. Турен, М. Крозьє, Е. Гідденс, Т. Бернс, М. Арчер, П. Штомпка), на відміну від теорії еволюції, теорії соціальних циклів й історичного матеріалізму, переносять акцент на пошук форми, структури діяльності, на сам механізм, що рухає зміни. Замість позаособистісних історичних тенденцій виділялась і висувалась на перший план індивідуальна і колективна активність людей, які конструюють світ. Замість детерміністської неминучості підкреслювалася роль вільного вибору і рішень, які приймаються окремими діючими особами і групами людей, а також значення випадку, емоції, примхи. Замість заздалегідь встановленого зверху спрямування або очікуваної історичної циклічності стверджувалася відкритість, альтернативність і багатоспрямованість можливих процесів [3, с. 514, 549].

Так, за П. Штомпкою, критерій прогресу перебуває не в якомусь примарному майбутньому, а в реальній сучасності; не в тому, до чого суспільство прагне, а у тому, чим воно є насправді сьогодні. Це означає пошук, виявлення таких особливостей реально існуючих, тут і зараз, суспільств, які дозволять визначати ці суспільства як прогресивні або консервативні. Це означає також пошук, виявлення таких якостей людей, які дозволяють називати їх дії прогресивними чи такими, що гальмують прогрес. Це також пошук таких контурів соціальних теорій (доктрин, ідеологій), які дозволяють трактувати ці теорії як прогресивні або консервативні [3, с. 467].

Відомий англійський соціолог Е. Гідденс пропонує *дискретну* інтерпретацію сучасного соціального і політичного розвитку, під якою розуміють те, що в історії існують як типові, так й унікальні події. Соціолог виділяє три головні риси, що визначають характер сучасності. Перша - фантастично зросла швидкість змін усіх процесів в суспільстві. Друга - це глобальність простору, на якому відбуваються зміни, незіставні зі сферою змін у всіх традиційних суспільствах - практично усі регіони світу втягнуті у взаємодію. Третя - з'явилися соціально-політичні форми, які раніше зовсім не існували, зокрема суб'єкти суспільних відносин, представлені неурядовими організаціями, транснаціональними корпораціями, екологічними та іншими організаціями. Е. Гідденс підкреслює, що його концепція сучасності не зводиться до макротенденцій. Вона органічно включає в себе мікротенденції, які є мікро не за значимістю, а за рівнем аналізу соціально-по-

літичної реальності, що стосується внутрішньо особистих трансформацій в плані вільної, активно діючої людини [4, с. 196, 198].

Знаний філософ сучасності академік В. Стюпін виділяє два типи розвитку сучасного людства – *традиціоналістський* і *техногенний*. Сутність техногенного типу полягає у тому, що завдяки таким його властивостям, як діяльнісний активізм, інноваційність, наукова раціональність, індивідуалізм, воля до влади та ін., цей тип розвитку передвизначив його колосальні успіхи у матеріальному, соціальному і моральному благоустрою суспільства. Водночас, на думку мислителя, техногенна цивілізація сьогодні досягла краю своїх можливостей, свідченням чого є наявність так званих глобальних проблем сучасності. Нова стратегія світового розвитку має сприяти виходу із глобальних криз і переходові до нового типу цивілізаційного розвитку – третього відносно до традиційного і техногенного. А це, у свою чергу, передбачає формування нової матриці цінностей, яка відповідає ідеалу збереження біосфери та людства. Її початком можуть стати паростки нових цінностей, які виникають у техногенній культурі. Так, ідея прискореного прогресу сьогодні трансформується в ідею стійкого розвитку. Змінюється уявлення про природу як лише джерело ресурсів: відповідно сучасній науці оточуюче середовище є живим організмом – біосферою, частиною якою ми є і з законами розвитку якої ми повинні рахуватися у власній діяльності [5].

Універсальні концепції розвитку суспільства споживання та мультикультуралізму вже не мають достатньої методологічної спроможності пояснити ні сьогодні, ні головні ознаки майбутнього устрою суспільства. Їх аналіз і критика відомими інтелектуалами епохи стають підставою пошуку альтернативних підходів і концепцій, вказуючи на об'єктивну партикулярність і складність об'єкту дослідження. Так, обґрунтованою є точка зору, що у сучасній «глобальній цивілізації ризику» взаємодіють «локальні культури ризику», які грають різні ролі у загальному соціальному процесі. Спроби трансформувати стиль життя або соціальні інститути локальних культурних суб'єктів ставлять під загрозу саме їх існування [6, с. 354-355]. Інакше кажучи, цивілізаційні перспективи постсучасності відкриваються у формі парадоксу: чим помітніше йде процес глобалізації, тим міцніше стає спротив окремих етнонаціональних спільнот і народів.

Сучасна соціальна теорія фундаментальною ознакою будь-якого суспільства вважає його соціокультурну єдність, яка не формується штучно, але виникає завдяки тривалій еволюції певних практик, традицій та інститутів. Факт існування великої кількості різноманітних соціокультурних спільнот, їх стійкість у часі й просторі доводить їх природну необхідність для функціонування людства як складної системи. Втім відомо, що остання хвиля глобалізації ставить під загрозу культурне розмаїття людства, тому що спрощує соціальні структури і культурні практики, універсалізуючи соціокультурне середовище. У такому аспекті глобалізація набуває ознак антигуманного процесу руйнування еволюційної тенденції ускладнення людини та її соціального простору як представника виду «*Ното*».

Метою соціальної теорії має бути створення стратегії підготовки людини до зустрічі із «парадоксальним» світом, яка містила б у собі механізм забезпечення умов максимальної стабілізації групових ідентичностей із метою подальшого їх оптимального функціонування й навіть розвитку. Йдеться про необхідність міждисциплінарних досліджень системи цінностей, зразків поведінки, традицій, міфології, ментальності, мови, соціальних інститутів та інших різноманітних суб'єктів сучасного багатокультурного соціального світу. З позиції соціальної психології підтримка групової ідентичності має за перспективу стабілізацію індивідуальної ідентичності, яка, коли вона перебуває під загрозою, провокує інтолерантність, конфліктогенність, агресивність індивідуального суб'єкту. Такий суб'єкт не здатен ефективно реалізовувати власну свободу, відчувати свою гідність у системі моральних цінностей певного суспільства. Саме таким шляхом, прагматизуючи філософський принцип загального зв'язку, сучасна соціальна теорія на фундаментальному рівні підтверджує уявлення про цілісність, структурність, складність, упорядкованість і ієрархізованість об'єкта. При цьому ідеал сталого розвитку, який утверджується в культурі, показує нові пріоритети: відмова від руйнування, навіть трансформації феноменів соціокультурного поля на користь їх обережної адаптації до нових практик [7].

Тут наведено лише незначну частину теоретичних моделей, концептів і бачення перспектив поступу людства, хоча існує багато інших. Раптовість соціальних змін, що відбуваються у глобалізованому світі, не дає нам змоги впевнено визначати перспек-

тивні моделі майбутнього розвитку країн і народів. До того ж, з'являються нові виклики, які потребують принципово нових підходів до їх вирішення. Як писав відомий німецький історик і філософ Р. Козеллек, стара добра фраза «ми вчимося не для школи, а для знань», втратила свою силу. Ми вчимося лише настільки, наскільки здатні переучуватися [8, с. 247]. Упродовж останніх 200 років техніка і промисловість стиснули у часі відрізки досвіду, що можуть стабілізуватися лише за незмінних умов. Передумови наших життєвих процесів змінюються швидше, ніж це було раніше, навіть структури стають подіями, бо теж міняються надто швидко. У той же час суспільство функціонує безперервно і показує свою спроможність до самовідтворення навіть у несприятливих умовах зміни теоретичного самоосмислення.

Список використаних джерел

1. Питерзе Я. Н. Глобалізація як гібридизація. Глобальні модерності / за ред. М. Фезерстоуна, С. Леша, Р. Робертсона; пер. з англ. Т. Цимбала. – Київ: Ніка-Центр, 2013. – С. 73-105.
2. Історія політичної думки: підручн. / за заг. ред. Н. М. Хоми [І. В. Алексеєнко, Т. В. Андрющенко, О. В. Бабкіна та ін.]. – Львів: Новий світ – 2000, 2016. – С. 900-903.
3. Штомпка П. Соціологія. Аналіз сучасного суспільства: пер. с польськ. С. М. Червоной. – Москва: Логос, 2005. – 664 с.
4. Ашин Г. К., Кравченко С. А., Лозанський Э. Д. Соціологія політики. Сравнительный анализ российских и американских политических реалий. – Москва: Экзамен, 2001. – 608 с.
5. Філософія відкриває нам нові світи. URL: <https://www.sb.by/articles/filosofiya-otkryvaet-nam-novye-miry-.html> [дата звернення: 10.11.2017].
6. Стризов А. Л. Ризики цивилизации как фактор трансформации философского знания. Национальная философия в глобальном мире: тезисы Первого белорусского философского конгресса / Национальная академия наук Беларуси, Институт философии; редкол.: В. Г. Гусаков (пред.) [и др.]. – Минск: Беларуская навука, 2017. – 765 с.
7. Степин В. С. XXI век – радикальная трансформация типа цивилизационного развития. Доклад на XVII Лихачёвских чтениях; СПбГУП, Санкт-Петербург, май 2017. URL: http://www.lihachev.ru/pic/site/files/lihicht/2017/dokladi/StepinVS_plen_rus_izd.pdf. – Дата доступу: [дата звернення: 19.08.2017].
8. Козеллек Р. Часові пласти. Дослідження з теорії історії; пер. з нім. Київ: ДУХ і ЛІТЕРА, 2006. 436 с.

Зінаїда Зайцева

**Історія європейського індивіда
в посткласичній науці**

Формування проблеми історії європейського індивіда в науковому просторі стало одним з результатів світоглядних змін в європейській цивілізації, що почалися в епоху Просвітництва і завершилися в першій половині – посередині XIX ст. Ядром цих змін є визнання європейцями індивідуалізму як однієї з домінант західної цивілізації, джерелом – теорія природного права, яка визнавала за кожним індивідом наявність вроджених і невід’ємних свобод. Саме визнання природних прав людини надавало абсолютної значимості індивідуальній особистості, а пізніше стало підґрунтям формування ідеї самоцінності кожного індивіда, згідно з якою окрема людина визнавалася значимою сама по собі, а не відповідно до соціального статусу. Ще однією важливою основою народження історії європейського індивіда була ідея прогресу, тобто віра в поступальний характер розвитку людського розуму і в здатність цього розуму змінювати людину і суспільство на краще. Вся людська історія сприймалася в цій перспективі як рух від релігійної темряви до світла знання, від індивідуальної несвободи – до свободи. На істориків та історичні дослідження ці ідеї вплинули швидше опосередковано, оскільки спочатку вони лягли в основу теорій становлення новоевропейського індивідуалізму в політичній філософії та соціології.

Наприкінці XX ст. в гуманітарних науках відбулися суттєві зміни, що позначилися на осмисленні проблеми історії європейського індивіда. Особливостями цього нового осмислення стало, з одного боку, підвищення уваги до використання відповідного понятійного апарату, з іншого – визнання його недостатньої розробленості. Дослідники почали частіше підкреслювати, що позиціонування відмінностей та дистанції між поняттями, які позначають людину як агента та його суб’єктність (особистість, Я), як і раніше, залишаються недостатньо чіткими, особливо коли йдеться про їх значення в різних мовах. Одночасно в гуманітарних науках почала фіксуватися виразна тенденція до зміни загальноприйнятих понять, що позначають людину як діяльнісне начало. Замість звичних термінів «індивід», «людина», «особистість», «Я» частіше почали вживати більш загальне поняття «суб’єкт», що

має певне смислове навантаження: не стільки індивід як агент, скільки індивід як результат дії владних відносин. Як пояснює Л. Монроз, «суб'єкт» - термін одночасно граматичний і політичний - набув останнім часом популярності не просто як модний синонім слова «індивід». Справа саме в тому, що цей термін дозволяє підкреслити: індивіди й сама концепція «індивідуально-го» історично формуються мовою і суспільством» [1, с. 19].

Така зміна термінологічного інструментарію безпосередньо пов'язана з новими трактуваннями поняття суб'єктності в пост класичній науці, основою яких є ідея Ф. Ніцше про те, що суб'єктність не є метафізичною природною даністю, навпаки, вона є чимось, що винайдено і додано в наш досвід повсякденності. Ф. Ніцше наполягав на випадковості суб'єктності: те, що ми найкраще знаємо як «Я», яке лежить в основі наших уявлень про особистість і індивідуальність, не має природних коренів. Відповідно, суб'єктність є тільки історично обумовленим продуктом соціальних і культурних відносин. Ідея Ф. Ніцше про соціальну та культурну сконструйованість людської суб'єктності в подальшому отримала розвиток у різних галузях гуманітарного знання, на що зокрема вплинули роботи М. Фуко. Завдяки його дослідженням в гуманітарних науках стало авторитетним уявлення про те, що поняття, які позначають людську суб'єктність, не є відображенням «об'єктивної реальності». Людину почали частіше розглядати не як онтологічну субстанцію, а як результат дії певних історично мінливих та змінюваних владних відносин в суспільстві [3]. «Самість» людини, за М. Фуко, породжена різними громадськими інститутами.

У посткласичній інтерпретації концепт індивіда виступає як єдність, природним чином асоційована і залежна від моралі та закону, від таких понять як суверенність, право, раціональність, відповідальність, розумове здоров'я. Тобто індивід виступає не як первинний «атом» або позачасова онтологічна характеристика, а як специфічна самоінтерпретація людини в практиках його підпорядкування і вивільнення. При такому розумінні проблеми головне завдання дослідника (історика, політолога, соціолога) полягає в описі того, як індивід знаходить конкретну форму через артикуляцію невизначеності в специфічних соціальних та історичних контекстах [3, р. 97-98].

У своїх останніх роботах М. Фуко окреслив загальну спрямованість змін в уявленнях про людину як суб'єкта упродовж щонайменше двох тисячоліть європейської історії. Він пише про два типи ставлення до самого себе, що існували в греко-римській та християнській традиціях. Зосереджуючи увагу на змінах владних функцій античного і християнського дискурсів, недискурсивних практиках стосовно суб'єкта, а також на змінах способів його артикуляції, М. Фуко зазначає, що перший тип Я, котрий домінував в античності і поступово трансформувалася на християнський, можна охарактеризувати як «турботу про себе». Така турбота має на увазі не відкриття істин в собі, а засвоєння їх, наприклад, настільки повне засвоєння правил і норм поведінки, що бажані дії людини стають автоматичними. Цей спосіб ставлення до самого себе передбачає відсутність принципової різниці між тим, який Я є, і тим, яким Я можу бути: Я можу стати тим, ким Я хочу, бо Я – не більше ніж чиста форма, відкрита для письма. Другий тип Я, що з'явився в Європі разом з християнством і панує донині, М. Фуко називає «герменевтичним Я», яке припускає наявність існуючої даності, яку індивід намагається осягнути [4, р. 46].

Утім, історична перспектива трансформацій суб'єктивності в європейській історії, окреслена М. Фуко, досить розпливчата і суперечлива. З одного боку, він сам неодноразово говорив, що його роботи натхненні ідеєю написання «історії теперішнього» [2, с. 401]. З іншого – його принципове неприйняття класичного уявлення про суб'єкт-об'єктний характер знання і скептичне ставлення до ідеї безперервності історичного процесу неминуче призводять до заперечення зв'язку між минулим і сьогоденням. Однак, розглядаючи в своїх роботах окремі сюжети з історичного минулого Європи, він не може зовсім відмовитися від спільного бачення цього минулого, яке є контекстом для постановки дослідницьких питань. М. Фуко говорить про три епістемі: відродження, класичну та сучасну, які послідовно змінюють одна одну, є відокремленими та внутрішньо упорядкованими. Таким чином, історія виявляється «дисконтинуальною», спадкоємність в ній – не більше, ніж результат гри розуму. Опіраючись дослідницькій традиції шукати в минулому паростки майбутнього, М. Фуко, вибудовуючи ряд історичних етапів (Відродження – Класична епоха – Сучасність), налаштовує на пошук такої спадко-

емності, на сприйняття історичної трансформації європейської культури як на більш-менш спільний для європейських народів процес.

Нове посткласичне розуміння суб'єкта як історичного конструктору, залежного від владних відносин в суспільстві, поклало початок переосмисленню принципів вивчення історії європейського індивіда.

Список використаних джерел

1. Монроз Л. Изучение Ренессанса: Политика и поэтика культуры // Новое литературное обозрение. 2000. - № 42. - С. 13-37.
2. Табачникова С. Мишель Фуко: историк настоящего // Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет. - М., 1996. - С. 396-446.
3. Foucault M. Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977. - N.Y., 1980 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://monoskop.org/images/5/5d/Foucault_Michel_Power_Knowledge_Selected_Interviews_and_Other_Writings_1972-1977.pdf
4. Foucault M. Technologies of the Self / Ed. L. Martin, H. Gutman and P.H. Hutton. Amherst, 1988 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://monoskop.org/images/0/03/Technologies_of_the_Self_A_Seminar_with_Michel_Foucault.pdf

Катерина Михайлиця

Інтерпретація політичного: наукова позиція Ш. Муффа

Поняття політичного як предмет пізнання політичної науки багато в чому є результатом розвитку громадських дискусій XIX - початку XX ст. щодо автономії політичного як особливої сфери людської життєдіяльності, яка тісно пов'язана та взаємодіє з іншими сферами функціонування суспільства - релігійною, моральною, економічною, але є незалежною від них. Таким чином, політичне в характеристиках політичної думки Нового часу отримує чітко окреслені межі, віддаляючи його, перш за все, від моральної і релігійної сфер [3, с. 66-67]. Ш. Муфф наголошує, що «у звичайному слововживанні термін «політичне» не часто зустрінеш, але думаю, ця дистинкція відкриває нові шляхи, тому до неї вдаються багато теоретиків. ...Існування даної дистинкції передбачає визнання двох різних підходів: політологічного, чийм об'єктом є сфера «політики», і політико-теоретичного, що є по-

лем політичної теорії та політичної філософії; останній займається не фактами «політики», але сутністю «політичного» [2, с. 88].

На думку Ш. Муфф, акцент, зроблений К. Шміттом на неперехресності опозиції Друг – Ворог, а отже на конфліктному характері політичного, «є необхідним відправним пунктом аналізу цілей демократичної політики. ...Специфіка демократичної політики полягає не в подоланні опозиції «ми-вони», а в іншому способі бачення цієї опозиції. Демократія потребує поєднання дистинкції «ми-вони» з визнанням засадничої ролі плюралізму в сучасній демократії» [2, с. 92–93]. Для Ш. Муфф різниця між «політикою» і «політичним» полягає в тому, що під «політичним» вона розуміє «антагонізми, які роблять людське суспільство таким, яким воно є» [2, с. 89], а «політикою» називає «набір практик та інститутів, відповідальних за підтримання порядку, за забезпечення співіснування людей в умовах, що породжуються флуктуаціями політичного» [2, с. 89].

На відміну від К. Шмітта, ідеї якого є основою дискурсу політичного Ш. Муфф, дослідниця визначає не тільки природу та сутність політичного, а й встановлює чіткий зв'язок між сутністю демократії та сутністю політичного: «Саме питання про майбутнє демократії становить, на мою думку, суть дискусії про природу політичного. Моя мета – показати, що переважаючий в демократичній теорії раціоналістичний підхід не дозволяє нам ставити питання, які мають першорядне значення для демократичної політики» [2, с. 89]. Основою такого зв'язку для Ш. Муфф є поняття «конституюючого зовнішнього», яке вказує на головне в структурі ідентичності та дозволяє операціонлізувати опозицію Друг – Ворог К. Шмітта. «Конституюючий зовнішній» є джерелом створення ідентичності, яка передбачає встановлення відмінності, тобто здатності сприйняти інше, що є для цієї ідентичності зовнішнім. «Конституюючий зовнішній» є підтвердженням незначущого потенціалу антагонізму в соціальних відносинах, у яких «живильним середовищем для антагонізму» [2, с. 94] є сфера політичного.

У сфері колективних ідентичностей, якими є й ідентичності в сфері політики, завжди йдеться про створення Нас, здатних існувати тільки через протиставлення себе Їм. Це не означає, що такі відносини неминуче стануть антагоністичними відносинами Друг-Ворог. Однак у певних умовах завжди існує можливість перетворення відносин Ми-Вони» на антагоністичні відносини

Друг-Ворог». Подібне трапляється, коли Вони починають сприйматися Нами як такі, що ставлять під сумнів Нас і як загроза Нашому існуванню. Починаючи з цього моменту, «будь-яка форма відносини «ми-вони» - релігійна, етнічна, економічна або будь-яка інша - стає локусом антагонізму. ... Тут я хочу вказати на те, що дистинкції «друг-ворог» слід вважати лише однією з можливих форм вираження того антагонізму, який становить сутність політичного [6, р. 12]. Визнаючи антагонізм як постійно присутню можливість, Ш. Муфф передбачає можливість й інших способів конструювання відносини Ми-Вони», які наділяє якостями головного виклику для демократичної політики. Таким чином, Ш. Муфф стверджує, що опозиція Ми - Вони, будучи умовою формування політичних ідентичностей, може бути й локусом антагонізму, який ніколи не можна виключити в принципі: «Тому було б самообманом вірити в прирештя суспільства, в якому антагонізми викоренені назавжди» [6, р. 16]. Відповідно, дослідниця ставить питання про прояви опозиції Ми - Вони, відповідні демократії та демократичній політиці.

Одним із головних завдань демократичної політики Ш. Муфф називає розосередження існуючого в соціальних відносинах потенційного антагонізму. Ш. Муфф, припускаючи, що цього можна досягти не шляхом виходу за межі відносин Ми-Вони, а за допомогою реконструкції цих відносин або надання їм нової форми. Для того, щоб конфлікт вважався легітимним, він повинен набути такої форми, яка б не руйнувала політичної спільноти. Тобто, між сторонами конфлікту повинен існувати той або інший вид зв'язків (відносин), завдяки яким «вони не стали б ставитися до опонента, як до ворога, що підлягає знищенню; вимоги такого опонента не розглядалися б як нелегітимні, як це буває при антагоністичному типі відносин Ми-Вони» [2, с. 92]. Однак, підкреслює Ш. Муфф, такі опоненти не можуть вважатися простими конкурентами, інтереси яких слід розглядати в процесі переговорів або задовольняти їх в процесі обговорення, бо в такому випадку антагоністичний елемент був би просто знищений: «Якщо ж ми хочемо визнати, з одного боку, неможливість знищити антагоністичний аспект конфлікту, а з іншого, - допускаємо можливість його «приборкання», тоді нам потрібно передбачити і третій тип відносини. Цей тип відносин я пропоную називати терміном «агонізм» [6, р. 29].

Агонізм, на думку Ш. Муффа є такими відносинами Ми-Вони», за якого конфліктуючі сторони розуміють, що оптимального вирішення конфлікту між ними не існує, однак кожна зі сторін визнає легітимність опонента, тобто «вони «суперники», але не вороги» [2, с. 98]. Це означає, що попри участь в конфлікті, сторони вважають себе належними до єдиного (спільного) символічного простору, всередині якого і відбувається конфлікт. Завдання демократії, на думку дослідниці, полягає в тому, щоб трансформувати антагонізм на агонізм, коли найважливішою категорією демократичної політики стає поняття «суперник». Такий підхід дозволяє демократії шукати і знайти способи приборкання антагоністичної складової за допомогою таких інститутів і практик, в рамках яких потенційний антагонізм отримував би агоністичне втілення. Тож там, де існують легітимні агоністичні політичні канали, ризик виникнення антагоністичних конфліктів знижується.

Ш. Муфф полемізує з ідеями лібералізму, зокрема в частині визначення суті поняття «суперник», вказуючи на те, що для лібералів суперник є просто конкурентом. Сфера політичного є для них є нейтральним полем, на якому різні сили конкурують заради володіння владою; їх мета полягає в простому поваленні інших і занятті їх місця. Вони не ставлять під сумнів саму пануючу гегемонію і не намагаються докорінно трансформувати владні відносини. Йдеться про просту конкуренцію між елітами» [6, р. 32]. Натомість, в агоністичній боротьбі головним об'єктом є саме владні відносини, які структурують кожне конкретне суспільство шляхом протиставлення політичних проектів, які неможливо примирити раціональним шляхом. Дослідниця наголошує, що антагоністичну вимір політичного завжди присутній в політиці, тобто політика завжди супроводжується реальною конфронтацією, але агоністичний вимір передбачає, що вона відбувається в умовах визнаних противниками набору демократичних процедур [5, р. 2].

Ш. Муфф вважає, що більшість ліберальних теоретиків не визнають наявності антагоністичного виміру політики, оскільки розуміють антагонізми як загрозу можливого консенсусу, досягнення якого вони вважають метою демократії. Однак, «агоністична конфронтація аж ніяк не підриває демократію, а є її невід'ємною умовою» [2, с. 99]. Специфіка демократії XXI століття полягає у визнанні і легітимації нею конфлікту й у відмові пригнічувати його шляхом встановлення авторитарного ладу. Адже орієнтації винятково на консенсус, антагоністичні суперечності

не можуть бути каналізовані демократичним шляхом, що перешкоджає агоністичній динаміці плюралізму. На думку Ш. Муфф, консенсус повинен панувати в питанні про інститути демократії та етико-політичні цінності, насамперед свободу і рівність, але «завжди повинні існувати розбіжності щодо змісту цих цінностей і інститутів, а також щодо шляхів їх реалізації. В умовах плюралістичної демократії такі розбіжності не тільки легітимні, але й необхідні. Вони утворюють демократичної політики» [2, с. 100].

Таким чином, Ш. Муфф запропонувала визначати політичне як перманентний антагонізм (Друг - Ворог), уникнути якого у жодному суспільстві, у жодній політичній системі ніколи не вдасться. Відповідно, основним завданням політики є переведення антагонізму в спільний символічний простір, в якому він перетворюється в агонізм (Ми/Вони), який визнає різницю ідентичностей і природність їх протистояння в боротьбі за право реалізації свого демократичного проекту. Дослідниця позиціонує агоністичний підхід як такий, що «здатний оживити і поглибити демократію» [5, р. 2], оскільки конфронтація, якщо вона є, не виходить за межі демократії, які не розглядаються як щось непорушне, а постійно переосмислюються під час політичної боротьби.

Використовуючи підхід Ш. Муфф, американський дослідник М. Джей виявив шість можливих версій політичного: (1) політичне як війна (антагонізм); (2) політичне як дипломатія (агонізм); (3) політичне як приватні угоди, пакти, контракти, укладені на основі довіри і взаємної вигоди (контракціонізм); (4) політичне як патріархальна сім'я або корабель, який потребує капітана (платонізм); (5) політичне як релігійна жертвоність в ім'я загального блага (республіканізм); (6) політичне як естетичне. Дві перших версії він відніс до зовнішньої політики, решту - до внутрішньої [1].

Визначення політичного за наявності трьох необхідних і достатніх критеріїв (держава, значимі соціальні групи, варіативність інтересів) розширює сферу політичного до реальних меж, що включають і політичне як сферу домовленостей і компромісів. Водночас таке розуміння меж політичного дає змогу більш чітко усвідомити і його взаємозв'язок з тими сферами, які межують з ним (соціальною, економічною і духовною) таким чином, що їх сукупність стає повною, такою, що включає всі сфери життєдіяльності суспільства, зокрема і діяльність державних органів примусу [4, с. 56].

Список використаних джерел

1. Джей М. *Добродетели лицемерия: о лжи в политике*. - М.: Канон+, 2015. - 352 с.
2. Муфф Ш. *Политика и политическое* // *Политико-философский ежегодник*. - 2008. - Вып. 1. - С. 88-102.
3. Федорова М. М. *Понятие политического в контексте феноменологической критики философии истории* // *Полис. Политические исследования*. - 2007. - № 4. - С. 66-82.
4. Шабров О. Ф. *Понятие политического: возможна ли политическая наука?* // *Власть*. - 2016. - № 9. - С. 51-61.
5. Crowder G. Chantal Mouffe's agonistic democracy. *Peer reviewed paper presented at the Australasian Political Studies Association conference, University of Newcastle, Australia, 25-27 September 2006*. - 23 p.
6. Mouffe Ch. *On the Political*. - L., N. Y.: Routledge, 2006. - P. 8-21, 29-34

Артур Артішевський Інституціоналізм

Інституціоналізм - своєрідний напрям в економічній науці. Його своєрідність полягає у тім, що прихильники інституціоналізму за основу аналізу беруть не тільки економічні проблеми, а пов'язують їх з проблемами соціальними, політичними, етичними, правовими У другій половині ХХ ст. великого поширення набули так звані теорії «трансформації» (перетворення) капіталізму.

Концепція «соціального партнерства». Зародки концепції з'явилися ще в кінці ХІХ ст. З обґрунтуванням цієї ідеї виступили французький економіст і соціолог Г. Арон, німецькі економісти Е. Гауглер, Дж. Гелбрейт. Вони намагалися довести, що в сучасному капіталістичному суспільстві докорінно змінилося становище робітників, зникли класові суперечності та класові конфлікти. Така зміна обумовлена посиленням економічної та соціальної ролі держави, зростанням числа великих корпорацій, наданням робочим певного комплексу соціальних гарантій.

Концепція «колективного капіталізму» Г. Мінза і А. Берлі. Основи концепції були закладені ще в 30-і рр., коли американські економісти Г. Мінз і А. Берлі висунули ідею про те, що акціонерні підприємства є вже не приватними, а колективними. Ця концепція має багато спільного з теорією «народного капіталізму». Важливою складовою обох концепцій є теорія «революції управління». Зокрема, Г. Мінз стверджує, що «власність і контр-

оль відокремились і перебувають у різних руках». У концепції «колективного капіталізму» беруться до уваги тільки кількісні показники (розміри корпорацій) та ігнорується їх соціально-економічний зміст. Велика корпорація, де працюють тисячі робітників і службовців, використовуються мільярди доларів капіталу, на думку Г. Мінза і А. Берлі, перестала навіть приблизно відповідати як «старій юридичній моделі власності», так і економічній моделі «атомістичної фірми в умовах конкурентного ринку». Така корпорація в ставленні суспільства, стала соціальним інститутом, соціальною силою, яка забезпечує розв'язання суспільних проблем.

Капіталізму доби вільної конкуренції притаманна індивідуальна приватна власність, сучасному капіталізму властива різноманітність форм власності: індивідуальна, акціонерна, монополістична, державна. З ростом обсягів виробництва, з виникненням акціонерних товариств капіталісти стали доручати керівництво найманим працівникам. Розглянуті концепції «трансформації капіталізму» не вичерпують усього їх розмаїття. Посилення втручання держави в економічне життя, зростання її ролі у вирішенні соціальних проблем породили майже аналогічні теорії «плюралістичної економіки», «держави достатку», «суспільства високого масового споживання».

Джеймс Гаррі Марча і Йохан Ольсен в статті «Новий інституціоналізм: організаційні чинники в політичному житті» [1, Р.734-749], презентували інституціоналізацію в політичній науці і визначили новий напрямок дослідження політичних інститутів, до вивчення відносин між інституціональними характеристиками і політичною дією. Основні традиції, або різновиди нового інституціоналізму - історичний інституціоналізм, інституціоналізм раціонального вибору *I last but not least* - соціологічний інституціоналізм, супроводжувані дескриптивною, порівняльною, організаційною версіями інституційного підходу.

Появу різних видів інституціоналізму пояснюють відмінностями в концептуалізації інституційного контексту (тобто культури, права, держави і т.д.) і його походженні (синхронному, діахронічному, індивідуальному або колективному і т.д.).

Інституційний напрямок охопив багато соціальних наук - соціологію, економіку, політичну науку, юриспруденцію, психологію, антропологію [2]. Найбільш характерні зміни - зближення історії, антропології та культурології, а також рух політичної науки в

бік економіки математизованої сфери знання. Як наслідок, багато політологів нині вважають, що математична формула – головна прикмета справжньої науки.

Зростання нового інституціоналізму в політичній науці стало своєрідним аналогом «культурного повороту» в історії або підйому «нового історизму» в літературознавстві [3, Р.121-141]. Зокрема, виступаючи проти переважаючого погляду на демократичні уряди як посередників між конкуруючими соціальними інтересами, дослідники почали «вважати державу» сукупністю інститутів, які структурують політичний конфлікт.

Наприкінці 1970-х років Теда Скокпол дійшла висновку, що революції виникають не внаслідок повстань унизу, але зламом структури зверху [4]. Нова школа була названа «історичним інституціоналізмом». Політику почали розглядати як комплекс дилем колективної дії, а політичні інститути – як інструменти їх вирішення.

Обидва напрямки інституціоналізму підштовхнули політичну науку ближче до економіки, причому їх інтеграція йшла з опором на теорію ігор і шляхом перетворення Homo politicus у Homo economicus. Нова «позитивна політична економія» стала «сферою застосування» методів економіки до проблем політичного життя. У свою чергу, історичні інституціоналісти звернулися до вивчення політичної економії як сфери, структурованої капіталом, працею і державою, політичні компаративісти перетворилися в «нових політекономів» [5, Р.117-147]. Незважаючи на різні теоретико-методологічні акценти, всі версії інституціоналізму згодні в тому, що переваги виражаються не атомізованими, а агрегованими інститутами індивідами.

Отже, колективні рішення не є простою сумою індивідуальних рішень, а формуються під організаційним тиском; інститути впливають на напрямок агрегування. Для інституціоналізму раціонального вибору мова йде про рівновагу переваг, про консолідацію інституційної легітимності в мінливому середовищі [6, Р. 5-34].

Неоінституціональна політична філософія зосереджується на принципах, а не на інститутах або практиках, вводить політичну філософію в рамки етичних норм. Критичний інституціоналізм, як і сучасний неоінституціоналізм, виник в епоху зміни капіталістичного режиму, в період економічної дестабілізації і швид-

ких змін. Це – правління як мережева кооперація аж до утворення «фрагментованої і дезартикульованої держави» (мережевий інституціоналізм): як співвідносяться між собою універсальність / фрагментарність соціального і політичного порядків; тип лідерства, що забезпечує символи і значення для тих, хто в мережі управління і хто поза нею, вкоріненість (включаючи вживання нових технологій (technology enactment) – які інституційні наслідки формування «електронних урядів»; легітимність.

Список використаних джерел

1. March J.G., Olsen J.P. *The new institutionalism: Organizational factors in political life* // *American political science review*. – Wash., D.C., 1984. – Vol. 78, N 3. – P. 734-749.
2. Richerson P.J., Boyd R. *Institutional evolution in the Holocene: the rise of complex society* // *The origin of human social institutions* / Ed. by W.G. Runciman. – Oxford: Oxford univ. press, 2001
3. Hall P. *The dilemmas of contemporary social science* // *Boundary 2*. – Binghamton, N.Y., 2007. – Vol. 34, N 3. – P. 121-141.
4. Skocpol T. *States and social revolutions*. – Cambridge: Cambridge univ. press, 1979; *Bringing the state back in* / Ed. by Evans P., Rueschemeyer D., Skocpol T. – Cambridge; N.Y.: Cambridge univ. press, 1985.
5. Pontusson J. *From comparative public policy to political economy: Putting political institutions in their place, and taking interests seriously* // *Comparative political studies*. – Beverly Hills, Calif.; L., 1995. – Vol. 28, N 1. – P. 117-147
6. Immergut E. *The theoretical core of the new institutionalism* // *Politics and society*. – Los Altos, Calif., 1998. – Vol. 26, N 1. – P. 5-34.

Олег Козачук

Національне питання в сучасній політичній науці

У сучасній політичній науці застосування терміну «національне питання» є доволі нечастим явищем. Хоча, якщо виходити із поняття, яке стоїть за терміном (за умови його правильної концептуалізації), то очевидно, що актуальність застосування терміну нікуди не поділась. З чим же пов'язана дискусійність застосування терміну, і головне – яким чином правильно концептуалізувати поняття для майбутньої операціоналізації? Чи можна запропонувати більш сучасний термін?

Автор цієї статті хоч і народився ще за радянських часів, проте достатньо пізно, щоб не отримати «щеплення» науковим комунізмом, специфічною методологією суспільних наук і похідних проблем. Тому не дивно, що під час дослідження використання терміну «національне питання», перш за все, було важливо з'ясувати, чи може воно існувати без прив'язки до ідеологічних догм класової боротьби, національного гніту і т.д.

Навіть поверхневий аналіз доробку вітчизняної політичної науки останнього часу (візьмемо період з 2010 р.) дає змогу зробити висновок про непопулярність терміну. Можна пригадати артикуляцію терміну Н. Нечаєвою-Юрійчук у статті «Національне питання та його роль у системі регіональної безпеки» (рос.) [2]. Дослідниця не концептуалізує національне питання, проте підкреслює: «найактуальнішими проблемами XXI століття виявилися проблеми національної ідентичності, права націй (народів) на самовизначення в контексті збереження територіальної цілісності держав» [2, с. 130], а також що «сучасний світ перебуває напередодні глобальних змін, зумовлених політизацією етнічності, суперечностями системи міжнародного права в галузі забезпечення права націй на самовизначення і збереження територіальної цілісності держав, подвійних стандартів у міжнародній політиці» [1, с. 131]. Тобто, очевидно, при операціоналізованні терміном «національне питання» йдеться про актуальні та важливі речі.

Якщо спробувати оцінити доробок російських вчених, то інколи складається враження, що ми потрапили під дію не тільки машини часу, але й пристрою, який концептуально змінює хід мислення. Немає потреби наводити результати досліджень представників держави-агресора, лише зазначимо, що стосовно національного питання часто-густо йдеться про повернення (реінкарнацію?) сталінських догм про право нації на самовизначення (проте виглядає, що «народ», «нація», «пролетаріат» для Й. Сталіна - поняття взаємозамінні, що спричиняє науковий ступор), а «національне питання з повним правом може бути віднесене до вічних, тобто справді філософських, питань. Часи змінюються, відбуваються суттєві зміни в суспільстві, але національне питання завжди залишається актуальним, значущим для сучасності» [4, с. 77]. А інколи відбуваються дивні речі: колись шанований канадознавець, академік В. Тишков спочатку визнавши, що під національним питанням мають на увазі «складний етнічний і

релігійний склад населення, відносини між громадянами різних національностей (до цього додається проблема імміграції) і політику управління цією сферою життя суспільства з метою забезпечення миру, злагоди та розвитку» [3], тут же постулює архаїчність наведеного терміну і пропонує відмінне його бачення (все б нічого, але, оскільки у 2012 р. В. Путіна звинуватили у плагіаті ідей В. Тишкова, останньому терміново довелося змінювати думку і бачення проблеми, щоб стверджувати, що «стаття Путіна викликає в мене ряд зауважень...» [3]). Стає зрозуміло, що за концептуалізацією національного питання до сучасної російської політології краще не звертатися навіть виходячи зі суто наукового інтересу.

Ми переконані в тому, що термін «національне питання» слід асоціювати із радянською спадщиною. Тому пропонуємо повернутися до визначення національного питання визначним авторитетом української політичної науки, членом-кореспондентом НАН України В. Євтухом. В одній з останніх енциклопедичних праць він визначив, що національне питання - це сукупність політичних, економічних, правових, ідеологічних та інших проблем, які виникають у ході взаємодії між етнічними спільнотами, що проживають у межах одного етнополітичного організму [1, с. 250].

Пропонуємо розглянути застосування терміну до аналізу національного питання в США та Канаді. Як і в кожному дослідженні щодо проблематики національного питання, на нашу думку, аналіз варто розпочати із власне визначення характерних рис і закономірностей етнодержавної політики. Якщо ми ведемо мову про США та Канаду, то пропонуємо проаналізувати культурний плюралізм і політику багатокультурності як концептуальні основи існування держав в етнополітичному плані.

Далі слід зосередитися на проблемах етнорасової взаємодії, які на сьогодні залишаються актуальними і для США, і для Канади. Той самий В. Євтух переважно використовує термін «міжетнічна взаємодія» (взаємодія представників різних етносів, які проживають у межах одного етнополітичного організму (держави), через безпосередні й опосередковані контакти на індивідуальному й груповому рівнях в усіх сферах суспільного життя, у результаті яких здійснюється обмін етнічною інформацією й під впливом котрих формуються уявлення один про одного (етнічні

стереотипи), корегуються уявлення про самих себе (етнічні авто-стереотипи) та формується відповідна етнонаціональна ситуація у конкретній країні) [1, с. 48]. Ми вважаємо, що стосовно США та Канади більш доречним було б застосування терміну «етнорасовий», враховуючи операціоналізацію терміну «раса» та похідних в суспільно-політичному дискурсі. Більш того, в США статистична категорія «раса» не є чимось з негативним відтінком та активно використовується Бюро перепису населення США окремо від категорії «етнічність» [5].

Міграція населення є невіддільним елементом сучасного націєтворення, відповідно - елементом державної політики. Імміграційна політика США та Канади є цікавим об'єктом для дослідження спроби управління імміграційними процесами як чинниками трансформації етнорасового складу населення. Тим більше, обидві держави є об'єктом імміграційних устремлень індивідів з усього світу, тому аналіз імміграційної політики США та Канади може дати розуміння такого аспекту національного питання як джерело змін в етнорасовому складі населення США та Канади. В. Євтух правильно зауважив щодо багатовимірності проблем взаємодії, тому не варто забувати, що крім політичного виміру є, наприклад, економічний. До того ж, саме рівень річного заробітку особи (чи домогосподарства) є критерієм для різного роду порівнянь, в тому числі для порівняння наслідків дискримінації.

Проблеми етнорасової взаємодії можуть стати інструментом досягнення власних цілей суб'єктами внутрішньої політики. Тому аналіз етнічної (етнополітичної) мобілізації, її інституціоналізація (як, наприклад, інституціоналізація етнічної мобілізації франкоканадців) чи «приборкання» державою (як вплив державотворчих процесів на етнічну мобілізацію в США) теж, на нашу думку, становить актуальний аспект національного питання в сучасній політичній науці.

Таким чином, стає очевидним, що, попри непопулярність визначення «національне питання» (пов'язаного, на наше переконання, зі спадком ідеологічного шлейфу радянської науки), його сутність та актуальність, за умови концептуалізації за В. Євтухом, нікуди не зникла. Інша справа (і це може виступити предметом майбутньої дискусії), залежно від територіальних меж дослідження, можна спробувати дібрати подібне за зміс-

том визначення. Відносно національного питання в США та Канаді, наприклад, ми можемо запропонувати «проблеми етнорасової взаємодії».

Список використаних джерел

1. Євтух В. *Етнічність: енциклопедичний довідник*. Київ: Фенікс, 2012. 396 с.
2. Нечаева-Юрийчук Н. *Национальный вопрос и его роль в системе региональной безопасности. Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale*. 2014. № 4 (34). С. 127-132.
3. Тишков В. *Россия: национальный ответ*// Валерий Тишков - личный сайт. URL: http://www.valerytishkov.ru/cntnt/novye_publicacii/rossiya_na.html (дата звернення: 28.08.2017).
4. Фадеичева М.А. *Национальный вопрос-ключ к решению современных этнических проблем. Философия и общество*. 2013. № 3 (71). С. 77-86.
5. U. S. Census Bureau. *Race & Ethnicity* // U. S. Census Bureau. URL: <https://www.census.gov/mso/www/training/pdf/race-ethnicity-onepager.pdf> (дата звернення: 07.10.2017).

Тетяна Миколишин

Політична система сучасної України: категоріальний аналіз

Однією з важливих фундаментальних проблем сучасної вітчизняної політичної науки є аналіз категоріального апарату політичної системи України. Головна теза, на якій хотілося б зупинитися, полягає в тому, що відмінності в інтерпретаціях політичної системи, як і розбіжності в описах механізмів її функціонування у конкретних суспільствах зумовлені відсутністю єдиних методологічних принципів аналізу. І ця проблема нині потребує нагального вирішення.

Криза в сучасній гуманітарній, зокрема політичній науці, полягає здебільшого в тому, що вона не встигає за швидкими змінами політичної дійсності, часто оперує застарілими теоріями, категоріями і методологією. З точки зору класичного нормативного підходу, вчені-політологи розробляють і формують ідеальну модель управління, яка відповідає уявленням про справедливе правління. Тож сучасна українська політична наука використовує абстрактні поняття - «влада народу», «розпо-

діл гілок влади» тощо, які вже давно не дають змоги адекватно описувати та інтерпретувати існуючу дійсність. З позицій більш доцільного у сучасних умовах емпірико-описового підходу політична система є сукупністю принципів, процедур і політичних структур, що виявили свою ефективність у реалізації суспільних та індивідуальних потреб. Таким чином, різні теорії політичних систем і підходи до їхнього опису базуються на принципах або того, що має бути, або апелюють до практики управління суспільством [1, с. 25].

Традиційно так склалося в українській політичній науці, що політологи викладають і пишуть про ідеальні сутності. Водночас, більш адекватним є погляд на політичну систему саме з позицій емпірико-описового підходу, тобто з точки зору дослідження тих процесів, що є, а не тих, які мають бути. Наприклад, розподіл влад, що аналізується в трьох аспектах - інституційному, функціональному та суб'єктному. Більше того, класичний розподіл влад записаний у нашій Конституції. Але, якщо інституційній складовій цього процесу у нас приділяється багато уваги і накопичений великий теоретико-практичний досвід, то функціональна й суб'єктна складові залишаються майже не розробленими. В Україні існує функціональна розподіленість, закріплена численними повноваженнями (як каналами розподілу ресурсів і статусів) у Конституції України. Якщо підрахувати, то в чинній Конституції Кабінет Міністрів має тринадцять функціональних напрямів, Верховна Рада України - 43, Президент - 45 (31 з них прописані лише у 106 статті). До повноважень останнього додаються ще функції, які Президент має через РНБОУ. Водночас, відкритим залишається питання статусів і, в першу чергу, саме Президента [1, с. 37].

Теорія влади не передбачає такого феномена як «гарант», а інші статусні характеристики найвищої посади в Україні розмиті. Таким чином, порушено один зі законів Крозье - неподільність ресурсу управління, що виявляється в конкуренції у полі виконавчої влади, а не між владами. Найбільш яскравим прикладом цього є також управління територіями. За коефіцієнтом Шугарта-Кері (представників неоінституціональної школи), що формується залежно від повноважень президента та його взаємин з урядом і парламентом, тільки Україна одноосібно перебуває у 3-му секторі з 80 досліджуваних країн. Тобто наша країна має спе-

цифічну систему управління і взаємодії влад, яка не притаманна жодній іншій країні світу. Окрім цього, в Україні нагальним є питання суб'єктної розподіленості, яка прямо впливає з попередніх. Розробка, прийняття, виконання і контроль політичних рішень і законодавчих актів як функції влади постійно перетинаються і спричиняють конфлікти у взаємодії Верховної Ради, Кабінету Міністрів і Президента України, а теоретичного підґрунтя цих процесів знов-таки не існує.

Дуже важливим є також те, що в реальній політиці сьогодні маємо розподіл влад на партійну й адміністративну. Партійна влада - це сфера здійснення державної влади, в якій функціонує політична партія (коаліція), що перемогла на виборах. Тому зрозумілою є необхідність розробки теорії коаліції, навколо якої точаться дискусії на Заході. В свою чергу, адміністративну владу здійснює позапартійна бюрократія в межах виконавчої влади і також потребує ретельного вивчення. Нарешті, варто сказати стосовно моделей політичної системи. Класична теорія передбачає мажоритарну модель політичної системи, в якій правління народу інтерпретується як правління більшості. Але більш відповідною нинішнім реаліям є плюралістична модель інтерпретації політичної системи, згідно з якою правління реалізується через групи інтересів, що конкурують [2, с. 85].

Таким чином, ми спостерігаємо зміщення фокусу правління з масового електорату на організовані групи. Це, в свою чергу, вимагає децентралізованої складної структури державної влади, зміни бюджетних відносин, нового порядку механізмів надання суспільних благ, сприяння досягненню рівності тощо, на чому має зосередитися сучасна політична наука. Це дозволить їй відповідати змінам і трансформаційним процесам сучасних політичних систем, виконуючи свої найважливіші експертні і суспільні функції.

У сучасних умовах трансформація політичної системи України та інших посткомуністичних країн відбувається за відсутності всебічного наукового розуміння цього процесу. З огляду на досвід України останніх років слід визнати, що він, хоча інколи й описується як односпрямований «перехід до демократії», насправді йде вкрай суперечливо, що, зокрема засвідчили революційні події осені 2013 р. Однак кожна революція завжди підводить країну на крок ближче до успіху, розвитку, самовизнання та абсолютної демократії. Це в свою чергу кардинально змінює та перепрогра-

мовує всю політичну систему країни як з внутрішнього, так і з зовнішнього боку. Такі зміни стають історією, змінюють її, навіть політичний курс держави. Тому детальне вивчення й аналіз політичної системи в умовах сучасності є вкрай важливим нюансом на тернистому шляху до побудови успішної та самодостатньої країни.

Список використаних джерел

1. Журавський В. С. *Політична система України: проблеми становлення і розвитку (правовий аспект)*. – К.: Просвіта, 2013. – 112 с.
2. Скрипнюк О.В. *Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики*. – К.: Ельга Ніка-Центр, 2014. – 615 с.

Віра Бурдяк

Методологія дослідження територіальних громад України

Територіальні громади України в її сучасних вимірах пройшли складний і суперечливий історичний шлях, відчуваючи впродовж століть вплив східної та західної політичних культур. Цей інститут у сучасному розумінні склався у світовій практиці на межі XVIII-XIX ст., коли абсолютні монархії трансформувались у демократичні, правові держави. Боротьба за утвердження місцевого самоврядування, звільненого від феодалного насильства, була однією з причин суспільних рухів. Його ідеї протиставлялися феодалній державі, становому патріархально-общинному і корпоративно-цеховому самоврядуванню. Утім, деякі елементи станового самоврядування в демократичних державах збереглися до наших днів і наповнилися новим правовим змістом. Тож у сучасній науці та процесах вирішення проблем розбудови системи самоврядування незалежної України слід враховувати історичний досвід територіального самоврядування громад [3, с. 117].

Розбудова місцевої влади на засадах демократії в Україні можлива лише при зміні парадигми управління, послідовного реформування самоврядування, територіальної організації влади, вдосконалення існуючої системи управління на місцях, розширення повноважень органів місцевого самоврядування.

Здавна соціально-територіальною спільнотою в Україні була громада, яка формувалася і в місті, і в селі. Ці утворення нині є об'єктом дослідження багатьох суспільних наук, характеризуються властивими їм системними властивостями, відображаючи певний тип суспільного поділу праці, та визначаються як місто чи

село. Таке економічне трактування виділяє місто як підсистему територіального господарства, вихідну умову розселення і життєдіяльності населення міського обслуговуючого комплексу та факторів, що його детермінують. Екологічний підхід розглядає проблеми оптимізації міського життя через забезпечення сприятливих для людини природних умов діяльності, здорового способу життя. Архітектура і містобудування розглядають місто як особливе матеріальне середовище проживання людини, що забезпечує кожному жителю свободу вибору діяльності та просторового оточення. Географічний підхід розглядає просторові природні умови міста як передумови його демографічних, соціально-економічних станів і процесів у ньому. Економічна географія розглядає місто як спосіб організації простору, що підвищує концентрацію населення та максимізує його життєзабезпечення [1, с. 11].

Соціологічний підхід до дослідження міста ґрунтується на вивченні закономірностей виникнення, функціонування і розвитку міської соціально-територіальної спільноти, його соціально-економічної природи, структури відтворення, способу життя, згідно з природними і матеріальними факторами зовнішнього середовища, особливостями систематизації факторів, які його утворюють. Місто – історична, внутрішньо диференційована підсистема суспільства, що склалася в процесі територіального суспільного поділу праці. Для міста, на відміну від села, характерні вища щільність населення, специфіка просторової організації, особливий соціальний склад мешканців, соціальної структури, способу життя, поділу праці, культури. Місто – це територіальна спільнота, яка має високу концентрацію населення на порівняно невеликому просторі, зайнятого переважно поза сферою сільського господарства: у промисловості, торгівлі, сфері обслуговування, управління, науки і культури. Місто часто виступає адміністративним і культурним центром довколишнього регіону. За домінуючими соціально-економічними ознаками виділяються різні типи міст: великі, середні, малі, промислові, торговельні тощо.

О. Шпенглер у межах свого розуміння цивілізації пов'язував сутнісні якості міста з культурою. «Вирішальним і неоціненним за гідністю фактом, – писав він, – є те, що всі впливи культури були міськими. Цей власний критерій «світової історії» в корені відрізняється від історії людства взагалі. Світова історія – це історія міської людини. Народи, держави, політика і релігія, всі види мистецтв, всі науки ґрунтуються на одному найдавнішому феномені людського існування – на місті» [4]. Визнання особли-

вої ролі міст у розвитку цивілізованих і культурних форм життєдіяльності населення не підстава для абсолютизації їх як «несучих конструкцій». Слід зважати і на дисфункціональні наслідки: наявність занепаду, посилення на окремих етапах розвитку асоціальних явищ тощо. На ці обставини звертали увагу в минулому і сучасні дослідники міського життя.

Так, О. Шпенглер наголошував на жахливій бідності окремих міських соціальних верств і груп, занепаді ряду позитивних звичок, віддаленні міщан від природи й її природних мотивів у поведінці, зведення інтелектуальної та духовної діяльності до змісту наживи, грошей, до раціонально формалізованих інтересів, зниження цінності сім'ї та інтересу продовження роду у власних дітях, скорочення чисельності жителів міст, здатних до створення культури. Ці оцінки, що здебільшого репрезентують життя сучасних муніципальних утворень у всіх державах і в Україні, вимагають включення вказаних проблем для розгляду та вирішення суб'єктами самоврядування.

Політологічний підхід спрямований на дослідження органів міського місцевого самоврядування в системі владних політичних інститутів, через політичну культуру та електоральні переваги жителів міст, їх політичну активність, членство в політичних партіях, тобто через локальну демократію. Процес зміни міських спільнот з неминучістю формує новий кількісний та якісний стан політичних інститутів, органів державного самоврядування.

Особливістю незалежного українського суспільства є переміщення соціальних рушійних сил. У межах інституту місцевого самоврядування це проявляється в зміні пріоритетів, пов'язаних з колективістськими орієнтирами на інтереси і потреби конкретних соціальних груп населення, які спричиняють зміну характеру міського самоврядування, що виражає інтереси спільнот. Це посилює значимість суб'єктного підходу до характеристики самих політичних інститутів та їх політологічного аналізу. Важливим завданням становлення і розвитку інституту місцевого самоврядування, який вимагає якісного політологічного аналізу, є формування усталеного в організаційній компоненті інституту місцевого самоврядування, системи управлінських цінностей і норм поведінки. Вони покликані сприяти усвідомленню органами міського самоврядування, як особливого соціального інституту з специфічними функціями, адекватного ставлення до державних органів і місцевого населення.

Вдосконалення системи міського самоврядування йде одночасно в кількох взаємопов'язаних між собою організаційних напрямках. Формування нормативної правової бази на державному, регіональному (обласному) і муніципальному (місцевому) рівнях супроводжувалося створенням різноманітних організаційних структур. Варто відзначити, що в сучасній Україні провідна роль у цій діяльності належить державному та регіональному рівням, адже органи державної влади в країні значно активізували зусилля щодо реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Зокрема діє створена при Президентові України Координаційна рада з питань розвитку громадянського суспільства [2], що розробила проект Концепції реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні, схваленій розпорядженням Кабінету міністрів України в 2014 р.

Список використаних джерел

1. *Життя українських міст: Київ, Вінниця, Черкаси, Харків, Дніпро, Теплодар, Музиківська ОТГ // Вісник Асоціації міст України. - 2017. - № 138. - С. 11-12.*
2. *Питання Координаційної ради сприяння розвитку громадянського суспільств. Указ Президента України №487/2016 від 4 листопада 2016 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/4872016-20692>*
3. *Територіальна громада: управління розвитком : [монографія] / Ю.О. Куц, О.В. Решеvecь / за заг. ред. Ю.О. Куца - Харків : Константа, 2013. - 540 с.*
4. *Шпенглер О. Закат Європи. Гл. III / О. Шпенглер [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://az.lib.ru/s/shpengler_o/text_1922_zakat_evropy.shtml*

Віталій Чебаник

Концептуальні витоки регіональної політики

Розвиток української державності супроводжується активізацією ретельного вивчення регіональної політики, оскільки вона справляє суттєвий вплив на політичні процеси. Варто зацентрувати, що становлення регіональної політики - досить тривалий процес: з часу проголошення незалежності України вона продовжує формуватися під впливом реалій та суперечливих тенденцій.

Зазначимо, що питаннями регіонального розвитку, становлення та формування регіональної політики, визначення її сут-

ності, дослідженням видів та складових стратегічного планування розвитку регіонів у різний час займалися З. Варналій, В. Куйбіда, В. Керецман, І. Лукінов, М. Гладій, Є. Алаєв, С. Романюк, М. Долішній, М. Чумаченко та інші. Особливостям сутності нової державної регіональної політики упродовж першого десятиліття XXI ст. присвячені наукові праці І. Дегтярєвої, О. Лазаревої, В. Мамонової, Ю. Сокирки, А. Колодій, О. Осельської, М. Дмитренко, Є. Щепанського, Т. Татаренко, С. Пухира, О. Ватченко, М. Бушко та ін. Концептуальні витоки регіональної політики викладені у кількох концепціях та теоріях українських науковців, розроблених після проголошення України незалежною державою. До найбільш обґрунтованої, на наш погляд, можна віднести концепцію «єдиної географії» В. Поповкіна, яка базується на об'єктивному взаємозв'язку природних, соціальних та економічних процесів і явищ, що існують у певному територіальному ареалі [4, с. 16]. Науковець вважає, що парадигма регіональної цілісності базується на законах, які є єдиними для природи та суспільства, а різні типи регіонів формуються та розвиваються завдяки певним типам взаємозв'язків між трьома середовищами: природним, матеріальним й соціальним. Окрім того, у концепції простежується думка щодо існування структурних та функціональних зв'язків природи і суспільства, детермінуючим чинником яких є людина. Таке визначення, на думку українського дослідника М. Долішнього, створює теоретичний простір для розробки соціальної політики в регіоні [1, с. 11]. Безперечно, запропонована концепція заслуговує на увагу, однак в її трактуванні відсутнє поняття «суспільне» середовище, яке разом з іншими поняттями - «соціальне» і «соціум» - найяскравіше демонструє політичний вимір суспільства. Адже соціальне - це реальність відносин, які створені особами в суспільстві, а суспільне - це реальність відносин, які створені людьми в суспільстві. Підкреслимо, що ця реальність виникає природно, об'єктивно, незалежно від волі та свідомості окремого індивіда. Люди з необхідності вступають у низку економічних, політичних, культурних та інших відносин, бо природньо прагнуть задовольнити свої інтереси та потреби.

Автор іншої конструктивної концепції М. Чумаченко вважає, що основою регіональної політики є така діяльність влади на регіональному рівні, якій притаманний розподіл функцій між центром і регіонами [5, с. 99]. Серед її складових зазначено еко-

номічну, соціально-політичну, науково-технічну, гуманітарну, національну, управлінську, демографічну, зовнішньоекономічну. Поділяючи думку відомого науковця, вважаємо за необхідне конкретизувати ключову тезу концепції, виклавши її у такій редакції: «Під регіональною політикою можна розуміти діяльність політичної влади на регіональному рівні». Доповнення зазначеного твердження таким феноменом, як політична влада, підкреслить сутність реалізації взаємозв'язку соціальних прагнень і реально-го їх втілення. Адже у регіональному соціумі найбільш потужно діють ті соціальні сили, які засобами влади у своїх інтересах виробляють і здійснюють власну політику.

Важливим фактором у функціонуванні регіональної політики є соціально-економічна політика. У цьому контексті варто погодитися з науковою концепцією І. Лукінова, який обґрунтовує думку щодо побудови правових та економічних відносин між державою і регіональною владою за принципом верховенства загальнодержавного права й законів. Він акцентує також на принципі налагодження тісних міжрегіональних економічних зв'язків, забезпеченні територіальної недоторканості та єдності [3, с. 328]. Український дослідник В. Куйбіда трактує наведені вище складові регіональної політики також як її напрями, для кожного з яких встановлюються цілі, пріоритети у регіональному розрізі та завдання. Тому, відповідно, регіональна політика має економічні, соціальні, гуманітарні, політичні цілі [2, с.10].

Таким чином, упродовж кінця ХХ ст. у політичній науці формувалися різноманітні точки зору щодо термінологічного визначення поняття «регіональна політика». Водночас аналіз світових наукових розробок щодо регіональної політики свідчить про популярність у тлумаченні змісту цієї дефініції, тому на сучасному етапі в Україні відсутнє офіційне визначення поданого поняття, яке досить часто ототожнюється із «регіональним розвитком», «регіональним управлінням», «територіальним розвитком» тощо.

Список використаних джерел

1. *Долішній М. Регіональна політика на рубежі ХХ – ХХІ століть: нові пріоритети / М. Долішній. – Київ: Наукова думка, 2006. – 512 с.*
2. *Куйбіда В. Нова державна регіональна політика в Україні / [В. Куйбіда, О. Іщенко, А. Ткачук, В. Толкованов, Є. Фишко, М. Куйбіда, Х. Приходько]. – Київ: Вид-во «Крамар», 2009. – 232 с.*

3. Лукінов І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя) / І. Лукінов. - Київ: АП «Книга», 1997. - 455 с.
4. Поповкін В. Регіонально-цілісний підхід в економіці / В. Поповкін. - Київ: Наукова думка, 1993. - 246 с.
5. Чумаченко М. Регіональна промислова політика / М. Чумаченко // Економіка України та шляхи її подальшого реформування // Матеріали Всеукраїнської наради економістів 15 - 16 вересня 1995 р. - Київ: Генеза, 1996. - С. 99-104.

Крістіна Семенович

Категорії «вибори» та «виборчий процес» у системі інструментарію політичної науки

В умовах трансформаційних перетворень, що відбуваються в Україні, вагомим значення набуває формування та діяльність представницьких органів влади, зокрема в контексті євроінтеграційного курсу розвитку. А тому дослідження виборів і виборчих процесів на засадах загальноновизнаних міжнародних виборчих стандартів набуває особливої актуальності. Проте категорії «вибори» та «виборчий процес» у системі інструментарію сучасної політичної науки не мають єдиних підходів до розуміння та використання, що й спонукає до їх поглибленого вивчення.

У науковому дискурсі категорію «вибори» часто трактують з політологічних або правових позицій, а «виборчий процес» - з політико-соціологічних, політико-правових і державно-управлінських.

Традиційно наука розглядає вибори як державно-правовий інститут, а наукові поняття виборів, як правило, зводилися до їх загального визначення. Вибори були й залишаються найпоширенішим демократичним способом здобуття влади, оновлення особового складу її представницьких органів та інституцій. Вибори є центральним елементом республіканського типу організації влади, коли влада є справою народу. Загалом вибори - це не лише вибір бажаного варіанту з кількох можливих альтернатив. Головним у них є обрання посадової особи чи членів колегіального законодавчо-представницького органу, наділення їх владними повноваженнями, визнання їхньої авторитетності та права керувати суспільними процесами [4, с. 47].

На думку В. Заблоцького та С. Рябова, вибори - це висунення спільнотою одного або групи повноважних представників для делегованого виконання громадських, суспільних функцій і ви-

знання за ними відповідної авторитетності [3]. Д. Ковриженко і Ю. Ключковський розглядають вибори як державно-управлінський процес, що здійснюється в рамках чіткого правового регулювання, та практично ототожнюють дане поняття з терміном виборчий процес [2].

Узагальнивши окреслені підходи до трактування поняття вибори, їх можна визначити як наймасовішу форму участі громадян в управлінні державою або окремою адміністративно-територіальною одиницею, що передбачає наділення владними функціями особи або групи повноважних представників і визнання за ними відповідної авторитетності та закріплення відповідальності.

Вибори як політико-правовий механізм включають в себе не лише акт народного волевиявлення, але й цілу сукупність управлінських процедур. Вітчизняні й зарубіжні вчені та практики в цьому контексті оперують терміном «виборчий процес».

Виборчий процес можна розглядати, як частину загального політичного процесу, з ключовою відмінністю у тому, що виборчий процес практично завжди ґрунтується на нормативно-правових документах. Це надає йому ознак правової урегульованості та закритості, тоді як політичний процес часто базується на традиціях, неписаних правилах, усних чи письмових політичних домовленостях, а тому є більш відкритим і чутливим до зовнішніх факторів впливу.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених проблемам виборчого процесу, існують певні розбіжності в тлумаченні базових категорій, немає єдності думок дослідників щодо самої ролі держави в управлінні виборчим процесом і набору інструментів та важелів впливу на його суб'єктів. Виборчий процес як частина соціального й політичного процесу – розподілена в часі сукупність людських дій і правил, пов'язаних з виборами, за якими вони взаємодіють між собою, що становить основу для виборчої інженерії. У свою чергу він передбачає інституційну, суб'єктивну та технологічну складові.

Вітчизняні науковці М. Ставнійчук та В. Погорілко визначають виборчий процес як урегульований законом порядок організації та проведення виборів; діяльність уповноважених органів і громадян держави, спрямовану на формування конституційного якісного і кількісного складу органів державної влади та органів місцевого самоврядування [1, с. 36]. Виборчий процес розгляда-

ється як один із основних елементів виборчої системи, що забезпечує організацію проведення виборів у встановленому законом порядку.

Дослідники Міжнародного інституту демократії та сприяння виборам розглядають виборчий процес як серію послідовних кроків необхідних для підготовки і проведення окремих виборів чи застосування інструментів прямої демократії. Виборчий процес зазвичай включає введення в дію виборчого закону, реєстрацію виборців, висунення кандидатів і/чи реєстрацію партійних списків кандидатів, ведення агітаційної кампанії, голосування, підрахунок голосів, встановлення підсумків, вирішення виборчих спорів та оголошення результатів виборів [5, р. 330].

Виходячи з того, що шляхом організації та проведення виборчого процесу відбувається формування конституційного складу представницьких органів державної влади, органів місцевого самоврядування та заміщення виборних посад, слід відзначити одну важливу особливість саме виборчого процесу, пов'язану із суспільною, політичною природою саме виборів. Виборчий процес не тільки і не стільки адміністративний технологічний процес, скільки публічний, конкурентний процес, у межах якого розгортається політична правосуб'єктність громадян-виборців і шляхом їх волевиявлення відтворюється і легітимізується діяльність представницьких інститутів влади та управління [1, с. 37]. Виборчий процес завжди включає в себе встановлену законодавством сукупність процесуальних (управлінських) форм проведення виборів, які визначають кількість та зміст стадій виборчого процесу. Узагальнюючи, наведемо комбіноване визначення Ю.А. Веденеєва: виборчий процес – це урегульована законом та іншими соціальними нормами сукупність стадій, які забезпечують цілісність і легітимність результатів виборів та включають сукупність конкретних виборчих процедур і виборчих дій індивідів, органів, організацій та груп з підготовки і проведення виборів до органів публічної влади.

Проаналізувавши визначення понять «вибори» та «виборчий процес», можна зробити висновок, що, на відміну від поняття *вибори*, яке розкриває суть участі громадян у управлінні державою та має доволі широке і водночас загальне трактування, виборчий процес є більш конкретним визначенням, що у свою чергу включає поняття: «виборча кампанія», «суб'єкт виборчого процесу», «час виборчих дій», «виборчі правовідносини» й ін. Вибор-

чий процес – це і певна діяльність щодо виборів, і система правових норм, яка регулює цю діяльність.

Список використаних джерел

1. *Виборче право України : навч. посіб. / за ред. В. Ф. Погорілка, М. І. Ставнійчук. – К. : Парлам. вид-во, 2003. – 383 с*
2. *Місцеві вибори в Україні: Проблеми правового регулювання / Лаб. Законодавчих ініціатив; За ред. Ковриженка Д.С. – К. : ФАДА, ЛТД, 2006. – 136 с.*
3. *Основи демократії: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. А.Ф. Колодій. Третє видання, оновлене і доповнене – Львів : Астролябія, 2009. – 832 с.*
4. *Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К. : Генеза, 1997. – 400 с.*
5. *An International IDEA Handbook of Electoral Management Design / H. Catt, A. Ellis, M. Maley, A. Wall, P. Wolf. – Stockholm : International Institute for Democracy and Electoral Assistance. – 2014. – 480 p.*

Ганна Смокова

«Цифрове покоління»:

механізми соціалізації та життєві цінності

Протягом останніх двадцяти років низка вітчизняних та зарубіжних вчених відзначає формування принципово нової соціокультурної сфери, яка отримала назву «інформаційне суспільство». Його специфіка полягає у тому, що під впливом інформаційно-комунікаційних технологій індивіди отримують доступ до різноманітного контенту, який треба щільно фільтрувати – тобто мислити критично. Але більшість сучасної молоді, проводячи вільний час у найпопулярніших соціальних мережах, рідко рефлексує над отриманим змістом. Щодо цього влучно зауважив американський дослідник Д. Белл, акцентуючи увагу на тому, що інформація у постіндустріальну епоху є головним елементом гармонійного суспільно-політичного розвитку країни [1, с. 330–342]. Саме через стрімке набуття популярності віртуального простору серед молоді, вивчення особливостей соціалізації «цифрового покоління» сьогодні набуває нової актуальності.

Дослідженням цієї проблематики займалися такі відомі вчені як Й. Масуда (автор категорії «інформаційне суспільство»), У.Бек (модерне «суспільство ризику»), З. Батман, М. Кастельс тощо. Варто відзначити, що питому вагу у аналізі сучасного ста-

ну соціуму займають американські науковці. Так, Дж. Пелфрі та К. Гассер охарактеризували молоде покоління як «діти цифрової ери» або «цифрове покоління», яке ми детальне розглянемо у своїй роботі.

Отже, наша *мета* - виявлення особливостей «цифрового покоління» у сучасному українському соціумі.

Об'єкт - інформаційне суспільство.

Предмет - специфіка соціалізації молодого покоління у сучасній Україні в умовах становлення інформаційного суспільства.

Повсякденне життя неможливо уявити без використання мережі Інтернет, за допомогою якої стираються як межі кордонів, так і межі дозволеного. Сучасна комп'ютеризація створила принципово нову реальність - віртуальну. Вона передбачає занурення у штучний, імітований під існуючий світ, де можна будувати власну унікальну ідентичність без орієнтації на схвалення або заборону, що призвело до поширення популярності мережевої комунікації серед молодого покоління.

У кінці 1990-х рр. американський дослідник Д. Тепскотт у своїй відомій праці «Growing Up Digital: How the Net Generations Changing the World» ввели у науковий обіг категорію «мережеве покоління» або «NET-Generation/N-Generation». Вчені наголошують, що «мережеве покоління» - це та молодь, яка зростала у період бурхливого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та яка використовувала їх з раннього дитинства. Їм присутня більш впевнена та креативна модель поведінки у інноваційній діяльності, їх головними цінностями є самостійність і незалежність від оточуючих, толерантність та повага до чужого особистого життя та громадянська відповідальність. Д. Тепскотт вважає, що цифрова неграмотність призводить до розумової відсталості та відсутності перспективи на ринку праці, де головним аргументом є саморозвиток через отримання нових знань.[3, 84-93 pp.]

Через два роки після роботи Д. Тепскотта у світ виходить ще одна, схожа за тематикою, стаття американського науковця М. Пренскі, де дослідник розвинув своє бачення мережевого покоління поняттям «цифровий абориген», яке чітко розрізняє тих, хто народився із гаджетами у руках й тих, для кого ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології) все життя будуть залишатися дивом. Останніх автор називає «цифровими іммігрантами» - тими, хто намагається наздогнати глобальний прогрес та пізнати ІТ-індустрію.

Проте найголовнішим для нас залишається тезис М. Пренскі про те, що разом із зміною ціннісних орієнтацій поколінь повинна змінюватися (підлаштовуватися під сучасність) й система освіти. Звісно, згадуваний нами автор не перший, хто звернув увагу на проблему молоді й інститутів освіти, проте М. Пренскі досить вдало «вписав» актуальність цієї проблематики у концепцію поколінь, виявив тим самим особливості сучасної молоді. Конфлікт поколінь науковець бачить у тому, що «цифрові іммігранти» (тобто викладачі) повинні навчитися говорити зі студентами однією мовою та змінити методологію з традиційної на інноваційну з використанням комп'ютерних технологій та соціальних мереж [2].

Враховуючи наведені вище бачення представників наукової сфери, відзначимо зростаючий інтерес дослідників (особливо американських) до тематики «цифрового покоління» та впливу віртуального простору на спосіб мислення взагалі. Незважаючи на велику кількість критики у контексті соціальної відчуженості сучасної молоді, більшість авторів позитивно оцінюють теперішні зміни. Особливу увагу приділяють специфіці соціалізації молодого покоління, де інститут освіти втрачає одну із домінуючих позицій через неспроможність протистояти викликам та загрозам сьогодення. Традиційна модель передачі знань від вчителя до учня вже не відповідає сучасному темпу життя [4]. Звідси, значна частина студентів або кидає навчання у вишах України (бо не бачить у ньому сенсу), або від'їжджає до Єврозони з надією на гідну оплату праці та самореалізацію.

Таким чином, відзначимо стрімку тенденцію до формування принципово нового суспільства, основою якого є постматеріальні цінності та провідна роль ІКТ у створенні ідентичності сучасного молодого покоління. Технічний розвиток призвів до зміни типу мислення й появи «цифрового покоління», яке соціалізується головною мірою у віртуальному просторі за допомогою соціальних мереж та Інтернет-серфінгу. У якості висновку можна констатувати наявний конфлікт поколінь на пострадянському просторі, де молодь у своїй діяльності прагне інновацій та в більшості випадків натикається на нерозуміння з боку більш зрілої частини населення, яка гальмує соціально-економічний, та зрештою політичний прогрес. Саме вивченню специфіки «цифрового покоління» та механізмів його соціалізації й будуть присвячені наші подальші наукові доробки.

Список використаних джерел

1. Белл Д. Социальные рамки информационного общества//Новая технократическая волна на Западе.- М.: Прогресс, 1986.- 451с.
2. Prensky M. Digital Natives, Digital Immigrants//On the Horizon.October, 2001.Vol.9.-№5.-p.1-6.
3. Tapscott D. Grown Up Digital: How the Net Generation is Changing Your World//McGraw-Hill Companies, 2008.-384p
4. Turkle Sh. Life on the screen: identity in the age of the Internet//N.Y.: Simon & Schuster, 1995.-347p.

Максим Кошман

Сучасні наукові інтерпретації релігійного фактору у політичному житті суспільства

Розглянуто особливості вивчення взаємодії між релігією та політичним життям суспільства у сучасній науковій інтерпретації. Зокрема, представлено теорії, що вивчають трансформацію релігії та її пристосування до сучасних умов, виникнення нових форм її взаємодії з політичним та публічним. Зроблено огляд напрацювань українських політологів у напрямі інтерпретації місця й ролі релігії в сучасному суспільстві та акцентовано увагу на можливостях застосування підходів західної до соціології релігії для концептуалізації та дослідження релігійного життя та його впливів в Україні.

Сучасні наукові інтерпретації над місцем та роллю релігії в суспільнополітичному житті різних країн світу пов'язана з аналізом і концептуалізацією феномену взаємодії між так званими релігійними та суспільноціннісними явищами, що утворюють відповідні культурно-релігійні зв'язки, ідентичності, мотиви і стимули для політичної та суспільної діяльності. Тому, звертаючись до теми інтерпретації релігійного фактору у політичному житті суспільства, ми ставимо за мету з'ясувати характерні особливості сучасні теоретично-методологічних підходів до релігійного фактору, що можуть бути підставою для вивчення специфічних трансформацій, які відбуваються у сфері суспільно-релігійних взаємодій у сучасній політиці.

Реконструкція релігійного фактору політичної сфери є однією з центральних тем сучасної політології. Вивчення цього феномену пов'язане із застосуванням нової теоретико-методологічної перспективи, в рамках якої певні категорії (зокрема, «релігія», «релігійне»,

«сакральне», «секулярне», «конфесійне», «церковне», «питання віри») піддаються історично-генеалогічній деконструкції, як концепти, що були сформовані в західному історичному і соціально-політичному контексті та відповідному академічному дискурсі, а тому мають обмежений інтерпретативний потенціал у разі застосування до інших суспільних контекстів. Переосмислення основних концептів попередніх соціальних теорій релігії стимулює науково-дослідний пошук нових пояснювальних моделей, в яких ураховуються особливості соціокультурного та політичного простору кожного конкретного суспільства стосовно більш глобальних загальносвітових тенденцій. Подібні підходи представлено в працях Ю. Габермаса, Ч. Тейлора, Г. Айзенштада, Р. Хейфнера, Ж. Боуберта, Х. Касанови, К. Калхуна, Т. Асада, С. Махмуд та інших [2, с. 9].

Принциповим для політичного життя суспільства та державного управління є розкриття аксіологічних засад формування й функціонування інститутів влади й держави і місце релігійного фактору, адже у наступаючій новій історичній епосі провідною формою світогляду стане вже не релігійна, не ідеологічна, а ціннісна свідомість. Саме ціннісній свідомості призначено стати провідною формою світогляду в XXI столітті, що відкриває нове тисячоріччя й нову історичну епоху [5, с. 75].

Вихідні принципи і підходи до вивчення взаємозв'язку релігійного чинника і виникнення збройних конфліктів з точки зору науки державного управління. Сьогодні релігійний фактор усе більше впливає на соціальну та політичну дійсність. У зв'язку з цим фактом зростає значення явних і прихованих загроз національній безпеці України в духовній сфері і необхідність провадити дієву інформаційну політику – в умовах, коли релігійний фактор стає все більш значущим в міжетнічних протиріччях, які існують в українському суспільстві та у світі. На сьогоднішній день політичний істеблішмент ще недостатньо його враховує. Активізація релігійного життя в сучасному світі стосовно питань безпеки має не тільки позитивні, а й негативні наслідки. Необхідно розкрити дестабілізуючу небезпеку діяльності нових релігійних рухів, псевдорелігійних та окультних організацій, що з'явилися в останні роки. Встановлено, що власне конфесійні суперечності ніколи або майже ніколи не були причиною інформаційних війн та етнополітичних конфліктів.

Тому конфесійний чинник не варто перебільшувати. Але, будучи спочатку вторинними, конфесійні протиріччя можуть у процесі розвитку конфлікту набувати автономності й перетворюватися на один зі спонукальних мотивів цього конфлікту [3, с. 129].

Поняттями «релігія», «релігійність», «віра» широко оперують науковці, публіцисти, посадові особи різного рангу та рядові громадяни. Релігійність, сучасний її стан, характерні ознаки й особливості стали предметом численних наукових, дослідницьких робіт. Варто зважити на складність інтерпретації поняття «релігія» як базису для поняття «релігійність» у світовій науковій думці та політології зокрема. Ця складність зумовлена наявністю різноманіття типів, форм і функцій релігійних систем – як історичних, так і, особливо, сучасних (у сучасній ситуації змінюються не лише ці форми та функції, але й трансформується весь механізм традиційного «виробництва» релігійності). Загалом в умовах деідеологізації наукового простору з урахуванням плюралізму релігійних форм у нинішній Україні перед сучасною політологією постало питання «релігійна політика» чи «конфесійна політика». Тут є сенс скористатися спільним досвідом вітчизняної та західної науки, зокрема тими дослідницькими підходами, які виокремилися в самостійні наукові школи у вивченні релігії та релігійності наприкінці минулого та в теперішньому столітті [4, с. 44].

Становлення глобальної цивілізації супроводжується посиленням економічних, політичних, культурних і релігійних контактів між народами світу. Глобалізація релігійного життя триває протягом кількох століть. У сучасному світі домінують чотири найбільші релігії: християнство, іслам, індуїзм та буддизм. Прихильників цих релігій (кожна з яких, у свою чергу, поділяється на величезну кількість конфесійних напрямків) нараховується більш ніж чотири з половиною мільярди. Первісні та етнічні вірування за винятком іудаїзму й індійських релігій (індуїзму, джайнізму та сикхізму), майже зникли зі світової арени, не витримавши конкуренції з боку світових. Неорелігії, що активно утворювались насамперед протягом ХХ ст., поки не мають такої сили, щоб серйозно впливати на світові процеси (сумарна кількість їх прихильників не перевищує кількох десятків мільйонів людей) [1, с. 55]. Проте й такий поділ культур не є остаточним, оскільки у

кожному цивілізаційному утворенні є свої підтипи, наприклад, християнський чітко поділяється на західний (католицький і протестантський) та східний (православний, греко-католицький) обряди. В умовах загострення економічних, екологічних, продовольчих проблем, які стоять перед сучасним людством, релігія перетворюється на один з головних інструментів збереження та формування ціннісних орієнтацій, тому дослідження релігійного фактору є важливим і актуальним у цивілізаційному вимірі.

Список використаних джерел

1. Богдановський І.В. Релігія і сучасний світ: нові форми взаємодії // Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету. – К.: НАУ. – 2005. – С. 55 – 60.
2. Ващова Н. В. Реконструкція релігійного виміру публічної сфери в сучасних теоріях соціології релігії // Український соціум. – Львів : Український соціум. – 2013. – С. 7-16.
3. Масовець В. П. Релігійні протиріччя та їх роль у виникненні збройних конфліктів // Інвестиції: практика та досвід. – К.: Національна академія державного управління при Президентові України. – 2015. – № 17. – С. 129 – 133.
4. Пивоварова Н. П. Проблема інтерпретації та операціоналізації термінів «релігія», «віра», «релігійність»: огляд наукових підходів // Український соціум. – Львів : Український соціум. – 2014. – №1. – С. 44-55.
5. Радченко О. Ціннісні чинники формування та модернізації державного режиму й політичної системи суспільства: огляд наукового дискурсного поля // Суспільна політика. – Харків : Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – 2009. – С. 73-85.

Юліан Надвірнянський

Теоретико-методологічні основи дослідження процесу прийняття політичних рішень

Прийняті урядом політичні рішення формують доктрини розвитку держави та суспільства. Аналіз процесу прийняття політичних рішень має на меті своєчасно виявляти проблеми в суспільному розвитку, аналізувати їх, з'ясовувати причини формування та їх подальшу динаміку, приймати політичні рішення для їх

розв'язання. У сфері державної політики приймаються відповідні державно-політичні рішення, спрямовані на подолання певної проблеми та стратегічний розвиток держави, розробляють відповідні програми та інструменти їх реалізації. Реформування політичного життя України, становлення демократичної, соціальної, правової держави, демократії плюралізму та інших демократичних інститутів у процесі трансформації українського суспільства та його євроінтеграційні прагнення, стратегічна мета розвитку Української держави потребує спеціалістів зі стратегічного аналізу процесу прийняття політичних рішень. В Україні практично ще не склалася система кваліфікованого стратегічного аналізу державної політики та механізмів її впровадження як за відсутності відповідних теоретико-методологічних напрацювань, так і через нестачу методик, обмежену кількість ґрунтовної наукової та навчально-методичної літератури. У цьому – *актуальність* теми. Маємо на *меті* відстежити теоретико-методологічні основи процесу прийняття політичних рішень.

Зважаючи на еволюційний шлях становлення основ дослідження процесу прийняття політичних рішень як самостійної парадигми, зазначимо, що значна заслуга в цьому – зарубіжних дослідників, а в Україні лише починає формуватися власна наукова школа процесу прийняття політичних рішень для вирішення проблем українського суспільства та стратегічного розвитку держави. Наповнення науково-методологічним змістом поняття процесу прийняття політичних рішень державної політики потребує насамперед чіткого визначення його складників: політика, держава, процес прийняття і власне рішення. Розмежування від семантики англомовного наповнення.

Розмежування термінології «політичні рішення» та «державні рішення». Оскільки основним компонентом «державної політики» є легітимність, то «державні рішення» є вужчим поняттям, ніж «політичні рішення», сукупність особистих поглядів людей на проблему суспільства формують «політичні рішення».

З'ясування теоретико-методологічного розташування «теорії прийняття політичних рішень» (макрорівень аналізу державної політики): розглядаються детермінанти зовнішнього середовища, плюралізму, теорії суспільного вибору, неомарксистський аналіз; та теорії формування процесу політики (макро-

рівень аналізу державної політики): індивід та плюралістичний підхід, кожен з яких не є взаємовиключним, а має свої особливості й підходи [5;30].

Основи дослідження. Класифікація етапів процесу прийняття політичних рішень:

- усвідомлення проблеми (формулювання);
- пошук варіантів (альтернатив) розв'язання проблеми;
- прийняття рішення;
- впровадження;
- результат, оцінка;
- аналіз політики як зворотний зв'язок.

Класифікація етапів процесу прийняття політичного рішення для розв'язання суспільних проблем свідчить, що він є замкненим циклом. Тобто на завершальному етапі - оцінювання політики - фактично є етапом усвідомлення нової проблеми, і процес політики проходить ті ж етапи розв'язання нової проблеми. Адже розв'язання однієї проблеми є джерелом нових проблем. При цьому доцільно наголосити на існуванні піраміди суспільних проблем та виокремленні проблеми, придатної для аналізу, з проблемної ситуації (немає конкретного розв'язання - немає проблеми) [3;110].

Виявлено, що процес прийняття політичних рішень дослідження проблематики сягає в історичну давнину (Платон, Аристотель). Різними аспектами її вивчення займались мислителі епохи Відродження та Нового часу (Н.Макіавеллі, Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Л. Монтеск'є). У формування цієї проблематики як напряму суспільно-політичного знання вагомий внесок був зроблений такими вченими, як М. Вебер, Дж. Баченен, К. Ліндблом, Р. Сімеон, М. Аткінсон, Д. Істон, П.Джексон та інші. Складність та міждисциплінарний характер проблеми зумовили необхідність її вивчення з різних теоретичних позицій. Інший підхід, що можна визначити як економічний, характерний для праць Дж. Баченена, Дж. Талока, М. Спруел-Джонса, К. Ліндблома, Р. Мілібенда та інших [2; 288]. Серед українських праць з теоретичних питань прийняття політичних рішень треба відзначити публікації О.В. Новакова, Н.П. Пашина, В.М. Бебик, В. В. Тертичка, О.О. Кучеренко, М. В. Чабанна.

Обґрунтування концептуального розуміння процесу прийняття політичних рішень є практичною частиною стратегічного аналізу державного управління в динамічній системі, що є базисом виміру суспільного життя з різнорівневими горизонтальними і вертикальними зв'язками, зовнішніми і внутрішніми впливами, структурними тисками і процесами сприяло адекватності відображення єдності економічної, політичної та соціальної сфер і процесу взаємодії держави, політики й державного управління. Визначення процесу прийняття політичних рішень сприяє утвердженню в Україні наукового розуміння політичних рішень як відносно стабільної, організованої й цілеспрямованої дії політичними інститутами і містить не окремі абстрактні, а конкретні шляхи розв'язання проблем [1; 15].

Основним об'єктом прийняття політичних рішень є середовище суспільної політики: соціальне середовище, фізичне середовище (географічні характеристики, демографічні характеристики, кількість і динаміка населення, розселення, урбаністичні умови, вікова структура населення та інші фізичні характеристики, що визначають спосіб життя, прийнятий у суспільстві), економічне середовище, політичне середовище. *Аналіз стейкхолдерів політики*: виробники політики, аналітики політики, групи інтересів, зацікавлені органи влади [5;44].

Виділення нової дослідницької парадигми щодо прийняття політичних рішень як певної системи координаційної діяльності стратегічного аналізу державного управління та об'єкта мікрогруп суспільства обумовлене мультидисциплінарністю, творчим запозиченням методів і підходів дослідження у споріднених науках та нелінійною логікою, що дещо ускладнює процес становлення аналізу прийняття політичного рішення в Україні. Обґрунтування положення, що прийняття політичного рішення є відповіддю на суспільні впливи і становить генератор змін в суспільних процесах, спирається на методологічні засади аналізу політичних рішень, на досягнення української наукової школи і на здобутки зарубіжних дослідників. Загалом для повноправного утвердження у академічній школі методології процесу прийняття політичних рішень вона потребує окремих ґрунтовних досліджень.

Список використаних джерел

1. Бебик В. М. Технології, процеси, типи і правила ухвалення політичних рішень // *Наук. час. НПУ імені М.П. Драгоманова. – Серія 22. – Політичні науки. – 2009. – С. 11-22.*
2. Кучеренко О. О. «Держава» і «Політика» – органічний синтез чи постійне протистояння? // *Вісн. УАДУ. – 1997. – № 2. – С. 286-291.*
3. Новакова О.В. Політичні процеси та політичні відносини. / *Новакова О.В., Пашина Н.П. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2016. – 398 с.*
4. Тертичка В.В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. – К.: Вид-во Соломії Павличко – Основи, 2002. – 750 с.
5. Чабанна М.В. Основні підходи до аналізу прийняття політичних рішень у західній політичній науці // *Наукові записки. – Том 95. – Політичні науки. – 2009. – С. 42-46.*

Грина Акірі

Концептуальні підходи до дослідження зовнішньої політики США

Роль та місце США в сучасній системі міжнародних відносин, важко переоцінити. Ця держава надалі залишається ключовою у світі та здійснює переважаючий вплив на світові трансформаційні процеси. Однак на тлі кризових явищ у світовій економіці, а також зовнішньополітичних труднощів США, що мають внутрішньополітичні наслідки, намітилися передумови обмеженого скорочення американського впливу в окремих сферах діяльності і регіонах.

В американській науковій літературі варто виділити два альтернативних підходи при аналізі зовнішньої політики. Перший, заснований на комбінації теорій реалізму, неолібералізму й неомеркантилізму. Другий виходить із понять взаємозалежності й взаємовпливу в сучасному світі. Ці підходи різняться об'єктом дослідження.

При аналізі зовнішньополітичної діяльності з позицій реалізму й неомеркантилізму головними діючими особами є національні держави. Теорія взаємозалежності припускає участь різних акторів у формуванні взаємин. Концепція взаємозалежності апелює до міжнародної системи в цілому, особливо підкреслюючи необхідність співробітництва в сучасних умовах, заснованого на взаємних інтересах акторів. Концепція неореалізму й мерканти-

лізму, навпаки, виходить із поняття конфлікту. Таким чином, ці підходи відрізняються за об'єктом дослідження, за загальним баченням сучасних міжнародних відносин. Але, як відзначає американський дослідник Коен, обидва підходи «відбивають різні сторони сучасного світу».

В 1979 р. Уолц запропонував неореалістичний метод при вивченні міжнародних відносин. Погоджуючись із твердженням, що дії національних держав необхідно розглядати в контексті міжнародної системи в цілому, він заперечував той факт, що держави є об'єднаннями, чії взаємодії формують структуру міжнародної політичної системи [4;140]. Так, Уолц вважає, що міжнародні відносини відрізняє «децентралізація й анархія», на відміну від внутрішніх політик держав, формованих національними урядами. Автор «Теорії міжнародної політики» ставив під питання можливість з'єднання внутрішньої й міжнародної політики в одній теорії. Положення Уолца про те, що при аналізі міжнародних відносин варто ґрунтуватися не на окремих випадках, а на цілісності світу, розглядаючи національні держави як елемент глобальної системи, зближає його із транснаціоналістами. Представники реалізму й неореалізму, визнаючи національну державу єдиним об'єктом міжнародних відносин, лишали поза уваги інших акторів, таких, як міжнародні організації, НУО, транснаціональні корпорації, суспільні рухи тощо. Так, за твердженням Уолца, міжнародні організації, що володіють певним авторитетом і достатніми ресурсами, прагнуть до статусу держави, в іншому випадку держава або група держав домінує в організації, прагнучи до здійснення своїх інтересів.

У 1969 р. Розенау запропонував розглядати сучасну систему міжнародних відносин не тільки по горизонталі, тобто як взаємодію між національними державами, але й по вертикалі, тобто як взаємодію між міжнародними, національними й локальними політиками. Ці вертикальні взаємини він назвав «linkage politics» або «політика зчеплення» [1; 50]. Різні типи зв'язків, такі, як субнаціональні, транснаціональні і наднаціональні, виходять за рамки національних державних систем. Розмаїтість акторів і форм їхньої взаємодії на міжнародній арені обумовлена завданнями, що стоять перед світовим співтовариством у цілому. Розенау пропонує відійти від концепції державоцентричності, оскільки недержавні форми політичної активності, що не потребують прямої

участі держави, стають важливим фактором міжнародних відносин. [3; 62].

Також підкреслюється роль соціальних, економічних і культурних факторів у формуванні зовнішньої політики держави й у міждержавних відносинах.

Так, вперше запропонувавши підхід з позицій взаємозалежності, Розенау дав загальне подання про цей метод вивчення міжнародних відносин. Пізніше прихильники теоретичних підходів, ця парадигма не відповідають характеру й основним тенденціям міжнародних відносин, стали називатися транснаціоналістами. Транснаціоналісти, що поєднують представників власне транснаціоналізму (Р. Коен, Дж. Най), теорії інтеграції (Д. Мітрані) і взаємозалежності (Э. Хаас, Д. Моурс), вважають, що міжнародні відносини виходять далеко за рамки міждержавних взаємодій і не можуть визначатися лише такими поняттями, як національний інтерес [2; 40]. Таким чином, концепція «комплексної взаємозалежності» являє собою значний крок уперед у вивченні міжнародних відносин і дозволяє відбити всю складність сучасного світу. Цей підхід може бути застосований при дослідженні проблем у різних областях міжнародних відносин, таких, як торгівля, безпека, фінанси або енергетика. При цьому він (підхід) дозволяє показати відносини між націями, з огляду на позитивні й негативні наслідки взаємозалежності й взаємовпливу. Так, у сучасному світі підсилюється ефект взаємозалежності й взаємовпливу, що обмежує автономність акторів на міжнародній арені й змушує їх вступати в різного типу взаємини з іншими акторами.

На наш погляд, питання сучасної зовнішньої політики США у нових умовах міжнародних відносин варто розглядати з позицій «комплексної взаємозалежності», запропонованої Коеном та Наєм. Однак теорія взаємозалежності не є єдино можливою. Самі автори цієї теорії виступають за багатомірний підхід при аналізі сучасної системи міжнародних відносин і створення комбінованого підходу. Комбінований підхід дозволяє показати фактори, що характеризують зовнішню політику США. Транснаціональні відносини стали розглядатися як найважливіша частина міжнародних відносин лише в 1990-ті рр. з визнанням ролі неурядових акторів на міжнародній арені й значимості такого поняття, як «глобальне громадянське суспільство».

Запропонований комплексний підхід до дослідження зовнішньої політики США, що охоплює різні сфери співробітництва на різних рівнях, дозволить відповісти на важливі дослідницькі питання й тим самим об'єктивно показати роль і місце Сполучених Штатів в сучасних міжнародних відносинах на початку XXI століття.

Список використаних джерел

1. *Keohan Neutralism and its critics.* – New York: Columbia Univ. Press, 1986. – 345 p.
2. *Nye J. Keohane R.O. Power and Interdependence: World Politics in Transition.* – 3d edition with additional material, New York: Longman, 2000. – 435 p.
3. *Rosenou J.N. Turbulence in the World Politics: a theory of change and continuity.* -Princeton University press. – 1990. – 367 p.
4. *Waltz R.N. Theory of international politics.* – Reading, Vass: Addison-Wesley.- 2001. – 340p.

Тодоріко Аліна

Проблема вимірювання політичної довіри в сучасній політичній науці

Однією з важливих методологічних проблем вивчення політичної довіри є проблема її вимірювання та оцінки. У таблиці 1 наведені найпоширеніші з них.

Таблиця 1

Міжнародні індекси оцінки довіри до інститутів влади

№	Назва міжнародного індексу	Періодичність вимірювання	Оцінка ...
1	World Gallup Poll	щорічно	Впевненості у національному урядові
2	World Values Survey	5 хвиль: 1989–1993; 1994–1998; 1999–2004; 2005–2008; 2010–2013	Впевненості в органах державної влади
№	Назва міжнародного індексу	Періодичність вимірювання	Оцінка ...

3	Eurobarometer	двічі на рік	Довіра до органів державної влади
4	Edelman Trust Barometer	щорічно	Довіра до органів державної влади
5	Latinobarometro	щорічно	Довіра до органів державної влади

Однією з найбільш відомих методик вимірювання довіри до інститутів влади є огляд The World Gallup Poll, який формується з чотирьох груп питань: (1) питання про довіру владі (країни з домінуванням патріархальної свідомості характеризуються тим, що відповідаючи на питання, респонденти керуються рефлексією соціально-схвалюваних відповідей, що завищує показники довіри до влади); (2) питання про оцінку тих чи інших інститутів, які стосуються корупції (існує висока кореляція між оцінкою інститутів респондентами і довірою цим інститутам, що спотворює, що завищує показники довіри до влади); (3) питання на самовідчуття (відповіді залежать від традицій країни, від планки вимог до безпеки, від такої категорії як «ціна життя» в даній культурі, що ускладнює міждержавні порівняння); (4) питання про особистий практичний досвід (викривлення зумовлені дефектами пам'яті [4]). Однак, усі наведені методики вимірювання та оцінки довіри до інститутів влади були розроблені з метою проведення міждержавних порівнянь, їхні запитання вимірювання оцінки довіри до інститутів влади, двозначні і неоднозначні, часто обмежуються інтерпретацією респондентом термінів «уряд», «інститут політики» або «державна служба». Обмеження міжнародних досліджень створюють труднощі для отримання повного уявлення про те, як довіра до інститутів влади розвивається з плином часу і що впливає на рівень довіри в певній країні.

На нашу думку, для вимірювання та оцінювання довіри до інститутів влади в Україні більш продуктивним буде підхід Дж. Бруккерта, який виокремлюючи чотири основні групи взаємодоповнюючих «драйверів» довіри до інститутів влади: культура; інституціональне середовище; економічні та соціальні результати; ефективність і результативність інститутів влади, пропонує досліджувати довіру на трьох рівнях (макрорівні, мезорівні та макрорівні) [1, р. 92–93].

На макрорівні, науковець пов'язує довіру з політичними інститутами і функціонуванням демократії (political institutions and the functioning of democracy). Довіра на цьому рівні традиційно пов'язується з явкою виборців на національні вибори. Проте, в науковій літературі існують конкуруючі гіпотези щодо взаємозв'язку між явкою виборців і довірою виборців. Суть першої полягає в тому, що чим вищими є показники явки виборців, тим більш високим є рівень довіри до політичної системи. Прихильники другої гіпотези схиляються до того, що низький рівень довіри до інститутів влади може привести до більш високої схильності голосувати за опозицію. На нашу думку, коефіцієнт кореляції між довірою до інститутів влади та явкою виборців хоча і є незначним, але він відображає характер орієнтації громадян на такий важливий інститут політичної системи як інститут виборів.

На мезорівні довіра пов'язується з політичними інститутами і функціонуванням демократії як з процесом вироблення і реалізації політики, який відображає здатність інститутів влади управляти економічними і соціальними процесами, і створювати позитивні очікування від майбутнього. Вимірювання довіри на цьому рівні здійснюється через вимірювання таких компонентів і результатів стратегічного формування політики, як справедливість, управління ризиками, фінансова стійкість, бюджетна збалансованість, рівень заборгованості, виконання бюджету. Однак, як засвідчують дослідження, здійснені за даною методикою [3], жоден з цих показників достатньо не корелює з рівнем довіри до інститутів влади. Крім того, рівень витрат на соціальний захист (безробіття, страхування, пенсійне забезпечення) також вказують на незначну кореляцію з рівнем довіри до влади. Оскільки соціальні програми стають об'єктами фіскальної політики в ряді країн, довіра до інститутів влади може отримати додатковий стимул від змін у правилах доступу до цих програм, і може розглядатися як зміна відносин між державою та її громадянами.

Вплив на рівень довіри може бути пом'якшено за допомогою процесів, закладених в реформи. Це показує важливість справедливості як з точки зору результатів (фокусуєтесь на тих, хто буде порушено, в якій мірі і як справедливо буде розподілено тягар додаткових соціальних зобов'язань) – так і з точки зору процесів, за допомогою яких приймаються рішення (наскільки прозорим і відкритим є процес прийняття рішень, доказова база,

і які можливості для участі людей, на яких впливає прийняте рішення).

Таким чином, суспільна довіра до органів державної влади може підживлювати самого себе: шляхом заохочення участі громадянського суспільства та формування впевненості в доказовій базі та критеріях, які використовуються особами, які приймають рішення (і, отже, законність їх рішень).

На мікрорівні довіра вимірюється через вплив інститутів влади на повсякденне життя людей, насамперед через надання державних послуг [1, р. 94]. Означені три рівня взаємодіють один з одним, тож суттєва відмінність показників довіри на одному з них може вплинути на показники довіри на інших рівнях. Найбільш важливим показником оцінки мікрорівня довіри акцент є досвід взаємодії громадян з органами державної влади в частині надання державних послуг. Однак, задоволеність якістю державних послуг не обов'язково трансформується в зростання рівня довіри до органів державної влади, насамперед через те, що у громадян різне уявлення про ті чи інші сфери і функціональні особливості інститутів влади. Це підкреслює важливість розуміння того, що мається на увазі під терміном «інститути влади»: коли громадяни визначають свій рівень довіри, які інститути, установи та правила розуміються саме як інститути влади.

Довіра мезорівня, як правило, вища на локальному рівні політики, де безпосередньо надаються послуги, і де зв'язок з діяльністю інститутів влади є найбільш очевидним. Довіра має тенденцію до зростання серед тих громадян, які частіше вступають у взаємодію з органами влади, ніж у тих, хто не вдається до такої практики. Вивчення варіацій довіри між різними рівнями політики і між різними рівнями влади може надавати певну додаткову інформацію про фактори, які формують громадське сприйняття діяльності інститутів влади, і розкривають значення різних важелів політики.

Ієрархія рівнів оцінки довіри Дж. Букерта корисна для нашого дослідження тому, що по-перше, вона дозволяє оцінювати довіру до політичних інститутів та інститутів влади у динаміці; по-друге, за її допомогою можна вимірювати не тільки вплив результатів політики на довіру, але і визначати вплив і значення політичного процесу на результати політики. Трирівнева модель Дж. Буккерта активно використовується для виявлення потенційних «драйверів»

довіри до інститутів влади, зокрема в дослідженні «Government at a Glance-2015» [3], яке ґрунтується на розумінні того, що основним принципом демократії, поряд з вільними і справедливими виборами, є «... дотримання принципу верховенства закону – який є одночасно і результатом, і процесом – і означає, що ніхто, включно з інститутами влади, не може бути вище закону, ... справедливість повинна бути доступна для кожного...» [2].

На наш погляд, ієрархія рівнів оцінки суспільної довіри Дж. Букерта корисна через те, що по-перше, вона дає не тільки статичну картинку відносин влади та громадян за цим параметром, а й враховує можливість впливу органів державної влади на суспільну довіру. По-друге, так як передбачається аналіз впливу суспільної довіри на проведену політику і її зміни, то зачіпаються не тільки певні соціально-економічні результати, а й процеси, що реалізують таку політику. Отож, для громадян і бізнесу важливі не тільки остаточні результати, але процеси, які використовуються для їх досягнення.

Список використаних джерел

1. Bouckaert G. *Trust and Public Administration // Administration*. – 2012. – Vol. 60, № 1. – P. 91-115.
2. *Government at a Glance - 2013 [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/gov_glance-2013en.pdf?expires=1523475942&id=id&accname=guest&checksum=F55F34B6EF922E2D18B5738444913693
3. *Government at a Glance - 2015 [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/gov_glance-2015-en.pdf?expires=1523475821&id=id&accname=guest&checksum=1D4204BC494FFA7F37DED5C8787E2C1E
4. *The World Gallup Poll [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://www.gallup.com/analytics/213704/world-poll.aspx>

Розділ II

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР РЕГІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРАКТИК НА МАКРО- , МЕЗО- ТА МІКРО- РІВНЯХ

Анатолій Круглашов **Постреволюційні зміни: криза реформ чи реформаторів?**

Реформування як мета політичної діяльності в Україні не сходинь з її порядку денного з початку незалежності. Хоча ці процеси не можна відривати і від періоду горбачовської перебудови, яка визначила певні, хоча й обмежені цілі реформування, а також виявила потенціал опору суспільства та еліт радикальним змінам. Таким чином, старші покоління громадян України проходять через понад тридцятирічний період реформ, зміст і наслідки яких викликають не лише наукові дискусії, а й широкі громадські суперечки.

З новою силою необхідність здійснення систематичного реформування в Україні визначили події 2013 - 2014 рр., подальша анексія Криму Росією та значною мірою інспірована нею війна на Донбасі. Хоча українцям вдалось відстояти свій європейський вибір та захистити державну незалежність, але країна продовжує зазнавати важких втрат і залишається в дуже складному внутрішньо- та зовнішньополітичному становищі. Це вимагає продуманих реформ, курс на здійснення яких пообіцяли розробити та здійснити представники влади, які отримали або повернули собі її з 2014 р.

Власне, необхідно погодитися, що альтернативою реформам є лише подальше зубожіння громадян, масовий виїзд за кордон найбільш дієздатних і активних співвітчизників, втрата керованості держави та небезпека її повного занепаду. Тому визнання пріоритетності проведення системних реформ видається цілком виправданим і своєчасним. Вочевидь, нелегким для успішного виконання є їх проведення у дуже складних умовах, коли головні ресурси держави мають бути спрямовані на зміцнення її обороноздатності, посилення спроможності силових структур виконувати свої конституційні обов'язки, забезпечення захисту від

наслідків інформаційної війни тощо. Разом з цим, усвідомлюючи весь тягар цих проблем, необхідно звертати належну увагу на внутрішні чинники, які визначають їх зміст та форми, попередньо досягнуті результати й наявні проблеми, що потребують належного аналізу та своєчасного вирішення.

Розглянемо окремі реформи, розробка та реалізація яких демонструє як певні успіхи, так і чималі недоліки й труднощі процесу вітчизняного реформування на сучасному його етапі. Передусім, торкнемося реформ із децентралізації влади. Окремі кроки здійснено в правильному напрямку і вони приносять свої результати [1]. Так, створено певну концептуальну та правову основу реформування місцевого самоврядування, бюджети територіальних громад отримали більше надходжень, а самі інститути місцевого самоврядування – відповідно збільшені повноваження. Набуває розмаху процес об'єднання територіальних громад, який спрямовано на формування економічно самодостатніх і соціально спроможних місцевих громад та досягнення їх більш ефективної самоврядності. Поруч із цими та деякими іншими позитивами, залишаються невирішеними принципові питання децентралізації влади. Перш за все, вони так і не отримали конституційного закріплення, і від 31 серпня 2016 р. справи в цьому процесі нікуди не зрушилися. По-друге, низка законодавчих актів залишаються неузгодженими між собою, спричиняючи конфлікт інтересів і повноважень між різними радами на місцях і в стосунках між ними та органами місцевої виконавчої влади. По-третє, фактично нічого не змінилося в справі реформування місцевих державних адміністрацій, з яких явним анахронізмом стають районні державні адміністрації і вимагають суттєвого перегляду повноваження та компетенції обласних державних адміністрацій. Водночас, роль і повноваження районних та обласних рад також викликають чималі дискусії, які, проте, не приводять до відповідних політичних і правових рішень. Тому чотири роки децентралізації влади навряд чи можна визначити як переважно успішний досвід реформування в цілому як з огляду на задекларовані цілі цього процесу, так і беручи до уваги справді нагальну потребу створення нової системи місцевого самоврядування та державної регіональної політики. В цих реформах виразно домінують інтереси збереження впливу старої олігархічно-кланової системи управління державою, вони позначені браком стратегіч-

ної відповідальності діючих політиків за проголошені ними цілі своєї діяльності.

Наступна реформа, яка також позначена неоднозначними попередніми результатами, – це освітня. Передовим напрямом змін тут мало би бути реформування вищої школи та наукової галузі [2, с. 141]. Але як працівник цієї системи з тривалим досвідом роботи, можу зазначити, що і в цій сфері реформування перебуває на початках необхідних процесів. Замість попередньої моделі міністерського авторитаризму відбувається дивний симбіоз наростаючих контрольно-управлінських функцій освітянського відомства з швидким створенням вузько-корпоративної моделі управління в окремих університетах. Децентралізація управління та фінансової діяльності на рівні окремих ВНЗ в Україні залишається радше винятком, а повсякденний бюрократичний тиск та відсутність позитивних стимулів для творчої самореалізації викладачів і науковців у ВНЗ стають чи не ще більш очевидними, аніж до початку реформ. Не менше проблем виявляється у сфері модернізації середньої освіти. Тут проголошується чимало цілком шляхетних і гідних поваги цілей, але, разом із цим, сутнісно авторитарна модель освіти, яка не спроможна продукувати демократичні цінності та стандарти поведінки нового покоління, корупційні ризики в діяльності адміністрацій та педагогічних колективів залишаються неподоланими або лише модифікованими відповідно до нових умов часу. Модель рівноцінного партнерства адміністрацій, педагогічних колективів і батьків, за активного залучення учнів до створення нової української школи поки що залишається добрим наміром, а не набуває рис нової повсякденної перспективи діяльності загальноосвітніх закладів освіти. А ситуація, яка виникала навколо «мовної статті» «Закону по освіту», попри недостатню сумлінність і доброзичливість окремих її критиків, загалом свідчить про відсутність бажання та вміння прогнозувати окремі кроки влади як з точки зору їх внутрішньодержавного, так і міжнародного сприйняття.

Важко давати попередні оцінки реформі в сфері охорони здоров'я, яка стосується чи не кожного українця безпосередньо, але й тут процеси ідуть дуже непросто і навіть ще з більшим драматизмом протистоянь і щодо цілей медичної реформи, і її засобів. Окремої уваги вимагають реформи в силовому секторі держави. Проте як міжнародні рейтинги ЗСУ, так і оцінки діяльності

національної поліції відкривають широкий простір для дискусій про спрямованість цих реформ, їх результативність та шляхи вирішення наявних проблем в цій надважливій сфері державного управління.

Підсумовуючи, можна констатувати, що первинний й дуже потужний імпульс до змін, наданий діяльності влади після подій Євромайдану та викликаний очевидними загрозами національному суверенітету та територіальній цілісності нашої держави вичерпується, втрачає свій стимулюючий вплив на формування вітчизняного політичного порядку денного і не створює основного змісту діяльності політичної еліти України. З іншого боку, той ентузіазм і громадянський порив, який надихав масовий протестний рух, волонтерське подвижництво, політичний і громадянський активізм також вичахають, що формує тимчасову негативну динаміку розвитку політичних процесів в Україні. А це відкриває шлях до радикальних пропозицій «простих» рішень складних питань національно-державного розвитку. Тому ми маємо перед собою не стільки кризу реформ, як кризу дієздатності тих, хто взявся за їх розробку та втілення в життя. З цієї ситуації необхідно шукати вихід шляхом конструктивної взаємодії інститутів громадянського суспільства, нових відповідальних політичних партій та тієї частини політичної еліти, яка прагне відповідати очікуванням суспільства і запитам сучасного етапу розвитку української державності [3].

Список використаних джерел

1. *Kruglashov A. Ukraine. in: Regionalisation trends in European countries, 2007 - 2015/ A Study by Members of the Group of Independent Experts of the European Chapter of Local Self-government / Editor Prof. Francesco Merloni. Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe. - Strasbourg, 2016. - p. 214 - 219.*
2. *Іванова С. В. Шляхи реформування та перспективи розвитку науки у вищих навчальних закладах України в контексті європейського досвіду // Вісник Черкаського університету: Педагогічні науки, 2017, № 4, С. 136 - 144.*
3. *Погляди на ці загрози та можливості їх вирішення, див., напр.: Політологічні та соціологічні студії. Т. XIII-XIV. Держава і суспільство: інструменти, механізми та принципи взаємодії : зб. наук. праць / Під наук. ред. А.М. Круглашова. - Чернівці: Букрек, 2017. - 352 с.*

Дмитрий Лысюк

Государственная элита и проблема реформирования белорусского общества

Государственные элиты РБ источник многих сегодняшних белорусских проблем видят большей частью во внешнеполитической обстановке, в известной политической изоляции, что негативно влияет на ситуацию в стране. Не отрицая этот факт, следует признать, что первоисточник белорусских проблем находится внутри белорусского общества, а не за его пределами. Одной из подобных причин являются как раз правящие элиты РБ, обладающие чрезвычайно слабым потенциалом для осуществления реформ.

Очевидно, что высокообразованная элита с высокой степенью вероятности в состоянии способствовать эффективному развитию страны и реализовывать успешные социальные реформы. И чем выше уровень ее образования, а значит, и компетентности, тем выше шансы на это.

Анализируя уровень образования белорусской политической элиты, можно заметить практически полное отсутствие образовательной диверсификации в географическом плане. Практически все представители политической элиты Беларуси получили высшее образование и научные степени в Беларуси (в основном) и России. Все это не может не приводить к дефициту у них свежих идей, непониманию современных социальных трендов и неизбежной закрытости, консервации в своем достаточно узком профессиональном мире.

Бесспорно, уровень белорусских образовательных институтов в целом неплох. Однако невозможно оспаривать тот факт, что лучшие белорусские университеты серьезно отстают от мировых образовательных лидеров. Так, в рейтинге авторитетного Британского специализированного журнала Times Higher Education представлен единственный белорусский университет - БГУ, который занимает место 601-800.

Во многих развивающихся и постсоветских государствах существуют программы, по которым талантливая молодежь уезжает за границу на учебу в престижные образовательные учреждения с обязательным условием возвращения домой после окончания уче-

бы, что явилось одним из факторов бурного роста Китая в последние несколько десятилетий с приходом к власти Дэн Сяопина.

В современной Беларуси отсутствуют подобные программы на государственном уровне. Фактически не замечены также усилия государства, системы госуправления РБ, по возвращению из-за границы молодых белорусов, получивших «западное образование», и строящих там успешные карьеры. Скорее наоборот, по-прежнему можно констатировать утечку «мозгов» из страны.

Небольшим позитивным моментом в последнее время можно считать факт интенсификации международных контактов, следствием чего, например, стала возможной поездка группы белорусских чиновников на краткосрочную стажировку в Национальную Школу Администрации Франции.

Белорусскому политическому классу также явно не хватает инициативности и креативности. Выражение «инициатива наказуема» уже давно стало негласным правилом кодекса поведения. В белорусском политическом пространстве данной привилегией обладает только один человек.

Присутствует стойкое ощущение скованности и парализованности управленческой системы, в которой чиновник озабочен, в первую очередь, своей карьерой и личными интересами, а не судьбой своей страны. Что и ведет к неэффективности системы.

Любые, даже самые абсурдные инициативы и решения А. Лукашенко никто не смеет оспорить. Так, недавнее, совершенно нереалистичское его поручение об обязательности достичь в стране в 2017 году средней зарплаты в 500\$ никто из госэлиты не посмел подвергнуть сомнению. Быть хорошим исполнителем и блюсти политическую и административную лояльность – наиболее ценное качество политика в белорусской системе власти.

Справедливости ради, можно отметить, что в течение последних лет наблюдалась успешная работа МИДа на международной арене по созданию позитивного имиджа Беларуси. Действия Нацбанка РБ также можно считать как реформистскими, так и эффективными. Однако необходимо понимать, что и этих маленьких шагов не было бы без разрешения сверху.

Без изменения системы ценностей невозможно реформировать страну. Беларусь, как никакое другое постсоветское государство, нуждается в укреплении своей национальной идентичности, в формировании у граждан и чиновников уважения и

любви к своей Родине. В последнее время наблюдается мягкая белорусизация общества, подчеркивание ценности национально-го суверенитета, большее, чем в предыдущие годы, использование белорусского языка в различных сферах жизни.

Однако хотелось бы обратить внимание на два момента, которые в этом плане пока еще вызывают беспокойство. *Первое.* Происходящая мягкая белорусизация сегодня не является ценностным выбором и инициативой самой правящей элиты. Она стала результатом внешнеполитической угрозы и актуализации, в связи с этим, у политического класса РБ чувства страха за возможную потерю политического контроля над страной.

Второе. К сожалению, значительная часть политической элиты Беларуси, по-прежнему, живет советскими ценностями и стереотипами. И это сильно отражается на эффективности государственного управления. Плановая экономика и сильное государственное регулирование, министр МВД в форме НКВД, идеологические работники в университетах, на предприятиях - все это является составной частью процесса принятия политических решений. Для того, чтобы сделать шаг вперед, Беларуси необходима ценностная переориентация, а именно десоветизация и патриотизация.

Какой же мотивацией обладает правящий класс РБ и какие цели ставит перед собой? У лидеров государств, добившихся ощутимого прогресса, одним из основных мотивов было стремление сделать жизнь в стране лучше для людей. Этот первичный моральный импульс, умноженный на политическую компетентность, порождал все последующие решения: выработку стратегии развития страны, кадровую политику, изменение законодательства, борьбу с коррупцией и т.д.

Подобного импульса чрезвычайно не хватает государственной элите сегодняшней Беларуси. А. Лукашенко прежде всего мотивирован стремлением остаться у власти как можно (бесконечно) долго.

Большинство представителей властвующей элиты (но не все) руководствуются примерно такими же соображениями, стремясь пребывать в структуре власти как можно дольше. И для этого необходимо верно и преданно служить президенту и/или вышестоящему начальнику. А не народу Беларуси.

Наталія Ротар
Основні етапи та особливості формування
регіонального політичного режиму
у Чернівецькій області

Політичний дискурс, який концептуалізує та інтерпретаційно наповнює категорію «регіон», динаміка виборчого законодавства, за допомогою якого відбувається формування та легітимація сукупності акторів регіонального політичного режиму, парламентська діяльність та урядова політика визначають зміст зовнішнього каркасу інституціонального дизайну регіональних політичних режимів, що потенційно можуть утворюватися в регіонах України. Специфіка інституціонального дизайну регіонального політичного режиму у Чернівецькій області визначається особливостями формування та функціонування таких інститутів, як інститути голови ОДА, політичних партій, місцевого самоврядування, громадських організацій, єврорегіональної співпраці, об'єднаних громад та інститутів-медіаторів (ЗМІ, дорадчо-консультативні органи тощо).

Регіональний політичний режим у Чернівецькій області самостійно не створив спеціальних політичних інститутів (формальних чи неформальних), проте надавав такого смислового значення функціям існуючих інститутів, що призводило до формування тіншової системи ухвалення рішень та підживлювало регіональний політичний режим в умовах політичної невизначеності центру щодо принципів регіональної політики.

Формування й динаміка регіонального політичного режиму у Чернівецькій області відбувалися відповідно до логіки парламентських електоральних циклів, хоча початок його формування пов'язаний з інститутом представника Президента в регіоні. Це пов'язано з низкою причин. По-перше, недостатній комплекс соціально-економічних ресурсів, доступних регіональному політичному режиму, серед яких найбільш стратегічно потужними є символічні ресурси – Буковина як історична назва регіону, концепт «міжетнічна толерантність» та європейськість, – виконували функції консолідації регіональної спільноти та легітимації режиму. Особливістю символічних ресурсів чернівецького регіонального політичного режиму стало те, що за їх допомогою регіональна влада була здатна апелювати до минулого і майбутнього і стверджува-

тися в теперішній політичній площині. Найбільше суперечностей закладено в рамках такого символічного ресурсу, як «міжетнічна толерантність», що пов'язано з обранням владою стратегії невтручання в управління етнонаціональними процесами на території Чернівецької області. По-друге, у відносинах з центральною владою чернівецький регіональний політичний режим завжди перебував на позиціях об'єкту впливу, що пояснюється тривалою відсутністю політичних лідерів національного масштабу, згенерованих на регіональному рівні та, знову ж таки, відсутністю потужних економічних ресурсів. Певне вирівнювання у відносинах відбувалося тоді, коли ставав значимим прикордонний та поліетнічний статус Чернівецької області, насамперед в контексті двосторонніх відносин (транскордонне співробітництво, трудова міграція) та геополітичного позиціонування (європейська інтеграція). По-третє, усі потужні бізнес-групи регіону (Яценюка, Фірташа, Порошенка), чії ресурси дозволяють виступати актором регіонального політичного режиму, хоча і були згенеровані довкола використання регіональних економічних потужностей, а їх лідери були вихідцями саме з чернівецького регіону, залишаються політично зовнішніми до регіонального політичного режиму, хоча і формують структуру політичного простору Чернівецької області. По-четверте, система інститутів-медіаторів, до якої апелюють усі актори чернівецького регіонального політичного режиму, перебуває на етапі незавершеної інституціоналізації, тож не володіє достатніми ресурсами для перенесення в публічний простір неформально схвалюваних рішень. На нашу думку, Агенції регіонального розвитку можуть стати тим публічним простором, на рівні якого відбуватиметься відкритий дискурс суб'єктів регіонального політичного режиму щодо вирішення економічних перспектив розвитку Чернівецької області.

Усе це дозволяє стверджувати, що основними критеріями визначення етапів та типів чернівецького регіонального політичного режиму є: (1) логіка парламентських електоральних циклів, яка формує й структурує політичну еліту регіону та відображена у результатах виборів до представницьких органів влади усіх рівнів; (2) характер влади (сильна/слабка), відображений у здатності Чернівецької ОДА домінувати серед усіх акторів регіонального політичного режиму; (3) характер бізнес-груп (консолідований/клаптиковий), відображений у процесах інкорпорації до політичних акторів та зовнішнього тиску на них. На основі співвідношен-

ня цих критеріїв, на нашу думку, чернівецький регіональний політичний режим у своєму розвитку пройшов низку етапів:

Етап становлення (1991-1994 рр.) характеризується поєднанням сильної адміністративної влади, асоційованої з представником Президента у Чернівецькій області І. Гнатишином (до цього головою Чернівецької обласної ради) та слабким бізнесом. В умовах фактичної відсутності інститутів-медіаторів та ухилення політичного центру від проведення виборів до парламенту незалежної України відбулася консервація радянських авторитарних практик публічної влади, які передбачали домінування органів державної влади у взаємодії зі створюваним бізнесом.

Етап пошуку (1994-2002 рр.) позначений віднайденням варіативності взаємодії сильної влади та більш потужного, порівняно з попереднім етапом, бізнесу, який хоча і мав здебільшого клаптиковий характер, але починав набувати ознак консолідованого актора регіонального політичного режиму (у 2002 р. Д. Фірташ уперше балотувався до Верховної Ради України за партійним списком політичної партії «Жінки за майбутнє»). Саме на цьому етапі регіональні політичні актори почали предметну апробацію використання прикордонного статусу як ресурсу у взаємодії з політичним центром.

Етап ствердження (2002-2012 рр.) пов'язаний з використанням адаптованої моделі регіонального політичного режиму: авторитарна (сильна адміністративно, але не політично) регіональна влада, що є клієнтом у системі центр-периферійних відносин, - недостатньо концентрований бізнес, щоб домінувати у відносинах з регіональними політичними акторами - підконтрольній владі інститути-медіатори, до яких активно залучаються представники бізнес-структур. Саме на цьому етапі сформувалась уся сукупність формальних та неформальних практик взаємодії між усіма політичними акторами чернівецького регіонального політичного режиму.

Етап структурного оновлення (2012 - до сьогодні) визначається зміною співвідношення сили впливу акторів регіонального політичного режиму у Чернівецькій області. Суть структурного оновлення полягає в тому, що (1) регіональні політичні актори на рівні інститутів влади та місцевого самоврядування є політично слабкими та залежними від концентрованих бізнес-груп, які на попередньому етапі фактично завершили розподіл регіональних

економічних ресурсів; (2) бізнес-групи, як актори регіонального політичного режиму, інтегровані до представницьких органів влади та місцевого самоврядування на всіх рівнях; (3) система інститутів-медіаторів намагається виступати в ролі арбітра у взаємодії слабкої (і для Центру, і для регіону) влади та концентрованих бізнес-структур, проте її системна недовершеність сприяє тому, що її можуть використовувати для своїх цілей і влада, і бізнес-групи.

Важливим моментом, відображеним на рівні всіх етапів становлення та розвитку регіонального політичного режиму в Чернівецькій області, є те, що зміна ідеологічних та ціннісних моделей на всіх рівнях політики (2004 р., 2014 р.) не вплинула на принципи його функціонування. Тому, на нашу думку, перспективи чернівецького регіонального політичного режиму визначатимуться особливостями динаміки на рівні визначених вище критеріїв оцінки регіональних політичних режимів, насамперед пов'язаних з пошуком політичної суб'єктності об'єднаних територіальних громад у просторі публічної політики Чернівецької області та створенням й інституціоналізацією такого публічного простору, принаймні у вигляді Агенції регіонального розвитку, що сприятиме трансформації системи патрон-клієнтальних відносин між центром та регіонами України.

Анастасія Репецька

Сучасна Україна: випробування реформами

Україна – це країна, яка все ще перебуває на перехідному етапі від авторитарної політичної системи і корумпованого, кланового капіталізму, який виник після розпаду Радянського Союзу. Після Помаранчевої революції, яка відбулася понад десять років тому, реформи спробували прискорити. Але зрештою революція зазнала невдачі, тому що її лідери виявилися «продуктами минулого», які зуміли зробити лише кілька кроків у бік реформування економіки і боротьби з корупцією.

Нові лідери активно заявили про себе під час Революції гідності, також були успішними в рамках старої системи. Але вони лише постаті перехідного етапу. У деяких питаннях вони використовують старі методи, водночас визнаючи необхідність проведення хоча б якихось реформ.

Утім, як стверджує екс-посол США в Україні Джон Гербст, нині в постреволюційній державі є нова група молодих і «нетерплячих» лідерів, які ніколи не були частиною старої еліти. Деякі з них стали міністрами і заступниками міністрів [1]. На нашу думку, нові лідери – це запорука швидких і ретельних реформ.

Слід наголосити, що Україну в її прагненні провести реформи підтримують західноєвропейські сили: Європейський союз, Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд та Світовий банк. На їх погляд, народ України чітко висловив на Майдані своє бажання створити відкрите демократичне суспільство, і вони готові допомогти у справі реформування. Представники західних організацій підтримують український народ на шляху змін, допомагаючи встановлювати цілі реформ, надаючи технічні консультації і пропонуючи обумовлену фінансову допомогу.

За останні три роки реформатори і західне співтовариство виробили спільну позицію щодо прискорення реформ в Україні. Зокрема, спільними зусиллями західних фахівців та українців визначені кроки, які необхідно зробити. «Обумовлена допомога від міжнародних фінансових інститутів, Європейського Союзу та Сполучених Штатів стала потужним інструментом – не тільки для того, щоб переконати українських лідерів проводити складні, але такі необхідні зміни, а й для пояснення все ще могутнім фігурам з особистими інтересами, чому вживаються дії проти їх преференцій» – наголошує Дж. Гербст [1]. Після Революції Гідності (2013–2014 рр.) Україна визначилась з вибором стратегії суспільно-політичного розвитку: обрала євроінтеграційний шлях.

Власне, після Революції гідності в Україні починаються демократичні зміни, обумовлені її євроінтеграційним політичним курсом. Так, уже розпочата конституційна реформа судової влади 2016 р., покликана забезпечити більш високі стандарти реалізації та захисту конституційних прав, а також свобод українських громадян. Реформа закріпила право громадян на конституційну скаргу, оновлення засад судової системи, розширення прав адвокатури тощо [4].

Також впроваджена реформа державного управління. У 2015 р. Парламент і Кабінет Міністрів здійснювали інституційні зміни в різних ланках державного управління. Ці заходи стосувалися:

- дерегуляції та зменшення впливу бізнесу на державну владу;
- зменшення кількості контролюючих органів та їх функцій відповідно до європейських стандартів;
- децентралізації та регіонального розвитку щодо передачі органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень;
- розробки і прийняття у новій редакції Закону України «Про державну службу» [3];
- запровадження конкурсного відбору на державні посади;
- запровадження надання електронних адміністративних послуг;
- розробка та прийняття законів про відкриті дані, що підлягають оприлюдненню Державним агентством з питань електронного урядування.

Найбільше позитивних очікувань у суспільстві пов'язані з перспективами бюджетної і ресурсної стабілізації на рівні місцевого самоврядування. Ухвалення нового Закону «Про державну службу» було передбачене міжнародними зобов'язаннями України і є важливим кроком до модернізації системи державної служби на європейських засадах.

Сформована система притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення, яка висвітлена у антикорупційній реформі. Наприкінці 2015 р. повноцінно почали свою діяльність Національне антикорупційне бюро та Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

Однією з небагатьох позитивних змін у країні за останні два роки стало створення нової поліції. Завдяки значним зусиллям керівництва МВС, активній допомозі міжнародних партнерів і громадських активістів зроблено ряд важливих кроків у напрямі дійсно радикальних змін в одній з найбільш дискредитованих і корумпованих силових структур.

Також важливим чинником виходу із трансформаційної кризи українського суспільства є створення сучасної, ефективної системи державного управління. Нова система має бути створена шляхом проведення адміністративної реформи. Для досягнення мети адміністративної реформи в ході її проведення має бути розв'язано ряд завдань:

- формування ефективної організації виконавчої влади як на центральному, так і на місцевому рівнях управління;
- формування сучасної системи місцевого самоврядування;
- запровадження нової ідеології функціонування виконавчої влади і місцевого самоврядування як діяльності щодо забезпечення реалізації прав і свобод громадян, надання державних та громадських послуг;
- організація на нових засадах державної служби та служби в органах місцевого самоврядування;
- створення сучасної системи підготовки та перепідготовки управлінських кадрів;
- запровадження раціонального адміністративно-територіального устрою [2].

Але, незважаючи на відкритість до змін, Україна ще залишається ослабленою державою, яка фактично перебуває у стані війни з Росією, і в таких умовах не здатна до самодисципліни для швидкого реформування не лише економіки, але й армії та флоту, тому навряд чи може зацікавити когось як союзник чи партнер у розіграві чергового світового пасьянсу. Державне керівництво України явно досягло критичної межі як внутрішньої, так і зовнішньої довіри. Якщо в найближчий час не будуть здійснені кардинальні кроки для виправлення ситуації, країна опиниться на межі чергової державної катастрофи [5].

Список використаних джерел

1. Герbst Дж. «Очікування і реальність реформ в Україні». URL: <http://nv.ua/ukr/opinion/herbst/ochikuvannja-i-realnist-reform-v-ukrajini-1565916.html>
2. Загальні засади адміністративної реформи. URL: <http://www.kradmin.gov.ua/Reforms/Ua/div1.html>
3. Законопроект №2490 від 30 березня 2015р., направлений на підпис Президенту України 18 грудня 2015 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54571
4. Кампо В. «До питання про новий судовий захист конституційних прав і свобод громадян в Україні». URL: <http://sud.ua/ru/news/blog/108328-do-pitannya-pro-noviy-sudoviy-zakhist-konstitutsiynikh-prav-i-svobod-gromadyan-v-ukrayini>
5. Основні виклики та ризики для України у другій половині лютого 2016 року. URL: http://www.jimagazine.lviv.ua/2016/Osn_ryzyk_dlya_Ukrainy_v_drug_polovyn_lyutoho_2016_2016.htm

Юрій Остапець
Рената Манайло-Приходько

Типові чи девіантні: розрахунок евклідової відстані для аналізу особливостей регіонального голосування в Україні на парламентських виборах 1998-2014 рр.

Дослідники партійних систем, як правило, фокусують свої дослідження на генезі партійних систем, їх акторній структурі, конкурентності, інституціалізації. При цьому така важлива характеристика партійних систем як націоналізація залишається поза увагою дослідників.

Водночас одна з важливих функцій партій і партійних систем – інтеграція суспільства не тільки в політичному, а й у територіальному значенні цього слова, розглядається у вітчизняному науковому дискурсі поверхнево. З цієї точки зору особливий інтерес політологів має процес націоналізації партійних систем, під яким розуміють уніфікацію електоральної підтримки політичних партій в різних адміністративно-територіальних частинах держави.

Партійна система повністю націоналізована, коли частка голосів, отриманих кожною окремою партією в різних адміністративно-територіальних частинах держави приблизно однакова. І навпаки, якщо електоральна підтримка партій є не однорідною, і не у всіх регіонах, то йдеться про ненаціоналізовану партійну систему [1, с. 128].

У зарубіжній політичній науці високий рівень націоналізації партійної системи трактується як ознака її зрілості, високий рівень інституційного розвитку. При досягненні певного рівня націоналізації електоральний простір стає гомогенним, що свідчить про формування загальнонаціональної партійної системи, яка здатна інтегрувати у свій склад периферію [5, с. 102].

Для аналізу націоналізації партійної системи використовують такі емпіричні показники: індекс територіального покриття (ІТП), індекс варіації (середнє абсолютне відхилення), коефіцієнт варіації, індекс націоналізації Г.Голосова, індекс націоналізації Джонса – Майнварінга та інші.

Дослідження націоналізації / регіоналізації партійної системи обов'язково повинно включати виокремлення найбільш типових і

девіантних регіонів. Типові регіони голосують як країна в цілому, являючи собою її зменшену копію, і, скоріш за все, дають точну копію характерних для країни розмежувань.

Виокремлення девіантних регіонів дозволяє виявити території, які демонструють найбільші відхилення. Деякі з таких територій можуть бути слабоінтегрованими в політичний простір країни і бути джерелом сепаратистських настроїв. Крім того в авторитарних режимах девіантність може бути результатом некоректного підрахунку результатів волевиявлення тощо.

Виокремлення типових / девіантних регіонів за результатами електоральної підтримки політичних сил на парламентських виборах можна зробити за результатами розрахунку такого показника, як евклідова відстань. Її сутність полягає в різниці голосування того чи іншого регіону і країни в цілому. Евклідова відстань розраховується за формулою [6, с. 172]:

$$d(x, y) = \frac{\sqrt{\sum(x_k - y_k)^2}}{N}$$

Згідно з формулою, евклідова відстань дорівнює квадратному кореню суми квадратів різниць між голосуванням за кожну партію в конкретному регіоні і її загальнонаціональним результатом, яка ділиться на кількість регіонів. Низьке значення евклідової відстані вказує на типові регіони, високе – на девіантні.

Аналіз вітчизняного електорального досвіду дозволяє зробити висновок щодо специфіки організації і проведення виборів в окремих регіонах України. Результати виборів до Верховної Ради України в 1998, 2002, 2006, 2012, 2014 рр. показали, що, по-перше, окремі політичні сили долали виборчий бар'єр тільки завдяки голосуванню за них в одній або декількох областях України, і, по-друге, голосування в регіонах за політичні партії відрізнялось по осі «Схід-Захід» [3, с. 5].

Таким чином, електоральний простір України є неоднорідним. Це гетерогенне утворення, яке складається з декількох електоральних регіонів, кожний із яких характеризується своєю специфікою. В цілому серед причин виникнення електоральних регіонів України можна назвати історичні (розвиток українського суспільства в межах різних держав); етнолінгвістичні (етнокультурна, мовна гетерогенність українського суспільства); іде-

ологічні (ідеологічне розмежування населення України - було фактором диференціації електорального простору до 2002 р.); релігійні (конфесійна гетерогенність); економічні (суттєві соціально-економічні розбіжності між регіонами України); зовнішньополітичні (різні геополітичні орієнтації регіонів); розбіжності у ставленні до політичного режиму (орієнтація на правлячі політичні сили та опозицію); політична активність регіональних політичних еліт / фінансово-промислових груп.

Оскільки електоральний простір тісно пов'язаний з особливостями суспільно-політичного розвитку країни, то його конфігурація повною мірою залежить від особливостей розвитку політичних процесів у державі. Особливістю електорального простору України є те, що до 2004 р. його структурували в основному ідеологічні чинники (по осі «ліво-правого» політичного протистояння). Починаючи з 2004 р., головним фактором поділу вітчизняного електорального простору стали соціокультурні чинники, актуалізовані виборчими аксіотехнологіями (прийоми та методи мобілізації електоральної підтримки виборців шляхом протиставлення політичних цінностей і ціннісних пріоритетів населення різних регіонів). Нова конфігурація електорального простору з'являється за результатами Революції Гідності (кінець 2013 - початок 2014 р.), коли електоральне розмежування відбувається не по осі Схід-Захід, а в межах Донецької і Луганської областей між прихильниками перебування в Україні, і тими, хто обрав міфічні структури Донецької і Луганської «народних республік».

За результатами парламентських виборів 1998-2014 рр. нами розрахована евклідова відстань для всіх регіонів України (див. Додаток А). Розрахунки цього показника дозволяють нам зробити такі висновки щодо особливостей регіонального голосування.

По-перше, виокремити девіантні та типові регіони в Україні. При чому таке виокремлення можливе як за результатами окремих виборів, так і за результатами усіх парламентських електоральних циклів. Щодо нетипових регіонів, то такими будемо вважати такі, де евклідова відстань більше 1. До них відносимо Івано-Франківську, Львівську, Тернопільську, Донецьку, Луганську області, АРК і м. Севастополь. Причому відхилення у трьох західних областях України є значно більшим, ніж у східних областях. Пояснити це можна тим, що на сході України протягом

вказаного періоду меншою була електоральна мінливість, а відтак стабільною була підтримка так званих «партій Сходу»: КПУ, Партії регіонів, ПП «Трудова Україна» та інших. Значно складніше з виокремленням типових регіонів якщо брати період з 1998 по 2014 р., оскільки часто відхилення виходили за межу типовості (0,5). Однак, до таких регіонів ми можемо віднести: Житомирську, Одеську, Херсонську, Чернігівську, Сумську, Черкаську та ряд інших областей. Як видно з Додатку А, це області Центральної і Південної України.

По-друге, вказують на типовість і девіантність електоральних уподобань в межах виокремлених нами макрорегіонів: Захід, Центр, Південний Схід. Наприклад, евклідова відстань для Закарпатської, Чернівецької, Волинської, Рівненської областей мало чим відрізняється від таких розрахунків для областей Центральної України.

По-третє, показники евклідової відстані вказують на деякі аномальні відхилення, які за вказаний період, або за результатами окремих виборів є найбільшими. Звичайно, що такі результати мають бути пояснені. До причин таких відхилень можна віднести: наявність так званих «регіональних партій» (це загальнонаціональні партії з чітко визначеною територіальною локацією, або ж «багаторівневі партії»), втручання адміністративного ресурсу у виборчий процес, особливість розкладу політичних сил у регіоні на момент виборів тощо. Наприклад, Івано-Франківська обл. (2002 р. – 2,31), Тернопільська обл. (2002 р. – 1,93), Донецька обл. (2006 р. – 1,87).

Феномен регіональних партій в Україні з'являється за результатами парламентських і місцевих виборів 2006 р. В Україні створення таких партій заборонено на законодавчому рівні, але де-факто вони існують. І особливо помітними вони стали після розмежування в часі парламентських і місцевих виборів.

Регіональні політичні партії в Україні – це політичні партії, які мають загальнонаціональний статус (zareєстровані Міністерством юстиції України) і створені регіональними політиками або лідерами національно-культурних товариств для участі у місцевих виборах та захисту інтересів відповідних місцевих громад / національних меншин. Можна виокремити такі основні типи регіональних партій в Україні: а) ідеологічні партії; б) політич-

ні партії-проекти відомих особистостей; в) етнічні партії; г) «адміністративні» партії. Електоральна функція є головною функцією таких партій. Регіональні партії в Україні, як правило, мають вплив в межах однієї чи декількох адміністративно-територіальних одиниць [2].

По-четверте, зміна показників евклідової відстані в окремо взятій області за результатами декількох електоральних циклів дає можливість робити висновки про особливості політичного розвитку регіону.

Отже, дослідження націоналізації/регіоналізації партійних систем обов'язково повинно включати виокремлення найбільш типових і девіантних регіонів. Типовими вважаються регіони, де результати волевиявлення є схожими з загальнонаціональними. Девіантні – це такі регіони, де результати голосування на парламентських виборах суттєво відрізняються від загальнонаціональних. Розрізняють опозиційну, лояльну та сепаратистську девіантність. Емпіричний метод, який дозволяє виокремити типові / девіантні регіони полягає в розрахунку евклідової відстані.

Список використаних джерел

1. *Голосов Г. Национализация партийной системы: российская специфика / Г.Голосов, В.Григорьев // Политическая наука. – 2015. – №1. – С. 128-156.*
2. *Манайло-Приходько Р. Феномен «регіональних» політичних партій в Україні / Р. Манайло-Приходько // Політікус. – 2016. – № 2. – С. 93-98.*
3. *Остапець Ю. Електоральні процеси на Закарпатті у контексті загальнонаціональних виборів: Монографія / Ю.Остапець. – Ужгород: Поліграф центр «Ліра», 2016. – 412 с.*
4. *Офіційний сайт Центральної Виборчої Комісії [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua>*
5. *Туровский Р. Электоральное пространство России: от навязанной национализации к новой регионализации? / Туровский Р. // Полития. – 2012. – №3. – С.100-119.*
6. *Туровский Р. Национализация и регионализация партийных систем: подходы к исследованию / Р. Туровский // Полития. – 2016. – №1. – С. 162-180.*

Додаток А

**Евклідова відстань за результатами
парламентських виборів в Україні 1998-2014 рр.***

Область	Евкл. від- стань 1998	Евкл. від- стань 2002	Евкл. Відст. 2006	Евкл. від- стань 2012	Евкл. від- стань 2014
Захід					
Івано-Франківська	1,35	2,31	1,65	1,41	0,78
Львівська	1,27	1,72	1,47	1,49	0,68
Тернопільська	1,30	1,93	1,46	1,33	0,71
Рівненська	1,02	1,29	1,10	0,76	0,51
Волинська	0,79	1,42	1,34	0,89	0,61
Чернівецька	0,41	0,99	0,92	0,71	0,51
Закарпатська	1,24	0,80	0,69	0,39	0,44
Центр					
Київ	0,56	0,69	0,99	0,96	0,55
Київська	0,34	0,43	1,18	0,61	0,40
Вінницька	0,56	0,75	1,05	0,87	0,71
Кіровоградська	0,42	0,60	0,60	0,32	0,26
Полтавська	0,52	0,89	0,54	0,89	0,55
Хмельницька	0,51	0,55	0,98	0,64	0,39
Черкаська	0,69	0,60	1,03	0,64	0,35
Область	Евкл. від- стань 1998	Евкл. від- стань 2002	Евкл. Відст. 2006	Евкл. від- стань 2012	Евкл. від- стань 2014
Житомирська	0,37	0,19	0,59	0,51	0,34
Сумська	0,70	0,45	0,92	0,54	0,29
Чернігівська	0,50	0,36	0,81	0,57	0,48
Південний Схід					
Дніпропетровська	1,18	0,80	0,65	0,45	0,73
Запорізька	0,43	0,84	0,90	0,68	0,77
Донецька	0,74	1,29	1,87	1,59	1,43
Луганська	0,97	1,08	1,72	1,40	1,39
Харківська	0,54	0,83	0,87	0,67	1,13
Одеська	0,37	0,70	0,79	0,66	0,75

Миколаївська	0,60	0,79	0,84	0,59	0,51
Херсонська	0,43	0,65	0,37	0,45	0,38
АРК	0,75	0,87	1,16	1,06	-
Севастополь	0,91	1,01	1,46	1,24	-

* Офіційний сайт Центральної Виборчої Комісії [електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua>

Ігор Недокус

Парламентські вибори 2016 р. в Республіці Білорусь: виклики і тенденції

Незважаючи на те, що наступні чергові вибори білоруського парламенту відбудуться у 2020 р., необхідність суттєвих змін виборчого законодавства, удосконалення виборчих процедур, які унеможливають тотальне використання адміністративного ресурсу, справжній розвиток парламентаризму у центрі уваги білоруських, і не тільки, науковців, експертів, політиків і громадських діячів.

Підсумкова доповідь ОБСЄ щодо виборів 2016 р. закінчується 32 рекомендаціями Білорусі стосовно демократизації процедури виборів. Серед пріоритетних:

- переглянути існуюче законодавство, щоб «забезпечити рівні права для кандидатів, справжню конкуренцію, вільне волевиявлення виборців і цілісність виборчого процесу»;
- уникати непотрібних обмежень на формування політичних партій і організацій;
- основні аспекти виборчого процесу повинні регулюватися законом, а не постановами ЦВК;
- для підвищення прозорості результати виборів повинні публікуватися з розбивкою по виборчих дільницях і окремо для кожного кандидата. Вони повинні включати кількість голосів «проти всіх», а також число дійсних, недійсних і зіпсованих бюлетенів;
- забезпечити безперешкодний доступ спостерігачів до всіх етапів виборчого процесу, включаючи роботу комісій, звірку підписів та інших документів кандидатів, перевірку списків виборців і протоколів голосування;
- проводити дострокове голосування з тими ж заходами безпеки, що і в основний день виборів, включаючи вимо-

гу про наявність на дільниці кворуму членів виборчкому і оприлюднення цифр явки по кожному дню;

- прозорий підрахунок голосів з оголошенням вмісту кожного бюлетеня при всіх присутніх на дільниці [2].

Парламентські вибори 2016 р. у Білорусі важливі також з огляду на розвиток парламентаризму у нашій країні-сусідці. Основним політичним наслідком для парламенту, як вважає білоруський політолог А. Казакевіч, стали помітні зміни політичної структури в результаті виборів вересня 2016 р. [1]. Вперше з 2000 р. депутатами стали представник опозиції і громадянської спільноти. Політичні партії отримали рекордне представництво, починаючи з виборів 1995 р.: кількість партійних функціонерів в нижній палаті білоруського парламенту серйозно збільшилася – в три рази. Так, у минулому складі парламенті білоруські партії були представлені всього 5 комуністами і одним представником Республіканської партії праці і справедливості (РПТС). Підсумки виборів нового парламенту показують збільшення числа партійних депутатів в три рази: від комуністів буде 8 депутатів, від Білоруської патріотичної партії (БПП) і РПТС – теж 8, від Ліберально-демократичної партії і Об'єднаної громадянської партії – по одному. Разом – вісімнадцять депутатів в новому парламенті проти шести в старому, зростання в три рази.

Також уперше з 2004 р. значно змінилася вікова структура депутатського корпусу на користь депутатів у віці від 40 до 50 років, що може означати відхід від моделі, за якої парламент виступає місцем завершення адміністративної та політичної кар'єри. Збільшилося представництво виробничого сектора при скороченні кількості представників владної вертикалі [1].

При цьому, зазначає А. Казакевіч, важко говорити про реальні політичні наслідки таких змін. Якщо ці зміни і були спрямовані на збільшення політичного плюралізму, то, як і багато інших спроб реформ в Білорусі, не були послідовними і перекивалися контрзаходи [1]. Також партійне представництво залишається незначним і недостатнім для колективної політичної діяльності. Більшість політичних організацій не представлені в парламенті лідерами/керівниками. На керівних посадах домінують представники виконавчої вертикалі. У парламенті не створено депутатські групи як основу прояву колективної політичної активності.

Отже, парламентські вибори 2016 р. у Республіці Білорусь продемонстрували певні тенденції як в частині організації та проведенні виборчих кампаній, так і розвитку парламентаризму в країні загалом.

По-перше, ухвалення ЦВК Білорусі косметичних змін до виборчого законодавства свідчить про політику продовження співпраці з міжнародними організаціями, які ведуть спостереження за електоральними кампаніями та висновки яких легітимізують результати виборів. Місії ОБСЄ, США та ЄС оголосили про часткове визнання парламентських виборів 2016 р., відзначають «певний прогрес», що можна вважати досягненням білоруської влади.

По-друге, зростання партійного представництва у парламенті країни свідчить про зміни соціальної структури білоруського суспільства, зокрема зростання ролі приватного сектора, більш-менш незалежного у своїх діях та рішеннях від органів влади. Це збільшує запит активної частини громадян на більш широку участь у громадському та політичному житті країни, що має певний резонанс серед владної політичної еліти.

По-третьє, обрання депутатом Палати представників мовознавця Є. Анісім є продовженням політики «м'якої білорусизації» та намаганням білоруської влади створити власну мовно-культурну площадку поза концепцією «руського міра», незважаючи на демонстративні заяви перших осіб країни.

По-четверте, допуск представниці опозиційної Об'єднаної громадянської партії в Палату представників виявився достатнім для того, щоб у ЄС констатували, що незважаючи на те, що «ряд ключових рекомендацій БДІПЛ/ОБСЄ і Венеціанської комісії Ради Європи залишаються невиконаними, в республіці «помітні зусилля щодо розв'язання деяких давніх проблем, пов'язаних з виборчим законодавством». Проте результати виборів демонструють достатньо контраверсійну картину – у парламенті представлені вже чимало білоруських партій, навіть опозиційні, але провладної партії немає.

По-п'яте, білоруська влада досить грамотно внесли дуже серйозний розбрат і в так не дуже щільні ряди білоруської опозиції. Що виберуть білоруські опозиційні лідери – покаже час. Проте, далеко не факт, що якщо вони підуть на загострення внутріш-

нього протистояння, то зможуть утримати опозиційні структури під своїм впливом.

По-шосте, відбулось омолодження депутатського корпусу, збільшення представництва виробничого сектора, що свідчить про зростання інтересу до інституту парламентаризму в країні. Проте, збереження ключових позицій, зокрема у керівництві парламенту, за вихідцями з вертикалі, відсутність належного політичного структурування вищого законодавчого органу, збереження бюрократичного, а не політичного, характеру депутатської діяльності, суттєво не змінює ролі парламенту у політичному процесі країни.

Список використаних джерел

1. *Казакевіч Андрэй. Парламент: змены без наступстваў? // Беларуский ежегодник. 2017. Сборник обзорных и аналитических материалов по развитию ситуации в Республике Беларусь в 2016 году [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://nmnby.eu/yearbook/get/yearbook2017.pdf>*
2. *Республика Беларусь. Парламентские выборы 11 сентября 2016 года. Итоговый отчет Миссии по наблюдению за выборами БДИПЧ/ОБСЕ [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/ru/odihr/elections/290006?download=true>*

Сергій Швидюк

Суб'єкти виборчої боротьби на місцевому рівні у Польщі

Виборче законодавство Польщі передбачає, що суб'єктами висування кандидатів, на місцевому рівні є виборчі комітети, які можуть створюватися політичними партіями та їх коаліціями, товариствами і громадськими організаціями, а також виборцями (ст. 84, § 4) [3]. І якщо з політичними партіями усе зрозуміло, то щодо виборчих комітетів організацій та виборців єдиного погляду немає. На нашу думку доволі вдалою є класифікація А. Птака, який пропонує наступний поділ суб'єктів, що беруть участь у місцевих виборах: 1) політичні партії і коаліції політичних партій; 2) семіпартійні (напівпартійні – *С.Ш.*) угруповання; 3) локальні політичні угруповання; 4) локальні громадянські ініціативи; 5) політичні ефемериди (ефемериди – рослини з дуже коротким життєвим циклом – *С.Ш.*) [1, 106].

Беручи участь у місцевих виборах, політичні партії й коаліції політичних партій мають змогу здійснювати практичні заміри своєї підтримки з наступною її екстраполяцією на загальнонаціональний рівень. До того ж, активність політичних партій на місцевому рівні з одного боку дає їм змогу отримувати інформацію про локальні проблеми, та способи їх вирішення, а з іншого – переносити на місцевий рівень загальні принципи політичної діяльності. До того ж, місцеві вибори сприймаються політичними партіями як елемент боротьби на загальнодержавному рівні [2, 573]. Однак участь партій у поділі мандатів на місцевому рівні в 2002, 2006 та 2010 роках не перевищував 30 %. За решту ж мандатів змагалися позапартійні угруповання. Успішними для політичних партій та їх коаліцій є результати виборчої боротьби на рівні міст на правах повітів і рад повітів, а найбільш результативними стають вибори до воєводських сеймиків. На цьому рівні, за незначними винятками, політичні партії стають по суті монопольними учасниками поділу мандатів. На базовому ж рівні місцевого самоврядування – гмінному, участь і результативність політичних партій у виборах значно нижча [1, 108].

Наступний суб'єкт виборчої боротьби локального рівня згідно класифікації А. Птака – семіпартійні угруповання. До них належать організації, що формально не є політичними партіями і на них не поширюються правові норми відповідного закону. Однак за своєю суттю напівпартійні угруповання відображають ідеологічну чи світоглядну позицію політичних партій. Кандидати до місцевих органів від таких організацій зазвичай є членами певних політичних партій і балотуються на загальнодержавних виборах за їх списками. У назвах семіпартійних угруповань використовують слова на зразок «лівий», «правий», «національний» та ін., що характеризує їх як прибічників відповідної політичної орієнтації. Такі напівпартійні угруповання стають своєрідним камуфляжем, за яким приховується реальний вплив партій на місцеві вибори. Причини використання такого камуфляжу можуть бути різними. Він може нівелювати негативний вплив низького рейтингу політичної партії в певному регіоні на популярного кандидата з більш високим індивідуальним рейтингом або ж репутаційні втрати політичних партій у випадку програшу кандидатів, формально з ними не пов'язаних.

Локальні політичні угруповання не мають стосунків з політичними партіями, але нерідко їх члени у минулому були активним діячами політичних партій. Характерною ознакою стратегії локальних політичних угруповань є критика політичних партій і створення свого іміджу на антипартійності. Таке дистанціювання в багатьох випадках привабливе для виборців. Локальні політичні угруповання активно рееструють списки у всіх виборчих округах, особливо на рівні гмін, а також повітів. Зазвичай виборча кампанія таких угруповань ведеться на високому професійному рівні, а в їхніх назвах використовуються слова, що вказують на самоврядність. Якщо ж локальне політичне угруповання стає базою підтримки вїта, бургомістра чи президента міста, то в назві може з'явитися його ім'я та прізвище. На початковому етапі функціонування органів місцевого самоврядування локальні політичні угруповання формувалися на основі громадянських комітетів за активної участі місцевих підприємців. Ще більше роль таких угруповань зросла, після запровадження прямих виборів вїтів, бургомістрів, президентів міст у 2002 році і продовжувала збільшуватися з кожними наступними виборами. У підсумку локальні політичні угруповання стали найважливішими акторами політичної сцени місцевого рівня. Водночас програш вїта часто спричиняє кризу чи навіть розпад і зникнення угруповання, лідером якого він був.

Локальні громадянські ініціативи є найбільш різномірною категорією суб'єктів виборів до органів місцевого самоврядування. Головною метою їх діяльності є не виборча боротьба, а задоволення потреб і захист інтересів репрезентованої групи. Загалом локальні громадянські ініціативи можна згрупувати в три категорії [1, 117]. Перша – суб'єкти, котрі систематично беруть участь у виборчій боротьбі, часто маючи формалізований характер. Участь у виборах та здійсненні влади розцінюють як забезпечення інтересів репрезентованої групи у місцевому самоврядуванні. Не виставляючи свого кандидата, але здобувши мандати у раді, вони підтримують діючого вїта, бургомістра або президента міста. До другої категорії відносять локальні громадянські ініціативи, які виникають перед виборами, концентруючись не стільки довкола суспільної групи, скільки певної проблеми, вирішити яку не вдається за посередництва дію-

чих місцевих депутатів чи вїїтїв. Це стимулює бажання самим включатися у виборчі перегони осіб без такого досвїду. Якщо кандидати від таких структур зазнають невдачі, то ці структури зникають. Однак в умовах зростання впливу соціальних мереж створення ініціатив, зосереджених довкола окремих місцевих проблем стає усе більш поширеним. Третю категорію локальних громадянських угруповань складають виборчі комітети окремих кандидатів. Вони характерні для гмін, до яких застосовується мажоритарна виборча система. Такі комітети доволі легко зареєструвати, а зважаючи на поширення мажоритарної системи на значну кількість гмін, чисельність окремих кандидатів має підстави зростати.

І нарешті політичні ефемериди характеризуються одноразовою участю у політичній боротьбі, що найчастіше завершується поразкою. Такі групи виникають напередодні виборів і не мають інституціоналізованого характеру. Вони критично оцінюють не лише місцеву політику, але й всю політичну систему. Політичні ефемериди мають оригінальні чи навіть епатажні назви, наприклад «Рожеві свинки» чи «Безстрашні», під якими йдуть на вибори.

Отже, виборча боротьба на місцевому рівні у Польщі точиться між різними суб'єктами, однак їхня однозначна ідентифікація та класифікація викликає труднощі. Якщо виборчі комітети політичних партій доволі легко визначити, то виборчі комітети організацій та виборців через різноманітність своїх форм чіткого окреслення не мають. Тому не менш важливим від самої класифікації є характеристика таких суб'єктів за їхнім правовим і організаційним статусом, а також зорієнтованістю на суспільну групу, кандидата, місцеву проблему, котра потребує вирішення, або ж власну роль у виборчому процесі.

Список використаних джерел

1. *Ptak Arkadiusz. Podmioty lokalnej rywalizacji wyborczej // Doświadczenia i perspektywy rozwoju samorządu terytorialnego i zawodowego / red. nauk. Paweł Antkowiak. Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2014. S. 104-120.*
2. *Sokół Wojciech. Ewolucja systemów wyborczych w wyborach samorządowych i ich konsekwencje polityczne // 20 lat samorządu terytorialnego w Polsce : sukcesy, porażki, perspektywy / pod red. Katarzyny Miecz-*

kowskiej-Czerniak, Katarzyny Radzik-Maruszak. Lublin : UMCS, 2012. S. 555-577.

3. *Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 roku, Kodeks Wyborczy (Dz.U. nr 21, poz.112). URL: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/kodeks/kodeks.htm> (дата звернення 4.04.2018).*

Уляна Гев'юк

Принципи функціонування інституту президента в Литві

У більшості країн світу інститут Президента є невід'ємним елементом політичної системи. США стали першою країною, де виникла посада президента, яка об'єднала в одній особі посаду глави держави і голови уряду. Фундаментальні зміни, які відбувалися на світовій арені починаючи з кінця ХХ ст., стимулювали подальше поширення інституту президентства. Майже у всіх колишніх республіках СРСР, зокрема, у країнах Балтії була запроваджена посада глави держави – президента. У Литві інститут президента діяв з 1919 р. по 1940 р. і на підставі рішення конституційного референдуму від 25 жовтня 1992 р. з 1993 р. було відновлено посаду президента.

Політико-правовий статус інститут президента в Литві має власну внутрішню структуру, основними елементами якої є норми та положення, що регулюють принципи функціонування президента та його адміністрації, порядок обрання президента, а також процедура усунення з посади президента.

Повноваження президента, його роль і статус у політичному житті країни визначаються насамперед відповідними конституційними нормами. Так, інститут президента Литви регулюється Конституцією Литовської Республіки, Законом «Про Президента Республіки», Законом «Про вибори Президента Республіки». Діяльність та статус працівників канцелярії регулює Закон «Про державну службу», наказ «Про діяльність офісу канцелярії президента».

У Конституції зазначено, що президент обирається громадянами Литовської Республіки на п'ять років на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Серед вимог щодо претендентів на посаду президента перш за все слід виділити віковий ценз. Претендент повинен досягти 40 років. Стандартною для кандидата на посаду глави держави

є вимога громадянства – у параграфі 78 зазначено, що кандидат має бути громадянином від народження і проживати останні три роки на території Литви [1].

Відповідно до Конституції президент є главою держави, головнокомандуючим збройними силами і головою Державного Комітету Оборони. З 24-х спеціальних повноважень і сфер відповідальності, згаданих у статті 84 Конституції, найбільш важливими, є його право визначати основи зовнішньої політики і разом з урядом здійснювати її; підписувати міжнародні договори Литовської Республіки та подавати їх до Сейму для ратифікації; за пропозицією Уряду – призначати та звільняти дипломатичних представників Литовської Республіки в іноземних державах та міжнародних організаціях; приймає вірчі грамоти та відкликання листів іноземних дипломатичних представників; надавати найвищі дипломатичні звання та спеціальні імена [1]. У цілому відповідно до Конституції він відповідає за зовнішню політику, питання у сфері оборони і безпеки.

Однак він має дещо обмежені повноваження у галузі внутрішньої політики. Наприклад, для здійснення більшої частини гарантованих Конституцією повноважень президенту необхідно одержати схвалення парламенту чи прем'єр-міністра. Зокрема, президент Республіки, використовуючи свої повноваження, видає акти-укази. Для того, щоб укази мали владу, вони повинні бути підписані Прем'єр-міністром або відповідним міністром. Відповідальним за такий указ є прем'єр-міністр чи міністр, який його підписав.

Також за підтримки більшості у Сеймі прем'єр-міністр може приймати основні рішення, а президент не має реальної влади для їхнього блокування, оскільки право президента накладати вето на рішення парламенту є досить слабким. Сейм може скасувати президентське вето шляхом повторного голосування простої більшості членів парламенту.

Згідно зі статтею 58 Конституції Литви президент може достроково розпустити парламент у випадку, якщо Сейм протягом тридцяти днів від моменту надання йому програми діяльності нового уряду не схвалив її або якщо протягом 60 днів від першого подання програми урядом Сейм двічі підряд її не схвалив [1]. І другий випадок, коли президент може оголосити дострокові ви-

бори, - з ініціативи уряду, якому Сейм виніс вотум недовіри. Як бачимо, можливість президента достроково розпустити парламент дуже чітко регламентована і не передбачає можливості самостійного прийняття рішення в умовах гострої політичної боротьби.

Конституція Литовської республіки досить чітко окреслює формат відповідальності глави держави, яка настане у разі порушення норм Конституції, присяги або скоєння злочину. У цих випадках передбачено відповідальність через процедуру імпічменту. У 2004 р. Сейм Литви провів імпічмент президента Роландаса Паксаса (26.02.2003-6.04.2004). Підставою стала надана спецслужбами країни інформація щодо зв'язків близького оточення президента країни з мафією. Це спричинило створення спеціальної слідчої комісії, яка в процесі роботи висунула звинувачення щодо самого глави держави. Зокрема, він був оскаржений за трьома позиціями: 1) надання громадянства конкретній особі не відповідно до прийнятої процедури; 2) свідоме повідомлення підозрюваному інформації щодо слідства проти нього і прослуховування слідчими органами його телефонів; 3) сприяння близьким до президента особам під час приватизації.

Голосування в Сеймі відбулося 6.04.2004 р. за кожним звинуваченням окремо і Р. Паксаса визнали винним, що призвело до усунення його з посади глави держави [3]. Виконання обов'язків президента було покладено, згідно з Конституцією, на голову парламенту. Отже, президент Республіки може бути звільнений з посади внаслідок грубого порушення Конституції або порушення присяги, а також факту вчинення злочину. Питання про звільнення президента Республіки з посади вирішується Сеймом у порядку процедури імпічменту.

Таким чином, аналізуючи певні особливості принципів функціонування інституту президента в Литві, слід зазначити, що у структурній організації держави йому як главі належить особливе місце, оскільки він легально і легітимно уособлює суспільство, представляючи і гарантуючи його інтереси на міжнародній арені. Також відповідно до нормативних документів йому забезпечені правові умови для збалансованості та ефективної реалізації повноважень у внутрішній політиці держави.

Список використаних джерел

1. Конституція Литви [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=275374
2. Офіційний сайт Президента Литви [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.lrp.lt/en/>
3. Романюк А. Порівняльний аналіз інституту президентства в країнах центрально-східної Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/847>

Мирослав Яворський **Особливості еволюції базових дискурсів** **правого популізму**

З кінця 1980-х років у багатьох країнах Західної Європи стали помітними процеси активного поширення ідей правого популізму. Спроби оцінити цей феномен виявилися такими ж неоднозначними, як і спроби описати його, проте аналіз еволюції правого популізму показує, що він не пов'язаний з традиційним розподілом політичних сил на ліві і праві, а являє вираз існуючої в суспільстві незадоволеності усталеними елітами.

Завдання нашого дослідження полягає у тому, щоб простежити процес еволюції феномену правого популізму в ідеологічному, політичному, електоральному та економічному дискурсах.

Дослідники правопопулістських сил визнають, що успіх цих партій у політично програмному полі надзвичайно строкатий. Якщо, у Данії, Норвегії, Фінляндії та Швеції успіхи праворадикалів пов'язані з боротьбою проти скандинавської моделі соціал-демократичної держави добробуту з їх високими податками, то в Бельгії праві популісти об'єдналися за мовною ознакою та були послідовними прибічниками федералізації країни. В ряді європейських країн правопопулістські партії стали з'являтися в результаті хвиль еміграції та економічних проблем, пов'язаних з соціально-орієнтованою політикою правлячих політичних сил. Правопопулістські партії з різною ступенем успішності функціонують у Німеччині, Австрії, Іспанії, Португалії, Греції, Угорщині, Польщі, Румунії, Болгарії та Україні. В цілому слід визнати, що тільки в США та Англії, з їх традиційно потужною інституціонально-політичною культурою «лібертаріанства», вдалося обмежити втручання держави у сферу приватного життя. В конти-

нентальній Європі традиції общинної соціалізації перешкоджали лібералізму і розплата за любов до консерватизму прийшла у перемозі агресивної форми популізму – фашизму.

Відродження популістських настроїв у Європі розпочалися у повоєнний час і деякими дослідниками виділяються наступні «етапи постфашизму»: 1945–1950-ті роки – період консервативного сприйняття фашизму у Європі; 1960-і роки – період ідеологічного переосмислення фашизму; 1970 – початок 1980-х – період ідеологічної модернізації; 1984 – даний час – період радикальної трансформації ідеології та виникнення постматеріальних крайніх правих [1, с.32]. На думку швейцарського політолога У.Альтерматта правий популізм у Європі «в союзі з расизмом, ксенофобією та націоналізмом формує феномен, який загрожує корінню та сутності демократичного та плюралістичного устрою держави та суспільства»[2, с. 257-258].

Популізм ХХІ століття, так само, як і ранній популізм ХІХ ст. не вичерпується соціально-політичною проблематикою. Цей рух несе з собою цілий пласт світоглядних, психологічних та етичних проблем. Популістська свідомість характеризується особливим, не раціонально-теоретичним, а інтуїтивно-теоретичним баченням світу та місця особистості у ньому, специфічним ставленням до історичної долі країни. Англійський дослідник Д.Макре досліджуючи еволюцію цього феномену зводить сутність популізму до «романтичного примітивізму», «реставрації ґрунтовних чеснот». Вважаючи його явищем внутрішньо аполітичним і таким, що не створює підґрунтя для утворення стійкої партії він вимагає від держави здійснення реставрації, водночас не довіряючи ні державі, ні бюрократії. Д.Макре відкидає твердження «прогресивності» популізму та називає ідеологію популізму «убогим, хоча і впливовим типом мислення» [3, с. 45]. Аналізуючи програмні документи сучасних правих партій та їх еволюцію можна зробити висновок, що основа ідеології праворадикальних партій в сучасній Європі є прикладом яскравого соціального шовінізму, тобто виплату соціальної допомоги та пільг тільки для представників «своїх» або «титульної» нації; яскраво виражений анти-іммігрантський дискурс в культурному аспекті; відстоювання «традиційних цінностей» (релігія, сім'я) та євроскептицизм, як в політичному, так і в економічному аспектах.

На даний час ідеологічний дискурс правих популістських організацій істотно трансформувався. Можна говорити про два типи крайніх правих в сучасній Європі: праворадикальні партії правопопулістського напрямку та правоекстремістські партії, тобто ті, які діють за рамками легального політичного поля і не приймають, умовно кажучи, парламентських методів політичної конкуренції.

Розвиток популістських тенденцій та її правих відгалужень у сучасному суспільстві країн Європи відображає протиріччя масової свідомості. Часом він слугує знаряддям для зведення політичних рахунків, зумовлює зниження громадянської активності, призводить до відчуженості людей до влади та соціальних безпорядків. Суспільство, де громадяни надто чутливі до популізму характеризується станом, яке американський дослідник Герберт Блумер називає суспільством «соціального занепокоєння». Найбільш характерними ознаками такого стану є підвищене збудження, тривога, страх, невпевненість, агресивність та навіюваність людей [7, с. 172-173]. В таких умовах популізм проявляється у критиці існуючих державних інститутів, їхній діяльності, у підбурюванні недовіри до діяльності інститутів. В цілому, можна погодитися з дослідником М. Мінкенбергом в тому, що «праворадикальні партії і рухи найсильніші в тих країнах, де їм вдалося в ході модернізації суспільства модернізувати і власну ідеологію і політичну стратегію (відмова від крайніх видів ксенофобії, зокрема - расизму), пристосуватися до сформованим політичним структурам і, виходячи з властивих цим країнам специфічних націоналістичних традицій, створити власний політичний профіль і знайти опору в суспільстві» [4]. Як відзначає аналітик Центру європейських досліджень Ангелос Хрісогелос, починаючи з другої половини 1990-х років європейські праворадикали стали залучати на свій бік не тільки середній клас, а й традиційний електорат лівих партій - робітників і молодь, вступаючи в конкуренцію не тільки з помірними правими, але також і з партіями соціалістичної спрямованості [6]

Наслідком політичного популізму стає популізм економічний, адже популізм як політичне явище - недовговічний і часто активізується у періоди передвиборчих кампаній або задля утримання певних сил при владі. В умовах економічної кризи, яка охопила більшість країн Східної Європи, відбувається перехід від

антикризових методів економічної політики до методів економічного популізму. На думку російського дослідника О. Мамедова, не тільки у країнах Європи, але й у Росії для здійснення політики економічного популізму необхідна потужна соціальна опора, яка представлена трьома «китами» економічного популізму: боротьбою еліт за урядові висоти та доступ до бюджету, монопольне розпорядження економікою держави та, оскільки бюджетні ресурси стають основним джерелом розвитку національної економіки, - ріст корупції. «Економіка популізму» - це завжди політична імітація економічного розвитку», - зауважує О. Мамедов [5].

Підсумовуючи дослідження еволюції базових дискурсів сучасного популізму, варто зазначити, що ця еволюція пройшла шлях від відродження до піку своєї активності, що демонструють результати виборів у ряді країн та продовжуватиметься у тих напрямках та з тією активністю, яку дозволить громадянське суспільство європейських країн. Останнім часом у країнах з помітним ростом праворадикальних настроїв росте опозиція цим партіям і цьому процесу можуть бути підтвердження ряд муніципальних рішень, які спрямовані на відкриті публічні дискусії, що мають місце на телебаченні та різноманітних культурних заходах, утворюються громадські організації, проводяться кінофестивалі, які попереджають громадськість про небезпеки «простих» рішень «складних» питань.

Список використаних джерел

1. *Альтерматт У. Етнонационализм в Европе - М.: Изд-во РГГУ. - 367 с.*
2. *Барыгин И.Н., Тарасенко Р.С. Соотносимость понятий «крайне правые» и «фашизм» в современном политологическом и политическом дискурсах // Праворадикальные политические партии и движения современной Европы / отв. редактор проф. И.Н. Барыгин - СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2011.- 408 с.*
3. *Блумер Г. Коллективное поведение //Американская социологическая мысль тексты. М.: МГУ, 1994. - 496 с.*
4. *Электоральная география 2.0. Политика на карте - [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.electoralgeography.com/new/ru/>*
5. *Мамедов О.Ю. «Экономика популизма» (взгляд справа - на лево). Terra Economicus, 2014. Том 12, №4. С. 6-14.*
6. *A.-S. Chryssogelos. The evolution of the 'populist potential' in European politics: from new right radicalism to anti-system populism // European View.*

June 2013. Volume 12. Issue 1. p. 77. - [Електронний ресурс] - Режим доступу - <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs12290-013-0249-3>

7. MacRae D. *Populism as an Ideology // Populism: Its Meaning and National Characteristics / ed. By G Jonescu, E. Geller. London: Weidenfeld and Nicolson, 1969. - 263 p.*

Денис Василів

Основні концепції сутності адміністрування виборчого процесу

Рівень демократії в кожній країні значною мірою залежить від демократичності виборчого процесу та виборчих процедур. Важливе значення для надання виборчим перегонам організованого, логічного та демократичного характеру відіграють органи, які здійснюють адміністрування виборів.

Щоб розібратися в сутності адміністрування виборчого процесу, ми зупинимося на аналізі його основних тенденцій в країнах-членах Європейського Союзу.

Дослідження положень виборчого законодавства країн-членів ЄС дозволяє говорити про те, що у Європейському Союзі не існує єдиного підходу до визначення переліку суб'єктів, які здійснюють підготовку та проведення загальнодержавних і місцевих виборів, врегулювання методів їхньої взаємодії між собою, визначення обсягу функцій і повноважень, що покладаються на вищий орган адміністрування виборчого процесу та інші органи, наділені повноваженнями щодо організації виборів.

Звернемо увагу на те, що розуміють під виборчими органами. Під виборчими органами розуміють непартійні органи, які уповноважені займатися підготовкою і організаційною роботою для реалізації виборів, здійснювати діяльність по виконанню виборчого законодавства, підрахунку поданих голосів і офіційного оголошення результатів виборів.

У країнах з усталеними демократичними традиціями адміністрування виборчого процесу здійснюється органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. У більшості таких країн функції вищого органу адміністрування загальнодержавних та, в окремих випадках, місцевих виборів покладено на Міністерство внутрішніх справ або утворений ним орган (Австрія, Бельгія, Греція, Данія, Італія, Кіпр, Люксембург, Німеччина, Франція)

чи інший центральний орган виконавчої влади (Міністерство з питань навколишнього природного середовища, спадщини та місцевого самоврядування в Ірландії, Міністерство юстиції в Фінляндії, Центральний орган з виборів (Central Election Authority, Valmyndigheten) в Швеції, Виборча Рада в Нідерландах, Виборча Комісія Великобританії (яка за своєю природою, порядком призначення і звільнення членів Комісії може бути віднесена до органів виконавчої влади).

Як зазначають дослідники, на регіональному і місцевому рівнях (щодо місцевих виборів), на рівні виборчих округів та дільниць підготовка і проведення виборів в цих країнах забезпечується або державними службовцями (посадовими особами органів місцевого самоврядування) або ж виборчими комісіями, які утворюються органами місцевого самоврядування з представників органів судової влади і муніципальних службовців. Загальновідомо, що спеціальні органи (комісії, бюро та ін.) відіграють ключову роль у забезпеченні демократичного характеру виборів. Вони сприяють реалізації та захисту виборчих прав громадян, забезпечують контроль за їх дотриманням. Також виборчі комісії здійснюють розподіл коштів, виділених на проведення виборчої кампанії, слідкують за їхнім цільовим використанням. Крім того, виборчі комісії реєструють суб'єктів виборчого процесу, перевіряють зібрані підписи, організують голосування, підрахунок голосів, встановлення результатів виборів та їх донесення до електорату. Іншими словами, виборчі комісії слідкують за проведенням всіх стадій виборчого процесу у відповідності до чинного законодавства і від ефективності їхньої діяльності багато в чому залежить законний і легітимний характер самих виборів.

Дослідження показують, що деяких країнах баланс між політичною нейтральністю виборчих комісій і професіоналізмом їхніх членів забезпечується створенням регіональних представництв Центральної виборчої комісії. Такі представництва, зокрема, створено у Польщі і Угорщині.

Стосовно окремих осіб, які входять до складу виборчих комісій, то ми погоджуємось з думкою дослідників про те, що вони повинні відповідати встановленим вимогам. Так, член виборчої комісії має володіти активним виборчим правом. Також необхідне проживання особи у відповідному виборчому окрузі, що до-

зволить їй більш активно долучатися до роботи виборчої комісії. Потрібна цілеспрямована підготовка членів виборчих комісій, яка сприятиме зростанню її професіоналізму та ефективності.

Згідно з точкою зору дослідників проблем формування та організації роботи виборчих комісій, рівень незалежності та незаангажованості виборчих комісій визначає формування її керівного складу. Збалансований розподіл дозволяє задовольняти інтереси всіх суб'єктів виборчого процесу та унеможливити контроль з боку певної політичної сили над виборчою комісією. Для цього керівні посади (голова, заступник, секретар) повинні розподілятися між різними суб'єктами виборчого процесу. При цьому недостатньо лише обрати на керівні посади представників різних політичних сил, але дуже важливо забезпечити певну збалансованість цих посад між провладними та опозиційними суб'єктами виборчого процесу.

Більшість дослідників виборчого процесу вважають, що важливим чинником, який визначає рівень незалежності виборчих комісій, є їх правовий статус.

Таким чином, можна констатувати, що дослідження проблем адміністрування виборчого процесу знаходяться на перетині політичної та юридичної науки. З одного боку, виборчі органи складаються із комплексу правових норм, кожна з яких виконує практичну функцію організації та проведення виборів. З іншого – зміст і специфіка впровадження цих правових норм є відображенням стандартів політичного процесу, певних угод та компромісів між конкурентними політичними групами, які змагаються за владу.

Список використаних джерел

1. Богашева Н. Виборчі комісії в системі поділу влади / Н. Богашева, Ю. Ключковський // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. – Чернівці : ЧНУ, 2012. – Вип. 641: Правознавство. – С. 113-120.
2. Вибори в Європейському Союзі / За ред. Д.С. Ковриженка ; Лабораторія законодавчих ініціатив. – Київ : ФАДА ЛТД, 2006. – 155 с.
3. Мельник О. В. Організація роботи виборчих комісій: деякі проблеми законодавчого регулювання / О. В. Мельник.// Юридична наука. – 2011. – № 1. – С. 65-70.

4. *Юрійчук Є. П. Вибірчі системи держав світу : навч.-метод. комплекс / Є. П. Юрійчук ; М-во освіти і науки України, Чернів. нац. ун-т імені Юрія Федьковича. – Чернівці : ЧНУ, 2010. – 84 с.*

**Микола Гуйтор,
Микола Паринюк**

Вплив етнічного фактору на політичний процес у Чернівецькій області

Проблеми національної консолідації та територіально-політичної інтеграції постали перед Україною разом з набуттям її незалежності і, на жаль, залишаються актуальними впродовж усього періоду суспільно-політичних трансформацій у державі. Суперечливі політичні процеси характерні для прикордонних територій зі складною етнонаціональною структурою населення. Репрезентативними щодо цього є Чернівецька область з подібними чинниками та тенденціями суспільно-політичного розвитку. Соціально-культурна, мовна бар'єрність між етнонаціональними меншинами та етнічно українським населенням, вимоги адміністративно-територіальних змін за етнонаціональним принципом, популярність ідей регіональної ідентичності на фоні суперечливих зовнішньополітичних впливів ускладнюють процес різнобічної інтеграції області у загальноукраїнське суспільно-політичне та національно-культурне середовище.

Особливістю національного складу населення області є багатонаціональність. За даними перепису на території області проживали представники 76 національностей (у 1989 році – 69 національностей). Найбільша кількість – в обласному центрі (65) [1].

Політичний процес в Україні позначений суперечливими проявами і це пов'язано, перш за все, з триваючим переходом нашої держави до встановлення демократичної політичної системи. Не є винятком і перебіг політичного процесу в Чернівецькій області, політична еліта якої разом з представниками інших регіонів намагається сформувати специфіку взаємодії та діяльності політичних суб'єктів на загальнодержавному рівні. Проте такі спроби не виходять поки що за рамки прагнень.

Політичний процес в Чернівецькій області визначається наступними головними особливостями регіону. По-перше, Чернівецька область є найменша за територією та за кількістю на-

селення, порівняно з іншими областями, відповідно цьому, ресурсна база місцевої еліти є достатньо вузькою, обмеженою.

По-друге, відзначимо поліетнічність регіону, яка пов'язана з його географічним розташуванням та склалася в наслідок визначальних подій, що відбувалися в різні історичні часи на території цієї області. Саме формування території, а отже й кордонів сучасної Чернівецької області відбувалося у непростих історичних умовах, що суттєво вплинуло на формування її етнічного складу, ментальність та політичні орієнтації населення, відтак визначає і надалі певну своєрідність політичних відносин та їхню динаміку.

По-третє - область була історично і донині залишається прикордонним регіоном, що суттєво впливає на соціально-економічні та геополітичні орієнтації як населення в цілому, так і активних суб'єктів політичного процесу.

Разом із виразною специфікою на тлі інших українських регіонів, відзначимо, що у межах самої області помітною своєрідністю відзначаються її гірські райони, а саме Путильський та Вижницький, географічно та етнографічно тісно пов'язані зі сусідньою Івано-Франківською областю. Належачи в етнографічному плані до Гуцульщини, їхнє населення водночас усвідомлює свою причетність до України в цілому і переважно вирізняється підкресленою орієнтацією на українські національні цінності. Для нього характерним є консерватизм, певною мірою - залишки патріархальності.

До другої групи відносять Хотинський, Кельменецький, Сокирянський та Новоселицький райони, які історично відрізняються тривалою належністю до історико-етнографічного регіону Бесарабії, а в сучасний період відрізняються електоральними перевагами. Також у складі Чернівецької області є територія Герцаївського району, місцеве населення якого становлять переважно румуни, які підтримують тісні зв'язки з сусідніми населеними пунктами Румунії.

Істотний вплив на динаміку політичних відносин має релігійно-конфесійний фактор. Традиційно більшість віруючих буковинців сповідує православ'я. Історично позиції православної церкви були досить сильними на Буковині. Католики є невеликою частиною місцевого населення, зокрема греко-католикам в Чернівецькій області належить 25 громад, римо-католикам -

30 громад. Окреме місце в Чернівецькій області посідають протестанти. Хоча більша частина населення області вважає себе православними, проте сукупна кількість активно віруючих членів різних протестантських громад в області перебуває майже на рівні з кількістю активно віруючих православних УПЦ та УПЦ КП [2].

Варто звернути увагу на те, що на Буковині завжди відзначалась велика поміркованість населення і толерантність стосовно інших етнічних меншин, тому міжконфесійних сутичок на території Буковини не спостерігається. А в економічному плані Чернівецька область має такі ж показники, як інші регіони України. Оскільки в Чернівецькій області немає багато підприємств, то для краю характерний такий чинник, як масовий виїзд за кордон (переважно на заробітки), і в цьому плані впродовж останніх років спостерігається фінансова допомога із-за кордону. Це говорить про те, що люди намагаються проконтролювати власне напрямок проживання, хоча для стабілізації економіки краю хотілося би, щоб працювали підприємства, люди мали постійну роботу і не шукали заробітків за кордоном [3].

Отже, етнічна різноманітність Чернівецької області не є дестабілізуючим чинником. Незважаючи на підтримку в краї протестних тенденцій зі сторони окремих румунських політиків, багатонаціональне населення Буковини в умовах становлення країни демонструє підтримку і сприяння державотворчим процесам.

Список використаних джерел

1. Збірник «Національний склад населення Чернівецької області та його мовні ознаки» (за даними Всеукраїнського перепису населення) [Електронний ресурс]. - 2006. - Режим доступу до ресурсу: http://www.cv.ukrstat.gov.ua/publiy/Zbir_4nac_.pdf.
2. Круглашов А. М. ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ [Електронний ресурс] / А.М. Круглашов, М.М. Гуйтор. - 2007. - Режим доступу до ресурсу: <http://postua.info/news.php?nid=16>.
3. Українське суспільство 1992-2006: соціологічний моніторинг / За ред. Н.Паніної. — К.: Інфм соціології НАНУ, 2006.

Вікторія Нос

Закон України «Про освіту»: актуальні аспекти реагування у Чернівецькій області

У вересні минулого року набрав чинності Закон «Про освіту», який започаткував освітню реформу в Україні. Прийняттю цього Закону передувала кількарічна робота над ним освітян та експертів, активне обговорення серед представників інститутів громадянського суспільства та політиків. Утім, попри тривалий процес суспільно-політичних дебатів, активне обговорення окремих норм Закону «Про освіту» триває й після його прийняття. Найбільш дискусійною, зокрема й на міжнародному рівні, стала ст. 7 Закону, у якій ідеться про мову освіти. Як зазначає професор, академік АН вищої школи України, головний експерт групи «Освіта» Реанімаційного пакета реформ В.Бахрушин, метою мовної статті був захист державної мови і прав громадян, які без належного знання державної мови фактично обмежені в правах на здобуття вищої освіти і працевлаштування [3]. Однак не всі в Україні та за її межами погодилися з таким поясненням запроваджених змін.

Дискусія щодо нового освітнього законодавства активно відбувалась і у Чернівецькій області. Так, 20 вересня 2017 року на офіційному сайті Чернівецької облради було оприлюднено проект рішення «Про звернення депутатів Чернівецької обласної ради до Верховної Ради та Президента України», яким пропонувалося повернути новий Закон «Про освіту» на доопрацювання як такий, «що суперечить статтям 10, 22, 24, 53 Конституції України, Європейській хартії регіональних мов або мов меншин, ... Закону України «Про національні меншини в Україні». Автором звернення став депутат облради С.Мітрик (член фракції ВО «Батьківщина») [6]. Хоч обласна рада і не внесла зазначене звернення на голосування, воно отримало широкий резонанс, а зазначений проект рішення викликав критичну реакцію з боку представників громадськості та місцевих ЗМІ. Місцева газета «Час», коментуючи оприлюднений на сайті облради проект рішення, наголосила, що «бютівці на Буковині нагнітають ситуацію з нібито ущемленням прав румунів і обмеженням вживання румунської мови. Це велика брехня. Але ця брехня розбурхує пристрасті та дестабілізує ситуацію в області» [6].

Громадські активісти, зокрема Сергій Качмарській, заявляли у ЗМІ, що їх «обурює ганебна поведінка та принизливі вислови деяких румунських політиків стосовно «міфічного» утиску румуномовного населення на Буковині» [4]. Натомість представники румунської громади 17 жовтня 2017 року пікетували приміщення Чернівецької ОДА та облради, де прийняли звернення в якому вказали, що ухвалений Закон «Про освіту» «обмежує права національних меншин на здобуття освіти рідною мовою» [7]. Восени 2017 - взимку 2018 року в області було проведено низку круглих столів, зустрічей, публічних обговорень з питань роз'яснення шляхів імплементації норм нового освітнього законодавства. Зокрема, відвідуючи область, Міністр освіти та науки України Лілія Гриневиц зустрілася з освітянами та представниками румуномовної громади Чернівців. Вона відвідала гімназію №6 з білінгвальним методом навчання. Однак варто відзначити, що у Чернівецькій області - лише 4 із 61 румуномовних школи, де запроваджено білінгвальний підхід викладання. У решті навчальних закладів навчання відбувається лише румунською мовою.

Також у січні 2018 року у Чернівцях було організовано зустріч Міністра закордонних справ України Павла Клімкіна та Глави МЗС Румунії Теодора Мелешкану. Керівники зовнішньополітичних відомств обговорили широке коло питань двосторонньої співпраці на міждержавному та регіональному рівнях. Зокрема йшлося про питання забезпечення освітніх прав румунської національної меншини та імплементації положень нового Закону України «Про освіту» з урахуванням висновків Венеціанської комісії. На думку румунської сторони, стаття 7 нового закону «Про освіту» негативно впливає на етнічні меншини, які проживають у країні. Водночас Павло Клімкін підкреслив, що «два міністерства освіти працюють над цим законом - українське та румунське. Хочу наголосити, що документ буде базуватися на інтересах обох держав, і не буде прийнятий, поки не дійдемо до консенсусу. Також будуть враховуватися побажання нацменшин. Може сказати точно, які принципи закону будуть дотримані обов'язково. По-перше, всі громадяни України мають добре знати українську мову, інакше вони не зможуть реалізувати себе у цій країні. Також наголошую, що ніхто не буде робити румунське населення менш румуномовним чи українізувати їх» [2].

Варто підсумувати, що прийняття нового Закону призвело не лише до активних політичних дискусій, але й до посилення політичного тиску на Україну, що, на нашу думку, зумовлено у першу чергу намаганням вплинути на значно ширші за освітню сферу міжнародні процеси, зокрема євроінтеграційні перспективи України. Очевидним є також використання деякими країнами риторики захисту мовних прав своїх національних меншин в Україні як політичного стимулу для внутрішнього електорату напередодні виборів. Україні в даній ситуації, на переконання більшості експертів, «варто вести консультації з усіма зацікавленими сторонами, державами, які мають претензії до окремих положень Закону, представниками меншин та експертним середовищем, залучати їх до процесу підготовки підзаконних актів, адже велика кількість статей Закону мають рамковий характер, уряд та Міністерство освіти мають їх деталізувати»[5]. Двосторонні переговори з державами-членами ЄС, яким відповідають ці меншини, можуть надати корисну допомогу у реалізації статті 7. Проте даний пункт не передбачає рішення для мов, які не є офіційними мовами ЄС, зокрема для російської як найбільш широко вживаної в Україні мови після державної. Менш сприятливе ставлення до цих мов важко виправдати, і тому постає питання про його дискримінаційність. З огляду на ці міркування, коректним рішенням було би внесення поправок до статті 7, які замінили би це положення на більш збалансоване та чіткіше сформульоване»[1]. При цьому важливо, щоб Україна, яка нині бореться за свою національну ідентичність, у пошуках компромісу вкотре не втратила можливість використовувати для розбудови держави один з важливих елементів цієї ідентичності – державну мову. Зараз позиція Української держави свідчить про намагання належно реагувати на проблемні ситуації та забезпечувати необхідні умови для розвитку національної самобутності усіх етносів.

Список використаних джерел

1. *Висновок Венеціанської комісії щодо освітнього закону. Текст документа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/12/8/7074838/>*
2. *«Ми не будемо лякати першокласників українською граматику»: Клімкін у Чернівцях про «освітній» закон для нацменшин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://molbuk.ua/chernovtsy_news/142219-my-ne-budemo-lyakaty-pershoklasnykiv*

3. *Переваги й недоліки нового закону «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/52591/>*
4. *Сергій Качмарський: «Побратими України» обурені спробами політиків посварити українців із румунами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buknews.com.ua/page/serhiikachmarskyi-pobratymy-ukrainy-obureni-sprobaty-politykiv-posvaryty-ukraintsiv-iz-rumunamy.html>*
5. *Тарасенко Н. Політичне підґрунтя суперечок навколо українського Закону «Про освіту» / Н.Тарасенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuvip.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3134:zakon-pro-osvitu-poshuki-kompromisu&catid=8&Itemid=350*
6. *УВАГА! Провокація ВО»Батьківщина» на Буковині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chas.cv.ua/41360-ukaga-provokasya-vobatkvschmna-na-bukovin.html>*
7. *У Мунтяна відмовилися виступати проти «мовної» статті Закону України про освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buknews.com.ua/page/chernivetska-oblrada-vidmovylas-rozhliadaty-zvernennia-do-poroshenka-shchodo-movnoi-statti-zakonu-pro-osvitu.html>*

Павло Безуглий

Інституційний вимір регулювання міграційних процесів в Україні

Розпад Радянського Союзу спричинив активізацію переміщення населення в Україні – внутрішню та зовнішню міграції. Разом з цим постала потреба політико-правового врегулювання міграційних процесів в державі. Політико-правове регулювання міграції включає в себе створення нормативно-правової бази та формування політичних інститутів, які виконуватимуть законодавчі, виконавчі, регулюючі, моніторингові, контролюючі та інші функції, пов'язані з процесами міграції населення як всередині країни, так і з неї та до неї.

Інститути державної влади, що регулюють процеси міграції, розрізняють за їх повноваженнями у сфері міграційної політики. Так, формування державної міграційної політики як політичного рішення здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України та Президентом України. Їх політичні рішення мають стратегічний характер і закріплюються на найвищому законодавчому рівні. А виконання політичного рішення здійсню-

ється центральними та місцевими органами державної виконавчої влади.

Верховна Рада України через діяльність своїх комітетів, а також Уповноваженого з прав людини ВРУ та відділу з питань дотримання прав внутрішньо переміщених осіб у складі Секретаріату Уповноваженого з прав людини, приймає законопроекти та політичні рішення, що стосуються перш за все забезпечення прав і свобод людини і громадянина (громадянин України, іноземців, осіб без громадянства, трудових мігрантів тощо), а також вдосконалення правового та інституційного забезпечення регулювання міграційних процесів. Однак, варто погодитись з думкою українського політолога М. Ярмистого, що ВРУ не повною мірою використовувала політичні інструменти для регулювання міграційної політики [5, с. 8].

Президент України в сфері регулювання міграційних процесів перш за все є гарантом прав і свобод громадян та інших категорій населення, а також ініціатором нормативно-правових актів та стратегічних документів, сприяє інституційному оформленню державної політики. Однак, починаючи з 1990-х рр. в діяльності Президента в цій сфері відсутня системність прийнятих рішень.

Кабінет Міністрів України затверджує та схвалює нормативно-правові документи, що спрямовані на реалізацію політико-правових рішень Верховної Ради України та Президента України (концепції, стратегії, плани заходів, дорожні карти, порядки реалізації тощо). Крім того, КМУ координує діяльність центрального органу виконавчої влади з питань реалізації державної політики у сфері міграції.

У 1990-х роках в Україні було створено кілька державних органів виконавчої влади, що регулювали, забезпечували, контролювали та обліковували міграційні процеси: Державний комітет у справах охорони державного кордону України (сьогодні - Адміністрація Державної прикордонної служби України), Державний комітет України у справах національностей і міграції (сьогодні - Департамент у справах релігій і національностей Міністерства культури України). А також функції щодо обліку, реєстрації та видачі документів у сфері міграції здійснювали окремі структурні підрозділи Міністерства внутрішніх справ України.

Окрім того, окремі функції щодо регулювання міграційних процесів здійснювало і здійснює Міністерство соціальної політики

України, основними завданнями якого є забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері праці та соціальної політики, зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, сприяння міжрегіональному перерозподілу робочої сили.

Таким чином, впродовж 1990 – 2000-х рр. функції щодо реалізації міграційної політики та регулювання міграційних процесів були розпорешені між багатьма відомствами. Створення єдиного центрального органу виконавчої влади з питань міграції назріло давно.

Тільки в 2010 р. Указом Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» була створена Державна міграційна служба України, на яку було покладено функції з реалізації державної політики з питань громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб, а також у справах міграції в межах, визначених законодавством про біженців [4]. В квітні 2011 р. Указом Президента України затверджено Положення про Державну міграційну службу України, яким визначено основні завдання, функції та повноваження ДМС України [2]. У серпні 2014 р, Постановою Кабінету Міністрів України затверджено нове Положення про Державну міграційну службу України [3].

ДМС тепер є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Основними завданнями ДМС є [3]: 1) реалізація державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів; 2) внесення на розгляд Міністра внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

З метою забезпечення виконання цих завдань та функцій ДМС було створено 27 територіальних органів ДМС (управлінь та головних управлінь). На сьогодні в зв'язку з анексією Криму діють 26 таких органів ДМС.

На ДМС не були покладені функції у сфері управління та контролю за трудовою міграцією, тому вони були надані Державній службі зайнятості відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 р. До завдань Державної служби зайнятості віднесено реалізацію державної політики у трудової міграції [1].

Процес євроінтеграції України, що триває, має позитивний вплив на вдосконалення політико-правової бази регулювання міграційних процесів. Однак, потребують вдосконалення низка нормативно-правових актів у частині реалізації державної політики щодо внутрішньої та зовнішньої трудової міграції. Також варто продовжити реформування органів державної влади як інститутів державної влади, що безпосередньо реалізують державну міграційну політику.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17/page>
2. Положення про Державну міграційну службу України. Затверджено Указом Президента України від 6 квітня 2011 року № 405/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/405/2011>
3. Положення про Державну міграційну службу України. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 360 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF>
4. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 09 грудня 2010 р. № 1085/2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010>
5. Ярмистий М.М. Формування та особливості функціонування інститутів державного регулювання міграційної політики України: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / М.М. Ярмистий; Чернів. нац. ун-т імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2016. – 20 с.

Владислав Бзовій

Конфліктний потенціал сепаратизму

Упродовж останніх десятиліть сепаратизм як політичне явище відіграє дедалі більшу роль у переформатуванні геополітичного простору. Більше того, окремі політичні актори використовують сепаратизм як інструмент впливу на внутрішню та зовнішню політику тієї чи іншої держави. Маємо на увазі політику РФ на пострадянському просторі, зокрема у Республіці Молдова (Придністров'я, Гагаузія), Грузії (Абхазія та Південна Осетія) та Україні (АР Крим). Тож аналіз проблеми сепаратизму має високий ступінь актуальності, у першу чергу, через значний конфліктний потенціал даного явища. Проблеми, безпосередньо пов'язані із проявами сепаратизму, періодично загострюються у більшості поліетнічних держав, у тому числі і у країн-членах ЄС (наприклад, Великобританії, Іспанії тощо). Одним із найбільш актуальних прикладів реалізації конфліктного потенціалу сепаратизму останнього часу, на нашу думку, є Україна та Іспанія.

Наукова спільнота, світова і вітчизняна, чітко усвідомлює необхідність поглибленого вивчення та теоретичного осмислення глибинних причин появи, розвитку та вкорінення сепаратизму, чинників, які безпосередньо спричиняють його загострення, а також змісту та особливостей прояву основних форм сепаратизму у практичній політиці.

Вітчизняний вчений О.О. Цибенко зауважує, що сепаратизм взаємопов'язаний з дезінтеграційними процесами, загрожує територіальній цілісності поліетнічних держав. До найбільш поширених у сучасній міжнародній практиці форм сепаратизму дослідник зараховує етнічний сепаратизм, який став чинником зникнення з політичної мапи СРСР і Югославії [3, с. 45].

Україні, на відміну від більшості пострадянських держав, тривалий час вдавалося уникати гострих проявів сепаратизму, проте прорахунки у внутрішній політиці та агресивне зовнішнє втручання стрімко змінили ситуацію, в результаті чого було порушено територіальну цілісність держави, виникла безпосередня загроза її суверенітету [2, с. 384].

На відміну від представників української влади, вітчизняна наукова спільнота, як наголошує В.О. Явір, за багато років до вибуху сепаратистських проявів 2014 р. попереджала про поглиблен-

ня етнорегіональних відмінностей, диспропорції територіального розвитку, про невпинне підсилення відцентрових настроїв та рухів, здатних швидко набувати ознаки сепаратизму [4, с. 391]. Однак відповідних висновків так і не було зроблено, рекомендації науковців не були враховані, що врешті-решт призвело до активізації сепаратизму в Україні та порушення територіальної цілісності нашої держави.

Таким чином, сепаратизм слід розглядати як політичне явище, яке спричиняється розбалансуванням політико-владних відносин між центром та іншими регіонами держави. Деструктивний потенціал сепаратизму проявляється в тому, що наростання його проявів, у кінцевому підсумку, здатне не тільки спричинити розпад будь-якої багатонаціональної держави, а й спровокувати початок ланцюгової реакції конфліктів етнополітичного характеру, і, як наслідок, призвести до послаблення контролю над поширенням звичайних озброєнь, а згодом і до зростання загрози застосування зброї масового знищення, до поширення екстремізму, тероризму [2, с. 385].

Отже, сепаратизм є складним та багатоплановим феноменом, який виникає та розвивається на основі обширного комплексу взаємопов'язаних причин, що можуть сягати корінням у віддалене історичне минуле держави. Як правило, він апелює до глибоко вкорінених у свідомості людей мотивів, до невіршених державною владою протягом тривалого періоду проблем. Тому протидія сепаратизму не повинна ґрунтуватися на силовому придушенні його проявів, яке здатне лише зовні стабілізувати гостру ситуацію, у той час, як напруга у суспільстві зростатиме. Для ефективної протидії реалізації конфліктного потенціалу сепаратизму, необхідно на загальнодержавному рівні уважно вивчати його корені та чинники, шукати неформальних та дієвих шляхів їх подолання. Дуже важливо формувати громадську думку щодо усвідомлення загроз, які несе сепаратизм, підносити спільні цінності, шукати спільні цілі та мобілізувати суспільство на їх досягнення.

Список використаних джерел

1. *Литвиненко К. О. Поняття та класифікація сепаратистських рухів / К. О. Литвиненко // Гілея: науковий вісник. - 2016. - Вип. 108. - С.243-247.*

2. Литвиненко К. О. Становлення та динаміка поширення сепаратистських рухів в окремих регіонах України / К. О. Литвиненко // *Гілея* : науковий вісник. – 2016. – Вип. № 114. – С. 384-389.
3. Цебенко О. Форми вияву сепаратизму: теоретико-методологічний аспект / О. Цебенко // *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку* : зб. наук. праць. – 2014. – Вип. 26. – С. 44-51.
4. Явір В. А. Основні прояви сепаратизму в сучасній Україні / В. А. Явір // *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. – 2014. – Вип. 64. – С. 391-397.

Ірина Равлик

Інститути захисту прав людини у пострадянських державах: проблеми становлення та функціонування

Результатом політики міжнародного співтовариства зі створення національних незалежних інститутів захисту прав людини стало поширення інституту омбудсмена по всьому світу. Пострадянські держави, які стали повноправними членами світової спільноти, проголосили людину найвищою цінністю, відмовилися від пріоритету інтересів держави над інтересами особистості. Реалізація проголошених прав людини в цих державах потребувала удосконалення наявних та пошуку нових правозахисних механізмів. Багато пострадянських держав сформували спеціальні органи з прав людини, але, на жаль, більшість з них не були інтегровані у структуру державного управління, не мали чітких повноважень і необхідної матеріальної бази для ефективного функціонування. Міжнародним співтовариством були сформовані основні принципи та критерії оцінки ефективності функціонування створюваних національних установ з прав людини – Паризькі принципи ООН (1993 р.). Згідно з якими, до основних функцій національних установ відносяться: консультації; моніторинг за ситуацією з правами людини; проведення розслідувань та порушення справ для встановлення фактів; надання повної інформації громадськості, зокрема, з допомогою ЗМІ; участь у законотворчій роботі та проектах, які стосуються сфери права і свобод громадян; формування місцевих або регіональних консультативних органів для надання допомоги у здійсненні своїх функцій [2]. Визнання міжнародних стандартів прав людини спо-

нукали пострадянські держави до створення механізмів та органів, які забезпечували б їх реалізацію. Перш за все, в більшості пострадянських держав були створені *Комісії з прав людини при президентах*. Світова практика показує, що діяльність Комісії з прав людини має відповідати наступним критеріям: 1) незалежний характер, що передбачає юридичну і політичну автономію; 2) чіткі повноваження, встановлені в законодавчому порядку, що дозволяють на практиці проводити розслідування і розгляд скарг; 3) доступність Комісії для потенційних клієнтів - діяльність Комісії повинна бути гнучкою, а процедури подання скарг або апеляцій не вимагати серйозних фінансових витрат; 4) забезпеченість Комісії адекватними фінансовими засобами та необхідним персоналом; 5) наявність зв'язку з громадянським суспільством, насамперед з неурядовими організаціями, що представляють різні групи і верстви населення. Створені в пострадянських державах Комісії з прав людини мали статус консультативно-дорадчого органу при Президентові. Основними завданнями Комісії з прав людини стали: консультування Президента і структурних підрозділів Адміністрації Президента з питань прав людини; підготовка ініціатив Президент в галузі прав і свобод людини; підготовка висновків щодо ухвалених Парламентами і спрямованих на підпис Президентів законів, які стосуються права людини; участь спільно з іншими відомствами у виробленні позиції держави у сфері прав людини. Практика роботи Комісій з прав людини Росії, Вірменії, Киргизстану та інших пострадянських держав показала низьку ефективність їх діяльності і нездатність здійснити системні зміни в забезпеченні прав і свобод людини. Залежність комісій від Президента чи виконавчої влади, при яких вони були створені, не дозволила їм залишатися політично незаангажованими у складних політичних реаліях. Одним з нових додаткових механізмів захисту прав людини в пострадянських державах став *інститут Уповноваженого з прав людини*. *Інститут омбудсмена* - це механізм, покликаний забезпечити прямиий зв'язок між громадянином і державою, що дозволяє почути потреби і скарги кожної окремої людини. Омбудсмен - це державна посадова особа, яка отримала народну довіру, володіє незалежністю і недоторканістю, уповноважена парламентом на охорону прав окремих громадян і здійснює опосередкований контроль у формі нагляду за

дотриманням прав і законних інтересів людини з боку державних органів та їх посадових осіб, але без права зміни прийнятих ними рішень [1]. Існує дві основні моделі інституту омбудсмена: парламентська (класична) і урядова (оскільки, формується виконавчою владою). При застосуванні класичної моделі методи роботи омбудсмена не є владно-правовими, їх сила і авторитет засновані на підтримці парламенту, ЗМІ, інститутів громадянського суспільства, громадської думки. Як правило, більшість омбудсменів країн пострадянського простору обираються парламентами. У Литві п'ять Контролерів призначаються Сеймом терміном на 4 роки з числа кандидатів, запропонованих Головою Сейму. Народного захисника Грузії, на 5 років, обирає Парламент більшістю голосів від його повного складу. Правом висунення кандидатури володіє Президент, парламентські фракції, група депутатів у кількості не менше десяти чоловік, які не входять ні в одну з фракцій. У Латвії директора Державного бюро з прав людини строком на 4 роки затверджує Сейм за пропозицією Кабінету Міністрів, а омбудсмена України - Верховна Рада строком на 5 років. Пропозиції щодо кандидатур на посаду Уповноваженого вносять Голова Верховної Ради або не менше однієї четвертої народних депутатів від конституційного складу Ради, а відповідний комітет Ради подає Верховній Раді свої висновки щодо кожної кандидатури. Світова практика показує, що омбудсмени у демократичних країнах наділені повноваженнями, які поширюються як на органи виконавчої, так і судової влади. У скандинавських країнах у сферу контролю і впливу омбудсмена потрапляють як державні організації, так і недержавні. Тоді як у пострадянських державах найбільше поширення набув інститут омбудсмена, повноваження яких поширюються головним чином на органи виконавчої влади, хоча і серед них є істотні відмінності. Так, контролери Сейму Литви розглядають скарги громадян на органи виконавчої влади та самоврядування, проте їх повноваження не поширюються на Президента, членів Сейму, суддів Конституційного та Верховного судів, інших суддів, а також процесуальні дії прокурорів, слідчих та ін. Народний Захисник Грузії здійснює нагляд не тільки за діяльністю органів державного управління та самоврядування, посадових осіб, а й юридичних осіб, оцінює прийняті ними акти, дає рекомендації. Заяви і скарги Народний Захисник приймає, наприклад, тільки в тому випад-

ку, якщо заявник оспорує рішення вищого органу, адміністративного органу або суду, що набрало законної сили. В Україні створена модель омбудсмена, у функції якого, поряд з розглядом індивідуальних скарг громадян, входить моніторинг стану прав і свобод людини на території країни, підготовка урядових доповідей для міжнародних конвенційних органів та ін. На жаль, омбудсмени пострадянських держав не володіють правом законодавчої ініціативи, за винятком Уповноваженого Олій Меджлісу Узбекистану у зв'язку з його приналежністю до депутатського корпусу. Ключовою проблемою для пострадянських держав є проблема владних повноважень національних інститутів захисту прав людини, налагодженого механізму їх функціонування та відносин з органами державної влади. Підвищення ролі національних установ у забезпеченні прав і свобод громадян безпосередньо пов'язане з розширенням і поглибленням їх компетенції, посиленням імперативної сили прийнятих ними рішень. Важливим є розвиток демократичних правозахисних інститутів, вільних від політичного тиску, незалежних від трьох гілок влади, що володіють достатніми повноваженнями для підтримки в пострадянських державах політико-правових заходів, спрямованих на утвердження в реальній практиці прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. *Інститут омбудсмена [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/history/institute/>*
2. *Додаток до резолюції 48/134 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993, «Принципи, які стосуються статусу національних установ, (Паризькі принципи)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/international-cooperation/international-instruments/paris-principles.html>*

Віталій Моцок

Ефективність російського «суверенного авторитаризму» в умовах «Української кризи»

З початку 2014 р. Російська Федерація задекларувала свої справжні цілі щодо України в контексті глобального геополітичного протистояння. З цієї метою Росія задіяла концепцію «суверенного авторитаризму» задля протидії просуванню демократії

в умовах «Української кризи» (2013-2018 рр.). З пункту бачення першої половини 2018 р. протидія просуванню демократії є цілком логічною реакцією гібридних режимів на більш скоординовані дії головних глобальних і регіональних акторів із просування демократії.

Мета: визначити ефективність російського «суверенного авторитаризму» в умовах «Української кризи».

З початку XXI ст. Україна, без перебільшення, опинилася на передовій глобального просування демократії, пройшовши через два етапи демократизації політичного режиму і суспільної трансформації, або, іншими словами, через два етапи проекції світового геополітичного протистояння на регіональному рівні, а саме: «Помаранчеву революцію» 2004-2005 рр. і «Євромайдан / Революцію Гідності» 2013-2014 рр., останній з яких переріс в українсько-російський військовий конфлікт, який продовжує тривати й досі. «Українську кризу» слід тлумачити як внутрішньополітичне загострення в Україні із визначальною зовнішньополітичною проекцією, яке було викликане необхідністю, нарешті, визначити майбутнє геополітичне місце України, а саме: просування в бік ЄС і, в цілому, західних інституцій, або в бік Росії і пропонованих нею проектів регіональної інтеграції.

Ідеологічні підґрунтя геополітичної боротьби за Україну здійснюють вагомий вплив і значною мірою визначають хід протистояння між головними глобальними гравцями, а саме: колективним Заходом і Росією. Російська Федерація розробила власну концепцію неліберального політичного режиму і механізми її зовнішньої проекції, як спосіб протидії просуванню демократії західного зразку. На початку нульових років XXI ст. у світі сформувалося декілька політичних режимів, які еволюціонували чи, вірніше, деградували до ерзац-демократій чи м'якого авторитаризму, як, наприклад, Російська Федерація. З часу розпаду СРСР стверджувалося, що сучасні авторитарні режими зіткнулися з фундаментальною «кризою ідеології», яка, однак, не застосовується рівномірно до всіх авторитарних режимів. Дослідницька інтерпретація таких режимів, які опинилися поза консолідованою демократією, була доволі широкою і трактувалася як «гібридний режим». Просування авторитаризму передбачає концептуально сформовану, практично апробовану й потенційно ефективну політику. «Друга хвиля» посткомуністичних переходів, яка мала

місце на початку 2000-х рр., породила «творчу відповідну реакцію з боку вцілілих диктаторів» у регіоні, що дозволило їм передбачити «проблеми опозиції», або «кольорову контрреволюцію».

З 1991 р. по 2018 р. російський режим часто винагороджувався недемократичними характеристиками із все більшим поглибленням авторитарної складової. Квінтесенцією цієї ідентифікації є пропозиція визначати російський політичний режим «путінізмом». Спроба інтерпретації Російської Федерації як «суверенну демократію», яка є російським інструментом м'якої сили; чи то «суверенний авторитаризм», є надзвичайно показовою задля розуміння процесу реорганізації сучасного світового порядку і системи міжнародних відносин у результаті дії факторів, які визначилися на другу декаду XXI ст. У такому ідеологічному статусі Росія здатна виконувати свою геополітичну роль у регіональному і глобальному вимірах, як головний спаринг-партнер західних ліберальних цінностей в сучасній конструкції світового порядку.

На сучасному етапі Росія намагається просувати «суверенний авторитаризм», який співвідноситься із «просуванням путінізму». З часу президенства В. Путіна, Російська держава відновлюється, що було б неможливим без ідеологічного підґрунтя. Головними ідеями і рушійними силами російської ідеології з початку XXI ст. були: «освічений патріотизм» або «освічений демократичний патріотизм», «російський світ / мир» («руський мір»), «суверенна демократія», «неоевразійство», «консервативний поворот», «російський націоналізм». Ця проекція була спрямована на пострадянський простір і, передусім, Україну, що призвело до «зіткнення із викликами та відновленням конкуренції із Заходом». Просування авторитаризму, хоча б суверенного, який термінологічно близький до «конкурентного авторитаризму», з боку Росії, є необхідним і єдиним механізмом альтернативного ідеологічного розвитку для політичних режимів, які опинилися на околиці ЄС із невизначеними перспективами європейської інтеграції. Поширюючи «суверенний авторитаризм», Росія реагувала на зовнішнє просування демократії.

Ідеологічний компонент боротьби за Україну здійснює вагомий вплив і великою мірою визначає хід протистояння між головними гравцями, а саме: колективним Заходом і Росією, яка розробила власну концепцію неліберального режиму і механіз-

ми її зовнішньої проекції як спосіб протидії просуванню демократії. Упродовж 2013-2018 рр. геополітична боротьба за Україну активізувалася зокрема й в ідеологічних аспектах, особливо у зв'язку з найбільш яскравим прикладом участі зовнішніх гравців у процесах демократизації й авторитарної реакції, а саме: Євромайданом / Революцією Гідності 2013-2014 рр. Вже на початку 2014 р. стало зрозумілим, що або Росія спромоглася сформува-ти експортно-орієнтовану наступальну ідеологію, або перехід у жорстку фазу протистояння із західним лібералізмом не потребує ідеології «м'якої сили» в його західному трактуванні. Період 2013-2018 рр. є найбільш показовим, оскільки Російська Федерація, з-поміж ресурсів «жорсткої сили», використала вагомий інструментарій ідеологічної протидії просуванню демократії щодо України. Успішне поширення демократії в Україні навряд чи можливе без активної зовнішньополітичної присутності Російської Федерації як головного антагоніста і донора авторитаризму на пострадянському просторі. Місію просування російського суверенного авторитаризму слід розглядати в тісній прив'язці із внутрішньополітичними процесами в Україні, оскільки події навколо «Української кризи» посилили процеси авторитарного відродження Росії. Росія підхопила розвиток кризи в Україні, посилила її й використовує для формування нової російської ідеології, формуючи більш усвідомлену концептуальну базу для неї та наповнюючи її експериментальними напрацюваннями. «Українська криза» 2014-2017 рр. є чи не найпоказовішим прикладом зіткнення двох ідеологій в глобальній перспективі і найсерйознішою кризою в Європі з часу закінчення «холодної війни».

У першій половині 2018 р. російський «суверенний авторитаризм» демонструє свою достатню ефективність у стримуванні зовнішніх зусиль із поширення демократії в Україні в умовах «Української кризи» і в більш широкому контексті європейської й євроатлантичної інтеграції України.

Список використаних джерел

1. *Gudkov L. The Nature of «Putinism» / L. Gudkov // Russian Politics and Law. - 2011. - Vol. 49, № 2. - P. 7-33.*
2. *Mochtak, M. Electoral Violence in Putin's Russia: Modern Authoritarianism in Practice / Mochtak M., Holzer J. // Studies of Transition States and Societies. - 2017. - Vol. 9, № 1. - P. 35-52.*

3. Моцок В. *Ідеологічні ресурси Російської Федерації в умовах геополітичної боротьби за Україну* / В. Моцок // *Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей*. – Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2016. – Т. 33-34. – С. 134-144.

Валерія Михальська
Мета політики управління
постконфліктними територіями

Феномен політики управління постконфліктними територіями як окремої категорії політико-правової реальності з'явився у західному науковому дискурсі ще у другій половині ХХ століття. Для України, втім, ця категорія тільки сьогодні набуває істотного значення, адже спеціалісти гуманітарних наук, усвідомлюючи прикладне значення наукових досліджень у цій сфері, напрацьовують рекомендації для вирішення кризової ситуації в українських політичних реаліях.

Управління постконфліктними територіями як форма політичного процесу здійснюється для досягнення певної мети. Звичайно, така мета матиме свої специфічні особливості в кожній окремо взятій ситуації постконфліктного управління. Втім, далі автор спробує виявити те загальне та спільне, що дає змогу характеризувати політику управління постконфліктними територіями як узагальнюючу категорію.

Розглядаючи військове протистояння як форму політичного конфлікту, необхідно надати визначення політичному конфлікту як такому. Політичний конфлікт можна охарактеризувати як **зіткнення інтересів** великих соціальних груп, що виражаються у вигляді політичних цінностей, задач, вимог і лозунгів, пов'язаних із боротьбою за владні ресурси. В основі політичного конфлікту лежать соціально-економічні, етнічні та політичні протиріччя. Вони набувають конкретної форми, якщо детермінуються несумісністю корінних інтересів суб'єктів політики та настановою на витіснення контрагента зі сфери своїх інтересів. Такою крайньою формою політичного конфлікту стає військове протистояння.

Постконфліктний період в теорії конфліктології визначається як заключна стадія конфлікту. На цій стадії мають бути здійснені усі належні дії по завершальному усуненню протиріч в інтер-

есах, цілях та настановах. Американський соціолог та теоретик соціального конфлікту Л. Козер визначає, що конфлікт належить до того різновиду соціальних процесів, які, діючи за законом соціальної інерції, продовжують діяти до того часу, доки його учасники не запропонують зрозумілих умов для його закінчення. Якщо ж такої домовленості не досягнуто – конфлікт буде продовжуватися до моменту «загибелі» принаймні одного із супротивників [1].

Якщо ми приймаємо такі висновки, то зрозумілим стає, що для повного завершення конфлікту необхідно, аби 1) була здійснена так звана дебелиація – повне знищення однією стороною конфлікту іншої сторони; 2) за допомогою постконфліктної політики перестали існувати фактори, які призвели до конфлікту, або ж вони перестали мати суттєвий вплив. Тому, в кожному окремо взятому випадку треба належним чином оцінювати причини, передумови конфлікту та стан його завершення для того, щоб окреслити межі постконфліктної політики.

На наше переконання, рівень упередження конфліктуючих сторін одна до одної може вважатися домінуючим фактором, який призводить до конфлікту. Адже, фасилітуючи конфлікт, його актори для активізації своїх прихильників використовують саме конфлікт цінностей (ідентичностей), протистояння за лінією «ми – вони», доповнюючи його додатковими нарративами з різних сфер суспільного життя (ідеології, економіки, соціокультурної реальності). Тому для досягнення мети постконфліктної політики саме вирішення проблеми конфлікту «ми – вони» стане ключовим питанням.

Фактично, маємо ситуацію, що для досягнення мети постконфліктної політики необхідно створити умови для того, аби політичні лідери не мали «лозунгів» для активізації значної групи населення на конфлікт, звертаючись до доконфліктних цінностей груп «ми – вони».

Ще Жан-Жак Руссо в своїх «Судженнях про вічний мир» наголошував на тому, що для здійснення миру необхідно, аби особисті інтереси кожного індивіда гармоніювали із суспільними інтересами, аби кожен бачив у добробуті для всіх найвище благо для самого себе [2]. В сучасних політичних реаліях сподівання на вічний мир виглядають утопічно, втім, ідея вічного миру в певному сенсі співвідноситься із ідеєю постконфліктного примирення.

Кореляція між особистими мотивами індивіда та загальними суспільними дискурсами створює передумови для гармонічного та мирного існування суспільства.

Саме така філософія створює передумови до демократизації суспільства у постконфліктних практиках – через демократичні інститути людина приймає безпосередню участь у політичних процесах, а тому відчуває себе пов'язаною із суспільством та загальними для цього суспільства цінностями.

Ще одна група пов'язаних управлінських практик, пов'язаних із досягненням мети постконфліктної політики – лібералізація економіки на постконфліктних територіях та підтримка малого та середнього бізнесу. Якщо людина має належний рівень економічного добробуту та зацікавлена у збереженні такого становища – мир матиме для неї як важливу особисту, так і важливу суспільну цінність, адже повернення до стану конфлікту спричинить втрату людиною усіх набутих благ.

Так само важливою є необхідність забезпечити належний рівень безпеки та здійснення правосуддя як основи для примирення колишніх конфронтуючих таборів. Відчуваючи себе захищеною, людина протистоятиме будь-яким спробам повернути її в стан небезпеки, який є властивим будь-якій особистості у стані конфлікту. Досягнення справедливості по відношенню до себе та свого оточення, в свою чергу – необхідний елемент політики для легітимізації постконфліктної влади та нового постконфліктного устрою.

Таким чином, можна охарактеризувати **мету політики управління постконфліктними територіями** як *необхідність створення умов, в яких буде нівельовано вплив доконфліктної конфронтації цінностей, а мир як форма співіснування для більшості населення постконфліктної території буде вважатися найвищою цінністю.*

Список використаних джерел

1. Льюис Козер *Функции социального конфликта [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/kozer.html>.*
2. Умнова И. *Право мира: философское и юридическое измерения: мон.* / Умнова И.А. – М. : ИНИОН РАН Центр социальных научно-информационных исследований, 2011. – С. 45-46.

Алла Бортнікова

Центр надання адміністративних послуг у місті Луцьку як втілення процесів децентралізації

Жителі Луцька разом з іншими громадянами України активно підтримує процеси децентралізації, свідченням чому є звернення Луцької міської ради у лютому 2016 р. до Президента України і українського парламенту щодо проведення конституційної реформи з децентралізації влади. Зокрема, депутати міської ради висловили занепокоєння щодо механізмів, закладених у проєкті змін до Конституції, які, на їх думку, «спотворюють ідею децентралізації і розпочинають зворотній відлік всім позитивним процесам, які здійснювались в останній час» [1]. Йшлося про надто широкі права префекта і глави держави у частині обмеження повноважень місцевих громад, зокрема щодо зупинки дії актів органів місцевого самоврядування та ін.

На справедливе твердження вітчизняних вчених, децентралізація – не просто внесення змін до законів, перерозподіл повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування, це «суспільний проєкт, який має ціннісні виміри» [2, с. 181]. Дійсно, децентралізація, як засіб реалізації принципу субсидіарності, що покладено в основу діяльності інститутів місцевого самоврядування демократичних держав, є ефективним шляхом до покращення якості соціальних послуг, відповідальність за надання яких перекладається з державного на регіональний рівень. Значна частка повноважень передається від державних органів на рівень виконавчих структур територіальних громад із відповідним закріпленням достатніх фінансових ресурсів. Децентралізацію є сенс розглядати як процес оптимізації мережі інституцій соціальної сфери, наслідком якого є підвищення ефективності та якості соціальних послуг, що надаються населенню в межах соціальних гарантій держави.

У цьому контексті показовою є діяльність департаменту Луцької міської ради – «Центр надання адміністративних послуг у місті Луцьку» (ЦНАП), що відкрито в обласному центрі влітку 2013 р. Ефективність і зручність його роботи стала серед жителів Волині загальноновизнаною. Обсяг і якість послуг цього департаменту щороку покращуються. Так, упродовж січня-березня 2016 р. до ЦНАПу звернулось 48 381 суб'єктів звернень, а вже

упродовж січня-березня 2017 р. до зазначеного центру звернулось 65 038. Станом на 1 квітня 2017 р. у ЦНАПі надається 325 послуг 51-го суб'єкта надання послуг, з них 222 послуги виконавчих органів міської ради, 42 - структурних підрозділів облдержадміністрації та 61 - територіальних органів центральних органів виконавчої влади. 311 послуг надається через працівників департаменту ЦНАП (з них: 221 послуга 27-ми виконавчих органів міської ради, 28 послуг п'яти структурних підрозділів облдержадміністрації та 14 послуг обласного комунального підприємства, 48 15-ти територіальних органів центральних органів виконавчої влади). 13 послуг надається представниками територіальних органів центральних органів виконавчої влади (12 головного управління Держгеокадастру Волинської області, одна Луцького міського відділу управління ДМС України у Волинській області) та одна послуга представниками виконавчого органу міської ради (відділ реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень). 58 послуг соціального спрямування надаються у приміщеннях департаменту соціальної політики міської ради [3].

Зокрема, у Луцькому ЦНАПі можна одружитись за добу. Реєстрація такого швидкого шлюбу вартує 1160 грн. Таку послугу надають у разі необхідності термінового одруження громадян. За 2017 р. її використовували більше 200 раз [4].

Із року у рік кількість послуг Центру збільшується. Так, навесні 2018 р. у жителів міста з'явилась можливість реєстрації домашніх тварин. Реєстрація зобов'язує їх власників до щомісячних платежів (2, 4 або 6 грн.), що відображатиметься у квитанції за комунальні платежі. Водночас лучани й надалі можуть реєструвати домашніх улюбленців на комунальному підприємстві «Ласка» (популярний у місті заклад, що опікується долею безпритульних тварин) й у ветеринарних клініках [5].

Серед послуг ЦНАПу є такі, що користуються найбільшим попитом. Так, 2017 р. 27,8 тис. послуг надано щодо виготовлення закордонного паспорта. Майже 20 тис. послуг - реєстрація бізнесу і дозвільних процедур. Надано довідки про склад сім'ї або зареєстрованих осіб у приватному, приватизованому житловому будинку 8,7 тис. лучанам. 4134 - видано ID-карток. Також призначено житлові субсидії 2,2 тис. жителям Луцька. 1,9 тис. малозахисчених людей Луцька отримали матеріальну допомогу. Одній

тисячі осіб зареєстровано декларації про початок будівельних робіт і видано дозволи на виконання будівельних робіт [6].

У 2018 р. в обласному центрі Волині планується створення департаменту держреєстрації при Луцькій міській раді. Департамент реєструватиме речові права на нерухоме майно, юридичних і фізичних осіб-підприємців, а також ведення реєстру територіальної громади міста і місце проживання фізичних осіб. Новостворений департамент об'єднуватиме відділ ведення реєстру територіальної громади та відділ реєстрації речових прав на нерухоме майно, а також приєднають повноваження щодо реєстрації фізичних осіб-підприємців і юридичних осіб. По такій системі працюють вже в багатьох міста України, зокрема в Києві, Харкові, Івано-Франківську, Хмельницьку, Тернополі, Житомирі, Запоріжжі, Черкасах та ін. Таким чином можна буде врегулювати черги до ЦНАПу. Проте система надання послуг лучанам залишиться незмінною: потрібно буде обов'язково звертатися до ЦНАПу, здавати туди всі необхідні документи, які й надаватиме департамент держреєстрації [7].

Отже, аналіз діяльності Центру надання адміністративних послуг в Луцьку доводить, що розширення кола послуг та їх збільшення вочевидь засвідчують правильність дій влади щодо створення при міській раді спеціального департаменту, який став наслідком політики децентралізації влади і наближення соціальних послуг до жителів міста і області. Водночас така практика засвідчує послідовність дій Луцької міської ради у прагненні реалізації демократичних принципів організації і діяльності самоврядування в місті відповідно до європейських стандартів.

Список використаних джерел

1. *Звернення до Президента України П. О. Порошенка до Верховної Ради України щодо проведення конституційної реформи з децентралізації влади: Рішення Луцької міської ради від 24.02.2016 № 4/5. Луцький замок. 2016. 10 берез.*
2. *Перегуда Є. Децентралізація влади в Україні: символічні смисли та реальні інтереси. Наукові записки Інституту політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2015. Вип. 5-6. С. 174-193.*
3. *Порівняльний моніторинг кількості послуг наданих через Центр надання адміністративних послуг у місті Луцьку протягом перших кварталів 2016 та 2017 років. URL: <http://www.old.lutskrada>.*

gov.ua/department/department-centr-nadannya-administrativnih-poslug-u-misti-lu [дата звернення: 06.02.2018].

4. Скільки коштує «шлюб за добу» у Луцькому ЦНАПі. URL: utsk.rayon.in.ua/news/54279-skilki-koshtue-shliub-za-dobu-u-lutskomu [дата звернення: 06.02.2018].
5. Харів О. У ЦНАПі почали реєструвати домашніх тварин. Луцький замок. 2018. 22 берез.
6. Найпопулярніші послуги, які у 2017 році надавав луцький ЦНАП. URL: utsk.rayon.in.ua/news/54204-naipopuliarnishi-poslugi-iaki-u-2017-rotsi [дата звернення: 06.02.2018].
7. У Луцьку з'явиться новий департамент при міськраді. URL: <http://lutsk.rayon.in.ua/news/61290-u-lutsku-ziavitsia-novii-department-pri-miskradi> [дата звернення: 06.02.2018].

Адріан Шербеною

Лобізм як засіб просування інтересів в сучасному суспільстві

Демократичний політичний режим створює умови основного впливу громадянської більшості на владу. Зазвичай це відбувається шляхом прямих чи не прямих виборів. Таким чином, завжди утворюються групи інтересів меншості не тільки громадян, а і національних меншин, бізнес груп і т. д. За такими обставинами виникла потреба в інструменті, який дав би змогу кожній групі інтересів здійснювати свій вплив на владу.

Таким інструментом став інститут лобізму, який вперше виник на законодавчому рівні в 1946 р. у США. Сутність інституту лобізму полягає у здійсненні впливу груп інтересів на суб'єктів владних повноважень незалежно від їх державної та/або партійної належності [1].

Цей інструмент дуже важливий, оскільки дає змогу:

- 1) групам громадян за допомогою посередників брати участь в ухваленні та реалізації правових і політичних рішень;
- 2) представляти свої інтереси тим групам, які не мають своїх представників у парламенті чи в урядових органах.

Під лобіюванням зазвичай розуміють процес впливу груп, які сформовані навколо спільних інтересів, на уповноважені органи (парламент, уряд, місцеві виконавчі і представницькі органи влади) для ухвалення того чи іншого нормативно-правового акту чи рішення.

Характерні риси лобізму:

- 1) наявність суб'єктів і об'єктів впливу. Об'єктами впливу зазвичай є законодавчі і виконавчі органи влади;
- 2) лобістська діяльність проводиться у певних інтересах;
- 3) лобісти виконують функцію посередництва між громадянами, організаціями і державними органами (законодавчими і виконавчими органами влади).

Незважаючи на широке розповсюдження лобізму, світова практика його правового регулювання досить обмежена. В одних країнах він вважається формою корупції (Індія), в інших – не визнається взагалі або ж не підлягає законодавчому регулюванню (Італія). У Росії, Австралії та Бразилії підготовлено законопроекти, які стосуються лобізму. У США, Великій Британії, Німеччині, Канаді і цілій низці інших країн ухвалені і діють закони й інші документи, які регулюють лобістську діяльність відповідно до чинних у цих країнах конституцій [4].

Лобізм виконує функцію організації плюралізму суспільних інтересів. Процеси лобіювання завжди здійснює невелика група людей, але результати лобіювання мають значні наслідки і торкаються в окремих випадках великих прошарків населення країни, особливо економічних сторін його життя.

Позитивні сторони лобізму не лише в тому, що хтось, діючи в своїх інтересах, «проштовхує» потрібну для суспільства справу. Суспільству це вигідно і з причини, так би мовити, формально – демократичної, оскільки співставлення групових інтересів, можливостей і наслідків різного роду дій, що здійснюється в межах демократичної процедури і виражене в політичних рішеннях, утворює складну систему стримувань стосовно переваг економічних суб'єктів.

Лобізм ніби доповнює конституційну систему демократичного представництва, дозволяючи брати участь у прийнятті і реалізації політичних рішень тим групам, які не мають іншої такої можливості. Через систему і практику лобізму отримують свій вираз і представництво в загальнонаціональному масштабі інтереси, які в іншому випадку залишились би невираженими. В цьому сенсі лобізм відповідає духу демократичної політики [3].

Згідно з дослідженнями Д. Виговського, лобізм – є явищем, характерним для суспільств з розвинутою демократичною системою правління. Він означає відкритість та розвиненість систе-

ми представництва інтересів у суспільстві. Саме в демократичних системах створюються передумови для виникнення лобізму: велике розмаїття інтересів та політичний плюралізм, що уможлиблює доступ до влади. Лобізм також здійснює важливі для суспільства функції, виступаючи посередником між суспільством та державою, привертаючи увагу владних органів до актуальних питань. В Україні через недостатній розвиток демократичних інститутів та громадянського суспільства, лобізм у своєму позитивному сенсі як інструмент представництва інтересів ще є малорозвиненим [2].

Проаналізувавши світовий досвід, можна сказати, що ефективність та корисність інструменту лобіювання залежить від рівня розвитку демократії та громадянського суспільства. А позитивний аспект лобіювання проявляється тільки при його регулюванні на законодавчому та судовому рівнях, адже кожне порушення закону повинно мати різного роду тип відповідальності.

Лобізм впливає з самих принципів демократії та є одним із інструментів їх реалізації, сьогодні цей інститут виступає показником розвитку демократії та є невід'ємним інструментом представлення інтересів в сучасному суспільстві. В свою чергу, економіка теж відіграла важливу роль у розвитку та виникненні лобізму, оскільки вона завжди переплітається з політикою. Таким чином, лобіювання різних груп інтересів сприяє багатосторонньому розвитку держави як з середини так і ззовні. Але механізми взаємодії суспільства та влади в процесі прийняття політичних рішень сьогодні є актуальними для країн з розвинутою демократією та країн, що розвиваються, оскільки відсутність законодавства спричиняє використання нецивілізованих форм лобіювання.

Практично в усіх випадках, основним фактором прийняття законодавства про лобізм у різних країнах є стримування корупційної діяльності, тому в основному законі встановлюють чіткі рамки діяльності лобістів, де прописані дії, які не підпадають під поняття «лобізм». У свою чергу законодавство вимагає звітності від лобістів. Наприклад, в США закон про розкриття лобістської діяльності встановлює, що кожні півроку лобісти та лобістські фірми зобов'язані послати детальний звіт про свою діяльність в офіс із суспільних записів, що забезпечує прозорість та контроль лобістської діяльності з боку суспільства.

Список використаних джерел

1. Богиня Т. Ю. Інститут лобізму: сутність, методи та функції / Т. Ю. Богиня. // Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. - 2013. - №60. - С. 588.
2. Виговський Д. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку / Д. Виговський. // Національний університет «Львівська політехніка». - 2008. - №20. - С. 42-48.
3. Мацкевич Р. М. Суспільне значення лобізму та основні типи представництва / Р. М. Мацкевич. // Одеська юридична академія. - 2012. - №44. - С. 275-278.
4. Нанівська В. Уроки демократії: світовий досвід для України / Віра Нанівська - Київ, 2007. - (міжнародний центр перспективних досліджень). - 110 с.

Розділ III

ДИНАМІКА ОНОВЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ТА ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УКРАЇНІ: ВІД КОНСУЛЬТАЦІЙ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ДО СУСПІЛЬНОГО МОВЛЕННЯ

Костянтин Капіцький

Інструменти прямої демократії у вирішенні питань місцевого самоврядування: особливості європейського досвіду

Ефективність використання міжнародного досвіду в Україні залежить від того, наскільки його вдасться правильно зрозуміти. Тому вкрай важливим є розуміння базових понять для всіх рівнів влади та громади в цілому.

За роки незалежності в Україні було відроджено і набуло певного розвитку місцеве самоврядування. Сьогодні воно є невід'ємною складовою частиною системи публічної влади в Україні. У той же час як окремі елементи, так і система місцевого самоврядування в цілому ще не досягли того рівня впливу на економічний і гуманітарний розвиток громад і суспільства, який вони мають у більшості демократичних країн Європи і світу. Тому сьогодні на всіх рівнях публічної влади в Україні, серед політиків і науковців, практиків муніципального руху точаться дискусії щодо розв'язання проблем подальшого розвитку місцевого самоврядування, приведення його у відповідність до європейських і світових стандартів місцевої демократії. Побудова правових засад місцевого самоврядування, які є своєрідним фундаментом правових основ місцевої демократії, з'ясуванні закономірностей і суб'єктів їх формування, що має сприяти створенню єдиної, цілісної державної ідеології та політики підтримки розвитку місцевого самоврядування в Україні, створенню цілісної, внутрішньо узгодженої законодавчої бази організації та функціонування місцевої демократії. Під правовими засадами місцевого самоврядування в Україні слід, на нашу думку, ро-

зуміти системну сукупність закріплених у Конституції і законодавстві України принципів і дефініцій, які покладені в основу детального правового регулювання суспільних відносин у сфері організації та діяльності місцевої демократії. Правові засади є підвалинами, стрижнем правової основи місцевого самоврядування. Правові засади місцевого самоврядування, ядром яких є принципи місцевого самоврядування, закріплюються перш за все, в Основному Законі країни. Так, стаття 7 Конституції України фіксує принцип визнання і гарантування місцевого самоврядування, що, до речі, відповідає вимогам Європейської хартії місцевого самоврядування [1].

Слід зазначити, що в різних розділах Конституції України нараховується 26 статей, положення яких спрямовані на регулювання базових суспільних відносин у сфері організації та функціонування місцевого самоврядування. До здобутків у формуванні правових засад місцевого самоврядування слід віднести також закріплення його принципів у спеціальному нормативно-правовому акті – Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2].

До таких принципів, як нам видається, слід віднести народо-владдя, законність, гласність, колегіальність, виборність. Специалізованими, тобто притаманними тільки місцевому самоврядуванню, принципами є такі:

- правової, організаційної та матеріально фінансової самостійності в межах повноважень, визначених законом;
- поєднання місцевих і державних інтересів;
- державна підтримка та гарантії місцевого самоврядування;
- підзвітність і відповідальність перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;
- судовий захист прав місцевого самоврядування.

Кожен з вищезазначених принципів, з одного боку, має самостійне значення, з іншого – тісно взаємодіє з іншими принципами. Разом вони повинні складати єдині цілісну систему принципів, які визначають організацію та функціонування місцевого самоврядування.

Отже, на нашу думку, в розвитку правових засад місцевого самоврядування в Україні досягнуто певних позитивних результатів. Однак потреби соціально-економічного і культурного розви-

тку громад України висувають нові підвищені вимоги до місцевої демократії, у зв'язку з чим необхідно ці засади постійно вдосконалювати. Місцеве самоврядування повинне вийти на новий рівень, тобто районний та обласний, щоб забезпечити принцип повсюдності. Необхідно зміцнити матеріально-фінансову основу, щоб наповнити реальним змістом спроможність місцевого самоврядування. Цей процес має відбуватися лише в напрямі імплементації у вітчизняне законодавство апробованих європейською та світовою практикою стандартів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Конституція України // ВВР України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України // ВВР України. - 1997. - № 24. - Ст. 170.
3. Шаповал В. Сутнісні характеристики місцевого самоврядування / В. Шаповал // Право України. - 2002. - № 3. - С. 48-54.

В.Н. Ватиль

Гуманитарный дискурс как фактор сопряжения Беларуси и ЕС: идейно-символические нарративы и социально-политические практики

Современная история и текущее состояние евро-белорусских контактов и сотрудничества показали их явную ограниченность при ориентации только лишь на экономические приоритеты и интересы. Наметившееся сегодня сопряжение совместной социально-экономической повестки требуют существенного дополнения со стороны культурно-гуманитарной и научно-образовательной политики, реализуемой с обеих сторон. Это дополнение требует, в свою очередь, выявления общности и различия в ценностно-смысловых основаниях и соответствующих практиках в гуманитарном дискурсе взаимоотношений Беларуси и ЕС. Исходя из того, что гуманитарный дискурс является структурной композицией, предметом данного доклада станет политическое знание как элемент высшего образовательного пространства в Беларуси и ЕС.

Высшее образовательное пространство является одним из направлений сопряжения интеграционных процессов между Беларусью и ЕС. Сопряжение в данном случае понимается как состояние и процесс взаимодействия двух, как минимум, сложных

систем, анализируемых посредством правил и норм политического моделирования. Политическое моделирование представляет собой познавательную процедуру, суть которой сводится к процессу построения моделей на основе наличных концептуальных и эмпирических данных для изучения искусственной реальности и прогнозов, порождаемых этими моделями. Смысл моделирования – «сгустить» образ реальности, стирая случайные и нехарактерные черты. На эмпирическом уровне знания модели выполняют следующие функции: измерительную – количественные характеристики объекта; описательную – фиксация результатов эмпирического исследования и выражение их в понятиях науки. На теоретическом уровне модели также выполняют ряд функций: объяснительную – раскрытие сущности исследуемых объектов, критериальную – проверка истинности положений теории; предсказательную – оценка будущего состояния рассматриваемой системы.

История, теория и современная практика интеграционных процессов в Европе дает основания для нескольких важных выводов. Во-первых, для воплощения интеграционных планов в европейскую жизнь недостаточно только лишь экономических стимулов, необходимы иные стимулы развития и углубления сотрудничества. Во-вторых, экономическое объединение становится эффективным при наличии политического взаимодействия. В-третьих, необходимыми предпосылками интеграции является не только сходство на уровне экономического развития объединяющихся государств, но и цивилизационная, историко-культурная их общность.

Теоретико-методологическую основу доклада составляет конструктивистский подход, с его основными понятиями – нормативная сила (НС) и мягкая сила (МС). Эти понятия различаются посредством анализа трех положений о взаимоотношениях с Другим. Первое: МС – это инструмент внешней политики, сознательного манипулирования Другим, а НС – дискурсивная практика идентичности, которая не может использоваться инструментально, ее цель – распространение норм. Второе: МС сохраняет дистанцию между агентом и реципиентом, тогда как НС предполагает возможность ее преодоления, включение Другого. Для этого могут использоваться как территориальные, так и темпо-

ральные критерии. Третье: закат НС связан с ее успехом, переосмыслением норм, а также расширением ее агентов за счет включения Других, т.е. реципиентов, тогда как потенциал и длительность МС определяются, главным образом, ее агентом.

Политическое знание как разновидность высшего образовательного пространства можно рассмотреть как взаимосвязь двух компонентов: а) идейно-символического; б) дидактически-прикладного. Первый из них является одним из важнейших элементов, определяющих процессы интеграции на европейском континенте. Значимость этого фактора сегодня возрастает и, возможно, будет возрастать и далее в связи с развитием «информационного общества» и изменением конфигурации властных отношений в жизнедеятельности государств Европы.

Идейно-символическое пространство является духовно-практическим образованием, представляющим собой систему идей, поддерживаемых актором региональной интеграции, имеющих непосредственно деятельно-установочное значение и идеологический механизм (механизм внедрения этих идей в общественное сознание). Оно является неотъемлемым свойством любой интегрированной социальной общности и любого актора международной региональной интеграции. Идейно-символическое пространство обеспечивает существование любого государственно-организованного общества как целостного образования.

Общее идейно-символическое пространство Беларуси и ЕС – это коммуникативная ценностно-идейная среда, которая определяется характером взаимосвязи идейных установок Беларуси и Европейского Союза как независимых международных акторов. В общее идейно-символическое пространство входят базовые ценности и связанные с ними идеи, такие как ценность достоинства личности, прав человека и демократии и другие. Причем христианские религиозные ценности при этом не являются доминирующими. Тем не менее при построении общего идеологического пространства следует использовать общность российской и европейской культур, основанных на христианстве.

Общее идейно-символическое пространство Беларуси и ЕС тесно связано с четырьмя официально провозглашенными пространствами. Наиболее тесную его связь следует констатировать с общим пространством в области исследований и образования

(включающим культурные аспекты) и общим пространством свободы безопасности и правосудия (в силу того, что именно правовая идеология Беларуси и ЕС в большей степени унифицирована).

Политическое знание как дидактически прикладное пространство сопряжения Беларуси и ЕС имеет два уровня реализации: а) национально-государственный; б) наднациональный/евросоюзовский. Первый – имеет выражение в нормативных актах о высшем образовании и соответствующих национальных программах их воплощения, второй – в формате Болонского процесса.

Болонский процесс отразил потребность европейских стран к сопоставимости и сравнимости систем высшего образования в Европе, когда многообразие образовательных программ стало препятствовать превращению высшего образования в фактор единения Европы. Стирание границ в рамках Евросоюза, создание свободного рынка труда, капиталов и товаров, их свободное перемещение вызвало необходимость, в сравнимости квалификаций и уровней образования участников процесса. Вследствие вхождения Беларуси в мировое экономическое и политическое пространство перед ней также возникает необходимость модернизации образования и включения в более широкую систему европейского образовательного пространства.

Беларусь, в 2015 году став участником процесса формирования общеевропейского пространства высшего образования, разделяет цели повышения доступности высшего профессионального образования, внедрения системы образования в течение всей жизни, повышения качества образования на основе компетентного подхода и интеграции науки и образования, повышения мобильности и усиления интернационализации, совершенствования системы выявления наилучших практик и взаимного обучения.

Основные сложности интеграции Беларуси в общеевропейское образовательное пространство связаны с содержательным реформированием учебного процесса, разработкой и принятием новых государственных стандартов в сфере высшего образования в связи с переходом на модульную систему обучения и внедрением ECTS; необходимостью повышения квалификации ППС и выстраивания отношений с рынком труда в соответствии с новыми задачами образования; необходимостью реформирования

системы управления в вузах для разработки и последовательной реализации институциональных стратегий интернационализации; необходимостью сохранения национального разнообразия и традиций фундаментальности подготовки в высшей школе.

Анатолий Лысюк

Политическое лидерство в эпоху постмодерна: основные детерминанты и тренды

Укоренение в социальную ткань современного общества ценностей постмодерна приводит к тому, что, как утверждают польские политологи Т. Bodio и P. Załęski, «на наших глазах разрушаются прежние парадигмы в сфере управления государством, все выразительнее не оправдываются традиционные механизмы легитимизации властных элит. Мы наблюдаем процесс формирования нового типа политики, которая принуждает к переосмыслению существовавших до сих пор аксиом относительно государственных устройств, организации власти» [1, с. 388].

С точки зрения постмодернистского мышления субъектам политики целесообразно стремиться в сторону «центра», мыслить и действовать «за пределами левого и правого» (Э. Гидденс) и ориентироваться на следование в политике «третьему пути».

Подобный тренд приводит к тому, что на место прежней идеологической определенности приходит эклектика идеологических принципов и преимущественные шансы на успех получают те политические лидеры, которые артикулируют (осознанно) в угоду политической конъюнктуре определенный набор («коктейль») «идей», представляющих различные идеологические системы. Более того, в обществе усилилась роль политических идеологов. Все это не может не приводить к власти лидеров с размытой политической и идеологической позицией.

Нельзя также не согласиться с итальянским исследователем E. Ntini, отмечающим, что в постмодерне больше «не существует метавысказывания, объективной основы для критики, единственно правильного (правдивого) взгляда на жизнь» и ценностные парадигмы действительны только в рамках отдельных сообществ, а не общества в целом» [2, с. 651].

В результате, как констатирует польский политолог П. Жукевич, «конфликт великих идеологий, который в эпоху классической политики выражался в соперничестве политических партий, в постполитическую эпоху оказался замещенным «дискурсом экспертов», выстраивающих избирательные стратегии исходя из политической конъюнктуры с использованием специальных технологий, зачастую – манипулятивных [3, с. 96]. Принципиальное значение приобретает уже не качество и глубина артикулируемых идей, а легкость и быстрота их усвоения массами. Возникает феномен «текучей современности» (З. Бауман), в котором отсутствуют границы между принципами и нормами что, в свою очередь, порождает лидеров этой «текучести» – Ширак, Саркози, Берлускони, Шредер (Л. Шевцова).

Производной от мировоззренческой является нравственная амбивалентность. В силу отсутствия четких критериев между добром и злом для политического лидера исчезает необходимость проходить «тест» на «моральную отвагу», и он совсем не обязан выступать в качестве «морального героя». Наступает закат столь востребованного в эпоху модерна политика – «провидческого реалиста» и, как своеобразная патология демократического общества становится, расширяется круг политиков-популистов.

В обществе постмодерна отчетливо проявилась фрагментация культурного единства, доминанта субкультур, в том числе – политических. Доминировавший в модерне приоритет экономических, основанных на рациональности, интересов уступил место практикам, репрезентирующим локальные, даже частные ценности. Нарративы об идентичности, аксиологические дискурсы, их артикуляция становятся важной частью политических стратегий и практик политических лидеров.

Среди ценностей постмодерна особенный политический вес приобрели гендерные дискурсы, что привело к своеобразному всплеску женского политического лидерства в Европе.

Современное западное общество достаточно толерантно относится к процессам эмансипации меньшинств, в особенности, к сексуальным меньшинствам, что позволило многим западным политикам с нетрадиционной сексуальной ориентацией занять важные позиции в системе государственной власти. Некоторые из них даже возглавили национальные правительства (Ислан-

дия, Й. Сигурдардоттир) или же заняли ключевые в государстве политические позиции (Германия, Г. Вестервелле). Большое число представителей ЛГБТО-сообщества стали мэрами крупных городов Европы и США. У современных политиков возникла необходимость в своих предвыборных посланиях демонстрировать лояльность к этой категории населения.

Усиление «зеленых» настроений во многих современных обществах усилило политического влияния политиков, артикулирующих экологические ценности. Важные политические функции выполняют руководители национальных и международных правозащитных организаций. В ряде случаев они достигают высших властных позиций (В. Гавел, Аун Сан Су Чжи и др.).

В современной политике можно выделить и группу достаточно **экзотических и эксцентрических (альтернативных)** политических лидеров, претендующих на роль несистемной оппозиции, атакующих устоявшиеся политические институты. К ним можно отнести, например, «Движение Януша Паликота» (Польша), которое в своей политике делает акцент на антирелигиозные лозунги, либерализацию марихуаны и аборт, допустимость однополых браков и т. п.

Подобные лидеры могут присутствовать в политике в более смягченном варианте. Речь идет о том, что, противопоставляя себя традиционным партиям и политикам и выступая от имени созданных ими общественных движений, они предъявляет обществу новое, выходящее за рамки привычного видение общественных проблем и способов их решения (комик Белле Грилло как лидер «Движения пяти звезд» (Италия).

Политический мультикультурализм и расцвет широкого спектра субкультур приводит также к тому, что, согласно Р. Ингхларду, в рамках постмодерна происходит возрождение ценности традиции, которая снова приобретает позитивное значение, утраченное в модерне [4, с. 351], но уже в преобразованной форме. Заметную политическую роль в государствах Евросоюза начинают играть лидеры политических движений, подвергающие сомнению евроцентризм, институты Евросоюза, и проповедующие евроскептицизм. Они занимают жесткие антиэмигрантские позиции и настаивают на возвращении к истокам – национальным ценностям и национальному государству (В. Орбан – Венгрия, М. Земан – Чехия, Я. Качиньский – Польша).

Этот же тренд сохраняется и в региональном измерении - наблюдается всплеск регионального национализма в Каталонии, Северных регионах Италии, Шотландии и др., что повышает политический авторитет возглавляющих их лидеров.

Наблюдается уменьшение масштаба личностей политических персон, возглавляющих крупные политические структуры, что вызвано и виртуализацией политического пространства, и широким распространением массовой культуры, и консюмеризацией социальной жизни, и гедонизацией жизни людей, что вынуждает лидера с необходимостью развлекать публику (толпу) и удовлетворять ее многочисленные прихоти (потребности, запросы), и медиализацией политики, и распространением политики пастишу и др.

Список використаних джерел

1. Bodio, T., Załęski, P. *Przywództwo i elity polityczne / Społeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych.* - Warszawa : Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2007. - 1398 s.
2. Ntini, E. *Postmodernism as an Approach to Policy Studies - An Overview / E. Ntini // Mediterranean Journal of Social Sciences MCSER Publishing, Rome-Italy.* - 2014. - Vol. 5. No. 8 May. - P. 648-655.
3. Żukiewicz, P. *Przywództwo polityczne. Teoria i Praktyka / P. Żukiewicz.* - Warszawa : Difin, 2011. - 440 s.
4. Інглхарт, Р. *Мадэрнізацыя і постмадэрнізацыя / Палітычная навука. Анталогія класічных тэкстаў.* - Мінск-Вільня : Палітычная сфера, 2012. - С. 326-389.

Іван Осадця

Еволюція комунікаційної діяльності політичних акторів Республіки Болгарія в контексті членства країни в ЄС

Політики і громадяни нових членів Європейського Союзу (ЄС) сподіваються, що вступ в цю організацію дозволить їм покращити умови життя і в перспективі зрівнятися з країнами Західної Європи. Швидка модернізація менш розвинених країн-членів ЄС є офіційною метою політики цієї організації. Основним критерієм членства в ЄС залишається якість життя, а це для будь-якої демократичної країни є базовим принципом розвитку, зокрема і для України. Важливим у цьому контексті буде досвід країн-чле-

нів ЄС, вихідців із «соціалістичного табору», що стали членами євроспільноти. Десять років це достатній термін для оцінки позитивних і негативних моментів вступу Республіки Болгарія (РБ) в ЄС, що дозволяє зробити певні висновки [1, с. 56]. Особливо цікавою виглядає динаміка комунікаційної діяльності політичних акторів РБ в контексті її членства в євроспільноті.

Дослідженням питання розширення ЄС займалися різні науковці. Особливе місце становлять дослідники, які описують у своїх працях шосте розширення ЄС, після якого в члени євроспільноти потрапили дві східноєвропейські держави Румунія і Болгарія. Їх можна образно поділити на три групи: болгарські і румунські, західні, вітчизняні, до яких належать українські й науковці з колишнього Радянського Союзу. Особливо слід виділити українських та болгарських дослідників. До болгарських варто віднести Г. Карасімеонова, І. Кристева, І. Баєву, Ж. Желева, а до українських – І. Варзара, М. Примуша, М. Мілова, В. Бурдяк, Л. Прокопець. Як українські, так і болгарські науковці вказують на важливість приєднання Болгарії до ЄС. Незважаючи на ті складнощі, що виникають у спілкуванні між офіційними Брюсселем і Софією, все ж варто використати історичний шанс, наданий болгарському суспільству європейськими політиками. Адже треба визнати той факт, що на момент вступу болгарське суспільство не відповідало європейським стандартам.

За даними одного зі соціологічних опитувань у Болгарії напередодні вступу країни до ЄС лише 4% громадян країни оцінювали свої знання про Європейський Союз як достатньо вагомими при 71% підтримці вступу країни в євроспільноту. Щоправда, з наближенням можливого вступу країни до ЄС та під час членства відсоток громадян, які володіли достатньо добре інформацією про ЄС, значно виріс. Загалом суспільні настрої болгар за останні роки зазнали серйозних змін. Спочатку ЄС виглядав для болгар як щось далеке, якась «земля обітована», де вони – «непрошені гості». Причин для цього було декілька, зокрема почуття неповноцінності, ізольованість країни від європейських держав, позиція політиків тощо [2, с. 65].

Щодо членства Болгарії в ЄС, то можна впевнено говорити про те, що в національному суспільстві завжди існував консенсус. Цю ідею від початку підтримували практично всі болгари. В епоху демократичних змін мінялися уряди, але пріоритети бол-

гарської зовнішньої політики залишалися незмінними – членство в ЄС і НАТО. Винятком були болгарські громадяни та політики, які критично висловлювалися проти болгарського майбутнього в Об'єднаній Європі, зокрема це стосується появи в болгарському політичному просторі ультранационалістичної коаліції «Атака», яка завжди відстоювала позицію непотрібності вступу РБ до ЄС й, особливо, НАТО. Щоправда, дана формація не має сьогодні відчутного впливу у болгарському політичному просторі [3]. Три чверті болгар вважають, що членство в ЄС це відкриття Болгарії для Західної Європи, а також великі можливості для поїздок, роботи і освіти. Найбільше єврооптимістів – серед молодих болгар і людей з більш високими доходами і кваліфікацією, які значною мірою змогли скористатися цими шансами. На це вказують результати болгарського національного опитування агентства «Альфа Рисерч», проведеного в грудні 2008 р. Однак у болгарському суспільстві спостерігається сильне розчарування через повільні зміни. 75% респондентів не бачать позитивних зрушень у роботі судової системи, у боротьбі з корупцією й організованою злочинністю, у поліпшенні інфраструктури й підтримці сільського господарства. Відповідно до результатів дослідження переважна частина болгар вважає, що Болгарія на сьогодні не у вигазі від членства в ЄС. Однак 75% респондентів думає, що, зрештою, у довгостроковому плані членство в європейському співтоваристві буде корисним для країни. Високі життєві стандарти, порядок і безпека, свобода переміщення, єдиний культурний простір – такі позитивні зміни, з якими болгари асоціюють членство країни в ЄС [4]. Цими настроями вдало скористалися деякі болгарські політики, які на виборах активно використовували антиєвропейську риторику задля отримання підтримки у болгарському суспільстві.

Більша частина болгар і політична еліта в перші роки ще не повністю розуміла значення членства країни в ЄС. Провідний політолог країни, директор Інституту політичних і юридичних досліджень Г. Карасімеонов вважає так: «Це все одно, що увійти в будинок і з сусіда перетворитися у власника. Вимоги до кожного члена євроспільноти постійно посилюються, особливо, коли країна увійшла в Союз з дефіцитом, коли це найбільш бідна країна в цій спільноті. Важливо також не забувати про те, що з 1 січня 2007 р.

все, що робить Болгарія, розцінюється як позиція ЄС. Усі члени ЄС пильно стежать за ситуацією в Болгарії» [2, с. 67].

Еволюцію комунікаційної діяльності політичних акторів Республіки Болгарія в контексті членства країни в ЄС легко моніторити також на процесі виборів до Європейського парламенту – із наближенням наступних виборів політичні актори країни займали чітку проєвропейську позицію. Проте, незважаючи на високу підтримку членства Болгарії в ЄС, соціологічне дослідження показало слабкий інтерес болгар до перших виборів до Європейського парламенту (ЄП) в 2009 р. Щоправда, активна позиція болгарських політиків та поступове сприйняття та розуміння болгарського суспільства кардинально змінили дану позицію на наступних виборах до ЄП, де електоральна активність значно підвищилася і відповідно зросла конкуренція серед кандидатів. Причому до ЄП потрапили представники політичних сил, що різко виступають проти членства країни в ЄС, зокрема ультранціоналістичної партії «Атака».

Сьогодні Болгарію слід трактувати як європейську країну з наскрізь корумпованою системою державного управління, в якій тривають законодавчі та економічні трансформації. Дехто сприймає цю балканську країну як «слабку ланку» в європейській спільноті саме через корупційні скандали, сильні позиції РПЦ у Болгарській православній церкві та помітний вплив Росії. З 1 січня 2018 року Болгарія розпочала головування у ЄС. Для країни, що має лише 10-річний досвід перебування в ЄС (Болгарія та Румунія стали членами Європейського Союзу в ніч на 1 січня 2007 року, але досі не входять до Шенгенської зони), це головування виглядає серйозною перевіркою на відповідність європейським стандартам.

Список використаних джерел

1. Бороч Й. *Восточноевропейские участники ЕС: неуверенно Ваши* / Й. Бороч // *Европа*. – № 3(12), 2004. – С. 55-69.
2. Осадца І. *Республіка Болгарія після трьох років членства в Європейському Союзі* / І. Осадца // *Український науковий журнал Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації*. – № 1/2010. – Університет “Україна”, 2010. – С. 64-68.
3. Ушев Д. *Болгарія на пути к Європейському Союзу*. – Режим доступу: http://www.bnr.bg/RadioBulgaria/Emission_Russian/Theme_Monitor/Material/1204_BG_road_to_EU.htm

4. *Цветкова Р. Настроения болгар к концу второго года членства Болгарии в ЕС. - Режим доступа: http://www.bnr.bg/radiobulgaria/emission_russian/theme_bulgaria_eu/material/nastroenia_2_eu.htm*

Ірина Цікул

Діалог як форма політичної комунікації

У сучасному стрімко мінливому світі політика, як ніколи, зіштовхується з жорсткою конкуренцією, гострою боротьбою за владу та необхідністю подолання соціальної нерівності. Нетерпимість та нездорова конкуренція досить часто призводять до конфліктів і нестабільності в сучасних суспільствах. Така ситуація ускладнюється очевидною неспроможністю традиційних політичних інститутів стабілізувати ситуацію і вивести держави на шлях сталого розвитку. У зв'язку з цим, пріоритетом глобального політичного порядку денного стає стабілізація і, хоча б тимчасова, гармонізація суспільних відносин в сучасних державах.

Збалансованість виступає найважливішою рисою громадянської політичної культури і водночас демократичного суспільного устрою та його формально-юридичних інститутів. За таких умов принциповим є конструктивний діалог, оскільки сенс демократії полягає в тому, що владні еліти повинні якимось чином реагувати на бажання та вимоги своїх громадян. Необхідність підтримувати такий баланс допомагає зрозуміти, яким чином змішані моделі політичних установок, що асоціюються з громадянською культурою, виявляються придатними для демократичної політичної системи [1, с. 449-450].

Відомо, що протягом всієї історії людства в особливо критичних ситуаціях зверталися до діалогу, що об'єднує представників різних народів, які обговорюють та вирішують наявні суспільно-політичні суперечності. Однак в нинішній час окреслена проблематика різко актуалізувалася і має важливе теоретико-методологічне та практично-політичне значення. На нашу думку, це обумовлено, по-перше, тим, що діалог оптимізує участь суб'єктів міжкультурної взаємодії в соціально-політичному житті суспільства. По-друге, формує солідарність і забезпечує гармонійне співіснування індивідів, що є носіями різних соціокультурних цінностей, а отже - мають різні стереотипи політичної поведінки.

Політична комунікація як різновид символічного обміну включає в себе діалог. Доречно зауважити, що діалогові форми політичної комунікації – це не тільки процес передачі інформації від одного соціального суб'єкта до іншого, а, перш за все, процес конструювання нових смислів, інтерпретацій, а також нових дискурсивних форм, норм і правил життєдіяльності різних суспільств. Таким чином, ми будемо розглядати політичний діалог, його можливості, умови та перспективи розвитку, виходячи з тлумачення комунікації як інтерсуб'єктивних соціальних відносин у публічній сфері [4]. Інтерсуб'єктивні відносини є своєрідною силою, яка підтримує публічну сферу, що дозволяє учасникам колективного обговорення розкривати важливі питання й одночасно бути як спостерігачами, так і активними учасниками політичного життя [2, с. 262]. Виходячи з поданого трактування, реалізація діалогу, на нашу думку, означає тенденцію розвитку політичного діалогу, заснованого на розумінні, взаємоповазі та соціальному партнерстві.

Розглянемо різні інтерпретації політичного діалогу. Відомий американський дослідник Дж. Мід трактує діалог як форму символічного інтеракціонізму, що передбачає рольовий обмін між учасниками на основі об'єктивної рефлексивної взаємодії. Для нього пріоритетним є не вербальний аспект, а форма символічної інтеракції між учасниками діалогу, коли вони усвідомлюють, що вирішення їх власних проблем можливе тільки за умови вирішення проблем інших. Відповідно, необхідною умовою діалогу є емпатична взаємодія, що полегшує процес обміну значущими символами. Тільки за таких умов діалог можливий і ефективний [6, р. 141].

Американський політичний філософ А. Етционі розвивав теорію «моральних діалогів», що відбуваються між усіма громадянами, а не тільки між членами експертного співтовариства. У моральних діалогах йдеться про цінності, однак ті цінності формуються і трансформуються за допомогою деяких фактичних і логічних аргументів. А. Етционі вважає, що учасники політичної комунікації повинні вибирати не будь-які цінності, а цінності творчі [5]. На думку науковця, політичний діалог можна пізнати крізь призму «чутливої спільноти», члени якої активно та добровільно беруть участь в організації свого політичного життя шля-

хом публічного переконання [7]. Таким чином, моральні діалоги суттєво доповнюють формальні інститути суспільства у процесі формування певних ціннісних установок (аттїюдів) на кшталт довіри або толерантності, без яких не може бути не тільки стабільної демократії, а й взагалі стабільного соціального порядку.

Подібно до А. Етціоні, французький філософ Ж. Бодрийяр також розглядає діалог з позиції моральної відповідальності, відповідно до якої учасники будують комунікацію на основі особистого взаємозв'язку [3, с. 186]. Разом з цим, існує цілий ряд інших визначень та концепцій.

Проаналізувавши наведені вище інтерпретації, вважаємо за доцільне визначити політичний діалог як форму дискурсивно-символічного обміну, що обумовлена примусовими факторами політичного ринку і реалізується на основі взаємного рефлексивного запозичення ролей, в процесі якого відбувається трансформація позицій (інтересів, ідентичностей) політичних суб'єктів по мірі їх переходу від ієрархічних відносин панування-підкорення до влади, що функціонує на основі принципів конструктивної взаємодії.

Запропоноване визначення політичного діалогу враховує не тільки специфіку діалогу, а також специфіку політичної комунікації як комунікації асиметричної, в якій аргументація вибудовується на принципах «знання-компетенції» і «влада-інтереси». Однак і в політиці діалогова комунікація передбачає первинне взаєморозуміння між сторонами. Діалог у політиці передбачає перехід в режим командної влади навіть первинно нерівних з точки зору формальних інститутів політичних акторів. За таких умов політичний діалог є ситуативно-симетричною владою, що суперечить інституційній владі та є викликом для неї. Це вимагає, з одного боку, інституціоналізації діалогових форм влади, а з іншого – оптимізації відносин між інститутами політичного діалогу і тими рамковими інституційними умовами, яким він суперечить.

Підсумовуючи, зауважимо, що політичний діалог як форма дискурсивно-символічного обміну проводиться різними політичним акторами на різних рівнях суспільства з метою залучення громадян до вирішення важливих суспільно-політичних проблем. У комунікативній практиці політичний діалог виконує численні функції щодо встановлення та функціонування інститутів демо-

кратії, вирішення питань, пов'язаних з кризою ідентичності та загостренням конфліктів. Таким чином, політичний діалог виступає формою політичної комунікації, що дозволяє виробляти конструктивні рішення, які розділяються більшістю.

Список використаних джерел

1. Алмонд Г., Верба С. *Гражданская культура: политические установки и демократия в пяти странах* / Г. Алмонд, С. Верба. - Мысль, 2014. - 500 с.
2. Арендт Х. *Vita activa, или о деятельной жизни* / Х. Арендт. - СПб.: Алетейя, 2000.
3. Бодрийяр Ж. *К критике политической экономии знака* / Ж. Бодрийяр. - М.: Библион - Русская книга, 2003. - 272 с.
4. Зотов В.В., Лысенко В.А. *Коммуникативные практики как теоретический конструкт изучения общества* / В. Зотов, В. Лысенко // *Теория и практика общественного развития*, 2010. № 3. - С. 53-55.
5. Etzioni A. *The new golden rule: Community and morality in a democratic society* / A. Etzioni. - N.Y.: Basic Books, 1998. - 336 p.
6. Mead G.H. *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist* / Ch. W. Morris (ed.). Chicago: University of Chicago, 1934. - 401 p.
7. *The Responsive Communitarian Platform: Rights and Responsibilities (The Institute for Communitarian Policy Studies)* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.gwu.edu/~ccps/platformtext.html>

Юлія Подкидишева

Вплив суспільного телебачення на регіональні політичні процеси (на прикладі Чернівецької області)

Збалансована, точна та об'єктивна інформація є основою існування демократії, адже тільки володіючи необхідними політично значущими даними, суспільство може приймати адекватні рішення та будувати ефективний механізм вибору та контролю діяльності влади. Наукова спільнота за допомогою історичного підходу доводить, що віддавна існував певний суспільний контроль над державою через інформацію, цей інструмент діяв як джерело постійного зворотного зв'язку [3, с.15]. У цьому контексті роль суспільної інформації в демократичному суспільстві розглядав, наприклад, Р. Абдеев, який виділив засоби масової інфор-

мацію в окрему гілку влади: «Держава може мати процвітаючу економіку і прогрес у соціально-культурному плані лише при взаємодії п'яти незалежних влад: законодавчої, виконавчої, судової, влади інформації і влади інтелекту, причому дві останні повинні пронизувати всі інші» [1, с. 96].

Здійснення неупередженої і незалежної влади інформації та влади інтелекту – функція суспільного мовлення. Створення такого інструменту було зобов'язанням України перед Євросоюзом і Радою Європи. У Великій Британії є британська мовна корпорація «Би-Би-Сі», у Німеччині – ARD та ZDF, в Італії – Rai Television Italiano, у Польщі – Telewizja Polska. До цього часу Україна залишалася однією з останніх країн у Європі, яка не мала власного суспільного мовлення [2].

В Україні офіційно суспільне мовлення було започатковане 7 квітня 2015 року. Створене воно на базі державних мовників – Національної телекомпанії та радіокомпанії, Державної телерадіокомпанії «Культура», обласних державних телерадіокомпаній, Державної телерадіомовної компанії «Крим» та інших. При цьому 100% акцій цього публічного товариства належить державі, але незалежність суспільного мовника – пріоритет в його діяльності. Втручатись у редакційну політику акціонеру суворо заборонено. В Чернівецькій області повномасштабно реформа суспільного мовлення запрацювала лише з 2018 року. Найбільших змін зазнали два інформаційні відділи з трьох – відділ новин та суспільно-політичний раніше діючої Обласної державної телерадіокомпанії. Суспільне мовлення стало єдиним у регіоні інформаційним простором, позбавленим політичної «джинси», тобто замовних матеріалів, або будь-якої інформації з ознаками політичної агітації. Це змінило політичну розстановку сил у чернівецькому медіапросторі, адже до того жодне телевізійне ЗМІ від практики використання замовних політичних матеріалів не відмовлялося. Окрім відмови від інформування про діяльність політичних партій, мовник змінив також і формат «рупору влади» та майданчика для інформування про діяльність народних депутатів. Гарантовані до реформи хвилини «депутатського» ефіру були відмінені, з чим активно боролись окремі депутати ВРУ. 12 липня 2017 року на розгляд Комітету з питань свободи слова та інформаційної політики направлено проект закону, який стосується зобов'язання Націо-

нальної суспільної телерадіокомпанії висвітлювати діяльність органів виконавчої влади, інших державних органів [4].

Проте замість висвітлення діяльності політиків, керівництво суспільного мовлення обрало шлях спонукання влади до підзвітності. Філії НСТУ запустили телевізійний проект «#Звіти_наживо», в якому представники влади у прямому ефірі відповідають на критичні запитання громади та експертів. Це спільний проект команди НСТУ та громадського руху «Чесно» покликаний змінити застарілий формат звітування посадовців на інтерактивне інтерв'ю [7].

В Чернівецькій області політики по-різному сприйняли таку зміну формату: голова Чернівецької міської ради та голова Чернівецької державної адміністрації використали можливість прозвітувати в прямому ефірі суспільного мовника, натомість голова Чернівецької обласної ради відмовився від звіту перед громадянами, посилаючись на 55 статтю Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (право звітувати перед радою не менше одного разу на рік).

Сюжети новин філій НСТУ – об'єкт ретельного моніторингу міжнародних організацій та редколегії суспільного мовлення на предмет ознак замовності: будь-яке незбалансоване подання інформації, відсутність відокремлення фактів від оцінки, необ'єктивне використання інтерв'ю політиків заборонено на рівні редакційної політики. Це стає однією з ключових причин недофінансування Національної суспільної телерадіокомпанії України. Голова Офісу Ради Європи в Україні Мортен Енберг вважає, що незалежний мовник не вигідний вітчизняним політикам [5].

Своєю чергою, голова правління Національної суспільної телерадіокомпанії України (НСТУ) Зураб Аласанія на міжнародній конференції представників радіоіндустрії та європейських мовників Radiodays Europe, яка відбулася 18-20 березня у Відні (Австрія), виступив з доповіддю про Суспільне мовлення в Україні та його проблеми, заявивши про перешкоджання діяльності суспільного мовлення України зі сторони влади. Ситуацію з недофінансуванням компанія трактує як спробу політичного тиску на незалежне суспільне мовлення, що є неприйнятними у демократичному суспільстві [6]. Станом на квітень 2018 року НСТУ виді-

лили тільки 50% від гарантованої законом суми. Таке критичне недофінансування ставить під загрозу не лише процес реформування мовника, а й усю діяльність компанії.

Таким чином, можемо зробити висновок, що суспільне мовлення в Чернівецькій області впливає на політику на двох рівнях: онлайн і офлайн. В першому випадку, завдяки неупередженості і незаангажованості діяльність регіональних політиків висвітлюється тільки з позиції підзвітності суб'єктів політики. В другому випадку суспільний мовник привчає політичних акторів до того, що ефірний час не завжди можна придбати, а журналісти не піддаються тиску.

Список використаних джерел

1. Абдеев Р.Ф, *Философия информационной цивилизации* / Р. Ф. Абдеев; [Ред.: Е.С. Ивашкина, В. Г. Деткова]. - М. :ВЛАДОС, 1994. - 400 с.
2. *В Україні запустили суспільне мовлення. Що ж дивитимуться і слухатимуть українці?*[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/26943492.html>
3. *Інформаційна демократія: реалії та виклики часу* : [монографія] / Антоніна Миколаївна Митко. - Луцьк : Вежа-друк, 2014. - 398 с.
4. *Народні депутати з «Народного фронту» хочуть зобов'язати суспільне мовлення висвітлювати діяльність влади* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://stv.detector.media/kontent/movlennya/narodni_deputati_z_narodnogo_frontu_khochut_zobov'yazati_suspilne_movlennya_visvitlyuvati_diyalnist_vladi/
5. *Редакційна незалежність Суспільного мовника невідгана політикам* - Мортен Енберг [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://stv.detector.media/reformuvannya/regional_movnyky/redaktsiyna_nezalezhnist_suspilnogo_movnika_nevigidna_politikam_morten_enberg/
6. *У Відні Зураб Аласанія розповів про політичний тиск на Суспільне* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://stv.detector.media/kontent/ekspertna_dumka/u_vidni_zurab_alasaniya_rozповiv_pro_politichniy_tisk_na_suspilne/
7. *Філії НСТУ запускають проєкт «#Звіти_наживо», в яких влада у прямому ефірі відповідатиме на запитання громади* [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://stv.detector.media/reformuvannya/regional_movnyky/filii_nstu_zapuskayut_proekt_zviti_nazhivo_v_yakikh_vlada_u_pryatomu_efiri_vidpovidatime_na_zapitannya_gromadi/

Галина Кузуб
**Веб-сайти ОТГ як сучасний механізм
політичної комунікації
(на прикладі Чернівецької області)**

Інтернет-представництва органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні функціонують тривалий час. Спостерігається тенденція: якщо раніше такі сайти використовували лише для отримання інформації (пасивно), то зараз все більше зростає значення інструментів комунікації, т.з. зворотного зв'язку з користувачами. Наприклад, тепер на сайті ВРУ можливо створити електронний кабінет громадянина та брати активну участь у подачі і голосуванні за електронні петиції, а також обговорювати законопроекти. Не залишаються осторонь і новосформовані ОТГ, які є уособленням процесу децентралізації влади та повинні відображати реальні зміни в механізмі прийняття рішень на рівні місцевого самоврядування.

Метою нашого дослідження став аналіз інформаційного наповнення веб-сайтів ОТГ у Чернівецькій області. Для його реалізації ми скористались рейтингом прозорості, започаткованим Інтернет-сервісом «Світ громад». Ми прагнули підсумувати які об'єднані громади Буковини є найбільш відкритими для власних мешканців та якою мірою вони залучають громадян до реального прийняття рішень на рівні громади.

Рейтинг прозорості включає 25 критеріїв, які відображають ступінь відкритості діяльності ОТГ: наявність офіційного сайту громади; зручність і наповненість сайту; регулярне оновлення сайту; модулі залучення громади на сайті; присутність громади хоча б в одній соціальній мережі; активність громади в соціальних мережах; сформульоване у громади бачення свого розвитку; розроблена у громади стратегія (перспективний план) розвитку; звітування влади про виконання стратегії; оприлюднення місцевого бюджету; оприлюднення звіту про виконання минулорічного бюджету; оприлюднення проекту бюджету на наступний рік; подача минулорічного бюджету у зручному вигляді з інфографікою; подача проекту бюджету на наступний рік у зручному вигляді з інфографікою; можливість громадського обговорення з питань бюджетної політики; детальне визначення витрат по усіх розпорядниках бюджетних коштів; публікація рішень се-

сій місцевої ради; можливість громадського обговорення проєктів рішень; публікація результатів поіменного голосування за рішеннях сесій; чітке зазначення функцій, контактів, годин роботи апарату місцевої ради; оприлюднення складу місцевої ради; дія системи електронних петицій; система відкритих електронних закупівель за кошти місцевого бюджету; подача поточного бюджету у зручному вигляді з інфографікою; оприлюднення проєктів рішень найближчої сесії місцевої ради [16]. Згідно критеріїв рейтингу саме сайт громади є тим механізмом, що реалізує можливість оприлюднення всіх цих даних та їх подальше обговорення.

Серед 28 створених ОТГ на Буковині власний сайт мають 15 [1-15]. До громад, у яких відсутній веб-сайт належать: 8 ОТГ, у яких вибори були проведені в жовтні і грудні 2017 р. (Вікнянська, Кіцманська, Кострижівська, Магальська, Мамаївська, Новоселицька, Острицька, Юрковецька), 2 ОТГ, у яких за рішенням ЦВК вибори відбудуться 29 квітня 2018 р. (Герцаївська, Заставнівська), сайти Вижницької та Сторожинецької міських ОТГ (перші вибори відбулись 18 грудня 2016 р.), а також Конятинської сільської ОТГ (перші вибори – 30 квітня 2017 р.).

Результати аналізу існуючих сайтів за 25 критеріями продемонстрували, що висвітлення діяльності ОТГ в них недостатнє. Найкращі показники: 11 з 25 належать Великокучурівській, Волоківській та Рукшинській сільським ОТГ; 10 – Вашковецькій, Клішковецькій, Мамалигівській, Усть-Путильській сільським та Глибоцькій селищній ОТГ; 9 – Красноільській та Сокирянській ОТГ, 8 – Недобоївській ОТГ, 7 – Вашківцевській ОТГ, 6 – Терембелеченській та Чудейській ОТГ та 3 – Селятинській ОТГ.

Причиною невисоких результатів для всіх є відсутність інформації щодо проєктів бюджету та його виконання, а це 7 позицій в рейтингу. До типових недоліків наповненості сайтів також належать відсутність плану соціально-економічного розвитку громади та звіту про його виконання (3 позиції у рейтингу) та механізмів залучення громадян до обговорення питань громади. Серед 14 перерахованих ОТГ 6 не представлені в жодній соціальній мережі, тому 2 позиції у поданому рейтингу втратили Клішковецька, Красноільська, Сокирянська, Терембелеченська, Усть-Путильська та Чудейська ОТГ. Низьке рейтингове місце Селятинської ОТГ

зумовлене недостатнім наповненням сайту, коли більшість наявних розділів є пустими.

Незважаючи на неповну інформативність сайтів, у більшості з них діє система електронних петицій – 10 з 15 (Вашковецька, Великокучурівська, Волоківська, Клішковецька, Красноільська, Недобоївська, Рукшинська, Сокирянська, Теремблеченська, Усть-Путильська ОТГ), а також є чітка інформація щодо функцій, контактів та годин роботи апарату місцевої ради (крім Селятинської ОТГ, а на сайтах Вашківецької, Глибоцької та Мамалигівської ОТГ такі дані подані не повністю). Майже на всіх (окрім сайту Мамалигівської ОТГ) існує можливість звернутись в електронній формі з власним питанням чи пропозицією. Проте можливість електронного обговорення проектів рішень відсутня в усіх перерахованих ОТГ на Буковині.

Таким чином, аналіз сайтів ОТГ Чернівецької області за критеріями рейтингу прозорості продемонстрував недостатньо високий рівень прозорості їх діяльності. А це, на нашу думку, має прямий вплив на реалізацію з їх допомогою політичної комунікації. Хоча у більшості з наявних сайтів присутні механізми зв'язку (система електронних петицій, електронні повідомлення), проте їх потенційна продуктивність залишається сумнівною у зв'язку з відсутністю інформації для обговорення. Підкреслимо, що ця проблема є значною в контексті реалізації процесу децентралізації, адже саме дотримання принципу транспарентності представниками об'єднаних громад є свідченням якісних змін в Україні.

Список використаних джерел

1. *Інтернет-сайт Вашківецької міської громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vashkivetska-gromada.gov.ua/structure/>*
2. *Інтернет-сайт Вашковецької сільської ОТГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vashkovetska-gromada.gov.ua/structure/>*
3. *Інтернет-сайт Великокучурівської сільської ОТГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://velikokuchurivska.gromada.org.ua/>*
4. *Інтернет-сайт Волоківської громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voloka.gromada.org.ua/>*
5. *Інтернет-сайт Глибоцької селищної ОТГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hliboka.chv.ua/>*
6. *Інтернет-сайт Клішковецької сільської ОТГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://klishkovetska.gromada.org.ua/>*
7. *Інтернет-сайт Красноільської громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://krasnoyilska.gromada.org.ua/>*

8. Інтернет-сайт Мамалигівської сільської ОТГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mamalyha.com.ua/>
9. Інтернет-сайт Недобоївської громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nedoboivska.gromada.org.ua/>
10. Інтернет-сайт Рукшинської сільської ОТГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rukshynska.gromada.org.ua/>
11. Інтернет-сайт Селятинської ОТГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.selyatinotg.cv.ua/>
12. Інтернет-сайт Сокирянської міської ОТГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sokiryanska-gromada.gov.ua/>
13. Інтернет-сайт Теремблеченської громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tereblochenska-gromada.gov.ua/>
14. Інтернет-сайт Усть-Путильської громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ustputylska-gromada.gov.ua/>
15. Інтернет-сайт Чудейської громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chudeyska-gromada.gov.ua/>
16. Вос – Світ громад. Інтернет-сервіс для громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://woc.org.ua/rating>

Ігор Білівський

Трансформація інформаційних функцій держави

Сучасні інформаційно-телекомунікаційні технології є невід'ємною частиною інфраструктури сучасного суспільства, від якої залежить технологічний і соціальний прогрес, економічна конкурентоспроможність країни в цілому. Тож подальший розвиток інформаційних технологій, а разом з цим і зростання інформаційної відкритості суспільства залежить вже не тільки від науково-технічного прогресу, але й від соціально-економічних і правових умов, в рамках яких діють засоби масової комунікації.

Становлення інформаційного суспільства також зумовлює серйозні зміни в методах інформаційної політики та публічного управління. Інформаційна політика держави в інформаційному суспільстві покликана розглядати і врегульовувати процеси формування системою засобів масової комунікації ідеологічних поглядів, думок та оцінок, що визначають побут і культуру суспільства [1].

Функції держави в інформаційному суспільстві поступово змінюються, причиною чого, на думку В. Іванова, є роль інформаційних технологій, які, з одного боку, роблять можливою фактич-

но миттєву інтерактивну комунікацію, а з іншого – поліпшують можливості для медіа та неурядових груп контролювати дії влади [2]. У сучасному суспільстві спостерігається значна активізація та зростання впливу неурядових організацій як локального, так і міжнародного рівня. Люди, об'єднані певними цілями, мають можливість шляхом поєднання зусиль реалізовувати численні проекти, які раніше були б неможливими без участі держави. Однак інформатизація суспільства має не тільки позитивні наслідки. Наприклад, медіатизація політики веде до популізму, а сучасний ритм життя і швидкість його представлення в мас-медіа унеможливають серйозні обговорення перспектив розвитку, аналіз здобутків і прорахунків. Тобто, розвиток інформаційних технологій відкриває нові можливості, але суспільства та держави використовують їх по-різному.

Становлення України як правової демократичної держави неможливе без переходу до інформаційно-відкритого суспільства, що передбачає виникнення нових форм інформаційної взаємодії державної влади з суспільством. Насамперед державна влада має здійснювати відкриту і чесну інформаційну взаємодію з громадськістю через засоби масової комунікації.

Специфіка інформаційно-комунікаційної функції держави полягає не тільки у забезпеченні розповсюдження державою інформації, а й у формуванні позитивної громадської думки щодо державної політики у різних сферах суспільного життя, отриманні вотуму довіри від громадян, соціальних інститутів та суспільства в цілому. Тому інформаційно-комунікаційна спрямованість діяльності держави має безперервний та, по суті, нескінчений характер взаємодії органів публічної влади та суспільства. Об'єктом інформаційно-комунікативної функції держави є не весь обсяг інформації в її просторово-часовому та ціннісному вимірі, а виключно та частка інформації, яка здатна здійснювати вплив на розвиток окремого індивіда, суспільства в цілому або ж певних соціальних груп зокрема. Цілком зрозуміло, що здійснити вплив на формування в більшості членів соціуму певного бачення якоїсь політичної, соціальної, культурної або іншої проблеми можна лише за умови позитивного сприйняття якоюсь мінімально необхідною кількістю його членів. Ефективність даного процесу за-

лежить від того, яка кількість членів суспільства залучиться до процесу комунікації.

У країнах розвинутої демократії взаємодія влади і суспільства значною мірою базується на механізмах зв'язку з громадськістю та надання інформаційних послуг населенню. При цьому обмін інформацією є важливим елементом системи публічного управління, оскільки повнота, якість і вірогідність інформації, що використовується для прийняття управлінських рішень всіх рівнів, визначають правильність, ефективність і дієвість цих рішень. А оперативність передачі, форма подання і захищеність інформації визначають функціональну ефективність системи публічного управління.

Проаналізувавши практику інформаційно-комунікативної взаємодії органів публічної влади та суспільства можна виділити низку напрямів діяльності органів публічної влади у цій галузі, ключовими серед яких, на нашу думку, є:

- юридичне і технологічне забезпечення права і технічних можливостей доступу до інформації та інформаційних ресурсів для всіх членів суспільства;
- дотримання принципів свободи слова незалежно від технологічного середовища розповсюдження інформації;
- заохочення конкуренції, боротьба з монополізмом, контроль за концентрацією власності в медіа, прийняття рішень про дезінтеграцію монополістів;
- захист інтересів національних меншин, молоді в інформаційній сфері, особливо у сфері зайнятості;
- посилення ролі національної культури, мови, протистояння культурній експансії інших країн, реалізація проектів перенесення на цифрові носії художньої та наукової спадщини;
- переорієнтування системи освіти з урахуванням вимог інформаційного суспільства, запровадження дистанційного навчання;
- забезпечення інформаційної безпеки особистості та суспільства, включаючи боротьбу з комп'ютерними та високотехнологічними злочинами;
- охорона інтелектуальної власності;

- цілеспрямоване використання інформаційних технологій у формуванні відкритої, демократичної держави, розширення діалогу з її громадянами.

Список використаних джерел

1. *Інформаційна складова державної політики та управління : монографія / Соловійов С. Г., та ін. ; заг. ред. Грицяк Н. В. ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Каф. інформ. політики та електрон. урядування. – Київ : К.І.С., 2015. – 320 с.*
2. *Іванов В.Ф. Держава та політика в інформаційному суспільстві / В. Іванов // Медіа-політика в інформаційному суспільстві: навч. вид. – К.: Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2011. – С. 7 - 15*

Олена Сорокоління

Методики спостереження за діяльністю ЗМІ у виборчому процесі

Оскільки мас-медіа є одним з інструментів формування громадської думки, надзвичайно важливо наскільки збалансовано вони подають інформацію про суб'єктів та учасників виборчого процесу, можливі маніпуляції думкою електорату тощо. У період виборів для України вже звичним явищем стали замовні матеріали, які містять пропаганду певної політичної сили, чи її представників, досить часто медіапродукт не відповідає основним стандартам журналістики. Саме тому важливе значення має моніторинг ЗМІ за якістю та кількістю рекламних, або ж замовних матеріалів під час виборчого процесу, що й актуалізує проблему дослідження.

Головним принципом інформаційної політики держави, яка дотримується засад демократії є забезпечення права на об'єктивну і збалансовану інформацію про виборчий процес, погляди кандидатів і політичних партій, а, водночас, забезпечення партіям і кандидатам рівного доступу до ЗМІ під час виборів.

Для надійного і точного аналізу роботи ЗМІ під час виборчої кампанії ОБСЄ пропонує дати відповіді на такі важливі питання:

- чи була змога отримати достатньо збалансовану і різноманітну інформацію для того, щоб зробити проінформований вибір;

- чи виконали ЗМІ звої зобов'язання стосовно інформування виборців про перебіг виборчої кампанії;
- чи ЗМІ мали змогу надавати об'єктивну, врівноважену та неупереджену інформацію про всіх кандидатів та політичні партії, чи вона була вибірковою та невиваженою;
- чи були зафіксовані випадки дискримінаційних публікацій, базованих на етнічних, релігійних, гендерних чи соціальних факторах? [1]

Для отримання відповіді ці та інші ключові питання аналізу роботи ЗМІ вимагає розподілення роботи спостерігача на чотири етапи:

- 1) вивчення існуючого законодавства і взаємодія з фахівцями з виборчого та інших, пов'язаних з ним розділів права;
- 2) спостереження за медіа простором;
- 3) моніторинг покриття перебігу виборчої кампанії різними ЗМІ;
- 4) моніторинг пов'язаних з роботою медіа порушень свободи слова та моніторинг реакції на них з боку професійного середовища [2].

Аналіз виборчого законодавства проводиться для досягнення двох цілей:

- визначення відповідності існуючого виборчого законодавства до загальноприйнятих світових стандартів;
- з'ясування наскільки існуючий виборчий правовий корпус та існуюча система регулювання ЗМІ є узгодженою та внутрішньо послідовною.

У свою чергу, для того, щоб оцінити весь спектр взаємовідносин між ЗМІ та політичною системою протягом виборчої кампанії необхідно аналізувати та спостерігати за особливостями існуючого медіа простору. Для запобігання неправильної інтерпретації події та умов, фахівець з аналізу ЗМІ повинен поглиблено дослідити та зрозуміти історичні, політичні, соціальні та культурні особливості середовища, в якому проводиться спостереження [4].

Отримання необхідної інформації для такого розуміння можливе при дослідженні документів та звітів пов'язаних з дослідженнями медіа середовища, які проводилися міжнародними організаціями, в тому числі Представництва з питань Свободи ЗМІ

ОБСЄ, міжнародними та місцевими неурядовими громадськими організаціями, навчальними закладами, науковими центрами, об'єднаннями журналістів та асоціаціями правозахисників. Додаткові дані дослідник може отримати під час зустрічей з безпосередніми учасниками виборчого процесу.

На думку експертів ОБСЄ під час всього періоду виборчої кампанії необхідно проводити заходи зі спостереження для того, щоб мати змогу провести широкий моніторинг виконання правил регуляції доступу до ЗМІ та покриття діяльності кандидатів і партій під час виборчої кампанії [1].

Метод випадкового формування списку радіостанцій та телеканалів, друкованих ЗМІ та електронних медіа, які підпадають під спостереження може бути застосований лише у поєднанні з формуванням традиційного кластерного переліку об'єктів моніторингу. Таке поєднання дозволяє перехресним способом дослідити загальні тренди та їх прояви у медіа просторі.

Перед формуванням списку ЗМІ для проведення моніторингу, на думку експертів ПАРЕ, необхідно проаналізувати такі параметри:

- кількість і різноманітність медіа, які діють на момент проходження виборчої кампанії;
- форми власності ЗМІ (державна чи приватна) й баланс між ними;
- тип покриття ЗМІ (регіональні чи загальнонаціональні);
- рейтинги популярності та кількість годин і частота публікацій, які стосуються виборчої кампанії чи виборчого процесу та ін. [2]

Одним із найважливіших методів спостереження за роботою ЗМІ у виборчий період є кваліфікаційний або якісний аналіз. Такий аналіз спрямований на опис як загальної ситуації, так окремих феноменів, для яких використання кількісних методів аналізу є або надмірним, або неефективним, проте він є важливим для оцінки загальної якості роботи медіа під час виборчої кампанії.

Якісний аналіз роботи ЗМІ під час електоральних процесів може стосуватися різних тем, найпоширенішими з яких є:

- стиль повідомлень, наявність мови ненависті та політичні вподобання ЗМІ;

- неявні порушення виборчого законодавства, електоральної тиші та замовчування новин чи поверхневе висвітлення інформаційних приводів;
- висвітлення процесів організації виборів, освіта виборців, висвітлення результатів соціологічних опитувань.

Для використання кількісних методів аналізу роботи ЗМІ під час виборчого процесу необхідно володіти кількісними даними, отриманими під час спостереження за медіа. До таких даних відносять кількість часу виділеного для певних кандидатів та їх представників, обсяг політичної реклами від кандидатів чи політичних партій, кількість вживання певних слів чи словосполучень в якості характеристики певного політичного гравця, індекс цитування представників меншин, кількість повідомлень про порушення, та ін.

Кількісні методи моніторингу роботи ЗМІ дозволяють опиратися на верифіковані дані, які, в свою чергу, дають змогу давати ґрунтовну оцінку діяльності медіа на основі їх інтерпретації. Проте, зазначимо, що використання лише кількісних методів без залучення якісного аналізу отриманого масиву даних не можуть дати змогу дати комплексну і зважену оцінку ролі медіа в електоральних процесах.

Щодо спостереження за діяльністю ЗМІ під час виборчого процесу в Україні держава керується принципом максимального невтручання в діяльність ЗМІ, аби уникнути впливу на їхню позицію, бо ж вона повинна бути незалежною, а медіапродукт має надавати всебічну інформацію для того аби волевиявлення виборців було свідомим. Та це лише де-юре. Де-факто можливість державного регулювання й контролю не обмежена. Проблемою залишається й саморегулювання діяльності ЗМІ під час виборів, причинами якої є:

- максимальна концентрація ЗМІ в Україні в руках представників фінансової та політичної еліти. Головними критеріями доступу до ЗМІ для проведення інформаційної кампанії залишається політична приналежність та фінансові можливості кандидатів;
- неостаточне вирішення в Україні питання прозорості власності ЗМІ;

- відсутність законодавчих обмежень та гарантій щодо можливостей здійснення незалежної редакційної політики;
- в Україні концептуально не вирішено питання контролю за діяльністю ЗМІ під час виборчого процесу: з одного боку, маємо регуляторний орган у галузі телебачення й радіомовлення, до повноважень якого належить нагляд за діяльністю ЗМІ під час виборів, а з іншого боку, маємо ЦВК України й територіальні виборчі комісії, наділені контрольними повноваженнями щодо дотримання вимог виборчого законодавства, але тільки щодо суб'єктів виборчого процесу.

Законодавство у сфері телебачення й радіомовлення передбачає контроль за діяльністю ЗМІ під час виборів, але не передбачає повноважень щодо безпосереднього застосування Національною радою з питань телебачення та радіомовлення санкцій за порушення виборчих законодавчих норм. Механізм застосування адміністративних санкцій передбачає тільки звернення до суду. А звіт Нацради наразі є формальним документом, оскільки не передбачає певного змістовного наповнення, визначеного законодавством, та правових наслідків.

Відповідно до Закону про вибори, ЗМІ, незалежно від форми власності, зобов'язані надати ефірний час або площу для публікацій усім кандидатам на рівних умовах (однакова ціна й однаковий час). А контролює дотримання ліцензійних умов Нацрада, проте вона не може бути регулятором діяльності ЗМІ під час виборчого процесу, а лишень контролює, чи дотримуються вони відповідних квот, прописаних під час отримання ліцензії. Та під час виборчого процесу ці квоти можуть змінюватися [4].

Щодо телеканалів, то під час виступів кандидатів в ефірний час має з'являтися маркування «Політична реклама» або ж «на правах реклами». Проте в новинах такої реклами не повинно бути. Якщо ж те чи інше ЗМІ порушило умови ліцензії або допустило порушення Закону про вибори під час мовлення у період передвиборчої агітації, Нацрада видає попередження і час на його усунення. Але в разі, якщо ЗМІ протягом відведеного на це терміну не усунуло порушень, названих Нацрадою, вона може позбавити його ліцензії [3].

Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачає можливість для Національної ради складати адміністративні протоколи та накладати штраф за:

- порушення передбаченого законом порядку ведення передвиборчої агітації або надання переваги в інформаційних телерадіопередачах чи друкованих засобах масової інформації, в продукції інформаційного агентства будь-якому кандидату, політичній партії (блоку), їхнім передвиборчим програмам власниками, посадовими чи службовими особами, творчими працівниками засобів масової інформації, інформаційних агентств. Штраф від 170 грн.;
- порушення заборони протягом визначеного законом часу в будь-якій формі коментувати чи оцінювати зміст передвиборчої агітаційної теле-, радіопрограми відповідного кандидата, політичної партії (блоку), давати будь-яку інформацію щодо цього кандидата, цієї політичної партії (блоку) власниками, посадовими чи службовими особами, творчими працівниками засобів масової інформації. Штраф від 680 грн.;
- супроводження офіційних повідомлень у період виборчого процесу коментарями, що мають агітаційний характер, а також відео-, аудіозаписами, кінозйомками, фотоілюстраціями про дії посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування як кандидатів у депутати та на посади сільських, селищних, міських голів. Штраф від 850 грн. Норма відсутня у Законі «Про місцеві вибори»;
- ненадання відповідному суб'єкту виборчого процесу, щодо якого оприлюднено інформацію, яку він вважає недостовірною, на його вимогу (звернення) можливості у визначеному законом порядку оприлюднити відповідь щодо такої інформації. Штраф від 1700 грн. [6].

Методологію проведення моніторингу було розроблено славацькою організацією з моніторингу ЗМІ «МЕМО 98», яка застосовувала її приблизно в 50 державах світу. В ній відповідно до міжнародних стандартів задіяно методологічні інструменти проведення моніторингу ЗМІ. Принцип моніторингу полягає у використанні певних критеріїв, які дозволяють упродовж виборів

встановити справедливість виборчого процесу. Моніторинг оцінює поведінку ЗМІ під час різних етапів виборчого процесу та оцінює їхню відповідність міжнародним стандартам і місцевим нормам. Він допомагає встановити, чи було надано рівноцінний доступ до ефірів усім кандидатам для передачі повідомлень виборцям та чи є інформація, доступна у ЗМІ, достовірною. Основою для аналізу слугують статистичні дані про кількість ефірного часу, в якому згадувались учасники виборів, спосіб, у який учасників виборів висвітлено у ЗМІ, аналіз упередженості, ступеню та якості заходів щодо поінформованості виборців. Головний критерій та показник моніторингу — обсяг ефірного часу, що надається суб'єктам виборчого процесу, та його кількісний і якісний аналіз [5].

Кількісний аналіз потребує відповіді на ключові питання:

- чи траплялися протягом часу, присвяченого певній особі чи організації, випадки упередженості;
- чи політичним суб'єктам для висвітлення їхньої діяльності було надано однаковий час;
- чи надавалося одній стороні більше часу, ніж іншій? Чи може це бути виправдано важливістю новини;
- чи були помічені будь-які випадки упередженості взагалі;
- чи була одна сторона продемонстрована у кращому світлі, ніж інша?

Якісний аналіз дає оцінку інформації:

- вибір проблематики (чи виявляє вибір матеріалу новин прихильність до програми тієї чи іншої партії, навіть якщо відсутня явна упередженість);
- схожість стилю висвітлення (чи повідомляється про кампанії різних кандидатів однаково);
- фактор посадового становища (чи робиться розподіл між діяльністю посадової особи та її політичною діяльністю);
- наявність провокаційної риторики;
- маніпулятивне використання плівки, картинки, звуку тощо.

Головні критерії, за якими оцінюється інформація:

– прямий / непрямий час (прямий час — коли особа говорить прямо на камеру та мікрофон, а ми чуємо її голос. У всіх інших випадках відповідна кількість часу висвітлення цієї особи через

ЗМІ вважається непрямомою мовою. Наприклад, представлення такої особи іншою);

- тональність висловлювань (позитивна, негативна або нейтральна за змістом);
- рейтинг позитивного й негативного змісту стосується того, чи формується перед глядачем позитивне або негативне враження про певного кандидата, суб'єкта виборчого процесу. Тон висвітлення події є позитивним, якщо спосіб подачі повідомлення та його характер також позитивні. Відповідно, якщо обидва фактори є негативними, - тон теж є негативним. Нейтральний тон - результат нейтральності обох факторів. Якщо спосіб подачі повідомлення не збігається з його контекстом, то фахівці з моніторингу визначають тон за домінуючим фактором (це або зміст історії, або контекст) [4].

Отже, проаналізувавши зміст, підходи та принципи матеріалів ЗМІ, роботи мас-медіа під час виборів та методів спостереження за нею, можемо зробити такі висновки: надважливо слідкувати за тим, наскільки збалансовано та неупереджено ЗМІ подають інформацію про кандидатів, політичні партії, інших суб'єктів виборчого процесу, а також про перебіг агітаційної кампанії, голосування, підрахунку та оголошення результатів виборів. Зокрема необхідно, аби контролюючі органи спостерігали за кількісним співвідношенням замовних та аналітичних матеріалів, а також аби явна політична реклама не з'являлася в новинах і мас-медіа дотримувались основних стандартів журналістики, не перекручували та не спотворювали інформацію. Бо ж чесні та неупереджені ЗМІ є основою правової держави та формування громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Довідник ОБСЄ/БДППЛ «Про моніторинг засобів масової інформації для місії зі спостереження за виборами, ст. 13, <http://www.osce.org/odihr/92057?download=true>.
2. *Методологія проведення моніторингу ЗМІ. Неофіційний переклад. [Електронний ресурс] // Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення.. - 2014, <https://rm.coe.int/168047688d>.*
3. *Громадський контроль ЗМІ в Україні: реальний стан та перспективи. [Електронний ресурс] // Медіакритика. - 2015, <http://>*

www.mediakrytyka.info/ohlyady-analytyka/hromadskyy-kontrol-zmi-v-ukrayini-realnyy-stan-ta-perspektyvy.html.

4. *Handbook On Media Monitoring for Election Observation Missions*. [Електронний ресурс] // OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. - 2012, <https://www.osce.org/odihr/92057?download=true>.
5. *Нацрада й вибори: чому ЗМІ не слухаються регулятора?* [Електронний ресурс] // Детектор Медіа. - 2016, <http://detector.media/infospace/article/114440/2016-04-19-natsrada-i-vibori-chomu-zmi-ne-slukhayutsya-regulyatora/>.
6. *Діяльність засобів масової інформації в період виборчої кампанії - 2015. Посібник для представників засобів масової інформації* [Електронний ресурс] // USAID/ Internews. - 2015, <https://irrp.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/Posibnyk-vybory-2015.pdf>.

Вікторія Мазур

Сутність євроінтеграційної ідеї у риториці української політичної еліти в період Помаранчевої революції

Ідея євроінтеграції у системі зовнішньополітичних пріоритетів України посідає особливе місце, адже її політичні привабливість пов'язана зі створенням надійних механізмів політичного розвитку, розбудови стійких демократичних інституцій, а також збереження основоположних цінностей Західної цивілізації. Все це надихає прихильників євроінтеграційної стратегії не лише серед українського суспільства, але й у колах української політичної влади, партійної еліти, членів громадських організацій. Наприкінці ХХ ст., із розпадом СРСР, Україна вступила в новий період сучасної історії, важкий і досі не позбавлений небезпечних викликів як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Українська держава потрапила в центр подій, які докорінно стали змінювати світ, насамперед європейський простір. За короткий проміжок часу, з 1990 до 2005 р., в Україні відбулося дві революції - антикомуністична, або «Революція на граніті» (1990-1991 рр.) та демократична, або Помаранчева (2004 р.). Головною метою першої була незалежність і ліквідація тоталітаризму, другої - демократизація влади і суспільства, фактично прагнення покінчити із квазідиктатурою.

Членство у ЄС відкриває шлях до колективних структур спільної безпеки Євросоюзу, що є дуже актуальним для Укра-

їни, в тому числі тому, що вона є транзитною зоною Центрально-Східної Європи. Таке геополітичне становище України сприяло тому, що навіть після проголошення незалежності у 1991 р. держава опинилась спершу під економічним та політичним, а з 2014 р. і під військово-політичним тиском з боку Російської Федерації.

У ході всенародних виступів осені-зими 2004 р. чи не вперше в історії незалежної України як першочергові пролунали, в тому числі, і зовнішньополітичні вимоги. Якщо до цього українці, як свідчать соціологічні опитування, демократію пов'язували з матеріальним благополуччям, розвитком ринкової економіки, то тепер вони відстоювали право громадян на волевиявлення, вільне висловлювання своїх думок, альтернативну стратегію зовнішньополітичного розвитку держави. Все це виявляло важливі зміни у свідомості українців, адже тільки після подій Помаранчевої революції євроінтеграційні ідеї набули цілісного характеру та широкого розповсюдження [2].

Розглядаючи політичну риторичку як сукупність вербальних структур, які використовуються у сфері політики, необхідно також розуміти, що політична мова є одним із основних знарядь впливу на політичну свідомість громадян та їх участь у перебігу політичних протестів, мітингів, демонстрацій [4, С. 12].

Ідею європейської інтеграції станом на осінь-зиму 2004 р. підтримали низка політичних партій та громадських організацій України. Зокрема, громадський рух «Пора», котрий об'єднував молодь та студентство в період Помаранчевої революції, трансливав ідею євроінтеграції у своїй політичній програмі. У ній зазначалося наступне положення щодо інтеграції України до Європейського Союзу: «Партія «Пора» визначила для себе такі цілі: досягти рішучого відновлення влади, бути гарантом ретельності європейської ходи України»[1]. Отже, члени громадського руху «Пора», маючи в період Помаранчевої революції чисельну підтримку населення, також називають євроінтеграцію єдиновірним зовнішньополітичним вектором України.

У статуті Народного Руху України (затвердженого 20 березня 2004 р.), зазначено наступне: «головною метою діяльності Руху є: вступ України до Європейського Союзу та НАТО із збереженням традиційних українських національних світоглядних та духовних

цінностей»[3]. Серед завдань, що ставить перед собою Народний Рух України виокремлено: «домагатися інтеграції України в європейську та світову економічні системи» [3].

Своєрідним наслідком Помаранчевої революції стало утворення на основі блоку «Наша Україна», політичної партії «Народний Союз «Наша Україна» 5 березня 2005 р. Саме у програмному документі цієї політичної сили, що була «народжена революцією», знайшла відображення та євроінтеграційна риторика, котра лунала під час Помаранчевої революції восени-взимку 2004 р. У програмі політичної партії чітко обстоюється західний зовнішньополітичний вектор.

Необхідно також зазначити, що перемога Помаранчевої революції і поява сприятливих суспільно-політичних передумов для проведення швидких внутрішніх перетворень створили нову ситуацію у стосунках між Україною та Європейським Союзом. Після подій осені-зими 2004 р. Україна чи не вперше отримала реальний шанс на поглиблення інтеграційних процесів з Європою. Сповнені ейфорією Майдану, єврочиновники навперебій пророкували Україні швидкий демократичний поступ. Фактично, євроінтеграційна риторика, котра звучала в період Помаранчевої революції надала українському суспільству можливість альтернативного зовнішньополітичного вектору розвитку.

Можемо зробити висновок, що ідея євроінтеграції, котра неодноразово проголошувалася зі сцени Майдану Незалежності в період Помаранчевої революції сприяла її подальшому поширенню, розвитку у колах українського істеблішменту та практично, хоча й не завжди ефективного, впровадження вітчизняною владою.

Список використаних джерел

1. З'їзд «Пори» прийняв статут і програму партії. Обрано центральну раду партії. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/255316-z-yizd-pori-prijnyav-statut-i-programu-partiyi-obrano-centralnu-radu-partiyi>
2. Поліщук О. 2004: «Помаранчева революція» як цивілізаційний вибір українців. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://firka.if.ua/blog/view/2004-pomarancheva-revolucia-ak-civilizacijnij-vibir-ukrainciv28757>

3. Статут Народного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rukh.team/media/2017/11/Народний-Рух-України-СТАТУТ.pdf>
4. Хазагеров Г.Г. Политическая риторика / Г. Г. Хазагеров. – М.: Николо-Медиа, 2002. – 313с.

Дарія Кузьміна
Реалізація громадянських ініціатив
як механізм самоорганізації
громадянського суспільства в Україні

У процесі становлення демократичної політичної системи українське суспільство намагається вирішити власні проблеми за підтримки громадськості, потенціал якої сприяє подоланню негативних суспільних деформацій. Назрілою та необхідною складовою демократичної модернізації, що є прямим шляхом до досягнення суспільної стабільності в майбутньому, залишається забезпечення адекватного рівня функціональної взаємодії між державою та громадянським суспільством, в основу якої, перш за все, мають бути покладені принципи самоорганізації.

Протягом більш ніж 20 років українське суспільство прагне вирішити проблему дефіциту соціального капіталу, пов'язаного зі здатністю людей до самостійного об'єднання з метою розширення участі населення в управлінських процесах. Від активності та ініціативності громадян, їхньої відповідальності та здатності мобілізуватися задля досягнення спільної мети залежить якість та результативність системних реформ на національному, регіональному та локальному рівнях.

Найбільш поширеними формами інституціоналізованих громадянських ініціатив у сучасному українському суспільстві є звернення громадян до органів влади, громадські слухання, громадські обговорення, створення громадських рад при центральних та місцевих органах влади. Здійснення громадянської ініціативи може також відбуватися за допомогою таких форм, як збір підписів (часто спрощено трактується як власне громадянська ініціатива), листи до профільних установ органів влади, відвідування чиновників; консультації з юристами, публічні консультації, громадські експертизи, звернення до суду, підтримка флеш-мобу

у соціальних мережах, розміщення інформації про кампанію на власних інформаційних ресурсах, приєднання до публічних заходів у межах кампанії (акції протесту, політичні перформанси, круглі столи, зустрічі з представниками профільних установ).

Аналіз громадянських ініціатив з точки зору політологічної складової (реалізація прагнень пересічних громадян України поліпшити благоустрій, суспільно-політичний клімат та якість ціннісних орієнтирів розвитку держави) дозволяє визначити ступень виявлення громадянами здатності за допомогою колективного характеру дій та на принципах самоорганізації самостійно вирішувати актуальні питання функціонування суспільних відносин, впливаючи на формування системи цінностей у контексті розвитку європейської цивілізації і відтворенні досвіду консенсусного прийняття рішень.

Аналізуючи громадянські ініціативи в Україні, можна умовно виділити наступні їх різновиди. Так, за критерієм сфери їхнього впровадження ініціативи поділяються на політичні, економічні, духовно-інформаційні та адміністративно-правові. Вони можуть мати як тимчасовий та ситуативний характер (рух «Волю Павліченкам»), так і стабільно діючий (суспільний проект «Дорожній контроль», громадська ініціатива «Студентський захист» тощо) [2, с. 140].

Громадянські ініціативи можуть обмежуватись територіальним масштабом, тобто формуватися та реалізовуватися в межах села, селища, міста, області (наприклад, громадська ініціатива «Розвиток» як об'єднання небайдужих громадян м. Конотоп для оновлення міста, громадська ініціатива по створенню гігантської картини художниками м. Одеси), а можуть набувати всеукраїнського масштабу (громадянська ініціатива «Споживай українське», що популяризує українські товари в Україні та за кордоном, громадська ініціатива «Маніпуляціям - ні!» щодо створення просвітницьких передач та якісних новин замість розважальних шоу, громадська ініціатива «Пам'ятаємо. Пишаємося. Переможемо», присвяченого Дням пам'яті та примирення і перемоги над нацизмом у Другій світовій війні тощо).

Виникнення та розвиток громадянських ініціатив пов'язані з виробленням стратегічного бачення громадянами розвитку країни, подоланнями проблем реформування в країні. Так, наприклад, громадська ініціатива «ВОЛЯ» опікується коорди-

нацією громадського руху в Україні у напрямку інтелектуальних реформ, розвитком правової держави та громадянського суспільства, духовно-матеріальним розвитком громадян [3]. Достатньо актуальною на сучасному етапі політичного розвитку є поява громадянської ініціативи «Громадянська платформа Нова Країна», що має на меті розробку і втілення реформ в Україні. Одним із найважливіших напрямків роботи «Нової Країни» є залучення місцевих громад до визначення власного майбутнього на основі випробуваних методик та позитивного досвіду впровадження проектів на рівні українських громад [1]. З активною підтримкою законотворчої діяльності пов'язані громадянська ініціатива «Законодавчі ініціативи» та громадянська ініціатива «Право-є». Перша спрямована на удосконалення норм законодавства в галузях виділення біженцям і постраждалим житла, фінансової благодійної підтримки, надання робочих місць біженцям та ін. Друга ще з 2013 р. опікується поверненням власне права на законодавчу ініціативу громадянам України. На сторінках інтернет-сторінки цієї ініціативи громадянам пропонується взяти активну участь у створенні проекту щодо права на ініціативу, проголосувати та прийняти участь в обговоренні ініціатив [4].

Для підтримки та розвитку громадянських ініціатив громадські організації, фонди сприяння розвитку громадянського суспільства тощо ініціюють проведення конкурсів для виявлення активних ініціативних груп, організацій. Як правило мета такого пошуку полягає у створенні комунікаційного майданчику для обміну найкращими ідеями у сферах активізації місцевих громад, вирішення місцевих проблем, створення міжсекторального партнерства та запровадження інноваційних методів діяльності в роботі неурядової організації. Також підтримка ініціатив здійснюється за допомогою отримання фінансової підтримки від органів влади у результаті перемоги у конкурсах, що проводяться (Бюджет ініціатив).

Таким чином, дослідження особливостей реалізації громадянської ініціативи в сучасній Україні дозволяє констатувати факт збільшення громадянських ініціатив як показника посилення самоорганізаційного капіталу громадянського суспільства. Однак, незважаючи на наявність значної кількості громадянських ініціатив в українському суспільстві, процес розвитку інститутів гро-

мадянського суспільства, формування свідомого та активного громадянина характеризується недосконалістю інституціонального клімату реалізації громадянської ініціативи. Існуюча законодавча база сучасної України лише частково підтримує можливість громадян щодо участі у прийнятті рішень, у визначенні стратегії розвитку громад.

Список використаних джерел

1. *Громадянська платформа, що об'єднує суспільство заради реформування країни та контролю за діями влади [Електронний ресурс] // Сайт Громадянської платформи «Нова Країна». - Режим доступу : <http://novakraina.org/>*
2. *Ірха К. Громадянські ініціативи як чинники розвитку громадянського суспільства України / Катерина Ірха // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. - 2013. - № 4. - С. 142-145.*
3. *Офіційний Сайт громадської ініціативи «Воля» [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://volya.org.ua/>*
4. *Політична та інша суспільна діяльність [Електронний ресурс] // Держстат України. - Режим доступу : http://csrv2.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publpolit_u.htm*

Розділ IV
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ
В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ТА ВИКОНАННЯ
УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС

Virginia-Anastasia FOURNARI
Efstathia NTROUVA

**National integration mechanism
and government effectiveness:
the relationship between tax and citizen**

A. The suggestion is configured by the approach of the state through the progressive development from traditional to modern organization and operation. The transition of historical societies from former «conquered» to an independent state society, the economic association of the state «resources» with its territorial sovereignty and comparative power, the social change in the range of state activities and the imposition on institutionalized rules, and the political mediation of the state between divisible and insufficient resources that constitute a conflict of interest, international interventions of public finances (war or/and diplomacy) and the protection of other state societies. Within the recent time we integrated the state sovereignty with the principle that society is obliged to maintain order and ensure the collective interest.

Our direction was focused a) on the emergence of the state, the foundations of power and resources in society, as this requires the ability of the state to be organized and b) on the changes in lifestyle and living standards by allowing the production of social surplus from goods and services. More specifically, what happens in a state that is gradually completed is determined by the succession of conquered territories which are facing the consequences of «attached» or «integrated» areas and the switching financial crisis with or without war. The proportionality of tax, a key issue for the economic, political and cultural thought, within the context of changing the national borders, is a key criterion for the transition

from the «social peace» to the «rule of law». More crucial remains the question whether or not there is an upper limit on the migration path since, from the mid-20th century another transition that causes instability if not decline, is taking place throughout the liberal democratic state.

The expression of state power to extract resources from the public and protecting the citizen from the state, can be considered from a sociological perspective as: a) necessary for setting rules that regulate financial activities and supervision of the State for individual rights and b) ability to penetrate the issue of unquestionable right of the state to impose «taxes» and «tariffs» and how this right is unlimited.

B. The basic functions of the state were investigated through the «tax» and «taxation». The tax is a social action with impact on social behavior and selection policy of «open nation». The analysis was based on the comparing schools of the Sociology of the public financing (German-Austrian, Italian, French, Anglo-Saxon) to meet the recognition of Greek public financing thought, where tax has a very strong position. The result was produced both by the available evidence and the comparison with other Balkan states.

The socio-historical approach that we adopt, has linked the development of taxation with the development of a state that forms the territory: where appropriate through war, integrating land, attachment areas and populations. The tax and taxation are considered to the vision of a Western-type state. This vision reinforces the constitutional character and legitimacy, administrative centralization and organizational management.

Because of social causes and historical sources of tax policy, the problem of the taxpayer consent, the social and cultural consequences of the tax was examined throughout the 100 years of Greek state organization. The collection of taxes by calculations and statistical analysis is the mean through which we investigated the relationship between citizen and state. Taxation is transformed into an institutional mean which expresses a changing «social contract» for a state which conquers new territories and populations every 25 years.

More specifically, our research is structured in the relationship between tax and citizens during the 19th and 20th century and aims to enhance the debate on the establishment of tax sociology. Further-

more, we are comparing the taxation in Greece and those of other states in the South East Europe by incorporating the processed data for taxation in Greece with the taxation in Bulgaria, Turkey and Romania.

As a starting point, the research is focusing on how tax authority is achieved with the theories of modernization, elite and militarism. The tax burden is addressed through the paradox of Montesquieu which allows considering how the political authority makes the citizen taxpayer and how the tax configures the citizen. The approach to this issue is feasible through the development of schools of thought such as the Austrian, Italian, French and Anglo - Saxon. The creation of Greek school of thought is one of the issues which shapes the fiscal evolutions of the Greek State and especially the foreign fiscal interventions.

The penetration in the relationship between tax and citizen becomes feasible through the field research of the Greek State. The analysis is taking place in the extension of the aforementioned but both the documentation and data processing is based on the resources available to the economic history of Greece.

The formulation of national resources during the 19-20th century and the taxation were connected with the development of national borders and the change in old tax systems which are identical with foreign sovereignties, eastern or western. The transition to the national taxation is considered as a policy «reform» for each region which contributes to the national integration mechanisms.

References

1. BACKHAUS, J. G., WAGNER, R. E., *Handbook of Public Finance*, Springer, 2005.
2. BARILARI, A., «Le consentement à l'impôt, fragile mais indispensable aporie», *Regards croisés sur l'économie* 1/2007 (n° 1).
3. BARILARI, A., BRAND, TH., «Le paradoxe de Montesquieu. De la corrélation entre l'importance des prélèvements obligatoires, le développement économique et social et le niveau de démocratie», *Revue française de finances publiques (=Dossier spécial : L'impôt et la démocratie)*, 2009/108.
4. BERNS, T., DUPONT, J.C., XIFARAS, M. (dir.), *Philosophie de l'impôt*, Brussels, Bruylant 2006.

5. BORGATTA, G., GRIZIOTTI, B., SENSINI, G., cf., M. McLURE, «An Italian Foundation for New Fiscal Sociology: A Reflection on the Pareto-Griziotti and Pareto-Sensini letters on Ricardian Equivalence and Fiscal Theory», *The 16th HETSA Conference, Australian Catholic University, St Patrick's Campus, Fitzroy, 15-18 July 2003*.
6. BOUVIER M., «Crises publiques, crise d'un modèle politique et naissance de «l'État intelligent», *RFFP*, oct. 2009/108.
7. CAMERON, A., «Crisis? What crisis? Displacing the spatial imaginary of the fiscal state», *Geoforum*, 39(3)/2008.
8. CAMERON, A., «Turning point? The volatile geographies of taxation», *Antipode*, 38(2)/2006.
9. DELALANDE, N., *Consentement et résistances à l'impôt : l'État, les citoyens et le problème de la confiance sous la IIIe République*, PhD, Université Paris I-Panthéon-Sorbonne, 2009.
10. FOURNARI, V.-A., *Tax and citizen in Greek state (19th-20th century)*, Phd, Panteion University of Social and Political Sciences, 2016.
11. GAUCHET, M., «La dette du sens et les racines de l'Etat», *Libre*, 2/1977.
12. LEROY, M., «L'organisation du contrôle fiscal. Une forme «originale» de bureaucratie», *Revue française de science politique*, 5/44, 1994.
13. O'CONNOR, J., *The Fiscal Crisis of the State*, St Martin's Press, 1973.
14. SCHUMPETER, J., «La crise de l'état fiscal», *Impérialisme et classes sociales*, Paris, Flammarion, 1984.
15. WITT, P.-C., (епр.), *Wealth and Taxation in Central Europe. The History and Sociology of Public Finance*, Berg, 1987.

Віталій Шпачук

**Основні виклики процесу трансформації
публічного управління та державної служби
в Україні у контексті виконання
Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом**

Імплементация Україною Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом (далі – Угода) після її підписання повинна була стати початком суцільної трансформації в Україні, масштабних інституціональних і структурних реформ. Для забезпечення успішної інтеграції до Європейського Союзу нашої державі необхідно виконати цілий ряд завдань різного рівня значення та складності, які стосуються і вимагають реформування багатьох ключових сфер функціонування держави.

Усе зазначене вище висуває і нові вимоги як до самих державних службовців (вимагає від державних службовців нових управлінських навичок, знань та вмінь), так і до програм та процесу навчання державних службовців, а також передбачає наявність достатньої кількості високопрофесійних державних службовців, адже саме на них значною мірою і покладається завдання імплементації даної Угоди.

Вирішувати ж це завдання можна і треба здійснювати:

- по-перше, через перегляд та розробку сучасних засад, програм, інструментів навчання, процесів підготовки державних службовців, враховуючи цілі та завдання, які стоять перед державними службовцями;
- по-друге, через перепідготовку та підвищення рівня професійної компетентності державних службовців;
- по-третє, через здійснення постійного підвищення рівня професійної компетентності працюючих державних службовців, яке має проводитись протягом проходження служби;
- по-четверте, через запровадження у вищих навчальних закладах відповідної програм, спеціалізації, тощо для підготовки державних службовців нової формації.

З цією метою, а також для виконання зобов'язань України за Угодою було розроблено Стратегію реформування державного управління України на 2016–2020 роки (далі – Стратегія) та план заходів з її реалізації, затверджену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 року № 474-р, розпочато процес переходу галузі знань «Державне управління» до галузі «Публічне управління та адміністрування», його легітимізація та становлення. І перші кроки вже тут були зроблені:

- ст. 48 Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (далі – Закон), Закон розпочав діяти з 1 травня 2016 року, з 2016 року було передбачено професійне навчання державних службовців через систему підготовки, перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації, зокрема в галузі знань «Публічне управління та адміністрування» [3];
- постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійс-

снюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 року № 266 визначено галузь знань «Управління та адміністрування» та одну з відповідних їй освітніх спеціальностей як «Публічне управління та адміністрування» [4];

- у Стратегії визначено, що якість освіти за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» в Україні не відповідає сучасним цілям та завданням, які стоять перед державними службовцями [2].

Згідно зі Законом України «Про державну службу» науково-методичне забезпечення діяльності системи підготовки, перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації державних службовців покладено на Національну академію державного управління при Президенті України. Водночас Законом передбачено, що професійне навчання державних службовців через систему підготовки, перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації, зокрема в галузі знань «Публічне управління та адміністрування», у встановленому законодавством порядку може здійснюватись у навчальних закладах, установах, організаціях незалежно від форми власності, які мають право надавати освітні послуги [3]. Як результат, частина вітчизняних вищих навчальних закладів підключилась до процесу підготовки, перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації в галузі знань «Публічне управління та адміністрування».

З огляду на вищезазначене, маємо кілька основних процесів, пов'язаних з трансформацією публічного управління та державної служби в Україні, які здійснюються паралельно:

- процес становлення та наукового забезпечення у галузі знань «Публічне управління та адміністрування», формування та впровадження публічних стандартів за відповідною спеціальністю;
- реформування системи державного управління, зокрема запровадження посад фахівців з питань реформ;
- процес підготовки, перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації державних службовців в галузі знань «Публічне управління та адміністрування»

При цьому, все вищезазначене відбувається при явному браку фахівців як в галузі знань «Державне управління», так і в галузі

«Публічне управління та адміністрування» (станом на 1 січня 2017 р. фактична чисельність працюючих державних службовців склала 200 202 особи, загальна кількість посад державної служби за штатним розписом - 234 756 осіб). Особливо необхідно відзначити брак фахівців, які окрім знання теоретичних засад, іноземного досвіду, мають практичні знання та досвід роботи в державних органах, орієнтуються в вимогах сьогодення щодо державної служби, розуміються в реформах, проведення яких вимагає Угода про Асоціацію з Європейським Союзом.

Таким чином, маємо ситуацію, коли є запроваджений і працюючий процес реформування системи державного управління, підготовки, перепідготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації державних службовців в галузі знань «Публічне управління та адміністрування», яка проходить процес становлення в Україні. Водночас, результат та ефективність цього процесу, рівень підготовки державних службовців та їх навичок викликають певні сумніви, що є неприйнятним і потребує перегляду. Реформи публічного управління та державної служби значною мірою визначають успіх і інших реформ, результати яких безпосередньо залежать від якості управлінських рішень державних органів та окремих державних службовців. І напевно чи можливо здійснювати якісно реформи під керівництвом та за участі слабо підготовлених, недосвідчених державних службовців, керівництво якими здійснюють такі ж керівні кадри.

Список використаних джерел

1. *Угода про асоціацію з Європейським Союзом, укладена 27 червня і ратифікована 16 вересня 2014 року.*
2. *Стратегія реформування державного управління України на 2016-2020 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474-р.*
3. *Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII.*
4. *Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 року № 266.*

Вікторія Семанів

Концептуальні підходи до визначення та змісту поняття «аналіз державної політики»

На сьогоднішній день, існує багато напрацювань зарубіжних науковців, які описують різноманітність способів та підходів тлумачення аналізу державної політики. Таким чином, мета нашої роботи у полягає у визначенні особливостей основних зарубіжних підходів до визначення «аналіз державної політики» та вітчизняних здобутків у дослідженні даного виду аналітичної діяльності. Аналіз державної політики, як окремий науковий напрям, сформувався у середині 60-х років ХХ століття. Як професійна діяльність, аналіз державної політики, знаходить своє обґрунтування у рамках відповідних наук про державну політику, у практиці становлення системи підготовки управлінських кадрів у провідних університетах світу. Накопичення та розвиток теоретичних уявлень про аналіз державної політики є досить нерівномірним та суперечливим. Виникає багато дискусій з приводу визначення понять і категорій, предметної сфери, методології, технології проведення, загалом місця в системі наук про суспільство. Щодо трактування поняття «*аналіз державної політики*» серед вчених немає сьогодні єдиної думки. Це пов'язано, як з особливостями перекладу категорії «*public policy analysis*» з англійської мови, так і з відносною молодістю політичної аналітики в Україні. Д. Макрей і А. Дж. Уайлд розглядають *аналіз державної політики* як процес використання причин та даних задля вибору найкращого напрямку політики серед кількох альтернатив для вирішення конкретної проблеми у сфері політики [7, с.14]. Тоді як Д. Веймер та Е. Вайнінг визначають аналіз політики як пораду щодо державних рішень, орієнтовану на клієнта й базовану на суспільних цінностях [2, с.11]. Американський дослідник В. Вільямс вважає, що *аналіз державної політики* є способом поєднання наявної інформації і результатів конкретних досліджень з метою створення основ для прийняття політичних рішень (через зіставлення можливих альтернатив) і визначення потреби в інформації, що стосується політики на майбутнє [3, с.60]. Як зазначає російський дослідник А. Ахременко, процедура аналізу, перш за все, являє собою певний набір способів і методів перетворення інформації. Кін-

цевим результатом такого перетворення завжди є певне нове знання. Відправною точкою для здійснення процедури аналізу є певна проблема [1, с.9]. Вітчизняні науковці дають більш широкі визначення аналізу державної політики. Так, український дослідник В. Тертичка визначає *аналіз державної політики* як пораду-рекомендацію щодо альтернативи-стратегії напряму діяльності державних інституцій, зорієнтовану на вирішення проблеми чи сукупності проблем, яка ґрунтується на суспільних цінностях [6, с. 84]. Інші українські дослідники зазначають, що аналіз державної політики – це кваліфікована оцінка змісту та розвитку державної політики на всіх етапах її впровадження, впливу на задіяні суб'єкти політичного процесу за їх інтересами і потребами, передбачення ймовірних результатів здійснення з метою запобігання небажаним наслідкам і вчасного внесення коректив у виконання на основі використання наявної інформації і конкретних даних, зібраних у процесі дослідження [4, с. 18]. Також існує визначення *аналізу державної політики* як цілеспрямованої інтелектуальної та практичної діяльності з метою створення, критичного оцінювання та поширення знань стосовно процесу вироблення і здійснення державної політики [5, с. 25]. Незважаючи на досить малий досвід втілення теоретичних знань про аналізування державної політики на практиці та прогалині у законодавстві, відсутності єдиного інституту чи просто галузі, дана сфера контролю політики набуває все більшої популярності і частіше зустрічається у роботі української влади. Сучасна наукова думка загалом обстоює такі підходи до процесу аналізу державної політики: теорії прийняття рішень (мікрорівень): розглядаються детермінанти зовнішнього середовища, плюралізму, теорії суспільного вибору, неомарксистський аналіз; теорії формування процесу політики (макрорівень): індивід та плюралістичний підхід, кожен з яких не є взаємовиключним, а має свої особливості й підходи. Також вони не є універсальними й всеохоплюючими і лише презентують концептуальні напрями процесу аналізу державної політики. Окрім того, класифікаційні підходи до визначення аналізу державної політики сприяють утвердженню в Україні оптимального визначення державної політики, що обґрунтовує її як відносно стабільну, організовану й цілеспрямовану дію/бездію інституцій і містить не окремі абстрактні, а конкретні рішення

щодо розв'язання проблем та є відповіддю на суспільні вимоги. Отже, викладені підходи до визначення аналізу державно-управлінської діяльності, яскраво проілюстрували існування надзвичайно широкого кола думок сучасних науковців в сфері оцінювання управлінської діяльності, науково-теоретичних напрацювань щодо класифікації. Це демонструє різноманітність застосування аналізу та широкі можливості для покращення державно-управлінської діяльності в Україні. Аналіз вітчизняної наукової думки засвідчив відсутність єдиного загальноприйнятого вектору теоретичного підходу до трактування аналізу, і вказав на потребу синтезу зарубіжних теоретичних знань, для створення єдиної оптимальної моделі оцінювання, яка буде базуватись на моделі державного управління в Україні.

Список використаних джерел

1. Ахременко А. С. *Политический анализ и прогнозирование* / А. С. Ахременко - М.: Гардарики, 2006. - 210 с.
2. Веймер Д. Л. *Аналіз політики: концепції і практика* / Д. Л. Веймер, Е. Р. Вайнінг; К.: Вид-во Соломії Павличко Основи, 2000. - 360 с.
3. *Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні: навч. посібник/заг. ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички.* - К.: Вид-во УАДУ, 2000. - 232 с.
4. *Ребкала В. А. Політична аналітика та прогнозування: навч. посібник / Ребкала В. А., Валецький О. Л., Кальниш Ю. Г.* - К.: Вид-во УАДУ, 2002. - 60 с.
5. *Романов В. Є. Вступ до аналізу державної політики: навч. посібник / Романов В. Є., Рудік О. М., Брус Т. М.* - К.: Вид-во Соломії Павличко Основи, 2001. - 238 с.
6. *Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. Тертичка.* - К.: Вид-во Соломії Павличко Основи, 2002. - 750 с.
7. *MacRae D. Policy analysis for Public Decisions / D. MacRae, A. J. Wilde.* - North Scituate, MA: Duxbury Press, 1979. - 344 p.

Антоніна Остафійчук

Специфіка розмежування політичного та адміністративного рівнів системи публічного управління

Визначаючи вектори політико-адміністративного реформування, Україна орієнтується на європейські демократичні стандарти функціонування інституцій публічного управління. В умовах

трансформації українського суспільства виникає потреба удосконалення політико-управлінських відносин, зокрема оптимізації їхньої взаємодії. Під час вироблення та реалізації політики важливого значення набуває взаємодія між адміністративною і політичною складовою публічного управління. Оптимальна модель цієї взаємодії дає змогу забезпечити максимальну ефективність підготовки та реалізації виважених управлінських рішень для подальшого розвитку держави.

Питання функціонального розмежування політичної й адміністративної складових публічного управління вперше чітко сформувався в політичній думці найбільш розвинених західних країн наприкінці XIX ст. У працях В. Вільсона та М. Вебера проблема взаємодії політиків і державних діячів визначена в чіткій формі, але різнохарактерність обов'язків політиків і чиновників побіжно окреслена у філософській думці середньовіччя та стародавніх часів. Еволюція державних апаратів спровокувала загострення проблеми співіснування функціональних обов'язків політиків і чиновництва, що дало поштовх зростанню суспільного попиту на наукові дослідження у даному напрямі. Однак, для кожної держави характерні специфічні особливості розмежування політичних і адміністративних складових у публічному управлінні.

Взаємозв'язок між політичною та адміністративною сферами в Україні впродовж останніх років має, в певній мірі, дещо драматичний характер: відомі як випадки безпосереднього тиску та відкритого конфлікту, коли політичні сили заявляли про необхідність відставки уряду буквально наступного дня після затвердження його складу парламентом, так і більш м'які форми пошуку балансу між цими сферами, а саме практика кооптації представників політичних сил у виконавчі органи влади.

Втілення в життя різноманітних функцій публічного управління, де суб'єктами є адміністратори, установи та заклади, вимагає застосування численних методів управлінської діяльності. Умовно їх можна поділити на три основні групи: насильницько-примусові; правові та методи переконання доцільністю, раціональністю, авторитетом. Як свідчить практика управлінської діяльності, дані групи методів, діалектично взаємопов'язані між собою. Так, у демократичній державі примусові методи застосовуються з ви-

користанням законного права, базуючись на ньому, а правові методи, в свою чергу, передбачають, у певних випадках, примус. Примусові та правові методи включають елементи переконання, насамперед пояснення суспільству доцільності та раціональності законів, примусових заходів стосовно певних верств і груп населення, окремих індивідів [3].

Політичне керівництво, лідерство і публічне управління слід розглядати як якісно відмінні різновиди реалізації управлінських функцій, що виокремлюються в структуруванні будь-якої політико-адміністративної системи, розмежовуються за допомогою нормативних і аксіологічних параметрів. Наявність такого розмежування є універсальним атрибутом функціонування будь-якого державного апарату. Однак лінії політико-адміністративного розмежування є досить динамічними і мінливими явищами. Диференціація та інтеграція політико-адміністративних функцій може суттєво відрізнитися в контексті різних типів і форм державності. При цьому відмінності в устроях різних суспільств більше торкаються політичного рівня, ніж адміністративного.

У рамках політичної системи виділяються два різновиди інститутів: по-перше – це державні інститути, по-друге – це інститути взаємозв'язку держави та громадянського суспільства. Відповідно управління в політичній системі значно ширше, ніж публічне управління, оскільки включає різноманітні форми політичного управління в рамках недержавних організацій, форм самоуправління громадян, а також форми впливу недержавних структур на публічне управління. Крім цього, і неполітична підсистема суспільства не є пасивним об'єктом управління. Їй, у свою чергу, як і суспільству в цілому притаманна властивість самоорганізації та саморегуляції. До того ж вона й сама здатна справляти певний вплив на політичну систему, яка нею управляє. У гносеологічному плані дана обставина відображена в понятті «громадянське суспільство», в якому діють механізми самоорганізації і яке взаємопов'язане з державою.

У сучасній науці існують різні підходи до визначення, характеристики й обсягу смислового навантаження понять «політичне», «адміністративне», «управлінське» та споріднених з ними категорій. Це викликає неоднозначне тлумачення у вітчизняній і західній літературі змісту поняття «політико-адміністративне

управління». Крім того, доречно зауважити, що саме це поняття активно не використовується у вітчизняних наукових і навчально-методичних джерелах, а також у політичній практиці. Однак зрозуміло, що адміністративні та політичні складові в сучасному суспільстві перебувають у постійному перетинанні й взаємодії, а відповідно, і впливають одне на одне. Коли мова йде про реформування або модернізацію соціальної системи, логічно виникає питання перерозподілу політичних, владних і адміністративних повноважень. Іноді сама ідея такого перерозподілу є передумовою ініціювання і проведення модернізаційних змін у системі політико-адміністративної взаємодії [2].

Політико-адміністративна складова управління вказує також на взаємозв'язок державних службовців і політиків у форматі вироблення та реалізації політичних рішень. Підкреслимо, що незважаючи на першість політиків у прийнятті загально-стратегічних рішень, вплив адміністративної складової буває надзвичайно суттєвим як у формуванні змісту стратегічних орієнтирів і пріоритетів, так і результатів реалізації прийнятих політичних рішень, у тому числі таких, які можуть серйозно впливати на вектор політико-адміністративного реформування в суспільстві. Отже, стосовно суспільства функція держави - це надання йому управлінських послуг. Частиною своїх управлінських функцій держава поступається різного роду суспільним організаціям, партіям та рухам, а також органам місцевого самоврядування. Останні відіграють вирішальну роль у делегуванні частини функцій державного управління громадянському суспільству, розвитку місцевих ініціатив, у тому числі і в сучасній Україні [1]. Сфера адміністративної діяльності, що є невід'ємною складовою системи влади, має дещо інший вимір.

Підсумовуючи зауважимо, що між політичними й адміністративними складовими системи публічного управління існують суттєві відмінності, які виявляються у їх функціональному навантаженні. Через політичну складову відбувається легітимізація політичного курсу, а через адміністративну - процес реалізації цього політичного курсу.

Список використаних джерел

1. *Демократичний розвиток: вищі державні службовці та політико-адміністративні стосунки // Матеріали XVIII Міжнародного кон-*

гресу з підготовки вищих державних службовців. – К. : К.І.С., 2005. – 150 с.

2. Концептуальні засади взаємодії політики й управління : навч. посіб. / [авт. кол. : Е. А. Афонін, Я. В. Березний, О. Л. Валевський та ін.] ; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова, В. В. Голубь, В. М. Козакова. – К. : Вид-во НАДУ, 2010. – 300 с.
3. Boin A. *The Politics of Crisis Management: Public Leadership Under Pressure* / A. Boin. – New-York : Cambridge University Press, 2005

Маріус Кантар

Адміністративний нагляд у сфері місцевого самоврядування: зарубіжний досвід

Новітні тенденції розвитку місцевого рівня територіальної організації влади в провідних європейських країнах змушують принципово по-новому підійти до осмислення співвідношення державних і муніципальних органів у механізмі публічної влади, а також ролі органів державної влади щодо забезпечення належного контролю за законністю рішень і дій самоврядних структур.

У федеративних державах державний контроль у сфері місцевого самоврядування переважно здійснюють органи суб'єктів федерації та їх посадові особи. У США існують 50 різних муніципальних систем. Десята поправка до Конституції США визначає, що всі повноваження, які не віднесені до федерального відання, закріплюються за окремими штатами. Таким чином, штати отримали можливості щодо втілення широкого спектру систем місцевого самоврядування. Водночас органи управління штатів залишають за собою низку засобів і способів забезпечення державного контролю, що часто призводить до залежності спеціальних округів та деяких штатів від державного фінансування та фактичного перебування під їх управлінням (наприклад, округ Колумбія). Органи місцевого самоврядування більшості штатів керуються типовими принципами організації та функціонування, що дає змогу уникнути ускладнень в їх роботі та співробітництві з іншими органами та установами.

В унітарних державах адміністративний нагляд у сфері місцевого самоврядування, як правило, здійснюють урядові уповноважені. У Франції префект призначається Радою Міністрів (ч. 3 ст. 13-3 Конституції). В Італії основні контрольні функції з боку держави за діяльністю посадових осіб та органів місцевого самовря-

дування покладаються на префекта (Il Prefecto), який здійснює превентивний контроль за рішеннями місцевої влади. У Польщі органами нагляду за діяльністю одиниць територіального самоврядування є Голова Ради Міністрів і воєводи, а в галузі фінансових справ – також регіональні рахункові палати (ч. 2 ст. 171 Конституції). Воєвода призначається та звільняється з посади головою Ради Міністрів за поданням міністра, відповідального за справи публічної адміністрації [1].

У зарубіжних країнах законодавство, як правило, встановлює наступні форми контролю за діяльністю місцевих представницьких органів управління: по-перше, це державне регулювання статусу місцевих представницьких органів; по-друге, саме контрольні заходи щодо дій місцевих представницьких органів; по-третє, утворення фінансової залежності місцевих представницьких органів від центральної влади. О.О. Петришин стверджує, що аналіз загальних та особливих рис функціонування та розвитку місцевого самоврядування у деяких країнах англосаксонської правової сім'ї (Великобританія, Канада, США) свідчить про підвищений рівень централізації, з одного боку, що призводить до фінансової, регулятивної та процесуальної залежності цих органів від політики та діяльності центральної влади, та, навпаки, недостатня державна допомога та контроль при наданні досить широких повноважень та можливостей – з другого.

Досить цікавою видається той факт, що найбільш ефективно контрольні системи функціонують в тих державах, де їм забезпечена максимальна незалежність. Так, загальний адміністративний контроль над місцевими органами здійснюється центральним урядом або урядом відповідного суб'єкта федерації (в особі, як правило, одного або декількох міністрів). В Японії цими органами керує Міністерство у справах місцевого самоврядування, в Норвегії – Міністерство місцевого управління, у Франції, Італії, Нової Зеландії та цілій низці інших держав – Міністерство внутрішніх справ. У свою чергу, в окремих державах на конституційному рівні досить детально визначені органи, які здійснюють державний контроль на місцевому рівні. Стаття 153 Конституції Іспанії відносить до контрольних органів: Конституційний суд – для визначення конституційності ухвалених органами автономних співтовариств нормативних правових актів, що мають силу закону; уряд – щодо здійснення делегованих повноважень; ор-

гани адміністративного законодавства – стосовно автономного управління та його регламентарних норм; Рахункову палату – для контролю за економічною та бюджетною діяльністю.

Необхідність законодавчого регулювання адміністративного (державного) контролю закріплена також і у всіх Основних Законах держав Східної Європи Конституція Болгарії передбачає, що центральні державні органи і їх представники на місцях здійснюють контроль за відповідністю актів органів місцевого управління закону, тільки коли це передбачено законом (ст. 144) [2]. Об'єктами адміністративного контролю виступають акти місцевого самоврядування, а предметом контролю є перш за все їх законність. В Угорщині спеціальні представники Республіки здійснюють контроль за дотриманням законів місцевими органами влади. Вони зобов'язані звертати увагу на будь-яке порушення законодавства. Якщо орган влади не робить ніяких дій для припинення порушень нормативних правових актів, то у встановлений законом термін спеціальний представник має право звернутися до суду. Тільки суд має право анулювати рішення муніципалітетів. Місцевий представницький орган, який порушує закони, може бути розпущений парламентом.

У Литві органами контролю над муніципалітетами є губернатор округу, комітет з питань реформи державного управління та місцевих органів влади (парламентський контроль за структурами місцевих органів влади), омбудсмен (з розслідування скарг громадян щодо зловживань службовим становищем чиновниками місцевих органів влади), Державне управління контролю (нагляд за належним і ефективним використанням коштів держбюджету, а також аналіз загального виконання муніципального бюджету). У Латвії внутрішній контроль за діяльністю місцевих органів влади здійснює відповідна комісія аудиторів, яка обирається радою адміністративної території. Кількість членів комісії пропорційно кількості обраних до ради депутатів від кожної політичної організації або асоціації виборців.

Органами контролю за діяльністю структур місцевого самоврядування Естонії є: губернатор (здійснює нагляд за діяльністю місцевих органів влади), Державне управління аудиту (контролює використання державних активів і розпорядження активами, переданими місцевим органам влади), голова суду (здійснює нагляд за відповідністю нормативних актів, прийнятих місцевими

ми органами влади). Для вираження представництва і захисту загальних інтересів при виконанні загальних функцій місцеві органи влади Естонії можуть співпрацювати і наділяти інші місцеві органи влади повноваженнями, а також формувати союзи та об'єднання місцевих органів влади. В інтересах співпраці місцевих органів влади створюють спільні агентства, що працюють на договірній основі.

Таким чином, основною метою подальшого вивчення зарубіжного досвіду організації контролю роботи органів місцевого самоврядування і застосування його в Україні повинен бути пошук способів формування, за допомогою норм права, зацікавленості муніципальних утворень в партнерській взаємодії з органами державної влади. Вивчення зарубіжного досвіду дозволяє знаходити найбільш оптимальні варіанти вирішення проблем, що виникають і в практиці інших держав.

Список використаних джерел

1. *Петришин О.О. Сучасний стан місцевого самоврядування у країнах англосаксонської правової сім'ї: проблеми та перспективи розвитку / О.О. Петришин // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 25. – С. 195-200.*
2. *Организация местного самоуправления в Восточной Европе, на Кавказе и в Средней Азии. Т. 3. – Будапешт: Ин-т Местн. Самоупр., Ин-т Открыт. Об-ва, 2001. – 564 с.*

Сергій Чорний

Адаптація закордонного досвіду державної служби для України

Проблема адаптації досвіду державної служби зарубіжних країн для України в період змін є актуальною. Важливість питання реформування державної служби полягає в можливості входження нашої країни до ЄС та необхідності підвищення ефективності системи державної служби для забезпечення потреб населення, що потребує впровадження європейських стандартів у даній сфері.

На мій погляд, заслуговує на увагу України концепція розвитку державної служби в європейських країнах. У більшості з них вона сформувалася на основі теорії держави, основою якої в багатьох країнах стала концепція раціональної бюрократії М. Вебера.

Вона суттєво вплинула на створення і функціонування професійної державної служби в Європі і за її межами.

Питанню вивчення європейського досвіду побудови та функціонування державної служби приділяється багато уваги з боку українських науковців. Для прикладу можна відзначити праці таких науковців, як Ю. Капіца, В. П'ятницький, І. Грицьак та інші.

Не заперечним є той факт, що впродовж тривалого періоду часу у нашій країні виявлялася недооцінка, а інколи й просто негативне ставлення до досвіду розвинутих країн щодо державного устрою, управління і державної служби. До цього досвіду, в кращому випадку, ставились як до пізнавальної інформації. В умовах європейської інтеграції накопичений досвід правового регулювання і координації державних служб, створення національних органів та взаємодії в рамках загальноєвропейських політичних інститутів різних держав. У більшості країн розроблені правові документи, у яких зафіксовані норми і вимоги до різних категорій державних службовців, їх права та обов'язки, зобов'язання держави щодо їх правової і соціальної захищеності.

Нині в Україні інститут державної служби у своїх основних структурних і функціональних показниках відповідає уявленню про те, яким він повинен бути в демократичній державі. Однак, він ще не відповідає таким вимогам, як якість, результативність та ефективність роботи, рівень її прозорості.

Саме враховуючи ці обставини, керівництво України проголошило стратегічний курс держави на здійснення глибинних структурних перетворень у всіх сферах суспільно-політичного та соціально-економічного життя країни з метою його гармонізації стосовно європейських та світових демократичних стандартів.

З метою формування та реалізації державної політики у сфері підготовки державних службовців прийнята низка нормативно-правових актів. Головним національним документом, безумовно, є Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку державної служби на 2005 - 2010 роки» згідно з якою, пріоритетним напрямом кадрової політики є створення дієвого механізму підготовки та залучення до роботи на державній службі висококваліфікованих фахівців, забезпечення конкурентоспроможності державної служби на ринку праці. Реформування системи професійного навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування має здійснюватися з

урахуванням відповідних європейських стандартів з метою створення ефективної системи підготовки висококваліфікованих державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Серед міжнародних документів слід відзначити Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй щодо підтримки реформування системи державної служби в рамках адміністративної реформи.

В Україні була схвалена Концепція адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу, згідно з якою суттєвою умовою для забезпечення високого професійного рівня стало розширення можливостей для навчання державних службовців, зокрема на основі застосування дистанційного навчання, проведення регулярних обмінів досвідом між державними службовцями та обговорення актуальних проблем державного управління, застосування новітніх технологій у цій сфері.

Таким чином, можемо констатувати, що нині державна служба в зарубіжних країнах зазнає корінної модернізації. І цей процес оновлення державної служби, її реформування багато в чому співзвучний з тими процесами в галузі державного будівництва, що відбуваються у нашій країні. У зарубіжному досвіді розвитку та функціонування державної служби доцільно звернути увагу на такі питання: підвищення культури обслуговування населення та досягнення високих кінцевих результатів.

У «Концепції реформування публічного адміністрування та державної служби публічна служба розглядається як професійна, політично нейтральна цивільна служба в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Вітчизняні автори наголошують про причетність до цієї служби органів державної влади, органів місцевого самоврядування і недержавних організацій, які здійснюють надання населенню публічних послуг. Оскільки влада поділяється на виконавчу, законодавчу і судову гілки, під публічною службою доцільно розуміти професійну цивільну службу в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, інших публічних організаціях, підприємствах і установах, що надають публічні послуги. Аналіз зарубіжної літератури підтверджує, що поняття публічної служби є більш широким, оскільки включає в себе державну службу, службу в органах місцевого самоврядування та службу в публічних установах.

Враховуючи зазначений європейський досвід, до адаптації в умовах становлення інституту державної служби в Україні доцільно запропонувати необхідність розмежування публічної і державної служби (які мають співвідноситись як ціле і часткове), посилення мотивації чиновників, розробку механізмів підвищення мобільності державних службовців.

Впровадження європейських стандартів в сферу державної служби сприятиме прискоренню процесу входження України до ЄС та підвищення результативності та ефективності системи державної служби.

Список використаної літератури

1. *Європейський Союз : основи політики, інституційного устрою та права: навч. посібник наук. ред. В. П'ятницький. - К., 1999. - 368 с.*
2. *Наближення законодавства України до законодавства ЄС відповідно до Угоди про партнерство та співробітництво між Європейським Союзом та Україною / Ю. Капіца // Український правовий часопис. - К., 1999. - Вип. 5. - С. 18-25.*
3. *Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Програмою*
4. *Основи європейської та євроатлантичної інтеграції України : навч. посіб. / В.В. Говоруха, В.Г. Бульба, Ю.П. Сурмін та ін.; за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П. Горбуліна. - К. : ДП «Євроатлантикінформ», 2006. - 416 с.*
5. *Демократичні стандарти врядування й публічного адміністрування : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю. Ч. 1 / Ред. : В.С. Загорський; А.В. Ліпенцев. - Л. : Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, 2008. - 561 с.*

Владислав Сарафінчан

Динаміка впровадження фінансової децентралізації в контексті нової інституційної основи місцевого самоврядування в Україні

Одним із найбільш актуальних завдань побудови сучасної демократичної держави та забезпечення її сталого розвитку є прискорення реформування місцевого самоврядування. Ідеться передусім про формування повноцінного ефективного самоврядування на базовому, районному та обласному рівнях з утворенням відповідних інститутів, про оптимізацію адміністративно-територіального устрою та чинної моделі територіальної

організації влади, запровадження дієвих механізмів партисипативної демократії на місцях. Безперечно, успішна реалізація реформи місцевого самоврядування сприятиме більш ефективній реалізації Україною політики європейської інтеграції, розвитку співробітництва з європейськими інституціями, насамперед з Радою Європи та ЄС.

Останніми роками науковому вивченню проблем розвитку місцевого самоврядування надається значної уваги. Так, серед вітчизняних й іноземних науковців, які досліджували різні аспекти розвитку місцевого самоврядування, слід назвати О. Батанова, М. Баймуратова, В. Борденюка, Р. Герцога, К. Деві, А. Делькампа, В. Кампо, В. Князева, В. Кравченка, В. Куйбіду, М. Марку, Н. Мікулу, О. Молодцова, В. Мамонову, Т. Пахомову, Д. Попеску, М. Пухтинського, В. Рубцова, О. Руденко, А. Ткачука, В. Толкованова та ін. Серед докторів наук з державного управління, які успішно досліджують різноманітні проблеми розвитку місцевого самоврядування, можна назвати таких учених, як В. Бабаєв, О. Бобровська, П. Ворона, І. Дробот, В. Заблоцький, І. Козюра, Т. Кравченко, О. Лазор, І. Лопушинський, В. Мамонова, Ю. Молодожен, В. Наконечний, Р. Плющ, П. Покатаєв, С. Саханенко, В. Шарий, Ю. Шаров та ін. [1]

Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації, концептуальні засади якої були схвалені у 2014 році, а практична реалізація розпочалась у 2015 році, виявилась серед найрезультативніших і найпомітніших із проголошених стратегічних реформ. Реформа децентралізації спрямована на створення сучасної системи місцевого самоврядування в Україні на основі європейських цінностей розвитку місцевої демократії, наділення територіальних громад повноваженнями та ресурсами, що забезпечать місцевий економічний розвиток, надання населенню високоякісних та доступних публічних послуг. Роль об'єднаних територіальних громад у забезпеченні інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території має стати ключовою.

Практична реалізація процесу об'єднання територіальних громад розпочалась в середині 2015 року. У 2015 році було утворено 159 ОТГ, що об'єднали 793 територіальні громади. 25 жовтня 2015 р. в цих громадах було обрано нові органи місцевого самоврядування, з 1 січня 2016 р. вони перейшли на прямі бюджет-

ні розрахунки з Державним казначейством і за результатами 2016 року показали помітну позитивну динаміку свого розвитку. Ці громади отримали розширені повноваження і додаткові ресурси, що дозволило їм реалізовувати проекти розвитку інфраструктури: ремонтувати і навіть будувати школи, дитсадки, водогони, дороги, системи вуличного освітлення, закуповувати комунальну техніку, створювати комунальні підприємства, дбати про благоустрій території тощо. У 2016 році відбувся суттєвий прогрес у формуванні ОТГ – їхня кількість зросла у 2,3 рази. Таким чином, станом на початок 2017 р. в Україні налічувалось 366 ОТГ, які об'єднали 1740 місцевих рад, в яких проведено перші місцеві вибори. Ці громади у 2017 році перейшли на прямі міжбюджетні відносини з Державним бюджетом України. У 2016 р. розпочався процес обрання старост у селах і селищах об'єднаних громад. У 2017 році після прийняття низки законів, що врегулювали проблемні питання об'єднання, процес формування ОТГ отримав новий імпульс до активізації. 30 квітня 2017 року відбулись перші місцеві вибори ще у 47 ОТГ. Таким чином, станом на кінець травня 2017 року в Україні утворено 413 ОТГ, що об'єднали 5258 населених пунктів, і в яких відбулись перші вибори органів місцевого самоврядування [2, С. 4-5]. *Станом на 10 січня 2018 року створено 699 ОТГ, у яких мешкають 6 мільйонів осіб (14,3 % від загальної кількості населення України) [3].*

Місцеві бюджети як одна із ланок фінансової системи держави являють собою відповідні фінансові ресурси органів місцевого самоврядування, за допомогою яких вони виконують свої власні та делеговані повноваження. Тому саме від збільшення розміру надходжень до місцевих бюджетів залежить підвищення відповідного соціально-економічного розвитку регіону.

Дані про стан місцевих бюджетів свідчать про позитивну динаміку впровадження фінансової децентралізації, при цьому покращення фінансового забезпечення об'єднаних територіальних громад випереджає загальну динаміку місцевих бюджетів базового рівня. Так, зокрема, за 2016 рік до загального фонду місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) надійшло 146,6 млрд. грн., що складає 116,3 % від річного обсягу надходжень, затвердженого місцевими радами. Приріст надходжень до загального фонду проти 2015 року (без урахування територій, що не підконтрольні українській владі) склав 48,4 млрд. грн., або

49,3 %. При цьому власні надходження бюджетів 159 ОТГ зросли більше ніж у 3 рази порівняно з 2015 роком (з 1 млрд. грн. до 3,3 млрд. грн.). Із розрахунку на 1 жителя, в середньому, власні доходи бюджетів ОТГ збільшилися на 1645 грн. (з 700 грн. до 2345 грн.). Всього ресурси місцевих бюджетів 159 ОТГ (з трансфертами) зросли майже у 7 разів, порівняно з надходженнями 2015 року до бюджетів місцевих рад, які увійшли до складу ОТГ, та склали 7,1 млрд. грн. Державна фінансова підтримка на розвиток та інфраструктурні об'єкти ОТГ у 2016 р складала: 1 млрд. грн. – субвенція на розвиток інфраструктури 159 ОТГ (1383 проекти); 131 млн. грн. з ДФРР (70 проектів); 49,7 млн. грн. субвенції на соціально-економічний розвиток (50 ОТГ). За даними Держказначейства, з одного мільярда гривень, виділених державою коштів субвенції на розвиток інфраструктури ОТГ, 95 % цих коштів вони вклали у оновлення та будівництво доріг, будівель шкіл, дитячих садків, медичних закладів, у будівництво центрів надання адміністративних послуг, спортивних споруд, освітлення вулиць, придбання спеціалізованої техніки для комунальних потреб тощо. Все це – розвиток територій громад і створення якісніших умов життєдіяльності для кожного їх мешканця, підвищення якості послуг [2, С. 10-11].

Висновки. Ефективне впровадження реформи децентралізації та утворення ОТГ має підвищити рівень соціально-економічного розвитку регіонів. Регіони, які успішно впроваджують цю реформу, мають стати більш конкурентоздатними. Разом з цим, аналіз зростання обсягу надходжень до загального фонду місцевих бюджетів та кількості створених ОТГ у відповідних регіонах поки що не дозволяє зробити висновок про значний вплив фінансової децентралізації в частині створення ОТГ на розвиток регіонів.

Список використаних джерел

1. Толкованов В.В. *Пріоритетні завдання та підходи до модернізації місцевого самоврядування на сучасному етапі: вітчизняний та зарубіжний досвід* [Електронний ресурс] / В.В. Толкованов // *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. – 2017. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2017_1_32.
2. *Формування об'єднаних територіальних громад : стан, проблемні питання та шляхи їх вирішення. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень* [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/terutor_gromad-86ead.pdf

3. Об'єднані громади: як триває територіальна «перепрошивка» України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://opinion.biz.ua/2018/01/26/obyednani-gromadi-yak-trivaye-teritorialna-pereproshivka-ukraini/>

Михайло Герман

Перспективи розвитку співробітництва територіальних громад в Україні

Співробітництво територіальних громад представляє нову форму політики місцевого і регіонального розвитку, яке упродовж останніх років в Україні набуває поширення. Його поява пов'язана з тим, що місцеве самоврядування в Україні сьогодні має низку різного роду проблем, можливі варіанти вирішення яких пропонує саме співробітництво територіальних громад. Співробітництво має досить великий потенціал, використання якого може бути корисним для забезпечення сталого розвитку територіальних громад, незалежно від того, громади є великими чи малими.

Досвід багатьох країн засвідчує, що територіальні громади, зазвичай, ніколи не є абсолютно достатніми, незалежно від їх площі та чисельності населення. Це означає, що співробітництво є актуальною та інноваційною формою діяльності для переважної більшості громад. Співробітництво може сприяти не лише успішному вирішенню наслідків нераціональної реалізації самоврядних функцій та неефективного використання наявних у територіальних громадах ресурсів, але й недосконалої організації територіальної влади.

Сутність співробітництва полягає у тому, що територіальні громади на договірній основі об'єднують свої зусилля та ресурси для вирішення існуючих проблем власного розвитку. Кінцевою метою співробітництва має бути підвищення якості життя членів громади. Співробітництво є характерним для децентралізованої територіальної адміністративної системи, сутність якого полягає у наступному: чим вищою є ступінь автономії громад, тим більші мають вони можливості до співпраці з іншими заінтересованими територіальними громадами.

Головний зміст співробітництва полягає у тому, що його необхідно розглядати як ефективний інструмент покращення якості надаваних послуг, удосконалення менеджменту органів місцевого самоврядування, а також як «перехідну» форму в процесі реформування в Україні місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

Зважаючи на дефіцит бюджетних коштів, територіальні громади обирають співробітництво, здебільшого, з економічних міркувань. Передусім, це пов'язано з тим, що невеликі громади часто-густо мають проблеми зі збереженням здатності самостійно надавати певні послуги через брак матеріальних, фінансових та кадрових ресурсів. Їх об'єднання дозволяє знайти більш ефективні підходи щодо вирішення низки питань, долучаючи спільні знання та досвід. Переважна більшість територіальних громад, які ще не об'єдналися, мають обмежені ресурси для свого розвитку, і бажаючи посилити свій спільний ресурсний потенціал громад, вони організують співробітництво та вирішують нагальні питання місцевого значення.

Під доцільністю співробітництва територіальних громад необхідно розуміти такий його прогнозований чи передбачуваний стан, кількісні та якісні характеристики якого забезпечують чи мають забезпечувати успішне вирішення нагальних проблем у життєдіяльності тих громад, які усвідомлюючи їх наявність, вживають для цього необхідних заходів [1].

Основними завданнями співробітництва територіальних громад є підвищення якості послуг, розвиток інфраструктури, а також підвищення ефективності діяльності відповідних органів місцевого самоврядування.

Тому можна визначити такі очікувані результати реалізації стратегії розвитку співробітництва територіальних громад в Україні:

- засвоєння службовцями та посадовими особами місцевого самоврядування основних знань про співробітництво територіальних громад (у контексті реалізації широко-масштабної реформи місцевого самоврядування);
- запровадження нових навчальних дисциплін «Співробітництво територіальних громад (міжмуніципальне співробітництво - ММС)» до програми вищих навчальних закла-

дів, що здійснюють підготовку кадрів для роботи в органах державної влади та органах місцевого самоврядування;

- забезпечення згаданих нових навчальних дисциплін відповідною навчально-методичною літературою;
- забезпечення зв'язку між академічною (навчально-науковою) діяльністю відповідних навчальних закладів з практичною роботою в органах місцевого самоврядування щодо розвитку співробітництв територіальних громад (організація стажування студентів ВНЗ в органах місцевого самоврядування, організація відповідних досліджень, написання тематичних дипломних (курсових) у тісній співпраці із заінтересованими органами місцевого самоврядування, проведення науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів тощо);
- забезпечення органів місцевого самоврядування новою генерацією висококваліфікованих фахівців (менеджерів з питань розвитку співробітництва територіальних громад);
- утворення національної та місцевих баз даних фахівців з питань співробітництва територіальних громад, забезпечення їх працевлаштування в місцевих органах влади;
- розробка програми короткотермінового семінару-тренінгу з питань розвитку співробітництва територіальних громад;
- проведення низки виїзних «кущових» семінарів з питань розвитку співробітництва територіальних громад для представників відповідних органів влади;
- підготовка та проведення навчальних семінарів з питань співробітництва територіальних громад для представників громадських організацій, бізнес-асоціацій, ЗМІ, інших зацікавлених категорій громадян тощо;
- розробка оновлених навчально-методичних матеріалів з питань співробітництва територіальних громад для використання в процесі підвищення рівня кваліфікації державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування;
- формування регіонального та національного пулу тренерів з питань співробітництва територіальних громад, а також проведення тренінгів для тренерів тощо;

- проведення дистанційного навчання з питань співробітництва територіальних громад, зокрема з використанням нових інформаційних технологій (Scype, Інтернет тощо) та існуючих інтерактивних навчальних програм (наприклад, порталу «Управління знаннями» й навчальної дистанційної платформи Всеукраїнської асоціації сільських та селищних рад).

Список використаних джерел

1. Костіна Н. *Розвиток співробітництва територіальних громад в умовах реалізації реформи місцевого самоврядування [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/issue/view/25/showToc>

Максим Базелюк

Основні проблеми реалізації реформи з децентралізації влади в Україні

В Україні вже третій рік триває процес децентралізації. Перші об'єднані територіальні громади було створено 2015 року. За рік їхня кількість збільшилась вдвічі. Держава стимулює прискорення реформи консультативно й фінансово. Створюють центри розвитку місцевого самоврядування, лише субвенції на розвиток інфраструктури громад у 2017р. було виділено 1 млрд. грн. Ці кошти спрямували на оновлення та будівництво доріг, шкіл, дитячих садків, закладів охорони здоров'я, центрів надання адміністративних послуг, на освітлення вулиць, придбання спеціалізованої техніки для комунальних потреб тощо. Визначати пріоритетність витрат може сама громада [1].

У цих умовах добровільно об'єднані територіальні громади мають усі можливості й ресурси для повноцінного функціонування та розвитку. Вони беруть на себе відповідальність за всі сфери життя на власних територіях. Саме це є показником успішної й доцільної діяльності ОТГ. За умови добросовісного виконання зобов'язань, підвищується ефективність використання бюджетних коштів, а це – прямий і правильний шлях до стабілізації соціально-економічної ситуації в усій країні [2].

Проте не все гладко на шляху децентралізації. Є чимало каменів для спотикання. Певним чином вони виникають через відсутність базового закону «Про адміністративно-територіальний

устрій України», який би прописував засади державної політики у цій сфері, конструкцію нового адміністративно-територіального устрою, а також вказував би на однакові критерії до адміністративно-територіальних одиниць усіх рівнів [3].

У процесі децентралізації існує багато невирішених проблем, серед яких можна виділити п'ять основних.

По-перше, створення об'єднаних територіальних громад переважно не має підтримки з боку широких верств населення, адже люди не розуміють сам процес децентралізації, а також стикається зі спротивом з боку районних адміністрацій та місцевих рад. Вони перешкоджають утворенню ОТГ через страх втратити робочі місця та повноваження, бо процес їх створення супроводжується переформатуванням органів влади та змінами в управлінні на користь громад.

По-друге, швидке збільшення кількості ОТГ без пропорційного збільшення обсягу субвенції на розвиток інфраструктури знижує мотивацію громад до об'єднання та їхні можливості щодо соціально-економічного розвитку. Якщо у 2016 році державна субвенція на інфраструктуру громад склала 1 млрд. грн. і була розподілена між бюджетами 159-ти ОТГ пропорційно до площі громади та кількості сільського населення, то у 2017 році обсяг субвенції передбачено в розмірі 1,5 мільярда. При цьому фінансування із загального фонду Державного бюджету складає лише 0,5 мільярда, а решта 1 млрд. – зі спеціального фонду. Ці кошти розподілять вже між 366-ма ОТГ, отже кожна громада отримує менше коштів, ніж минулого року. Тому державі слід переглянути питання стабільного забезпечення фінансової підтримки добровільного об'єднання територіальних громад. А активістам на місцях варто посилити зусилля зі створення ОТГ [4].

По-третє, на сьогодні неврегульовано питання розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади загалом, а також функцій та повноважень між місцевими радами ОТГ та районними державними адміністраціями й районними радами. У рамках реформи необхідно чітко визначити повноваження, які залишаються за райдержадміністрацією та райрадою, переглянути чисельність та відповідно видатки на утримання їхніх апаратів.

По-четверте, в утворених об'єднаних територіальних громадах немає належно підготованих робочих кадрів та спостеріга-

ється низька кваліфікація службовців місцевого самоврядування для виконання нових функцій. Це призводить до неефективного використання фінансових ресурсів територіальних громад, неспроможності освоїти кошти державних субвенцій на розвиток. Органи місцевого самоврядування, як правило, не готові до запровадження стратегічного планування та програмування розвитку громад. Вирішенням цієї проблеми, могло б стати запровадження дієвих програм підвищення кваліфікації службовців місцевого самоврядування та надання їм необхідної консультативної і методичної допомоги з боку органів виконавчої влади [5, С.155-167].

По-п'яте, враховуючи високі ризики корупційних дій щодо використання бюджетних коштів, актуальним є питання запровадження механізмів контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, як з боку державних органів, так і з боку громадськості.

В умовах бюджетної децентралізації є потреба здійснення належного контролю за роботою органів влади різних рівнів при плануванні та виконанні ними бюджетів, управлінні і використанні фінансових ресурсів.

Для розв'язання цієї проблеми потрібно:

- забезпечити ефективний попередній та поточний держфінконтроль за їх діяльністю;
- налагодити максимально прозору діяльність місцевих органів влади та її контроль з боку громадськості.

Однак, попри все, система влади, з якою країна жила ще два роки тому, залишилася історією. Тепер саме від нас із вами залежить, чи реалізує вона свій потенціал та як житиме українська провінція.

Список використаних джерел

1. *Бабінова О. О. Державна регіональна політика і регіональний розвиток: сучасні реалії України та європейський досвід.* / О. О. Бабінова. – К.: Фенікс, 2011. – 268 с.
2. *Данилишин Б. Регіоналізм в Україні: реальність и перспективи.* / Б. Данилишин // *Зеркало тижня.* – 2012. – 16 червня. – № 22 (70). – С. 4.
3. *Жук В. Напрями розвитку та зміцнення управлінського потенціалу органів місцевої влади.* / В. Жук. // *НІСД / Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Jul08/01.htm>*

4. *Возняк Г. В. Переваги та ризики бюджетної децентралізації: теоретико-методологічні аспекти / Возняк Г. В. // Проблеми економіки, 2015. – 257с.*
5. *Баймуратов М. О. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні / М. О. Баймуратов // Регіональна політика і децентралізація влади в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. – Київ:[2015] -С.155-167*

Олена Дмитрів

Інструменти протидії корупції на рівні місцевого самоврядування в Україні

Значимість муніципального елемента в системі публічного управління країни полягає в його наближеності до потреб населення територіальних утворень. Саме тут надається найбільша кількість адміністративних послуг, відбувається найбільша кількість взаємодій влади та громадян, саме тут спостерігаються найбільша поширеність корупційних взаємодій (дрібного або побутового масштабу). Тому викоринення корупції в країні не може розпочатися без значних зрушень на муніципальному рівні.

Протидія корупції у системі державного управління потребує розробки і проведення заходів з метою попередження, виявлення і припинення правопорушень, пов'язаних з корупцією, усунення їх наслідків та покарання винних.

Пріоритетами напрямками протидії корупції на місцевому рівні можуть бути:

- антикорупційна просвіта, спрямована на підвищення рівня громадянської свідомості через реалізацію різного роду антикорупційних освітніх програм та проектів;
- підвищення ролі інституцій громадянського суспільства, делегування громадським організаціям функцій моніторингу антикорупційної політики;
- надання державою сприяння в створенні і розміщенні інститутами громадянського суспільства на телебаченні, в друкованих виданнях, в мережі Інтернет суспільно-публіцистичних, інформаційно-просвітницьких програм, орієнтованих на різні соціальні групи і відображають позитивні

процеси взаємодії держави з громадянським суспільством в сфері протидії корупції;

- легалізація інституту лобізму як на центральному, так і на місцевому рівні, це має знівелювати корупційну складову у представницьких органах, оскільки офіційний лобізм висвітлить реальні інтереси різних політичних та бізнесових акторів, сприятиме більшій відкритості та прозорості публічного управління [1, с. 13].

Необхідною умовою, що сприятиме реалізації подібних заходів є розвиток громадянського суспільства, яке варто розглядати як основний суб'єкт впливу на владу – і, відповідно, як первинний суб'єкт протидії корупції.

О. Сахань зазначає, що «взаємодія об'єднань громадян з органами державної влади і місцевого самоврядування у сфері формування та реалізації державної антикорупційної політики, підтримка антикорупційних заходів держави громадянським суспільством, поєднання зусиль держави і громадськості – одна з головних умов у подоланні корупції як системного явища в усіх сферах суспільного життя. Залучення громадян до реалізації антикорупційної політики, в тому числі через громадський контроль за діяльністю органів, на які покладено обов'язок боротьби з корупцією, допоможуть подолати свідоме блокування чи ігнорування місцевою владою антикорупційних завдань, що приймаються на вищому державному рівні» [3, с. 165].

Тому на сучасному етапі постає гостра необхідність запровадження в українському суспільстві відкритого публічного діалогу, оскільки стабільність і розвиток держави, яка спирається на засади демократії, неможливі без організації діалогу між органами державної влади, посадовцями, організаціями громадянського суспільства та громадянами. Саме участь останніх в управлінських процесах на всіх рівнях (від місцевого до загальнодержавного) дозволяє підвищити ефективність здійснення владних функцій у цілому [2, с. 164].

Це актуалізує застосування в практичній публічній діяльності українських органів місцевої публічної влади більш активної участі у розробці й реалізації державної антикорупційної політики, використання новітніх механізмів запобігання та протидії корупції в органах місцевої влади на основі партнерської вза-

емодії інститутів громадянського суспільства, спеціалізованих антикорупційних структур та безпосередньо органів місцевої влади.

Залучення громадян до процесу функціонування населених пунктів, в яких вони проживають, і бюджетного процесу зокрема можливе в умовах демократії участі, яка передбачає поєднання елементів представницької демократії на національному рівні з прямою участю населення у політичному процесі на місцевому рівні.

У сучасному громадянському суспільстві зросла соціальна активність людей, що вимагає створення дієвих інструментів співпраці та залучення громадськості для вирішенні нагальних питань на місцевому рівні. Одним із механізмів цього процесу в Україні упродовж останніх років виступає Бюджет участі, який є одним із втілень принципу прямого вирішення громадянами питань місцевого значення.

Сьогодні громадяни, порівняно з попередніми роками, декларують вищий рівень свідомої необхідності захищати власні права і протидіяти корупції з боку чиновників. Тому інструменти протидії корупції в руках громадянського суспільства на місцевому рівні виступають основою успішної реалізації державної антикорупційної політики.

Список використаних джерел

1. *Задорожний С. А. Сучасні механізми запобігання та протидії корупції в органах місцевої влади / С. А. Задорожний // Запобігання та протидія корупції: навч. посіб. - К.: НАДУ. - 2013. - 109 с.*
2. *Крутії О. М. Публічний діалог в системі політичної культури демократичного суспільства: монографія [Текст] / О. М. Крутії, О. В. Радченко. - Х.: Вид-во АДНДУ, 2015. - 320 с.*
3. *Управління суспільним розвитком: словник-довідник / за заг. ред. А. М. Михненко, В. Д. Бакуменка. - К.: Вид-во НАДУ, 2006. - 210 с.*

Богдана Зінч

Ресурси публічної політики

Традиційно ресурси розглядають як особливі елементи політико-адміністративних програм або як засоби діяльності, що їх використовує кожна особа, якої стосується колективна проблема, що розв'язується. Фактично публічна політика не створю-

ється і не реалізується в порожньому просторі. Наявні ресурси з самого початку і досить відчутно, впливають на її проміжні та кінцеві результати. Ще до того як буде окреслено перше втручання, чиновник, політик або приватна дійова особа вже стикається з «умовами вироблення» передбаченої публічної діяльності, опиняючись на «майданчику» з обмеженими, але необхідними ресурсами для творення публічної політики.

Наділення дійових осіб публічної політики різними ресурсами, їхнє розроблення, управління, використання (більш-менш безперервне) та поєднання, і навіть заміна одних іншими або обмін, можуть відчутно впливати на процеси, результати й наслідки публічної політики. Саме тому розподіл і менеджмент ресурсів дійових осіб публічної політики треба розглядати як політичні рішення, які не можуть залежати лишень від вибору виконавчої влади (бо цим вона ризикує втратити свій демократичний характер). Таку концепцію, втім, запропоновано в декількох варіантах Нового публічного управління (New Public Management). Згідно з концепцією, зосередження в єдиних руках виконавчих органів таких важливих ресурсів, як організація, консенсус, час тощо обмежує вплив Парламенту. Мабуть, тут іде мова про надто обмежене бачення ролі ресурсів у забезпеченні якості впровадження публічної політики і спричинених нею наслідків.

Дійові особи обмінюватимуться певною кількістю ресурсів, якими вони володіють або які мобілізують, щоб досягти своєї мети. Цей обмін ресурсами є найважливішим моментом у взаємодії і його варто проаналізувати. Насправді за таких обмінів сам статус ресурсів може відчутно змінитися: приватна інформація стає публічною, як тільки її повідомлено всім дійовим особам публічної політики; право звернення до правосуддя, яке одним дійовим особам надають, а іншим не надають, обмежує останніх у використанні правового ресурсу. Отже, потрібно детально проаналізувати, які ресурси є доступними і для яких типів дійових осіб; які модифікації можливого доступу до ресурсу та його використання яка його кількість та інші особливості, встановлені окремими інституційними нормами публічної політики.

Концепція ресурсів є специфічною для аналізу публічної політики: згідно з нею автори пропонують розрізняти десять ресурсів, які публічні та приватні дійові особи зможуть відшукати та

мобілізувати (або ні) під час створення і впровадження публічної політики.

Розрізняють наступні ресурси публічної політики:

- Сила (силовий примус). Не у всіх видах публічної політики використовують цей ресурс, який часто розглядають як крайній захід впливу. Фізична сила є ресурсом, який рідко використовують як такий. Зазвичай, його замінюють на ресурс консенсусу. Для того щоб управляти ресурсом «силового примусу» необхідно заручитися підтримкою політичної більшості, за відсутністю якої він ризикує стати причиною втрати ресурсу консенсусу і до того ж - на значний період часу.
- Право (правовий ресурс). Серед інших ресурсів право займає панівне становище, оскільки воно надає нормативну базу політико-адміністративній програмі, яка впливає на організацію і вибір інших ресурсів.
- Штат (людський ресурс). Дійові особи публічної політики розвивають професійну мову, характерну для їхньої діяльності, опираючись на технічні поняття їхньої особливості сфери втручання. Особи, залучені в публічній політиці, мусять бути комунікативними й достатньо професійно підготовленими.
- Кошти (монетарний ресурс). Цей ресурс є для всіх одним з найбільш очевидних. Його мобілізують і розподіляють не тільки при політиці розподілу, а й проводячи регуляторну чи установчу політику. Дійсно, неможливо успішно провести публічну політику без фінансових засобів, які дають змогу виплачувати заробітну плату персоналу, платити за приміщення тощо.
- Інформування (когнітивний ресурс). Знання є одним з основних елементів визначення придатності до втручання публічних і приватних дійових осіб. Цей ресурс формується із отриманих знань, що належать до технічних, соціальних, економічних та політичних складових колективної проблеми, яка вирішується. Знання - це основна база для прийняття рішення, але часто їх дорого розробляти й підтримувати і, отже, вони є рідкісним ресурсом.
- Організація (інтерактивний ресурс). Йдеться про ресурс, вибудований з окремих ознак наявних дійових осіб, з якості організації адміністративної чи соціальної структур, до яких вони належать, і з існування мережі стосунків між

різними дійовими особами публічної політики. Організаційний ресурс змінюється залежно від характеристик кожної дійової особи та від якості мережі, у якій вони взаємодіють.

- Консенсус (ресурс довіри). Консенсус – це ресурс, яким може володіти або не володіти кожна з дійових осіб. За відсутності консенсусу виникають конфлікти та перешкоди. Він навіть може урівноважити чи зміцнити демократичну законність держави при конкретних процесах публічного втручання.
- Час (часовий ресурс). Зазвичай кажуть, що становлення публічної політики «забирає час». Справді, вивчення та викладення незліченних процесів зв'язку, властивих публічній політиці, потребують все більше часу. В дійсності, учасникам завжди надається чітко визначений «ліміт часу». Розподіл «часового ресурсу» нерівномірний серед дійових осіб.
- Інфраструктура (майновий ресурс). Інфраструктурний ресурс охоплює все майно, яким володіють різні дійові особи, в тому числі й публічні дійові особи, – його власники або ж із правом користування.
- Політична підтримка (ресурс більшості). Згідно з нормами правової демократичної держави будь-яка публічна політика при впровадженні або значних змінах своєї суті потребує законодавчих основ. Цей процес означає, в певний момент, підтримку політичною більшістю, якою користується група дійових осіб публічної політики і завдяки якій ці публічні особи можуть домогтися, за потреби, свого визнання перед соціальними групами, що залишилися в меншості.

Список використаних джерел

1. *Розроблення публічної політики. Практичний посібник / Уклад. А. О. Чемерис. – К. : ТОВ «Софія». – 2011. – 128 с.*

Розділ V

ЕВОЛЮЦІЯ СМИСЛОВОГО ТА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО НАПОВНЕННЯ ГЕОПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ

Валентин Балюк

Демократичний транзит та консолідація держави. Досвід Польщі та України

Крах комунізму та розпад СРСР призвели до системних змін у країнах Центрально-Східної Європи. З тих пір пройшло більше чверті століття, що дає можливість підбити підсумки та провести порівняльний аналіз демократичного транзиту на прикладі Польщі та України. На заключному етапі політичного транзиту вагомим значення набуває процес консолідації демократії та держави. Метою дослідження є показати загальний контекст і рівень відповідності політичних систем Польщі та України європейській моделі політичного режиму. Процес консолідації демократії залежить від наявності суверенної держави не лише де-юре, але і де-факто (Х. Лінц, А. Степан). У випадку пострадянських країн ця гіпотеза знайшла своє підтвердження.

Згідно з концепцією С. Хантінгтона, політичний транзит у Польщі відбувався за сценарієм *переміщення* (за узгодженням влади та опозиції) – тоді, як в Україні процес змін відповідав типу *трансформації*, коли еліти старого режиму розпочали та керували процесом змін. Учені Т. Карл і Ф. Шміттер запропонували свою типологію змін, за якою у Польщі відбувся перехід типу *пакту* (угоди за круглим столом), а в Україні номенклатура *нав'язувала* (впровадження владою змін зверху) характер і перебіг політичних змін у державі. Коли подивимося на процес змін у Польщі та в Україні через призму *оксамитної революції*, то побачимо, що у Польщі вона відбулася на зламі 80-х і 90-х років минулого століття, тоді, як в Україні маємо справу з *відкладеною революцією* (революція на граніті, помаранчева революція, революція гідності).

Майже від початку змін Польща обрала модель європейського транзиту, що було обумовлено також геополітичним вибором Варшави, котра орієнтувалася на Європейську Спільноту й НАТО. До останнього часу Україна шукала власний шлях розвитку, котрий часто називали «третім», що призвело до перебування країни в «сірій зоні демократії» (Т. Карозерс) та балансування між Заходом та Сходом, в тому числі й у питаннях формування політичної системи. Як наслідок, Польща наблизилася до консолідованих демократій європейського зразка, тоді, як в Україні сформувався гібридний політичний режим, в якому домінують олігархічні групи політично-економічних інтересів.

Порівнюючи процес політичного транзиту у Польщі та Україні потрібно пам'ятати про стартові відмінності двох країн. У Польщі зміни відбувалися на двох рівнях – політичному та економічному (демократія / ринок), а в Україні на чотирьох (демократія / ринок / держава / нація). Про це у своїх дослідженнях згадує Т. Кузьо, західний політолог українського походження. Дослідники процесу змін у Польщі можуть спиратися на генетичну модель транзиту, котра підкреслює значення політичних акторів, тоді, як для України більш прийнятною є функціональна модель, в котрій звертається увага на пропорційну залежність між формуванням демократичної системи а структурними чинниками в країні.

Консолідація держави передбачає загал процесів, які призводять до сприйняття, засвоєння та визнання політичних змін та держави суспільством, яке формується як державна нація. Консолідація є чимось відмінним від модернізації (Ф. Шмітер), вона приходить після процесу змін та покликана зміцнити політичну систему держави. У Польщі процес консолідації розпочався після запровадження демократичних змін, в Україні у силу різних обставин імовірно процес консолідації держави та демократії буде проходити паралельно. Потрібно також пам'ятати, що в Україні потенційно залишається можливість консолідації гібридного політичного режиму.

Проголосивши пріоритетність європейського вектору Україна повинна зосередити свої зусилля на внутрішніх перетвореннях в політичній, економічній та суспільній сферах задля побудови сильної, демократичної та правової держави. Саме успішне за-

вершення процесу демократичного транзиту наблизить Україну до членства в Європейському Союзі. На цьому шляху Україні знадобиться польський досвід демократичного транзиту та інтеграції з Європейським Союзом.

Daniela Drugas

**Push and pull factors of forced migration.
The importance of social media and the European
Union's response to the forced migration crisis**

Forced migration is present into the humanity's memory since immemorial times. One of the first images that comes to our mind when we think about forced migration is that of Moses leading the Christians through dessert and sea.

What makes the migratory flows to have a different dynamic today is, among others, the explosion of global media which gives the potential migrants, refugees or asylum seekers precise information about the place they want to be, the means of transportation, the intermediaries. At the same time, the explosion of social media makes the task of the smugglers a lot easier as they can advertise their services on Facebook or Twitter and they can benefit from the instant publicity.

Along history the migratory flows have a positive influence upon the society development, contributing to the increase of economy, giving the possibility to thousands of millions of people to follow a better course of life, to be far away from persecutions and to develop themselves as human beings.

But, at the moment there is a phenomenon of great concern regarding these migratory flows that have overflowed Europe in recent years. No one can deny the tough nature of the push factors making refugees, asylum seekers or economic migrants take extremely dangerous journey in order to enter European Union. If we look at the push factors, we can identify situations like war, armed conflicts, fear of political or religious persecutions, political instability, human rights violations, extreme poverty, lack of employment opportunities but, as well, the conditions in the countries of first asylum.

There is concern that the forced migration have negative effects that make some countries revise their entry policies. Some people feel that their national identity is being threatened. The situations

where migrants are exploited during their journey sometimes leading to their deaths are also of extreme high values. All these are factors that threatens the benefits of international migration which becomes a serious burden for the receiving countries.

European Union is in a moment when it is forced to answer the phenomenon of forced migration from a human, financial, diplomatic, technological or operational point of view.

At a certain moment some of the receiving countries stressed the necessity of stopping the migratory flows without analyzing profoundly why these take place. It is important to analyze forced migration in the context of other transnational phenomena and other global forces that are actors who can modify and increase the migratory flows. Understanding better the process of forced migration, we can anticipate the consequences of some policies and give efficient multidimensional answers that can improve the situation of the migrants, the management of borders and we can assist the countries that host a large number of migrants that need protection and we can put at their disposal opportunities in key-locations.

The complex and multiple aspects of globalization interact with migration dynamics, influencing the tendencies of forced migration. The war, the geopolitical insecurity and conflict, the fluctuant economic circumstances, disparities regarding development, environmental factors, all these influence forced migration together with factors like access to means of transportation, telecommunications, social networks and the proximity of viable ways for migration and smugglers.

The unprecedented number of arrivals on the European coasts, especially in Italy and Greece put a considerable pressure on these and highlighted the flaws of the European Union policies and of the operational responses to the migratory crisis. While the policy regarding migration was placed on the top of European Agenda, the negotiations between European Union and its Member States have been tense, with numerous challenges regarding the regional management of forced migration. The main issue that continues to prevent the efficient management include the lack of institutional solidarity between European Union and its Member States, the lack of political will to share the responsibility for the management of the migratory flows and the inappropriate implementation and reinforcement of the European Union laws and standards.

To answer these shortcomings, in May 2015 the European Commission made public the European Agenda on Migration, which represents the framework for the European Union answer regarding the crisis of forced migration. This Agenda proposes six immediate actions to assist receiving countries in migrants and refugees management. These six steps are:

1. Increase financing and capacities of search and rescue operations
2. Improvement of the collection and distribution of information about criminal networks
3. Adopting a relocation scheme for refugees and asylum seekers already in Europe
4. Development of a common approach regarding protection and relocation
5. Cooperation with third countries in approaching migration flows
6. Support the frontline states in the implementation of the new hotspot approach.

Besides these, the Agenda has objectives on the long term like reducing incentives for irregular migration, reform of policies and systems of border management, adoption of a common asylum policy, implementation of new policies regarding legal migration.

References

1. *Boat Refugees and Migrants at Sea : A Comprehensive Approach-Integrating Maritime Security with Human Rights*, editors :Violeta Moreno Lax and Efthymios Papastavridis, Brill, 2016.
2. *Migrant smuggling:Novel Insights and Implications for Migration Control Policies*, the *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, volume 676, issue 1, 2018.

Леся Радченко Глобалістика - наука про сучасні світові системи

Особливість сучасного етапу розвитку цивілізації полягає у тому, що на зміну постіндустріальної епохи прийшла – інформаційна, крім того, зміни відбулися в політичній, економічній, соціокультурній і духовній сферах. Це пов'язано із процесом глобалізації, в межах якого формується новий тип світового спів-

товариства. Тому у кінці ХХ століття виникла потреба у появі нової науки глобалістики. Глобалістика як нова інтегральна наука про сучасний світ закладає підвалини загальнонаукової картини світу і нового світогляду. За допомогою глобалістики вперше було виявлено фундаментальні закономірності динаміки саморуйнування сучасного світу, використовуючи власну модель керованого світу.

Глобалізація є дійсно новим і якісним етапом суспільного розвитку, який можна охарактеризувати як процес системного переходу функціонування соціуму від національного до транснаціонального рівня через створення транснаціональних взаємозв'язків та взаємодії у ньому в політичній, економічній, соціальній. Культурній, економічній та інших сферах. Багато чинників свідчить про те, що поступ сучасного світу відбувається в умовах постмодерної глобалізації, супроводжується суперечностями і кризовими явищами в різних суспільних сферах, що гостро відчувається й в Україні [2, с. 46].

Теоретичне осмислення глобалізації, спрямоване на пошук відповідей на її найактуальніші проблеми та перспективи, еволюціонує від інтуїтивних здогадок про всезагальний зв'язок світу до розуміння його цілісності видатними вченими, а відтак до створення нової галузі знання – глобалістики і формування глобальної свідомості широких верств населення.

Глобалістика як наука знаходиться в процесі свого оформлення, проте її певна внутрішньо наукова система вже майже сформована, використовуючи методичний і методологічний інструментарій політології, соціології, економіки, психології, екології, теорії міжнародних відносин, міжнародного права, культурології та інших дисциплін, що поєднані між собою на основі методології системного аналізу. Глобалістика являє собою інтегроване знання про соціоприродні процеси, межі яких мають планетарний характер. Вона спрямована на вирішення комплексних життєво важливих для всього людства проблем. Глобалістика вивчає загальні закономірності розвитку людства; визначає глобальні проблеми сучасності та вказує шляхи їх розв'язання; досліджує глобальний світ, що динамічно розвивається. У структурі глобалістики, на думку Г. Хозіна, виокремлюють два основних напрями.

Перший напрям – філософсько-методологічний – ґрунтується на розробках філософської науки, яка зводить в одне ціле досягнення різних наук щодо формування адекватного наукового світовідчуття і морально-етичних норм поведінки людини в умовах глобалізації світу.

Другий напрям є наслідком досліджень кризових явищ і протиріч глобального порядку, які не мали прецедентів у минулому. Саме ці дослідження актуалізували розуміння існування глобальних проблем і привели до створення концепції «кризи цивілізації» [4, с. 69].

В останні роки в глобалістиці чіткою стає тенденція зміщення уваги вчених і політиків у бік від окремих глобальних проблем та процесів глобалізації і зростання взаємозалежності сучасного світу. Сучасна глобалістика концентрує свої зусилля на проблемах глобального розвитку, його якості та безпеки, дедалі більше потребує реалізації принципу системного, концептуального підходу в дослідженні глобальних проблем. У вузькому розумінні «глобалістика» являє собою міждисциплінарну галузь наукових досліджень, спрямованих на виявлення сутності процесів глобалізації, причин їх виникнення і тенденцій розвитку, на аналіз глобальних проблем та пошук шляхів утвердження позитивних і подолання негативних для людства і біосфери наслідків цих процесів. У широкому сенсі «глобалістика» означає всю сукупність філософських, культурологічних і прикладних досліджень різних аспектів глобалізації і глобальних проблем, включаючи отримані результати таких досліджень, а також практичну діяльність щодо їх реалізації в економічній, соціальній і політичній сферах як на рівні окремих держав, так і в міжнародному масштабі [3, с. 93].

До перших досягнень глобалістики можна віднести систематизацію глобальних проблем переважно на емпіричному рівні. Водночас необхідно зауважити, що теоретичні засади цієї науки є ще недостатньо розробленими. На думку українського дослідника О. Білоуса, на даному етапі розвитку глобалістики можна виділити наступні провідні напрями: глобальні проблеми міжнародної безпеки; економічну глобалістику; політичну глобалістику; соціальну глобалістику; інформаційну глобалістику; екологічну глобалістику; глобальні проблеми демілітаризації економіки; проблеми інтелектуальної глобалістики [4, с. 77].

Серед найважливіших напрямів глобалістики можна виділити наступні. **Філософсько-методологічний напрям**, у якому досліджуються філософські підстави, сутність, генезис глобальних процесів, аналізуються найважливіші соціально-політичні й економічні перетворення, необхідних успішного рішення належних звідси проблем.

Техніко-економічний напрям, де аналізується специфіка сучасного етапу економічного розвитку, яку пов'язують, зазвичай, з глобалізацією економіки, торгівлі, банківської системи, науково-технічного прогресу.

Соціо-природничий напрям охоплює екологію, забезпеченість людства сировинними, енергетичними, водними, земельними та ін. ресурсами.

Соціальний напрям, у якого вирішуються питання демографії, продовольства, охорони здоров'я, освіти, права, подолання бідності, міжнародного тероризму, наркотрафіка, торгівлі людьми та людськими органами тощо.

Політичний напрям, де у світлі процесів глобалізації досліджуються міжнародні відносини, його називають «політичної глобалістики», яка охоплює дослідження політичних аспектів глобальних труднощів і глобалізації загалом; політологічний аналіз окремих планетарних труднощів і їх взаємозв'язків і з системою міжнародних відносин, і зі світовими процесами; вивчення проявів глобалізації у конкретних регіонах світового співтовариства та їхнього впливу в розвитку у регіонах політичну ситуацію.

Прогностичний напрям, котрому притаманні узагальнення і екстраполяція сучасних процесів, тенденцій, етапів і станів у майбутнє із єдиною метою вгадати можливий перебіг подій за збереження відповідних умов.

Серед основних постулатів сучасної глобалістики можна виокремити наступні: світ і світове лідерство є єдиним глобальним організмом; глобалізація світу – це об'єктивне історичне явище і процес, на який можна впливати і керувати спільними зусиллями людства; глобалізація несе нові можливості і нові загрози людству; глобальну кризу і катастрофу людства ще можна відвернути; глобальна інтеграція – закономірність розвитку людства; глобальні інтереси треба ставити вище національних; сучасна людина як найвища соціальна цінність набула глобального порядку і стала в центрі процесів глобалізації і та ін. Перелік по-

даних тез можна продовжувати ще, оскільки глобалістика як наука ще продовжує формуватися.

Список використаних джерел

1. Бек У. *Что такое глобализация? /Пер. С нем. А. Григорьева и В. Седельника; Общ. ред. и послесл. А. Филиппова.* – М.: Прогресс – Традиция, 2001. – 304 с.
2. Постол О. *Посткласичні ідеологічні трансформації: монографія.* – К.: ВЦ «Академія», 2015. – 288 с.
3. Співак В. М. *Політико-правовий та соціокультурний вимір глобалізації: Монографія.* – К.: Логос, 2011. – 416 с.
4. *Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика: Навч. посіб. / В.М. Бебик, С.О. Шергін, Л.О. Дегтерьова.* – К.: Університете «Україна», 2006. – 208 с.

Дмитро Антонюк

Теорії та концепції публічного управління в умовах глобалізації

Уперше термін «публічне управління» використав британський держслужбовець Десмонд Кілінг у науковій роботі «Управління в уряді», де він визначив публічне управління як «пошук найкращого способу використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей державної політики» [1]. Однак, публічне управління не виникло «з нуля» як самостійне поняття. Насправді під зовнішнім впливом державне управління трансформувалося у публічне управління. Причиною такої трансформації слід вважати вплив глобалізаційних процесів, утвердження загальнолюдських цінностей, стремління до демократичних ідеалів.

Сучасні наукові теорії та концепції пропонують різноманітні підходи до визначення публічного і державного управління, в результаті чого доходимо до висновку про наявність суттєвих відмінностей між даними поняттям. Основна відмінність полягає у визначенні цих понять. Під державним управлінням, як правило, розуміють централізований вплив держави на об'єкти підпорядкування через органи виконавчої влади. Для цього поняття характерними є категорії «держава» та «державна влада» [4].

Натомість, публічне управління – це управління, що покликане надавати якісні послуги для досягнення максимально ефективного результату [5]. Для даного поняття ключовою категорією

єю є «суспільство». Якщо звернутися до етимології даних понять, то державне управління фактично є «обмежене» в кордонах держави саме через наявність дефініції «державний». В той же час як публічне управління є більш широким явищем, для якого характерна публічність, гласність, відкритість, прозорість, всеохоплюваність тощо.

Подібний перехід від державного управління до публічного дав підстави дослідникам з усього світу говорити про подальшу трансформацію системи управління, яка б поширювалася на увесь світ. Зокрема, окремими теоретиками міжнародних відносин було запропоновано концепцію «міжнародних режимів» [6]. Згідно даної концепції держави повинні поступитися частиною свого суверенітету задля створення умов для довготривалої співпраці [3]. Однак, концепція «міжнародних режимів» у першу чергу стосувалася інституту національної держави і мало уваги приділяла аналізу взаємодії акторів в процесі колективної комунікації і прийняттю рішень. Осмислити це питання допомогла концепція «глобального управління», яка в першу чергу орієнтована на аналізі прийнятті рішень в глобальному масштабі [6]. Американські історики Дж. Ботон та К. Бредфорд під глобальним управлінням розуміли процес спільного керівництва, який об'єднує національні уряди, багатосторонні державні установи і громадянське суспільство. Концепція повинна була також забезпечити акумуляцію колективних зусиль для досягнення глобальних стратегічних завдань [2].

До нових моделей публічного управління в контексті глобалізації можна віднести концепцію Good Governance (Хороше урядування) [6]. Суть концепції полягає у налагодженні інституціоналізованого діалогу між політичними акторами та представниками різних секторів громадянського суспільства для прийняття стратегічних рішень. Однак, для налагодження подібних взаємовідносин поки що не існує достатньо каналів комунікації. Професор Олена Чальцева дотримується думки удосконалення концепції Good Governance, замінивши її на Collaboration Governance (Партнерське врядування) [6]. Нова концепція повинна розширити коло учасників, залучивши до процесу ухвалення рішень новітні технології, що розширюють межі комунікації - онлайнтехнології, крауд-технології, електронне урядування, деякі прин-

ципи коворкінгу. Це повинно сприяти утвердженню відкритості та прозорості публічного управління, а управлінські рішення зробити більш ефективними.

Отже, теорії та концепції публічного управління в контексті глобалізації постійно удосконалюються, усуваючи недоліки попередніх. Це свідчить про актуальність дослідження та високу зацікавленість з боку наукових кіл даною проблематикою. Тим не менш, основна увага в теоріях та концепціях глобального публічного управління приділяється саме питанню залученню акторів до процесу прийняття глобальних стратегічних рішень, оскільки вона дає змогу забезпечити дотримання основоположних принципів публічного управління: відкритості, прозорості та ефективності.

Список використаних джерел

1. Босак О. З. Публічне управління як нова модель управління у державному секторі / О. Босак [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10bozuds.pdf>
2. Ботон Дж., Бредфорд К. Глобальное управление: новые участники, новые правила. Почему модель XX века нуждается в модернизации / Дж. Ботон, К. Бредфорд [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/rus/2007/12/pdf/boughton_RUS.pdf
3. Герасимчук Т. Ф. Концепція міжнародних режимів у теорії міжнародних відносин / Т. Герасимчук [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Herasymchuk_Tamila/Kontseptsiia_mizhnarodnykh_rezhymiv_u_teorii_mizhnarodnykh_vidnosyn.pdf
4. Колесникова К. О. Співвідношення державного управління та публічного адміністрування у процесі суспільної трансформації / К. Колесникова [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2013-3/doc/1/06.pdf>
5. Міненко М. А. Трансформація системи державного управління в сучасні моделі регулювання суспільства / М. Міненко [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=581>
6. Чальцева О. М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика / О. Чальцева [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://idpnan.org.ua/files/chaltseva-o.m.-publichna-politika-teoretichnyy-vimir-i-suchasna-praktika_-_d_.pdf

Людмила Новоскольцева
**Виклики і перспективи України в
глобалізованому світі**

Україна усвідомлює себе в політичному контексті й контексті розвитку світової цивілізації. Однак треба усвідомлювати також і те, як світова спільнота сприймає Україну і яким бачить її місце у сучасному світі. Визначення геополітичних інтересів України потребує врахування складної системи інтересів різних країн, розкладу сил економічних, політичних, військових і духовних у кожному регіоні світу. Це стосується й найближчих сусідів України і усіх інших країн, які прагнуть знайти власні інтереси в Україні, або являють для неї особливий інтерес.

Історія політичної глобалізації тісно пов'язана зі створенням перших міжнародних установ. Політична інтеграція капіталістичних держав сприяла поглибленню довгострокових світових відносин. Стрімке прискорення глобальних процесів стало результатом інтенсифікації низки економічних, політичних і технологічних факторів. Слід особливо відзначити, по-перше, засилля транснаціональних кампаній у світовому господарстві; по-друге, формування ринкової економіки на постсоціалістичному просторі; по-третє, підвищення ролі інформаційних, комунікаційних і комп'ютерних технологій та їх значення в економічній глобалізації світу [1].

Шанси на ефективний, конкурентоспроможний розвиток в Україні з'являться тільки тоді, коли державна влада належатиме народу, а не кланам і олігархам. Головна перешкода на шляху розвитку сьогодні – повна невідповідність рівня нинішніх державних лідерів масштабам і рівню сучасних завдань, що стоять перед Україною. Активізація процесів глобалізації за останні десятиліття призвела до того, що цей відносно новий світовий феномен перетворюється на головний чинник впливу на процеси розвитку. Незважаючи на масштаби і силу глобалізації цей процес продовжує свій тотальний розвиток, увійшовши у фазу глибокої кризи «глобального капіталізму» [2, с.137]. Зі сфери фінансів і економіки глобалізація перейшла у сферу соціальну, гуманітарну і політичну. Глобалізація за короткий час стала тотальним світовим процесом, усередині якого зародилася і розвивається внутрішня криза.

Отримуючи можливість жити власним життям, Україна повинна була визначатись у таких напрямках: як і з ким укласти угоди і налагоджувати союзні відносини. Здобувши незалежність, Україна знову стоїть перед завданням визначення себе в тих напрямках. У громадській думці йде боротьба між прихильниками західного й північно-східного напрямів. Визначення національного інтересу України у цьому питанні є стратегічним вибором, і сформовані рішення сьогодення позначаються на долі держави на десятиліття вперед. Геополітична ситуація України вимагає створення збалансованої системи відносин за всіма векторами. Глобальна доля України не може не викликати особливих побоювань, оскільки вона виявилась не готовою ні до глобальної конкуренції ні до глобальної інтеграції.

Проведені ученими дослідження містять усвідомлення невідворотності змін, що відбуваються в світі і створюють загрозу руйнування всесвіту, звертають увагу на необхідність зосередити зусилля міжнародної громадськості на відвертання цієї загрози. Підвищення значення глобальних проблем зумовлює зростання взаємозалежності учасників світового співтовариства, робить усе людство в умовах суперечливої структури відносин між різними країнами, регіонами, партіями, суспільними рухами активно діючим об'єктом історичного руху. Будь-який соціальний прогрес можливий лише за умови вирішення світових глобальних проблем, відвернення їх загрози яка накопчується на людство черговою хвилею [3, с. 67].

Майбутнє людства залежить від того, в якій формі і яким чином будуть вирішені основні протиріччя історичної епохи. Сучасна ситуація потребує знання основних тенденцій світового соціального розвитку, і насамперед тих, які спричинили й поглиблюють кризу світової цивілізації. Осмислення сьогодення і майбутнього розвитку суспільства є врахування загальнолюдських інтересів, подолання військового протистояння, формування цілісної взаємопов'язаної світової співдружності, гуманізація і екологізація сучасної цивілізації. Політика, яка дає змогу фіксувати особливості розвитку сучасної цивілізації активно впливає на цей процес. У вирішенні глобальних проблем сучасної цивілізації Україна має зайняти вагоме місце.

У складному і суперечливому сучасному світі інтенсивне наростання проблем у сфері глобальної політики в третьому тися-

чолітті підвело цивілізації до критичної межі. Історичний процес набув характеру відносної непередбачуваності. Складність ситуації у сучасному світі породжується загостренням світових соціально-політичних проблем, які пов'язані між собою і впливають на усі сфери життя суспільства. Відмова від використання сили, застосування ефективних гарантій економічної та екологічної безпеки, реалізація на практиці таких понять як: суверенітет, незалежність, рівні права, соціальний захист – це ті аспекти, які досліджуються політологами, соціологами, футурологами та іншими фахівцями. Всі країни світу, без виключення, пов'язані тією чи іншою мірою з різними аспектами існування суспільства. Україна також бере активну участь у цьому процесі.

Для подолання негативів глобалістики з урахуванням світового теоретичного і практичного досвіду, власних умов і особливостей потрібний «рух назустріч», як західних ліберальних демократій, так і країн, які прагнуть позбутися бідності, тоталітаризму, економічної і політичної нестабільності. Доволі часто за розговорами про демократію, про вільний ринок фінансів, ресурсів, робочої сили, криється жорстка політика захисту національних інтересів найбільш економічно розвинених держав. Ліберальні теорії глобального відкритого суспільства все частіше обґрунтовують економічний і політичний експансіонізм і гегемонізм, з вимогою відкриття кордонів країн другого і третього рівнів розвитку для безпосереднього втручання у внутрішні справи цих країн політичними, економічними та й військовими засобами. Глобалізація світу несе і позитивні і негативні наслідки. Добре коли усі нації відчувають себе частиною людства, включені до глобальних інформаційних структур, до світової економіки і політики, але глобалізація веде до диктату наддержав, транснаціональних корпорацій, масових культур країн наддержав, звужує автономію національних держав. Жорсткі зміни в економічному і політичному розвитку світової цивілізації можуть викликати адекватні протидії знедоленої частини людства, дати жорсткі відповіді на виклики егоїстичних інтересів.

Найвищою метою народ України проголосив побудову власної, справедливої у соціальному відношенні і економічно розвинутої держави, досягнення справжнього політико-економічного суверенітету на шляхах ефективної праці і повного забезпечення прав кожного громадянина. Досягнення Україною цілковитого

суверенітету та ефективної державності на основі демократії як передумови і гарантії розвитку висуває щораз нові вимоги щодо адаптації та інтеграції нашої держави в сучасному глобалізованому світі. Нова держава прагне до реального народовладдя, справедливості і добробуту для всіх громадян. Для цього необхідно побудувати нове українське суспільство – солідарне суспільство духовності, знань, культури і добробуту, розбудовуючи соціальну державу і соціально-орієнтовану економіку, яка базуватиметься на економічній демократії і конкурентоспроможності, вирішуватиме проблеми нової якості розвитку і принципово нової національної стратегії розвитку.

Список використаних джерел

1. Арсеєнко А. Глобалізація чи поляризація: що чекає світ? // А. Арсеєнко. – Урядовий кур'єр. – 2009. – 22 квітня.
2. Глобалізація і сучасний міжнародний процес // За заг. ред. проф. Б. Гуменюка і проф. С.Шергіна. – К.: Університет «Україна», 2013. – С. 137.
3. Тоффлер Э. Третья волна // Э.Тоффлер. – М., Наука, 1999. – С. 67.

Омелян Тарнавський Опозиційність Девіда Кемерона щодо Європейського Союзу: як лідер консерваторів привів Сполучене Королівство до початку процедури виходу з ЄС

За увесь період європейської інтеграції Великобританія була і залишається однією із найбільш євроскептичних країн. Найчисельнішою по кількості євроскептиків є Консервативна партія країни. Серед найбільш результативних з них нині варто вважати Девіда Кемерона, який вдало завершив спільні радикальні євроскептичні зусилля консерваторів за останні декілька десятків років. Тому, на наш погляд, варто більш детально дослідити його роль в питанні Брекзїт (Brexit). У зв'язку з цим **метою** нашої розвідки є вивчення змісту політичної діяльності Д. Кемерона, яка призвела до проведення референдуму у Великобританії щодо членства країни у ЄС та негативних його результатів.

Девід Кемерон очолив Консервативну партію Великобританії у 2005 році (2005-2016 рр.). Він є вірним послідовником М. Тет-

чер, яка була затятим євроскептиком (хоч і не з самого початку своєї політичної кар'єри). Щоправда, сам Д. Кемерон не є прихильником такої думки. Він називає себе «фаном» залізної леді, але заперечує приналежність до «тетчеристів». Тим не менш, Д. Кемерон здобув перемогу на виборах лідера Торі не в останню чергу завдяки євроскептичній позиції. Він пообіцяв вивести консерваторів з партії Європейського парламенту, на що не спромігся колишній лідер партії І.Д. Сміт, і що відмовився зробити М. Говард [3, с. 198-200].

Новий лідер Консерваторів був противником розширення повноважень управлінських органів ЄС, тому активно виступав проти імплементації Лісабонського договору, який фактично замінював конституцію ЄС та передбачав посаду президента ЄС й інші інституційні зміни. Тоді, у 2009 році, коли всі країни-члени ЄС ратифікували документ, Д. Кемерон заявив, що це «зрада уряду лейбористів». То ж Д. Кемерон запевнив, що **якщо Консерватори виграють наступні вибори, то вони будуть клопотати про внесення поправки в Договір про Європейські Співтовариства, щоб заборонити збільшення повноважень інституцій ЄС без референдуму.**

У той час, до речі, уряд очолював обраний у 2007 році лідером Лейбористської партії Гордон Браун (прем'єрство 2007-2010 рр.) – соратник і водночас суперник Т. Блера. Г. Браун, хоч і був менш євро оптимістичним, аніж його попередник, тим не менш, не демонстрував євроскептичної поведінки і поглядів. Так, коли виникла пропозиція від консерваторів провести референдум щодо Лісабонського договору, Г. Браун відмовився від неї. Деякі дослідники вважають таку позицію «...історичною – коли прем'єр-міністр відмовляється залучити суспільство Британії до обговорення надважливого документу...» [2]. **Не важко було передбачити, що небажання провести референдум щодо Лісабонського договору** зіграє не на користь Г. Брауна під час парламентських виборів у 2010 році. За їх результатами, консерватори вперше за останні десять років здобули більшість голосів, але через нестачу кількості місць у парламенті змушені були в коаліції з ліберальними демократами сформувати уряд, який очолив Д. Кемерон.

Євроскептична риторика Д. Кемерона, починаючи з 2009 року, що передувала року проведення парламентських виборів, переважно ґрунтувалась на ідеї проведення референдуму у ЄС щодо Лісабонської угоди [4, с. 26]. На його думку, цей документ є нічим іншим, як намаганням європейських комісарів прийняти конституцію ЄС у завуальовану вигляді, яка була провалена у 2005 році. Таким чином, Д. Кемерон категорично виступав проти збільшення повноважень органів ЄС і створення нових інститутів як-то президента і міністра закордонних справ, що передбачалось Лісабонським договором. Досліджуючи його публічні виступи, ми помітили, що він проявляв певну боязнь щодо того, що ЄС може перейти «межу влади» і тоді, за його баченням, буде пізно щось робити. Саме з цієї причини, на думку вчених М. Адамса, Ф. Фаббріні, П. Ларуше, Д. Кемерон виступав за «гнучкий союз», у якому більше поважають і цінують національну ідентичність, а влада країн-членів залишається у них самих, а не делегується наддержавним інституціям [1, с. 317].

Ставши прем'єр-міністром, Д. Кемерон заявив, що до того вигляду ЄС, який є зараз, він ставиться скептично через те, що він намагається трансформуватись у централізовану управлінську машину. Д. Кемерон, до речі, був одним із небагатьох, хто публічно називав себе євроскептиком. Свій скептицизм він пояснював тим, що ЄС розвивається не в тому напрямку: «...менше росту, менше робочих місць і менше конкурентоспроможності» [1, с. 317]. На початку 2013 року Д. Кемерон заявив про намір ініціювати національний референдум, на якому британці визначилися б чи варто Великій Британії бути у складі ЄС. Таке рішення він прийняв, аргументуючи тим, що ЄС розчарував сподівання багатьох британців. Крім цього, він принципово виступав проти приєднання Британії до єврозони і поглиблення євроінтеграційних процесів, що, на його погляд, шкодить національним інтересам Сполученого Королівства. Зокрема це стосувалося міграційної проблеми, яка, на думку політика, стала продуктом мультикультуралізму, що створив, за його словами, окремі спільноти у межах ЄС, які цілком протидіють британським цінностям. З цього можемо зрозуміти, що скептицизм Д. Кемерона щодо ЄС і деяких його політик коріниться і в сфері національної безпеки. Якщо оперувати типами євроскептицизму П. Тагґарта і А. Щербяка, то, на наш погляд, євроскептицизм Д. Кемерона належить

до «м'якого типу». Ця думка підтверджується тим, що прем'єр-міністр Британії ніколи безпідставно не агітував за вихід з ЄС, а навпаки прагнув, щоб він був «успішним проектом» [1, с. 317]. Але це, на його погляд, було можливо лише з урахуванням вищенаведених умов.

Згодом, через ряд важливих обставин новий прем'єр-міністр Великої Британії Д. Кемерон змушений був виконати свою обіцянку раніше та провести референдум щодо членства країни в ЄС у 2016 році. За результатами голосування, 51,9% виборців вирішили, що членства ЄС Британія не потребує. У своєму відеозверненні прем'єр-міністр Британії висловився, що голосування за вихід із ЄС продемонструвало, що Британія – найсильніша, найбезпечніша і найкраща країна з усіх країн-членів ЄС та оголосив про свою відставку з аргументацією, що новий курс держави потребує нового лідера.

Таким чином, Д. Кемерон увінчав успіхом євроскептичну діяльність багатьох консерваторів, які були очільниками уряду або лідерами опозиції. На наш погляд, Д. Кемерон став заручником складних процесів у ЄС, які були пов'язані з міграційною кризою. Цілком ймовірно, що в більш сприятливих умовах цей політик не ініціював би референдум. Але, з одного боку, криза у ЄС, а з іншого боку – раніше дані обіцянки змусили очільника уряду йти на такі кроки, значення яких розкриється вже в недалекому майбутньому.

Список використаних джерел

1. Adams M. *The Constitutionalization of European Budgetary Constraints* / M. Adams, F. Fabbrini, P. Larouche. – London: Bloomsbury Publishing, 2014. – 430 p.
2. Gardiner N. *The EU Lisbon Treaty: Gordon Brown Surrenders Britain's Sovereignty [Electronic resource]* / N. Gardiner, S. McNamara // *The Heritage Foundation*. – 2008. – Access mode: <http://www.heritage.org/europe/report/the-eu-lisbon-treaty-gordon-brown-surrenders-britains-sovereignty>.
3. Lee S. *The Conservatives under David Cameron: Built to Last?* / S. Lee, M. Beech. – London: Springer, 2009. – 241 p.
4. Яковюк І. В. *Brexit: причини і наслідки британського референдуму* / І. В. Яковюк // *Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики* : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 25-29.

Леся Дорош
**«Ефект доміно» після Brexit як виклик
майбутньому Європейського Союзу**

Попри успішність ідеї європейської інтеграції, на початку XXI ст. у межах ЄС посилюються внутрішньополітичні інституційні виклики, особливо пов'язані із виходом Великобританії з Об'єднання. Результати референдуму 23 червня 2016 р. вважають початком незворотних процесів, наслідки яких можуть стати викликом не лише для об'єднаної Європи, а й для всієї світової спільноти. 51,9% виборців країни проголосували за Brexit, що і визначило подальшу долю Великобританії в ЄС. 48,1% учасників референдуму визначились, щоб держава і надалі входила до складу цієї міжнародної організації. Отож, сьогодні рішення про вихід Великобританії є незворотнім, що змушує сторони шукати взаємовигідної угоди про розірвання відносин, при цьому зберігши позитивні здобутки, отримані від інтеграції.

Однією із перших проблем, з якою стикнулася Європа після британського референдуму, став ризик «зараження», «поширення інфекції», тобто посилення бажання виходу з ЄС інших його держав-членів. Так, після події 23 червня 2016 р. лідери популістських євроскептичних партій кількох держав ЄС закликали до проведення власних референдумів щодо членства [6]. Отож, ключові інституції Європейського Союзу та президент Європейської комісії Жан-Клод Юнкер розцінили посилення євроскептицизму та виникнення «ефекту доміно» як найбільшу загрозу для ЄС [8]. Йдеться про те, що немає гарантій, що наслідком Brexit не стане поява, для прикладу, процесів «Swexit» чи «Denxit» з огляду на стан громадської думки в цих країнах [5].

Водночас, не існує однозначної позиції щодо неминучої ланцюгової реакції, викликаной Brexit. Думки політиків, журналістів, інших лідерів думок розділилися. Деякі з них не бачать причин для занепокоєння ситуацією в спільноті, спровокованою Brexit, інші – б'ють на сполох. Варто взяти до уваги думку Франсуа Асселіно, президента Народно-республіканського союзу в Франції. Політик вважає появу схожих процесів очевидною і передбачуваною. Не відкидаючи безумовного впливу референдуму, проведеного у Британії, Ф. Асселіно все ж наголошує на давню присутність пропозицій щодо виходу з ЄС у програмах тих чи інших

урядів ще задовго до Brexit. Політик аргументує, що у Польщі вже давно є популярною ідея про вихід з ЄС, уряд Угорщини мріє про «Hunxit». Грецький уряд, в свою чергу, картає себе за зраду народу, уникнувши Grexit. Крім вищезгаданих країн, думка про вихід з ЄС не покидає й Німеччину, Австрію, Данію, Швецію та Фінляндію [4]. Щодо Франції Ф. Асселіно пропонує у повній мірі захистити інтереси країни та наполягає на потрійному «Frexit», тобто вихід з ЄС, зони євро та НАТО [4]. Чимало аналітиків наголошують на перевагах, які дає євроінтеграція. На євроскептицизм Польщі, Угорщини та інших країн, існує відповідь про користь від величезних фінансових вигод, які вони отримують від членства. Відтак, сьогодні політика ЄС щодо британського питання є вкрай жорсткою, щоб застерегти інших членів від схожого кроку [7].

Водночас існує низка факторів, які у той чи інший спосіб підтверджують можливий початок дії ефекту доміно. Так, ключовим чинником, який міг би спричинити дезінтеграційні процеси у європейському об'єднанні, слід вважати бажання багатьох високорозвинених країн Союзу шляхом виходу з нього зняти зі своїх економік додаткове навантаження у вигляді різноманітних допомог менш розвинутих країнам ЄС [3]. Зауважимо, що Велика Британія посідала 2-е місце, після Німеччини, за «числим внеском» до скарбниці ЄС. Наступні місця розділили між собою Нідерланди і Франція (3-є і 4-є відповідно), Данія - 8-е [2]. І саме ці держави-члени сьогодні найбільш часто згадують серед можливих наступних претендентів на вихід. Важливо, що у випадку припинення їх членства, ЄС зазнає значного скорочення бюджету, що, у свою чергу, вплине на багато процесів у Союзі.

Розглядаючи кожну із цих країн як потенційну державу, що прагне припинити своє членство в ЄС, можна виділити певні настрої відокремлення, що поширені серед їх населення. У опитуванні 2012 р. (питання: «Якщо б відбувся референдум щодо членства вашої країни в Європейському Союзі, як ви проголосували б?») найбільше прихильників виходу з ЄС було у саме Великобританії. Щодо Данії та Німеччини, то кількість тих, хто хотів б залишитись в Об'єднанні, перевищувала бажаних припинити членство на 20%. Схожа тенденція спостерігалась у Франції та Фінляндії - розрив становив 10% [6]. До країн, які у той чи інший

спосіб висловлюють своє невдоволення політикою та діями ЄС, належать й Нідерланди. Так, у квітні 2016 р. у країні проведено референдум про скасування ратифікації Угоди про асоціацію України з ЄС, який трактують як реакцію на політику вірогідного розширення Спільноти. У опитуванні, проведеному інститутом STEAM у 2015 р., 60% чехів висловили незадоволення членством країни в цій організації [4]. Причиною для «Frexit» може послужити розбалансованість у роботі ЄС, проти якої виступає президент Франції Е. Макрон, а також незадоволення французів від функціонування ЄС як міжнародної структури. Не слід забувати про євроскептицизм Греції та Grexit, загроза якого, після результатів британського референдуму, ще більше зростає. Також за відмову від влади єврочиновників виступають певні популярні партії у Італії.

Отож, аналізуючи наслідки виходу Великобританії з ЄС, слід розуміти, що існують відмінні позиції щодо ефекту, який може спричинити такий вихід. Одні визнають загрозу для Союзу, спричинену виходом Великобританії, для інших – швидкий вихід інших держав малоімовірний через складність (закономірну чи навмисно спровоковану єврочиновниками) процесу Brexit, що тимчасово призупинить ланцюгову реакцію. Тут йдеться й про значні виклики, спровоковані Brexit, для самої Великобританії (фактори Шотландії та Північної Ірландії, складність переговорного процесу тощо), що засвідчують посилення сумнівів щодо необхідності виходу Британії з Європейського Союзу. Інші дослідники наводять аргументи про неминуче втілення ефекту доміно. Ефект доміно, який загрожує не тільки організації, а й самому Сполученому Королівству, здатний спричинити хвилю неконтрольованих дезінтеграційних процесів і водночас послабити позиції обох сторін. Загроза виходу з ЄС Данії, Нідерландів, Чехії, Франції, Греції, Італії та інших держав-членів може значно дисбалансувати міжнародну систему. Питання незалежності Шотландії та Північної Ірландії стане викликом для існування Сполученого Королівства як єдиної держави. У світлі вищесказаного, виникає питання щодо вигоди для України від вступу до ЄС, тоді як організація вірогідно (у довготривалій перспективі) може втратити стількох членів і не зможе функціонувати як раніше, зменшивши свій вплив у регіоні та на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. Галан В. О. Шотландія, ЄС та Brexit: перспективи інтеграційного розвитку / Галан В. О. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11253/1/Galan_81-86.pdf;
2. Єрмоленко В. Британія виходить з ЄС: головні наслідки / Єрмоленко В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/brytaniia-vykhodyt-z-yes-holovni-naslidky>;
3. Носа А. М. Економічна нерівність у країнах Європейського Союзу та її вплив на місце ЄС у світовому економічному середовищі / Носа А. М. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/15802>;
4. Asselineau F. Après le Brexit, le Czexit... à quand le frexit / François Asselineau [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.upr.fr/actualite/apres-le-brexit-le-czexit-a-quand-le-frexit>;
5. Ferrier T. Un «brexit» qui fait mal / Ferrier T. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://eurosynergies.hautetfort.com/archives/tag/affaires%20europeennes/index-17.html>;
6. Hobolt S. B. The Brexit vote: a divided nation, a divided continent / Sara B. Hobolt [Electronic resource] // Journal of European Public Policy. – 07 Sep, 2016. – Mode of access: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13501763.2016.1225785>;
7. Hunt A. Brexit: All you need to know about the UK leaving the EU / Alex Hunt, Brian Wheeler [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887>;
8. Leonard M. The Coming Brexit Tragedy / Mark Leonard [Electronic resource]. – Mode of access: <https://isnblog.ethz.ch/politics/the-coming-brexit-tragedy>.

Ірина Максимчук

Динаміка відносин Україна - ЄС

в контексті змін

глобального політичного ландшафту

Серед актуальних проблем розвитку Української держави питання європейської інтеграції є одним із найбільш складних і неоднозначних. Відомо, що євроінтеграція є головним зовнішньополітичним пріоритетом України, про що свідчить підписання Угоди про асоціацію. Наприкінці 2015 р. ЄС офіційно визнав виконання Україною усіх умов візової лібералізації, проте криза з біженцями дещо затягнула запровадження безвізу. І вже навесні

2017 р. Європейський Союз завершив усі процедури для запровадження безвізового режиму для України. І вже сьогодні українці можуть подоржувати до країн-членів ЄС без віз, для цього потрібно мати лише біометричний паспорт [2]. Виконання Україною міжнародних домовленостей та обговорення комплексу питань стосовно євроінтеграції – це одні з основних питань, які обговорювались на 19 саміті Україна – ЄС, який став історичним самітом у відносинах між Україною та ЄС, самітом – асоціації та безвізу, яким було завершено перший етап європейської інтеграції України [1].

Варто зауважити, що саме на саміті було дано позитивну оцінку першому місяцю функціонування безвізового режиму ЄС для громадян України, відзначено зростання 42 % з 1 січня 2016 р. обсягів торгівлі між Україною та ЄС та ухваленню рішення Ради ЄС та Європарламенту стосовно надання Україні додаткових автономних торговельних преференцій [1]. На саміті також підтвердили незмінну підтримку ЄС у протидії агресії РФ проти України, єдність і солідарність у питанні відновлення суверенітету і територіальної цілісності України, у т.ч. у Криму та було засуджено протиправні дії Росії, які підривають логіку Мінського процесу (запровадження російського рубля, експропріація українських підприємств, визнання Російською Федерацією т.зв. документів). Обговорено можливі спільні кроки реагування на такі дії [1]. Саме тому, вже у лютому 2018 р. послы країн Європейського Союзу вирішили ще на пів року продовжити дію санкцій запроваджених проти Росії через загрозу суверенітету України. Обмежувальні заходи включають у себе візові обмеження і замороження рахунків. Також були запроваджені ще кілька пакетів санкцій, проти кількох галузей російської економіки [4].

Також підтверджено солідарність з Україною у контексті забезпечення енергетичної безпеки та стратегічної ролі України як транзитної держави, зокрема задекларовано готовність ЄС виділити кошти на підтримку Фонду енергоефективності України [1]. Саме рішення про створення Фонду енергоефективності було ухвалено в січні 2018 року після прийняття минулого року відповідного закону. Фонд надаватиме кошти для реалізації проєктів термомодернізації, впровадження ефективних систем моніторингу та управління, встановлення ефективних опалювальних і охолоджувальних систем та обладнання, а також заміни наяв-

них систем і устаткування на більш ефективні. Форма надання коштів – часткове відшкодування вартості заходів з енергоефективності. У держбюджеті-2018 на фонд виділено 1,6 млрд грн [3].

Важливу увагу учасники саміту приділили процесу здійснення амбітних реформ в Україні. Українська влада провела складні та безпрецедентні реформи в багатьох сферах, зокрема: децентралізація, суспільне мовлення, боротьба з корупцією, судочинство, реформа поліції, система державного управління, управління державними фінансами та державних закупівель, торгівля, енергетика, банківський сектор, охорона здоров'я. Все це досягнуто попри складні безпекові виклики, з якими сьогодні стикається Україна через активний конфлікт на її східних територіях. Під час саміту лідери ЄС наголосили на важливості продовжувати реформи та більш активно їх впроваджувати в ключових сферах, таких як боротьба з корупцією. Тому надзвичайно важливо надати нового поштовху в сфері підвищення ефективності роботи та посилення незалежності антикорупційних органів, таких як Національне антикорупційне бюро України; скасувати зобов'язання подавати електронні декларації для активістів та співробітників антикорупційних громадських організацій; створити Вищий антикорупційний суд та забезпечити прозорість процесу відбору суддів Верховного суду. У зв'язку з цим під час саміту лідери ЄС та України визначили подальші пріоритети реформування країни на наступні місяці та роки. Президент Порошенко представив Стратегію 2020 та урядовий План дій 2017-2020. Всі сторони зійшлися на потребі швидше продовжувати реформи та забезпечити досягнення точки неповернення у їхній реалізації [5].

Наступним важливим кроком підтримки України Європейським Союзом стало підтвердження готовності відіграти провідну роль у відновленні Донбасу, зокрема шляхом впровадження окремої програми, яку було анонсовано напередодні під час дебатів у Європарламенті з питання погіршення ситуації на Донбасі. Він уточнив, що ця програма ґрунтуватиметься на фінансовому плані на 2018-2020 рр., який передбачатиме масштабну реконструкцію територій на сході України, коли це дозволитимуть умови [4].

Таким чином, 19 саміт Україна – ЄС став важливим етапом у процесі європейської інтеграції України в умовах дії Угоди про асоціацію та засвідчив подальшу підтримку з боку ЄС зусиль

України у протидії зовнішній агресії і процесі здійснення внутрішніх реформ. Саміт дозволив лідерам України та ЄС узгодити та скоординувати підходи щодо зміцнення політичної асоціації та економічної інтеграції Києва та Брюсселя, а також спільного реагування на стратегічні виклики в умовах динамічних змін глобального політичного ландшафту.

Список використаних джерел

1. *19-й саміт Україна-Європейський Союз // Постійне представництво України при Раді Європи. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://coe.mfa.gov.ua/ua/page/open/id/5114>.*
2. *Безвізовий режим між Україною та ЄС запрацював [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40219742>*
3. *ЄС у березні підпише угоду про надання EUR50 млн для Фонду енергоефективності // Інтерфакс-Україна [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ua.interfax.com.ua/news/economic/488530.html>*
4. *У Євросоюзі анонсували програму з відновлення Донбасу // Укрінформ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2175906-u-evrosouzi-anonsuvali-programu-z-vidnovlenna-donbasu.html>*
5. *Саміт ЄС-Україна: позитивні зміни завдяки українським реформам та підтримці Європейського Союзу // Представництво Європейського Союзу в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk/*

Сергій Чайка

Деякі аспекти європейського законодавства щодо управління міграційними процесами

Міграційні процеси за останні десятиліття, а особливо за останні роки, набрали масового характеру, тому означена проблематика є актуальною і на часі.

Мета публікації - коротко означити основні законодавчі акти, які регулюють світові та європейські міграційні потоки.

Розкриваючи означене питання, слід згадати міжнародні декларації, документи, акти, які стосуються цієї сфери. Зокрема, до них можна віднести універсальні міжнародні норми, які стосуються безпосередньо прав людини, мають загальний характер та відносно пов'язані з міграційними процесами. Так, це Декларація прав людини та громадянина (1789 р.), яка була визнана «мі-

рою істинних прав», Загальна декларація прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.) та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.). Згадані документи можна вважати найвагомішими стандартами прав і основоположних свобод людини.

1990 р. було прийнято Конвенцію ООН про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей [4]. У преамбулі цього міжнародного документа зазначено, що держави прийняли цю конвенцію, враховуючи те, що трудящі, які не мають документів або постійного статусу, часто змушені найматися на роботу на менш сприятливих умовах, ніж інші трудящі, чим користується багато роботодавців, залучаючи таку робочу силу для збільшення прибутків або недобросовісної конкуренції. Усе це безпосередньо впливає на зростання рівня нелегальної міграції (ст. 35 конвенції) [5]. Слід зазначити, що ця конвенція, фіксуючи ширше визнання загальних прав усіх трудящих-мігрантів, ставить за мету ліквідувати практику наймання мігрантів, які нелегально перебувають у іноземній країні.

Іншим важливим міжнародним документом є Конвенція ООН про статус біженців (1951 р.). Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) відзначає: «Фактично світ страждає не від проблеми з наданням притулку. У нього проблема з імміграцією, а біженці розплачуються за це» [1, с.4].

Також дуже важливим є питання міжнародно-правового захисту прав жінок і дітей. До цих угод слід віднести Конвенцію про рабство (1926 р.) із змінами, внесеними протоколом від 1953 р., Конвенцію щодо примусової та обов'язкової праці (1930 р.), Додаткову конвенцію про скасування рабства, работоргівлі та звичаїв, подібних до рабства (1956 р.), Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), шоста стаття якої вимагає від держав прийняття та виконання відповідних законів, що сприятимуть припиненню всіх видів торгівлі жінками. Особливо важливою угодою є Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами (1949 р.), яка регулює питання співробітництва у сфері запобігання і боротьби з такою торгівлею. Декларація ООН про подолання насильства над жінками 1993 р., в якій продаж жінок, їх експлуатація та примус до проституції чітко названі видом насильства проти жінок.

У 1997 р. в м. Гаага (Нідерланди) відбулася Європейська міністерська конференція, що проходила під керівництвом Європейського Союзу. Там була прийнята Гаазька міністерська декларація європейських рекомендацій щодо ефективних заходів для запобігання та боротьби з торгівлею жінками.

Особливу увагу слід приділити правам дітей-нелегальних мігрантів. Так, у Віденській Декларації та програмі дій, прийнятій на Всесвітній конференції з прав людини 25 червня 1993 р., проголошено принцип «першочергова увага дітям», який вказує на важливість як національних, так і міжнародних зусиль для забезпечення поваги до прав дитини на виживання, захист і розвиток. Всесвітня конференція з прав людини закликала всі держави підтримати міжнародне співробітництво в розв'язанні гострої проблеми дітей, яка потребує створення ефективних засобів боротьби з використанням їх на шкідливих роботах, торгівлею дітьми, дитячою проституцією та порнографією [3].

Важливу роль у захисті прав дитини відіграють Конвенція ООН про права дитини (1989 р.) та Всесвітня Декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей (1990 р.). У Конвенції ООН про права дитини у ст. 11, приділяючи значну увагу нелегальній міграції дітей, зазначається: «Держави-сторони вживають заходів щодо боротьби з незаконним переміщенням і поверненням дітей із-за кордону».

Серед регіональних норм міжнародного права з проблем міграційної політики важливими є ті, які прийняті та застосовуються Європейським Союзом (ЄС) та Радою Європи (РЄ). Україна з 1995 р. є членом Ради Європи й тому має дотримуватися регіональних міжнародних норм, зокрема й з питань міграційної політики.

Що стосується новітньої міграційної європейської політики, яка частково регулює нелегальну міграцію, то вона визначається кількома європейськими угодами та конвенціями. Це Шенгенські угоди 1985 та 1990 рр., Дублінська конвенція (1990 р.), Маастрихтський договір (1992 р.) та Амстердамський договір (1997 р.).

У 2003 р. набрала чинності єдина політика ЄС щодо надання притулку. Для її реалізації у 2007 р. створено єдину прикордонну службу охорони портів та узбережжя. Ця міжнародна служба координує свої дії з поліцією кожної країни ЄС і налагоджує співробітництво між силовими структурами та службами імміграції кожної країни [2].

Отже, європейські країни з прийняттям новітніх національних законодавчих актів почали займати більш безпечну позицію щодо в'їзду й перебування нових іммігрантів, запровадивши певні обмеження. Таким чином держави Європейського Союзу намагаються врегулювати і систематизувати міграційне законодавство під впливом глобальних міграційних процесів.

Список використаних джерел

1. *Беженцы: убежище в Европе.* – Женева: УВКБ ООН, 1995. – С. 4.
2. *Загоруйко Ю. Снеготне літо в Севільї: (Проблеми імміграції та прийому нових членів до ЄС: За підсумками Севільського саміту) // Дзеркало тижня.* – 2002. – № 24. – С. 5.
3. *Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року № 44/25 – [Електронний ресурс].* – Режим доступу: – <http://www.rada.gov.ua>
4. *Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей від 18 грудня 1990 року № 45/158 – [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. *Москаль Г. Система міжнародно-правових актів регулювання міграційних процесів.* – Віче. – 2012. – №13. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3188/>

Олександр Клейноцький

Європейський Парламент та Європейська Комісія як провідні органи ЄС

Європейський парламент – законодавчий орган Європейського Союзу, що обирається прямим голосуванням громадянами країн Європейського Союзу. Спільно з Радою Європейського Союзу і Європейською Комісією. Парламент виконує законодавчі функції в ЄС, і вважається одним з найбільш потужних законодавчих органів у світі. Нині Парламент складається з 750 членів і одного головуючого, які представляють найбільший міжнаціональний демократичний електорат у світі (500 мільйонів виборців у 2013 році) [1].

Спочатку Парламент певною мірою був консультативним органом, хоч і мав повноваження розпустити Комісію в цілому. З часом його повноваження суттєво розширилися, і тепер Парламент має значні законодавчі й фінансові повноваження, які можна класифікувати наступним чином.

По-перше, щодо законодавчих повноважень, то зараз Парламент залучений до законодавчого процесу. Це стосується, наприклад, будь-яких рішень Ради, які дозволяють державам-членам вживати односторонні заходи проти третіх країн відносно переміщення капіталів. По-друге, Парламент зберігає право на консультації відповідно до різноманітних положень договору про заснування Європейського Союзу, прикладом чого може бути законодавство щодо спільної організації сільськогосподарських ринків. По-третє, участь Парламенту може мати вигляд процедури співробітництва. По-четверте, Парламент може брати участь у формулюванні законодавства. В основному це стосується законодавства про внутрішній ринок. По-п'яте, у законодавстві є деякі норми, які вимагають згоди Парламенту. Спочатку ця процедура була обов'язковою лише для міжнародних договорів, які укладаються Співтовариством, однак Договір про Європейський Союз поширює межі цієї процедури на такі сфери, як надання Європейському Центральному банку певних наглядових повноважень [2].

Європейська комісія - вищий орган виконавчої влади Європейського Союзу, який відповідає ролі і функціям уряду у системах національних держав. На відміну від національних урядів, Єврокомісія також виконує функцію законодавчої ініціативи, але тільки у рамках ЄС та відповідно до законодавства Європейського Союзу.

Роль Комісії іноді відбиває неформальна назва «рушій європейської інтеграції». І не лише тому, що в рамках повноважень першого стовпа вона має майже виняткове право на законодавчу ініціативу, але також і через її історію, склад, культуру й радше європейський, ніж національний світогляд. Крім того, Комісія наглядає за тим, щоб не порушувались угоди, і традиційно захищає інтереси малих держав-членів.

Відповідно до Лісабонського договору Європейська Рада стала формальною установою, яка призначає Комісію [2]. Можна сказати, що ці два органи здійснюють виконавчу владу ЄС (Європейська Рада також проводить індивідуальні національні повноваження виконавчої влади). Проте, Комісія в даний час представляє виконавчу владу в Європейському Союзі.

Відповідно до записаного в угодах Комісія має:

- розробляти й пропонувати законодавчі акти;

- керувати запровадженням політики Співтовариства;
- розпоряджатися бюджетом;
- підтримувати зовнішні відносини;
- наглядати за дотриманням законів Співтовариства;
- вказувати шляхи та перспективи розвитку [3].

Аналізуючи структуру й повноваження Європейського Парламенту та Європейської Комісії, слід підкреслити, що їхня робота відіграє величезну роль в існуванні ЄС. Адже закони та рішення, які приймаються у цих структурних органах ЄС безпосередньо впливають на її членів та на існування самого Європейського Союзу.

Результати виборів до Європейського Парламенту, які відбулися в 2014 р. свідчать, що на той момент у Парламент потрапило багато партій правого та ультра правого спрямування, такі як: французький Національний Фронт, Партія свободи Нідерландів, грецький «Золотий світанок». Значну увагу в той момент привертав до себе лідер «Британської партії незалежність» Найджел Фарадж, серед програмних закликів якого – вихід Британії із Євросоюзу та жорсткіша міграційна політика. Після того, як його партія отримала голоси в Європейському Парламенті і поширила свій вплив на Британію, ЄС у 2016р. зіткнувся із таким явищем як Brexit.

Також варто відзначити, що ці праві партії отримали можливість впливати не лише на Європейський парламент, але й на інші структурні органи ЄС.

Коли у червні 2014 р. лідери країн ЄС висували своїх кандидатів на посаду голови Єврокомісії, вони були змушені враховувати результати виборів до Європарламенту, а його члени в свою чергу, мали право не погодитися із кандидатурою. Вони також мали змогу пропонувати свої кандидатури від Європейських партій та груп, представлених у Парламенті.

Підзвітним Європарламенту є і голова європейської дипломатії – Верховний представник з питань зовнішньої політики та безпеки.

Згідно із Лісабонською угодою, Європарламент отримав важелі впливу на формування загальноєвропейського законодавства у таких важливих галузях як сільське господарство та громадянська свобода, в яких раніше його роль зводилася до консультативної.

Отже, на нашу думку, Європейський Парламент та Єврокомісія, в силу виконання цілого ряду важливих функцій дійсно дійсно виступають провідними органами Євросоюзу. Особливо ця їх роль посилилася у зв'язку з реалізацією рушень Лісабонського саміту ЄС.

Список використаних джерел

1. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Геннадія Друзенка та Світлани Друзенко, за заг. ред. Геннадія Друзенка. – К. : «К.І.С.», 2010. – 536 с.
2. Опришко В. Ф. Право Європейського Союзу: Загальна частина: Підручник для вищих навчальних закладів / В. Ф. Опришко, А. В. Омельченко, А. С. Фастовець. – К. : Вид. КНЕУ., 2002. – 460 с.
3. Офіційний сайт Єврокомісії: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/commission/index_en

Геннадій Новоскольцев

Гібридна війна як інструмент глобалізації

Сучасна війна – це війна цінностей, війна за громадську думку та емоції, війна, що використовує інформацію як зброю. Дезінформація, пропаганда, фейки, вербальне озброєння та роззброєння, лінгвістична агресія [1], інформаційне гетто [2], мова ворожнечі тощо – це складники воєнного протистояння. Не лише Україна, а й Європа та світ загалом виявилися не готовими до дій Росії, що заперечують будь-які встановлені міжнародними правилами поведінки держав. Неготовність пронизує весь спектр існування західної цивілізації: від свідомості пересічних громадян [3] до політичних процесів і процедур, необхідність дотримання яких РФ використовує для досягнення своїх зовнішньополітичних цілей [4]. Правові й судові системи не мають адекватного інформаційним викликам гібридної війни нормативно-правового та організаційного ресурсу, те саме стосується й західної журналістики, яка, дедалі більше перебираючи на себе функції учасника формування політичного порядку денного, виявилася не зовсім здатною досягнути масштаби гри без правил.

Від початку російсько-українського конфлікту зусилля Європейського Союзу з протидії дезінформації обмежувалися хоч і важливою, проте вочевидь недостатньою діяльністю з розвідування російських фейків. Розгортання Росією інформаційної

агресії спонукало європейську спільноту до вироблення спільних механізмів протидії, переходу до цілісної поліаспектної діяльності ЄС. Яскравим прикладом сучасного «гібридного світопорядку» є те, що зухвала агресія РФ проти України включно з анексією українського Криму у міжнародному дискурсі набула назви «українська криза». Попри всю штучність цієї назви, міжнародна експертна спільнота саме так окреслює те, що відбувається навколо України, та природно, впливає на розвиток Української держави.

Як феномен сучасних міжнародних відносин «українська криза» стала окремим фактором трансформації балансу сил, приводом для початку перегляду принципів сучасного міжнародного порядку, закономірним продовженням сучасних тенденцій міжнародних відносин. Вона фактично перетворилася на ключовий об'єкт інтересу гравців на міжнародній арені, оскільки результати й наслідки конфлікту безпосередньо впливають на формування сучасного міжнародного порядку.

Сучасна війна охоплює всі сфери управління суспільного життя людей: адміністративно-політичну, соціально-економічну та культурно-світоглядну, що надає війні універсальний, багатоплановий характер. Війни є не просто невід'ємним елементом всіх етапів розвитку людського суспільства, а давно і міцно інтегрувалися в життя суспільства і перетворилися на своєрідний детермінант його змін і розвитку. З іншого боку, сутність і зміст війни, її причини, цілі, засоби вирішення військових завдань детермінуються змінами самої соціальної дійсності, визначаються її еволюцією. Постійно оновлюються військово-технічні засоби війни. Сьогодні в області розуміння і осмислення війни переважає фактор, що обумовлює вторинність завдань окупації території противника і захоплення ресурсів у порівнянні із завданням встановлення стратегічного, всеосяжного контролю над свідомістю населення країни-мішені і отримання повної влади над майбутнім завойованої держави. Арсенал зброї фізичного знищення супротивника доповнюється технологіями його символічного знищення, спрямованими на духовні, ціннісно-мотиваційні сфери діяльності людей.

Формулювання сутності війни належить К. фон Клаузевіца, який стверджував, що сутність класичної війни складають два основних елементи: політика і збройне насильство. Поряд з визнанням насильницької суті війни він підкреслював наявність

у війні чинника політичної раціональності, який створював можливості не тільки укладення миру на певних умовах, але і диктував правила ведення самої війни. Протягом багатьох років наявність правил при всій їх розмитості і допущенні різних трактувань, проте, мало принципове значення для «симетричної» війни. Одне з важливих правил війни до останнього часу полягало у визнанні «рівнозначності» супротивників, якими виступали тільки національні держави, які використовують засоби збройного насильства для досягнення власних політичних цілей. При цьому справжні причини більшості воєн в ХХ столітті і раніше були пов'язані з прагненням до захоплення чужих територій, матеріальних і людських ресурсів, сфер економічного і політичного впливу, боротьбою за світове панування.

Розвиток глобалізації та інформаційно-технологічної революції поряд з удосконаленням засобів збройної боротьби на початку третього тисячоліття сприяло появі суб'єктів війни, які можуть бути легітимними і нелегітимними, рівнозначними і нерівнозначними один одному і поряд з військово-силовими засобами боротьби використовувати непрямі невійськові дії. Поеднання традиційних і гібридних методів є детермінантою, важливим визначальним фактором для всіх збройних конфліктів. Якщо застосування гібридних методів в конфліктах нового виду дозволяє досягати поставленої мети без відкритого військово-силового втручання, то традиційні конфлікти в обов'язковому порядку включають гібридні технології.

В умовах, коли гібридна війна проти України перетворилася в повсякденний фактор існування нашої країни, успішне протистояння загрозам нового виду в вирішальною мірою залежатиме від здатності своєчасно сформулювати нове знання про війну і на основі цього знання визначити стратегію держави в цілому і стратегію будівництва національних збройних сил зокрема. Протидія гібридній війні як інтегрованої кампанії вимагає від України організації інтегрованої відповіді. В економічній сфері в умовах глобалізації та інформаційно-технологічній революції таке завдання повинно бути покладено на відроджені на новому якісному рівні державні економічні інститути, що забезпечують координацію зв'язків виробників в часі і просторі, їх ув'язку зі стратегією розвитку країни. Заходи подібного змісту і масштабу, спрямовані на інтеграцію можливостей централізованого управ-

ління економікою, забезпечать вихід України на траєкторію сталого розвитку, створять додатковий запас міцності і стабільності іншим національним інститутам.

Сенс інформаційної війни полягає в отриманні повного контролю над свідомістю народу держави– жертви агресії і, таким чином, можливості впливати на його майбутнє. Головним об'єктом інформаційної війни є суспільна та індивідуальна свідомість і підсвідомість населення і особового складу збройних сил, в основі якого лежать національні цінності і національні інтереси держави. Мета інформаційної війни полягає в підміні істинних національних цінностей і національних інтересів помилковими. Найважливішими детермінантами, що визначають особливості конфлікту в інформаційній сфері, є його асиметричність, що дозволяє розкривати незахищені місця в інформаційній системі супротивника і атакувати їх; скритність застосування і здатність «підлаштовувати» підривної інформаційний контент під існуючі інформаційні системи супротивника; гнучкість і адаптивність при вирішенні завдань трансформації інформаційного середовища. При цьому стратегічна мета підривних дій в економічній та інформаційній сферах є спільною і передбачає використання невійськових інструментів для завоювання повного контролю над країною і можливості необмеженого впливу на її майбутнє.

Успішна адаптація системи забезпечення національної безпеки України до викликів і загроз, що породжується конфліктів нового виду, у вирішальній мірі буде залежати від здатності своєчасно сформувані нові знання про гібридні загрози і на цій основі визначити стратегію держави в цілому, пріоритети будівництва збройних сил, розвитку економіки і культурно-світоглядної сфери. Потрібно синтезувати наявні та отримані в ході досліджень нові знання з метою формування концепції сучасних конфліктів і моделі протидії.

Українська модель протидії гібридній війні повинна будуватися з урахуванням нелінійної конфігурації атакуючих сил і засобів і відображати наступні ключові завдання захисту держави: здатність швидко і рішуче реагувати на конфлікти, нелінійний характер яких дозволяє досягати значних результатів при відносно невеликих збурюючих впливах; перехід від форми прикриття простору політичної, соціально-економічної і куль-

турно-світоглядної сфер держави до функціонального контролю над найважливішими стратегічними елементами кожної сфери; забезпечення можливості оперативного зосередження критично важливих зусиль і ресурсів у найбільш загрозовому місці. Сьогодні це – фронти інформаційної та економічної війни і забезпечення кібербезпеки критичної інфраструктури; ведення безперервної розвідки і її тісний контакт зі структурами політичного і військового управління державою і збройними силами з метою реалізації стратегії, що дозволяє оперативно забезпечувати створення і використання переваги на загрозовому напрямку; наявність якісного кадрового ресурсу, здатного забезпечити розробку і реалізацію стратегії протидії гібридній війні.

Українська криза набуває особливого значення і як окремих акт глобального переходу, і як драма незалежної держави, що змушена виживати та робити свій вибір в умовах «конфліктної трансформації» світу [5, с.30]. Україна для Російської Федерації – це частина тотальної світової війни, яка поки ведеться в основному не військовими засобами, але інколи й військовими. А засоби протистояння, про які нещодавно говорив начальник російського генштабу – політичні, економічні і інші. Це тотальна війна, а Україна є її фронтом [6]. Відносно перемир'я на Донбасі, яке було підтримано лідерами країн «норманської четвірки» порушується, але може протриматися до серпня місяця. Це обумовлено, в тому числі, і Чемпіонатом світу по футболу в Росії. Чи можуть бути зміни в політиці Москви на Донбасі? Навряд чи, бо в Москві сподіваються на те, що Українська державність сама по собі розвалиться, але при цьому стратегічна задача розвернути Україну в сторону Росії не зходить з порядку денного Росії.

З вищевикладеного випливає, що облік сенсів і детермінантів дозволяє забезпечити адекватне відображення їх впливу в стратегії протидії сучасним конфліктам, виділити сукупність властивостей, питаманних конфлікту конкретного виду, визначити нові характеристики і нову якість конфлікту. Такий підхід буде сприяти появі нового знання про конфлікт і адекватного відображення особливостей протидії в доктринальних документах щодо забезпечення національної безпеки Української держави.

Список використаних джерел

1. Илларионов А. Когда была начата и когда будет закончена эта война? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://obozrevatel.com/blogs/45610-kogda-byila-nachata-i-kogda-budet-zakonchna-eta-voyna.htm>
2. Почему нужно развенчать ложь Путина об Украине. Западные СМИ назвали 4 причины [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://glavnoe.ua/news/n282571>
3. Freedom House: Кремль створює в Криму «інформаційне гетто» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2015/03/5/7060536/>
4. Позитивом у цій сфері є твердження фахівців про те, що наразі в Європі значно більше людей, які свідомі гри Кремля, ніж було два роки тому. – Див.: Єрмоленко В. Голландський референдум про Україну: 5 сценаріїв [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hromadske.tv/world/gollandskii-referendum-pro-ukrayinu-5-senariyiv>
5. Єрмолаєв А., Денисенко С., Маркєєва О., Поляков Л. Українська криза // Нова Україна. Інститут стратегічних досліджень. – К., 2015. – 30 с. – С.3.
6. Фельгенгауэр П. Тотальная война: что в Кремле думают о Донбассе и всей Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://apostrophe.ua/article/society/accidents/2018-04-04/totalnaya-voyna-chto-v-kremle-dumayut-o-donbasse-i-vsey-ukraine/17730>

Вікторія Грубляк

Європейський досвід забезпечення прав національних меншин

Питання забезпечення прав національних меншин, яке актуалізувалося на сучасному етапі, має досить глибокі історичні, національні та політичні корені. Упродовж останнього століття національні меншини поступово почали відігравати значну роль у політичному житті держави, часто визначаючи при цьому й вектор зовнішньої політики. Переважна більшість сучасних держав є поліетнічними й багатонаціональними, тож необхідність формування міжнародного механізму захисту прав національних меншин була об'єктивно обумовлена. Зважаючи на поліетнічність та національну строкатість сучасного світу, очевидною необхідністю став пошук засобів, які б забезпе-

чили повноцінне існування національних меншин, включаючи право на збереження культурної, мовної та релігійної самобутності.

Варто зазначити, що до проблематики забезпечення прав національних меншин неодноразово зверталися й продовжують звертатися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, у першу чергу, юристи й політологи. Так, в останні роки з питань визначення конституційно-правового статусу й проблем захисту прав національних меншин висловлювалися такі вчені-конституціоналісти, як О.М. Биков [1], Ю.А. Волошин [2], О.Л. Копиленко [4], В.В. Мицик [6] і багато інших. Серед науковців Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича проблеми етнополітики досліджують А.Круглашов, Н. Ротар, В.Бурдяк, М. Гуйтор, Н. Нечаєва-Юрійчук та інші.

Загалом вирішення проблем національних меншин є доволі складним й неоднозначним процесом. Станом на сьогодні не існує абсолютного алгоритму захисту їхніх прав, оскільки у кожній європейській країні правові підходи до вирішення даної проблеми відрізняються. Більше того, кожна країна прагне зайняти найвигіднішу позицію у сфері регулювання міжнаціональних відносин. Тому, на нашу думку, важливою є ефективна побудова зовнішньої і внутрішньої політики держави, яка забезпечить реалізацію прав національних меншин.

Відповідно до норм міжнародного права, національним меншинам гарантується право вільного користування рідною мовою як в особистому житті, так і в суспільному, при цьому наявність в державі офіційної мови повинна сприяти тому, щоб особи, які відносяться до національних меншин, «там, де це необхідно ... використовували її у державних органах» [3].

Будь-яка країна може на свій розсуд і будь-якими методами впливати на етнонаціональну ситуацію на своїй території, але важливим є момент дотримання основоположних прав людини. У даному випадку – прав усіх представників національних спільнот, які проживають чи тимчасово перебувають на території тієї чи іншої держави. У рамках міжнародних європейських організацій та на рівні кожної окремої держави європейського континенту вже прийнято ряд документів, що гарантують захист прав меншин, зокрема, Рамкова конвенція про захист національних

меншин, Європейська хартія регіональних мов або мов меншин тощо. Проте реальна ситуація свідчить про існування суперечливих моментів та небажання багатьох держав реально вирішувати проблеми, що стосуються існування на їх території національних меншин [5, с.185].

Отже, переважна більшість країн, формуючи основні засади етнополітики, тією чи іншою мірою реалізує ратифіковані нею міжнародні документи щодо прав національних меншин. Відповідно, реалізація етнонаціональної політики залежить як від внутрішньої ситуації, так і від зовнішніх факторів. Особливо яскраво ця залежність проявляється на пострадянському просторі, де деструктивні наслідки радянської етнонаціональної політики й досі даються взнаки. На нашу думку, звернення до європейського досвіду забезпечення прав національних меншин може дозволити уникнути помилок у побудові етнонаціональної політики нашої держави. Однак варто пам'ятати, що запозичені норми європейського зразка повинні бути адаптовані до особливостей української дійсності.

Список використаних джерел

1. Биков О.М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні: Монографія.- К.: Ін-т держави і права ім.Корецького НАН України, 2001 р. - с. 354
2. Волошин Ю.О. Конституційно-правові засади самоорганізації національних меншин в Україні / Волошин Ю.О., 2001. - с. 50
3. Документ Копенгагенського Сопівцання Конференції по чловеческому измерению СБСЕ [Електронний ресурс] / Українська Гельсінська спілка з прав людини. - Режим доступу : <http://www.helsinki.org.ua/index.php?id=1132054976>.
4. Копиленко О. Л. Автономна Республіка Крим: проблеми правового статусу: Монографія. - К.: Таксон, 2002. - с. 342
5. Матвієнко А. В. Європейський досвід регулювання міжнародних відносин / Матвієнко А. В. // Актуальні проблеми політики. - 2014. - №52. - С. 185.
6. Мицик В. В. Права національних меншин у міжнародному праві. / Мицик В. В. - Київ: Національний університет ім. Т. Шевченка, 2004. - с. 290

Євгенія Юрійчук
Спостереження від ОБСЄ виборів
у Російській Федерації:
ефективність vs політична доцільність

Після розпаду Радянського Союзу міжнародна спільнота уважно спостерігала за трансформаційними процесами в Російській Федерації (РФ), надавала допомогу та брала активну участь у її реформуванні відповідно до різних моделей зовнішньополітичного розвитку в певні періоди - чи то втілення ідеї «Європейського дому», чи «просування демократії», чи «євразійства». Належний рівень проведення виборів був одним із критеріїв для міжнародного визнання й членства в ООН, прийому до РЄ, ОБСЄ, надання технічної допомоги з боку ЄС. Велике значення у цьому процесі мала діяльність ОБСЄ, створеної для сприяння трансформаційним процесам на постсоціалістичному просторі. Оскільки практична діяльність Бюро з вільних виборів (як його спочатку називали) розпочалася ще в травні 1991 р., тобто одночасно зі створенням незалежних держав, то на момент вступу переважної частини останніх до ОБСЄ вже була сформована методика спостереження за виборами та референдумами, базована на довгостроковому, комплексному, послідовному та систематичному підходах до спостереження за виборами, яку постійно вдосконалювали, а це «передбачає поглиблене розуміння виборчого процесу в усій його повноті» [1].

У ході дослідження були виокремлені наступні індикатори спостереження виборів БДІПЛ/ОБСЄ: 1) формат спостереження; 2) кількість виборчих кампаній, які спостерігалися; 3) кількість спостерігачів; 4) наявність об'єднаної місії спостереження; 5) оцінка легальної бази виборів у разі відсутності експертизи Венеціанської комісії; 6) позитивна, негативна чи нейтральна оцінка виборчої кампанії. При комплексному розгляді вони дають змогу міжнародній спільноті визначити легітимність органів, сформованих шляхом виборів. Прояви індикаторів розглядаємо на тлі прояву геополітичних чинників і напрямків зовнішньополітичної орієнтації РФ.

Під час виборів у РФ БДІПЛ використовувало переважно один формат спостереження за виборами, а саме - місії спостереження (МС). Здебільшого виборчі кампанії спостерігали в повному

обсязі - у передвиборчий період, у день голосування, на стадіях оголошення результатів і можливого оскарження виборів.

Незалежно від формату спостереження експерти БДІПЛ прагнуть оцінити наявність умов для проведення виборів у державі відповідно до прийнятих зобов'язань ОБСЄ й інших міжнародних стандартів демократичних виборів, належного відображення цих зобов'язань у національному законодавстві та, головне, ступінь реалізації останнього. Практичний ефект від спостереження полягає у легітимації влади через вибори і референдуми, визначенні їхніх слабких місць, окресленні напрямків удосконалення, виробленні конкретних і дієвих рекомендацій щодо підтримки проведення демократичних виборів державами-учасницями [1].

На початкових етапах діяльності Бюро з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ) (з 1992 р.) переважало короткострокове спостереження, про повномасштабне спостереження в РФ можна говорити з другої половини 90-х років ХХ ст. Загалом же функціонування місій обмежене обсягом мандата на проведення спостереження за виборами [1]. Мандат на спостереження визначають: п. 8 Копенгагенського документа 1990 р.; Паризька хартія для нової Європи 1990 р.; Документ четвертої зустрічі Ради з безпеки й співробітництва в Європі (НБСЄ) 1993 р. у Римі; Документ Будапештської зустрічі на вищому рівні 1994 р.; Документ Стамбульської зустрічі на вищому рівні 1999 р. (Хартія європейської безпеки); Рішення 14-ї зустрічі Ради міністрів ОБСЄ 2006 р. у Брюсселі та ін.

Оцінка виборчого законодавства РФ упродовж декількох електоральних циклів на рубежі ХХ-ХХІ століть ставала все більш схвальною, а от перебіг виборчого процесу викликав зауваження спостерігачів. Одними з найскладніших були вибори Державної Думи та Ради Федерації 12 грудня 1993 р., проведені після розпуску Верховної Ради Росії 21 вересня 1993 р., і голосування за проектом Конституції РФ, опублікованої 10 листопада 1993 р. РФ є складною державою для здійснення спостереження, бо потребує величезних ресурсів для охоплення майже ста тисяч виборчих дільниць, розташованих в одинадцяти часових поясах. Загальна оцінка виборів спостерігачами була позитивною - як «вільних і демократичних», була зауважена «наявність деяких недоліків», особливості російської виборчої практики,

відмінної від стандартної європейської практики. Наведемо особливу думку члена делегації РЄ Є. Коракаса, який вважав вибори нелегітимними, оскільки: 1) вони були незаконно призначені Президентом Б. М. Єльциним унаслідок скасування чинної Конституції та розпуску Верховної Ради (законно обраної виборцями 1990 р.) без належних повноважень, що є державним переворотом; 2) склад Центральної виборчої комісії був призначений президентом особисто, що суперечило законодавству; 3) на референдум був винесений тільки один проект конституції, який було суворо заборонено критикувати (інші два залишилися поза увагою); 4) функціонування Верховного Конституційного суду було призупинене до виборів нової Думи, щоб виключити будь-яку можливість апеляції; 5) офіційні остаточні результати містили розбіжності за кількістю виборців у кілька мільйонів голосів, а тому ці вибори не були ані вільними, ані демократичними (Дос.7038). Той факт, що ці міркування залишилися без уваги, можна пояснити, напевно, все ж прагненням РЄ до стабільності величезної російської держави, що вважали можливим у разі припинення боротьби за владу внаслідок надзвичайного посилення президентської влади за новоприйнятою Конституцією. Сподівання мирного врегулювання в Чечні, встановлення законності та порядку переважали над прагненням неухильного дотримання демократичних принципів. Протистояння опозиції засиллю Комуністичної партії в Думі, посилення Ради Федерації та децентралізація 89 суб'єктів федерації вселяли надію на демократичний розвиток державних структур і дали можливість зовнішньополітичній легітимації новообраної влади РЄ.

Проведення дострокових виборів у Росії (1995 р.) зумовлювало прийняття виборчих законів поспіхом, що не сприяло їх якості, на це вказували міжнародні спостерігачі. Проте, зовнішній вплив усе ж сприяв демократизації виборчого процесу в Росії: 17 грудня 1995 р. Державну Думу Росії обирали вже за змішаною пропорційно/мажоритарною системою. На виборах спостерігачі відзначали такі порушення: відсутність належної реєстрації виборців; втручання регіональних влад у виборчий процес; ненадання спостерігачам примірників протоколу підрахунку голосів; відсутність положень про безпеку виборчих бюлетенів після підрахунку; недосконалість, недостатність і непрозорість фінан-

сування виборчих кампаній; відсутність законів про політичні партії; підкуп виборців. Спостерігачі за виборами, як правило, не в змозі виявити прийоми або окремі факти шахрайства. Однак, незважаючи на значні порушення в Чечні, висновок міжнародних спостерігачів був позитивним. До того ж це були «перші парламентські вибори в історії Росії, які проводилися відповідно до правил, встановлених парламентом, а не президентом чи царем». Після президентських виборів 3 липня 1996 р. представники від ПАРЄ засвідчили «прогрес у проведенні демократичних виборів» у РФ, що й дало їй можливість отримати членство в РЄ. Така позиція була пояснена перспективою майбутнього урегулювання конфліктів, «стабілізації політичної ситуації в Росії, яка має велике значення». З цього часу вибори контролюють у процесі демократичного моніторингу держав-членів.

Як тільки мети набуття членства в РЄ було досягнуто, розпочався зворотній процес «дедемократизації» виборчого процесу. Зовні наголошували на наблизенні правових норм про вибори до європейських демократичних стандартів, але політичні реалії полягали в їх недотриманні. У РФ «спадкоємець» Б. Єльцина В. Путін докладав зусиль із забезпечення електоральної легітимації влади, особливо міжнародною спільнотою. Саме спостерігачі за парламентськими виборами в РФ 19 грудня 1999 р. відзначали своєчасність проведення виборів відповідно до Конституції, політичний плюралізм, організованість головування. Проте, жорстке протистояння 26 політичних партій на виборах відбувалося «вільно, але несправедливо, тому, що комерційні угруповання та політичні кола використовували свій вплив на деякі засоби масової інформації, щоб ввести в оману виборців», а виборча кампанія в російських ЗМІ була не тільки «абсолютно несправедливою, а й часто перебувала «на межі наклепу» [3].

Президентські ж вибори 2000 р. були проведені на основі нового Федерального виборчого закону, прийнятого в грудні 1999 р. В. Путін, виконуючи обов'язки президента, мав майже повний контроль над урядом і Думою, широку народну підтримку, тобто достатнє підґрунтя для внутрішньополітичної легітимації. Тому на початку виборчої кампанії, незважаючи на війну в Чечні, він отримав кредит довіри у РЄ. Однак після зростання рейтингів лідера партії «Яблоко» Г. Явлінського спостерігачі відзначали на-

клепницькі кампанії, «замовну, платну журналістику, нерівний доступ до телебачення, тиск на незалежні ЗМІ, що не дало можливості «забезпечити об'єктивну інформацію про передвиборну кампанію та кандидатів [3], а також раптове збільшення явки, за даними ЦВК, з 46,3 % о 18.00 в день виборів до 54 % за годину. Делегація рекомендувала подальше ретельне спостереження електронної передачі результатів виборів. Загальний висновок: «вибори в день голосування були вільні; їх результати слід розглядати як вільну волю російського народу, хоча кампанію не можна розглядати як справедливу» [3].

Орієнтація на міжнародні стандарти при вдосконаленні виборчого законодавства спостерігалася й далі. Парламентські вибори 17 грудня 2003 р. РФ проводилися вже на основі Виборчого кодексу, що став «всеосяжним правовим механізмом, який забезпечує потенціал для демократичного виборчого процесу». Проте загальний висновок був невтішним: «вибори були добре організовані, але не відповідали багатьом вимогам ОБСЄ і РЄ, що ставить під питання готовність Росії рухатися в напрямку європейських стандартів ... Вибори до Думи 2003 р. показують, що просування Росії до демократії сповільнилося. Багатопартійна демократія в Росії існує і вибори можна вважати вільними, але, звичайно, несправедливими» [3]. Наголошувалося на необхідності активізувати співробітництво між Росією та РЄ зі створення незалежної системи суспільного мовлення, вільної від впливу держави та контролю і не маніпульованої залежно від корпоративних чи інших інтересів.

З часу «помаранчевої революції» в Україні 2004 р. Росія стала «невтомно працювати» над залученням країн пострадянського простору до своєї сфери впливу й уже без особливої зацікавленості ставилася до спостереження від ПАРЄ, ОБСЄ, звинувачуючи їх у «подвійних стандартах». Водночас, на думку Н. Попеску, вона продовжує «створювати альянси з пострадянськими державами, втручатися в регіональні політики та експортує свою модель корумпованих режимів в інші країни», при цьому маніпулюючи концепцією «суверенної демократії».

Моніторинговий комітет РЄ висловлював сподівання щодо прагнення РФ використовувати допомогу міжнародних організацій у спостереженні за виборами за умови повної співпраці з ОБСЄ/БДПЛ на парламентських виборах 2007 р. і президент-

ських 2008 р. Це було зумовлене зниженням рівня демократичності виборчого законодавства. Йдеться про значно вищий, виборчий бар'єр (7 %), «подвійний поріг» вимог для політичних партій, представлених у 50 регіонах Росії, заборону виборчих коаліцій, зниження де-факто мінімальної кількості учасників, представлених в Державній Думі, з чотирьох до двох тощо. Практично в Росії спостерігалось обмеження представництва опозиційних партій у законодавчому органі.

Загалом, за весь час існування, ОБСЄ направила до РФ близько десяти місії спостереження за виборами а також найбільшу кількість спостерігачів, в порівнянні з іншими державами. Ці місії здебільшого функціонували в тісній співпраці з місіями від ПА ОБСЄ, Ради Європи та ін. Така кількість МС підтверджує висновки дослідників щодо нереалізованості планів 2006 р. колишнього Голови ОБСЄ К. де Гюхта урівноважити три «кошики» ОБСЄ (воєнно-політичний, економічний, гуманітарний). Не завжди їх діяльність відбувалася в атмосфері сприяння. Відомий факт, коли БДІПЛ відмовилося від спостереження виборів до Державної Думи Федеральних Зборів Росії 2 грудня 2007 р., пояснюючи це затримкою оформлення віз спостерігачам та отриманням запрошення всього за місяць до виборів, що унеможливило розгортання повномасштабної місії й належного виконання своїх функцій. РФ звинувачувала БДІПЛ в одноосібному прийнятті рішень, зокрема і щодо відмови від спостереження за виборами, Директором БДІПЛ/ОБСЄ К. Штрохалом.

Росія розцінила цю відмову як «безпрецедентну та категорично неприйнятну акцію, що виходить за рамки мандату БДІПЛ та загальноприйнятих процедур у роботі міжнародних організацій» і звинуватила Бюро в прагненні за підтримки певних міжнародних акторів привласнити собі «наднаціональні функції, якими його ніхто не наділяв». Як альтернативу пропонували затвердити колективним органом ОБСЄ розроблений Росією, Вірменією, Білоруссю, Казахстаном, Киргизстаном, Таджикистаном, Узбекистаном Статут ОБСЄ і єдині правила та процедури спостереження за виборами, які б «забезпечували об'єктивність, рівноправність, прозорість, професіоналізм, географічну збалансованість, а також деполітизований, чисто тех-

нічний характер» [2]. Проте Рада міністрів іноземних справ ОБСЄ не пристала на цю пропозицію.

Окремі російські політики та світова громадськість загалом розцінили дії БДІПЛ як: 1) невідповідність виборів у Росії демократичним стандартам і відсутність необхідності їх спостерігати; 2) результат цілеспрямованої політики російської влади, зорієнтованої на створення перепон діяльності спостерігачам (встановлення квоти для спостерігачів (300)); 3) зниження легітимності новообраного парламенту й «черговий удар по репутації В. Путіна», який переконаний, що ОБСЄ обслуговує інтереси винятково окремих країн. Однак висновки понад 400 спостерігачів від ПА ОБСЄ, Ради Європи та ін. були, за результатами спостереження, негативними, оскільки вибори «не були чесними», хоча В. Путін наголошував на підвищенні легітимності Державної Думи, оскільки в ній представлені партії, за які проголосували 90 % громадян Росії. Загалом Росія, як показали подальші події, дотримувалася конфронтаційного підходу щодо БДІПЛ/ОБСЄ.

Отже, спостереження від БДІПЛ/ОБСЄ виконувало низку легітимаційних функцій: контрольню-наглядову, удосконалення законодавства, інформаційну, попередження конфліктів. Усі національні вибори в РФ, щодо яких велося спостереження, отримали загальну позитивну оцінку, що свідчить про значущість для міжнародної спільноти виборчих процесів у РФ і керування в оцінках, насамперед, критерієм політичної доцільності. Основні етапи набуття членства РФ в європейських організаціях тісно взаємопов'язані з динамікою демократизації виборчих процесів. Пік відповідності демократичним стандартам припадає на моменти набуття статусу «спеціально запрошеного гостя», членства в РЄ. Подальший розвиток залежить від зацікавленості у зовнішньополітичній легітимації у ході виборів, від темпів демократизації і низки геополітичних чинників. РЄ, з подачі ОБСЄ, використовуючи позитивні та негативні санкції, застосовує тактику зовнішньополітичної електоральної легітимації держав перехідного періоду в напрямку їх неухильного демократичного реформування, керуючись станом внутрішньополітичної електоральної легітимації та, насамперед, геополітичними чинниками.

Список використаних джерел

1. БДИПЧ. Руководство по наблюдению за выборами. Издание 6-е [Электронный ресурс] / Пер. с англ. Виктора Стегния. – Warsaw : Agencja KARO, 2010. – Режим доступа: <http://www.osce.org/ru/odihr/elections/78697>
2. Выступление Постоянного Представителя России А.Н. Бородавкина на заседании Постоянного совета ОБСЕ 22 ноября 2007 года по теме неучастия БДИПЧ в международном наблюдении за выборами в Государственную Думу Федерального Собрания Российской Федерации. Комментарий МИД России по поводу неучастия БДИПЧ ОБСЕ в наблюдении за парламентскими выборами в России [Электронный ресурс]. – Режим доступа. – http://www.mid.ru/brp_4.nsf/sp/A820DA921D535E76C325739C004AB0E4.
3. Organization of Security Cooperation in Europe (OSCE) [Electronic resource]. – Available at: <http://www.osce.org>.

Наталія Нечаєва-Юрійчук

Прикордоння у системі міжнародної безпеки: уроки кінця ХХ - початку ХХІ століття

Однією з найбільш актуальних проблем сучасного світу є проблема безпеки. Поняття безпеки наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття пройшло певну трансформацію і нині набуло значно ширшого звучання. Аналізуючи зміни у безпековому просторі на прикладі України, звертаємо увагу на дедалі зростаючу роль інформаційної складової у формуванні національної політики безпеки та оборони. В останні кілька років Україна зіштовхнулася з новими викликами, пов'язаними у першу чергу з порушенням територіальної цілісності та суверенітету нашої держави. У 2014 році соціологічною службою Центру Разумкова було проведено дослідження «Громадяни України про безпеку: оцінки, загрози, шляхи вирішення проблем», результати якого засвідчили, що більшість опитаних визнають наявність загрози в Україні сепаратизму (76%), зростання екстремізму (62,9%), протистояння між різними регіонами України (62,5%), міжнародного тероризму (61,4%) [1].

Власне, загрози, визначені українськими громадянами, є спільними для жителів багатьох країн сучасного світу, які на початку III тисячоліття зіштовхнулися з усвідомленням власної незахищеності перед політичними й інформаційними викликами

колективній та індивідуальній безпеці. Особливе місце у питаннях гарантування / порушення територіальної цілісності та безпеки посідає прикордоння, яке з одного боку може виступає своєрідним містком між різними державами, а з іншого - об'єктом перманентного впливу більш агресивного політичного актора. Поліетнічний склад населення прикордонних територій є своєрідним агентом змін, які можуть бути зорієнтовані як на стабілізацію, так і на дестабілізацію суспільно-політичної ситуації у тому чи іншому регіоні.

Більшість сучасних етнічних та національних конфліктів мають свої корені в історичному минулому. І саме історичний фактор може вважатися однією з найважливіших причин подібних конфліктів. Так, наприклад, на початку ХХ ст., після завершення І світової війни, був проголошено право націй на самовизначення, яке стало одним із основоположних та найбільш суперечливих принципів формування сучасної політичної карти світу. Цим правом змогли скористатися такі сусіди України, як Польща, Чехословаччина, але аж ніяк не сама Україна. Упродовж ХХ століття територія України неодноразово змінювалася. Спершу вона була поділена між чотирма різними державами, а згодом переважна більшість етнічних українських земель була включена до складу УРСР, яка проіснувала у рамках СРСР до 1991 року.

Після розпаду соціалістичної системи та СРСР відбулися кардинальні зміни на політичній карті світу та у світовій політиці. Спершу здавалося, що світова політика повинна стати багатосторонньою, однак і наприкінці ХХ-го, і на початку ХХІ століть залишаються політичні актори, які прагнуть відігравати провідну роль у світовій політиці та зберігати домінування у ряді регіонів, в тому числі використовуючи відверто агресивну зовнішню політику. Мова йде в першу чергу про Російську Федерацію, яка після розпаду Радянського Союзу намагається зберегти свій вплив на пострадянському просторі, активізуючи при цьому зусилля на підтримку російської культури у тій чи іншій державі, зокрема, і в Україні [Див.: 2].

І хоча наприкінці ХХ століття РФ пережила складні часи, включаючи дефолт, що не могло не вплинути на її позиції у світовій політиці, на початку ХХІ століття Росія відновила свій економічний та політичний потенціал і знову почала змагатися зі США за лідерство у світі. Особливо яскраво це проявилось у по-

діях 2008 року в Грузії та 2014 року в Україні. Однак перш, ніж перейти до подій сучасних, звернемося до подій новітньої історії новоутворених після 1991 року держав.

У ході розпаду СРСР на колишньому радянському просторі загострилися протиріччя у ряді республік даного державного утворення. Одним із перших таких конфліктів став конфлікт у Молдові, де Придністров'я оголосило своє прагнення до автономії. Особливе місце серед причин сепаратизму в Молдові посідає політизація молдовської етнічності, поширення уніоністських ідей у колишній Молдові, що призвело до ряду змін як на законодавчому, так і на виконавчому рівні. Особливе несприйняття у середовищі російськомовних громадян Молдавії отримав закон «Про повернення молдавській мові латинської графіки» та проголошення молдовської мови офіційною. Як наслідок, російськомовна еліта Придністров'я, підпорядкована в першу чергу Москві, виступила проти будь-яких змін у республіці. Останнє підтримала Москва, що в кінцевому підсумку призвело до введення російських військ на територію Придністров'я та проголошення незалежності останнім. Упродовж усього існування ПМР РФ підтримує його фінансово, енергетично, політично. Дане квазі-утворення є абсолютно залежним від Москви і сьогодні активно використовується для тиску на РМ щодо вектору зовнішньої політики останньої [Див.: 5].

Подібну роль зіграла РФ і на Кавказі. Під час Нагорно-Карабаського конфлікту, який характеризується відкритим військовим протистоянням між Вірменією та Азербайджаном, Російська Федерація виступала як «посередник» та «миротворець», що водночас підтримував Вірменію у зазначеному конфлікті [Див.: 3].

Найбільш гострим та відкритим протистоянням між РФ та колишніми пострадянськими республіками стала війна між Росією та Грузією у 2008 році. У серпні 2008 року РФ відкрито ввела війська на територію суверенної Грузії, підтримала сепаратистські настрої абхазів та південних осетинців [Див.: 4]. Як наслідок, заморожений конфлікт, вирішення якого у найближчій перспективі не передбачається. Однією з причин відкритого протистояння між Москвою та Тбілісі стало проголошення останньою євроатлантичного курсу та прагнення отримати ПДЧ у НАТО.

Таким чином, бачимо, що ескалація конфліктів на пострадянському просторі значною мірою зумовлена прагненням колиш-

ніх республік до справжньої автономії та докорінної зміни вектору зовнішньої політики. Подібна ситуація спостерігається і в Україні. Події на Майдані у листопаді 2013-лютому 2014 років призвели до зміни влади та проголошення курсу на європейську інтеграцію України. Як наслідок, активізація сепаратистських настроїв у Криму та подальша анексія півострова РФ, проголошення Луганської та Донецької «народних республік», керівництво яких контролюється Москвою, та подальша військова агресія з боку РФ в Україну. Отже, на початку XXI століття світове співтовариство зіштовхнулося з новими викликами та загрозами, в яких прикордоння як сфера прямого й опосередкованого впливу різних держав перетворюється на один із ключових факторів сучасної геополітики.

Список використаних джерел

1. *Громадяни України про безпеку: оцінки, загрози, шляхи вирішення проблем. Результати соціологічного дослідження.* – К., 2014. – 22 с. С.2.
2. *Заходи Російської Федерації з підтримки російської культури в Україні [Електронний ресурс].* – Режим доступу: https://history.vn.ua/journal/43_11/9.html
3. *Казимиров В.Н. Мир Карабаху /В.Казимиров.* – М.: *Международные отношения*, 2009. – 455 с.
4. *Киридон А.М., Троян С.С. Російсько-грузинський конфлікт серпня 2008 року: історико-політологічний аналіз / А.М.Киридон, С.С.Троян.* – Київ-Рівне: *РІС КСУ*, 2009. – 80 с.
5. *Нечаєва-Юрійчук Н.В. Придністров'я як фактор впливу на Республіку Молдову та Україну / Н.Нечаєва-Юрійчук // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей.* – Чернівці: *Чернівецький національний університет*, 2015. – Том 31-32. – С.58-64.

**Наталія Стрельчук,
Катерина Дронь**

Співробітництво України та Молдови з питань охорони державних кордонів

Оформлення державного кордону між Україною і Республікою Молдова після проголошення республіками незалежності виявилося досить складним питанням. Відповідно до радянських документів, у 1940 р. між колишніми УРСР і МРСР був установлений

кордон, за яким Молдова не мала виходу до моря. Перебуваючи у складі єдиної держави, Україна і Молдова не мали обладнаної лінії кордону і перепускних постів. Сьогодні довжина кордону між Україною і Республікою Молдова становить 1 222 км, у т. ч. 955 км сухопутного ордону, а 267 км – річкового. Уздовж молдовсько-українського кордону діє 67 контрольно-пропускних пунктів трьох категорій: міжнародні – для перетину державного кордону особами і транспортними засобами, що належать будь-якій державі; міждержавні – для перетину державного кордону особами і транспортними засобами з Республіки Молдова і України; а також локальні КПП – для перетину кордону громадянами Республіки Молдова і України, які проживають у суміжних адміністративних районах. Ситуацію ускладнює те, що 445 км кордону – це кордон із самопроголошеною Придністровською Молдавською Республікою (ПМР), над яким Уряд РМ не має повного контролю. Тут розташовані 25 контрольно-пропускних пунктів. Саме через збройний конфлікт у Придністров'ї реальні дії щодо облаштування україно-молдовського кордону розпочалися лише з 1994 р. У 1992 р. Президент України Л. Кравчук видав Указ «Про заходи щодо охорони державного кордону України з Республікою Молдова». Відповідно до цього Указу, українськими військовими та прикордонниками створювалася 50-кілометрова зона особливого режиму на ділянці Придністровського конфлікту. Зазначимо, що Україна, як і абсолютно усі країни світу, не визнає «ПМР» суверенною державою. Це утворення «визнали» тільки створені за підтримки російських військових фейкові «республіки» «Абхазія», «Південня Осетія» (обидві – територія Грузії) та «Нагірний Карабах».

У листопаді 1994 р. між Україною і РМ підписана угода «Про співробітництво з прикордонних питань» і створена Спільної комісія з питань делімітації українсько-молдавського кордону. Під час її подальших засідань було узгоджено проект проходження на карті п'ятої частини кордону. Основною проблемою стало окреслення початкової точки державного кордону на півдні у районі гирла р. Прут. Київ стояв на позиціях, що українсько-молдавський кордон визначається за домовленостями 1940 р., де записано, що він виходить на р. Прут, залишаючи с. Джурджулешти в Молдавській РСР. Проте Молдова наполягала на тому,

що кордон має виходити на р. Дунай, бо це давало їй можливість отримати вихід до Чорного моря [4].

1 березня 1995 р. уряд Молдови надав чинності Угоді «Про співробітництво з прикордонних питань», що дозволило розпочати роботу з делімітації і демаркації державного кордону. Після тривалих переговорів розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 березня 1998 р. було затверджено Директиви з делімітації державного кордону з Республікою Молдовою. В основному питання кордону було врегульовано під час візиту Президента Молдови П. Лучинського до Києва у серпні 1999 р. і підписання договору «Про державний кордон Молдови і України» [1]. За цим Договором увесь українсько-молдовський кордон залишався беззмінним. Лише на південній спірній точці Молдова отримала вихід до р. Дунай, в районі с. Джурджалешти, а в с. Бессарабська кордон углиблювався в українські землі ділянкою у 80 га. Окремим протоколом до угоди передбачалась передача Україні у власність 7,7 км автодороги Одеса - Ізмаїл, що проходила по молдавській території. Неузгодженими залишилися питання проведення демаркації центральної частини українсько-молдовського кордону (Придністровський сегмент), ділянок у районі с. Джурджулешти та буферного гідровузла Дністровської ГЕС-2, а також винесення на місцевість лінії державного кордону між трьома делімітаційними точками [4].

Молдова отримала частку української землі, з якої 430 м - річковий берег, і вийшла до р. Дунаю. У районі с. Джурджулешти РМ розпочала будівництво нафтотерміналу. Завдяки цьому Молдова сьогодні має дунайський порт, придатний для річкових і морських суден. Міжнародний Вільний порт Джурджулешти (МВПД) - це єдиний важливий регіональний вузол логістики на кордоні з ЄС з доступом до авто- і залізничних шляхів. Вся територія Джурджулешти у 120 га є вільною економічною зоною до 2030 р., тут зареєстровано понад 30 резидентів. Таким чином, завдячуючи Україні Молдова дістала вихід до узбережжя Дунаю і стала морською державою. Одним із фактів порушення державного кордону України з боку Молдови було встановлення молдовського прикордонного поста на українській Дністровській ГЕС (2003 р.)

Зауважимо, що ситуація залишалася досить складною до укладання «Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Рес-

публіки Молдова про спільне патрулювання українсько-молдовського державного кордону», яка затверджена Постановою КМ № 366 від 10.05.2012 р. [5]. У червні 2012 р. підписано «Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України та Прикордонною службою Республіки Молдова про організацію спільного патрулювання на українсько-молдовському державному кордоні» [3], але спільне патрулювання стало можливим тільки у 2017 р., після робочого візиту до Кишинева Прем'єр-міністра України В. Гройсмана та його зустрічі із Прем'єр-міністром Молдови П. Філіпом. У рамках переговорів делегації України й Молдови підписали низку важливих двосторонніх документів [7]. Зокрема, відповідно до наданих повноважень Урядами двох країн, Голова Державної прикордонної служби України П. Цигикал та начальник Генерального директорату прикордонної поліції МВС Республіки Молдова Ф. Лекарь підписали Угоду між КМУ та Урядом РМ про спільний контроль осіб, транспортних засобів, товарів та предметів у спільних пунктах пропуску через українсько-молдовський державний кордон.

Угода про спільний контроль на кордоні - це частина Плану заходів з організації спільної оперативної охорони державного кордону з державами-членами ЄС - Республікою Польща, Словацькою Республікою, Румунією, Угорщиною, а також з Республікою Молдова. Під час опрацювання нового проекту Угоди за основу було взято європейський проект, який враховує сучасну практику організації спільного контролю та міжнародні принципи «єдиного вікна», «єдиної зупинки», вибіркової перевірки транспортних засобів та товарів і спрямований на створення комфортних умов для подорожуючих. При цьому вона дозволить запроваджувати спільний контроль в усіх міжнародних та міждержавних пунктах пропуску на українсько-молдовському державному кордоні. Офіційний Київ також обговорив з Кишиневом встановлення спільного митного та прикордонного контролю на всій протяжності кордону між Україною та Молдовою.

17 липня 2017 р. Президент України Петро Порошенко та прем'єр-міністр Молдови П. Філіп відкрили на українсько-молдовському державному кордоні в Одеській області пункт пропуску «Кучурган», що дуже обурило Росію, оскільки при цьому не було

враховано позицію так зв. «ПМР». Прикордонні та митні служби України та Республіки Молдова розпочали спільно здійснювати прикордонний та митний контроль. На початковому етапі прикордонники Республіки Молдова будуть знаходитись на напрямку в'їзду в Республіку Молдова (виїзду з України), а митники – на напрямку виїзду з Республіки Молдова (в'їзду в Україну). Це дозволить покращити взаємодію між прикордонними та митними службами України та Молдови; сприятиме збільшенню товарообміну між двома країнами та дозволить вести мову про новий рівень українсько-молдовських відносин. Це результат раніше досягнутої домовленості, за якою придністровським компаніям заборонений транзит через територію України товарів, що підпадають під фітосанітарний контроль, якщо вони не оформлені в Національному агентстві безпеки продуктів харчування Республіки Молдова, тобто відповідно до молдовського законодавства.

Як повідомляє «Радіо Свобода», Придністровська преса називає запроваджені заходи «блокадою» і підраховує збитки: нібито оформлення вантажів за новими правилами коштуватиме компаніям 38 млн доларів на рік, що можна порівняти з 6 % від ВВП Придністров'я. З Тирасполя лунають заклики обговорити те, що відбувається, у міжнародному форматі «5+2» (Молдова, Придністров'я, Росія, Україна, ОБСЄ, а також спостерігачі від Євросоюзу і США). Але, наприклад, у ЄС вважають, що це стосується виключно двох країн, України і Молдови, про чії кордони йдеться [7].

7 грудня 2017 р. вперше розпочалося спільне патрулювання на ділянці відділу «Велика Кісниця» Могилів-Подільського загону і продовжилося по «зеленому» кордону, що охороняється відділами «Студена» та «Болган». Ці підрозділи охороняють державний кордон України з Придністров'ям протяжністю близько 50 км. Спільні патрулювання на центральній ділянці українсько-молдовського кордону, так званому Придністровському сегменті, за участю молдовських колег – є новою формою охорони кордону, яка спрямована на протидію транскордонній злочинності. Прикордонники обох країн, які здійснюють охорону українсько-молдовського рубежу, пройшли навчання та опанували юридичні і практичні тонкощі здійснення такого виду прикордонної охорони. Варто зазначити, що спільні патрулювання проходять

виключно з української сторони і у 2016 р. кордон патрулювали 1290 спільних прикордонних патрулів [8].

Важливим етапом у розвитку двосторонніх відносин є також те, що Україна та РМ домовилися про повернення осіб, які нелегально перетинають кордон. Так, 6 жовтня 2017 р. главою МВС Молдови О. Жизданом і керівником ДМС України М. Соколикком підписано «Угоду про реадмісію». 16 грудня 2017 р. Угоду про реадмісію ратифікував Парламент Молдови. Угода містить принципи і норми регулювання процедури реадмісії в обох країнах і взаємні зобов'язання Києва та Кишинєва приймати назад власних громадян, а також громадян третіх країн та осіб без громадянства, які незаконно прибули на територію однієї країни з іншої.

Проблемою україно-молдовського кордону, як україно-румунського є величезний потік контрабанди. Про потужність контрабандних потоків свідчить той факт, що Євросоюз організував спеціальну місію моніторингу українсько-молдавського кордону EUBAM (European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine – Місія Європейського союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні), яка розпочала свою роботу у 2005 р. Це – консультативно-технічний орган зі штаб-квартирою в Одесі (Україна) [2]. Правовою основою EUBAM є Меморандум про взаєморозуміння, підписаний наприкінці 2005 р. Європейською Комісією та Урядами Республіки Молдова та України, а керівним органом Місії є Консультативна Рада. Мандат Місії продовжувався вже п'ять разів (у 2007, 2009, 2011, 2015 та 2017 роках). Діючий нині мандат завершується 30 листопада 2020 р. [2]. Цілями Місії є забезпечення впровадження практик Інтегрованого управління кордоном на молдовсько-українському кордоні, допомога урядам Молдови та України у боротьбі з транскордонною злочинністю, сприяння мирному врегулюванню придністровського конфлікту за допомогою заходів щодо зміцнення довіри та моніторингової присутності на придністровській ділянці молдовсько-українського кордону.

Незаконне переміщення тютюнової продукції включно з контрафактними виробами на молдовсько-українському кордоні є на даний час найсерйознішим ризиком безпеки. У результаті цього Державний бюджет України та країн ЄС втрачає млн євро (відповідно до оцінки OLAF цей показник становить 10 мільяр-

дів євро/рік) [2]. Існує висока вірогідність незаконного переміщення цигарок з Молдови до України, особливо на центральному сегменті кордону. Аналіз ймовірного переміщення цигарок в Придністров'я свідчить про те, що поставки тютюнової продукції значно перевищують потенційний попит на придністровському внутрішньому ринку (населення становить близько 500 тис. осіб). Це дозволяє зробити висновок, що ця продукція переміщується на значно більший ринок в Україну, а також транзитом через Молдову в ЄС [2].

Таким чином, для безпеки україно-молдовського кордону, як й для інших кордонів нашої держави, важливим є запровадження європейських стандартів в охороні кордону, ефективна протидія контрабанді, незаконній міграції та іншим ризикам у сфері безпеки. Для цього необхідно як удосконалення законодавства України і його адаптація до законодавства країн ЄС, вдосконалення діяльності ДПСУ, приведення її у повну відповідність до європейських стандартів, а також розвиток міжнародної співпраці, в першу чергу із країнами сусідами¹.

Список використаних джерел

1. *Договір між Україною і Республікою Молдова про державний кордон. Договір ратифіковано Законом N 1633-III (1633-14) від 06.04.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/498_046*
2. *Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні (EUBAM). – Режим доступу: <http://eubat.org/ua/who-we-are/>*
3. *Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України та Прикордонною службою Республіки Молдова про організацію спільного патрулювання на українсько-молдовському державному кордоні – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/498_154*
4. *Романуха О.М. Делімітація сучасного кордону України /О.М. Романуха [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/33239/57-Romanukha.pdf?sequence=1>*
5. *Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова про спільне патрулювання українсько-молдовського державного кордону» була затверджена Постановою КМ № 366 від*

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Держаного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом Ф 77/127-2017 «Соціокультурні та соціополітичні процеси у прикордонні України-Румунії-Молдови: історична пам'ять, міжетнічні контакти, потенціал».

- 10.05.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/498_153
6. Україна і Молдова контролюватимуть транзит товарів із і до Придністров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28532127.html>.
 7. Україна та Молдова підписали Угоду про спільний контроль, яка враховує європейську практику та міжнародні принципи. Державна Прикордонна Служба України [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <https://dpsu.gov.ua/ua/Ukraine-ta-Moldova-pidpisali-Ugodu-pro-spilniy-kontrol-yaka-vrahovu-vropeysku-praktiku-ta-mizhnarodni-principi/>
 8. Українські та молдовські прикордонники вперше разом вийшли на охорону кордону, що межує з Придністров'ям. 8 грудня 2017 р. – Режим доступу: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/Ukrainski-ta-moldovski-prikordonniki-vpershe-razom-viyshli-na-ohoronu-kordonu-shcho-mezhu-z-Pridnistrovyam>.

Олена Смитюх

Соціально-економічні наслідки міжнародної трудової міграції для країн-донорів

Міжнародна міграція робочої сили є процесом переміщення працездатного населення з однієї країни в іншу з метою працевлаштування. Вона охоплює взаємопов'язані процеси еміграції, імміграції та рееміграції й набуває багатьох форм (постійної, тимчасової, маятникової, добровільної й примусової, легальної й нелегальної).

Сучасна міжнародна трудова міграція має характерні особливості, зумовлені глобалізацією світової економіки, розвитком інтеграційних процесів, науково-технічним прогресом. До основних належать стрімке зростання масштабів і розширення географії міжнародної трудової міграції, посилення «відпливу інтелекту», зростання обсягів міграційного капіталу, підвищення ролі державного і міжнародного регулювання трудової міграції.

На відміну узагальнених економічних наслідків міжнародної трудової міграції для країн-донорів і країн-реципієнтів, проаналізованих за теоретичними моделями, її реальні соціально-економічні наслідки охоплюють багато інших не врахованих моделями аспектів. Вони відрізняються для країн імміграції і країн еміграції.

ції, включають вигоди і витрати (позитивні й негативні наслідки), а іноді є досить суперечливими і неоднозначними.

Витрати та вигоди приймаючої країни часто є дзеркальним відображенням позитивних і негативних наслідків міграції робочої сили для країн її експорту.

До позитивних наслідків міжнародної трудової міграції для країн-донорів належать:

- зменшення напруги на внутрішньому ринку праці завдяки експорту відносно надлишкової робочої сили;
- збільшення валютних надходжень за рахунок приватних переказів емігрантів;
- підвищення рівня добробуту сімей мігрантів;
- підвищення рівня кваліфікації та професійних навичок працівників внаслідок набуття передового досвіду за кордоном.

До негативних наслідків міжнародної трудової міграції для країн-донорів відносять:

- зменшення можливостей національного розвитку внаслідок відтоку за кордон кращої, ініціативнішої, мобільнішої частини трудових ресурсів робочої сили, особливо – виїзду вчених і фахівців;
- зменшення надходжень до бюджету внаслідок скорочення числа потенційних платників податків;
- погіршення демографічної ситуації, старіння трудових ресурсів через зменшення частки осіб працездатного та репродуктивного віку;
- соціально-психологічні наслідки руйнування сімей мігрантів, виховання дітей, які залишаються на тривалий час без батьків; адаптації робітників, які повертаються після роботи за кордоном, до місцевих умов праці та життя та ін.

Найвагомішою проблемою для країн еміграції є безповоротні втрати кваліфікованої робочої сили. Україна внаслідок еміграції у 1990-ті рр. втратила 15-20% свого інтелектуального потенціалу. За період реформ країну залишили 70-80% її математиків, 50% фізиків-теоретиків, які продовжують свою діяльність за кордоном. Щорічні втрати України від виїзду науковців і висококваліфікованих фахівців оцінюються у понад 1 млрд. дол. США [1]. Втрати інтелектуального потенціалу посилюють диспропорції

науково-технічного розвитку окремих країн. Ці втрати не надолужуються навіть за умови повернення мігрантів на батьківщину внаслідок ряду причин. По-перше, працюючи за кордоном не за фахом, мігранти втрачають кваліфікацію. По-друге, повернення часто пов'язане зі завершенням трудової кар'єри чи з набутими хворобами, відтак частина мігрантів, що повертаються, вибувають зі складу робочої сили. По-третє, набуті за кордоном знання та вміння часто неможливо використати на батьківщині внаслідок труднощів визнання зарубіжних дипломів, а також внаслідок відсутності механізму визнання кваліфікації, набутої під час практичної роботи, а не навчання.

Неоднозначним є вплив еміграції на ринок праці. З одного боку, спостерігається суттєве зниження рівня безробіття, з іншого - у регіонах масового відпливу мігрантів виникає суттєва нестача представників певних професій: медиків, будівельників, водіїв тощо. Проблема полягає ще й у тому, що емігрують, як правило, найактивніші та найбільш підприємливі особи.

Однак зовсім незначна частина заробітчан вкладають кошти у відкриття чи розширення власного бізнесу. У 2016 р. серед українських заробітчан таких було лише 8%. Переважно мігранти інвестують кошти в торговельні підприємства, кафе, ресторани, готелі. Вагомих капіталовкладень у розвиток аграрного чи промислового виробництва практично не буває. Невисокий підприємницький потенціал мігрантів, які повертаються на батьківщину, обумовлений недостатніми для інвестування сумами заробітків, недостатніми знаннями у сфері підприємництва, поганою поінформованістю щодо бізнесових можливостей і законодавчих вимог, втратою соціальних зв'язків.

Неоднозначно розцінюється й економічний ефект заробітків мігрантів. Грошові перекази емігрантів є важливим джерелом валютних надходжень країни (особливо для малих країн). Суми грошових переказів від емігрантів є доволі великими. Так, грошові перекази до України у 2017 р. становили 8 млрд. дол. США, що майже вдвічі перевищує рівень прямих іноземних інвестицій (3,9 млрд. дол. США).

З іншого боку, міграція негативно позначається на розвитку соціальної сфери. Працюючи за кордоном, мігранти не роблять жодних внесків до соціальних фондів своєї країни, не сплачують

податків. Однак мігранти, які повертаються, та члени їхніх сімей користуються за рахунок держави медичними та освітніми послугами. Мігрантові, який втратив працездатність за кордоном, нараховується пенсія за віком чи за інвалідністю. Таким чином, тягар соціальних виплат трудовим мігрантам та членам їх сімей несе країна-донор.

У країнах-донорах внаслідок виїзду людей репродуктивного віку, порушення сімейних стосунків через тривалу відсутність одного з подружжя, відкладені народження або відмову від народження дітей, погіршення стану здоров'я виникають неминучі демографічні втрати. Загрозу для демографічного розвитку становить перетворення значного сегмента тимчасової міграції на стаціонарну, коли слідом за заробітчанином виїздить їхні сім'ї [1, С.23].

До негативних належать і соціально-психологічні наслідки трудової міграції: девальвація сімейних стосунків, труднощі у побудові міжособистісних взаємин батьків і дітей, соціальне сирітство, емоційні розлади у емігрантів та їхніх родин, пияцтво, поширення споживацьких настроїв серед молоді, яка через батьківські грошові транші з-за кордону втрачає мотивацію до навчання і роботи.

Нарешті, масова еміграція погіршує міжнародну репутацію країни через набуття іміджу держави, не здатної забезпечити нормальні умови праці та стандарти життя для своїх громадян. З боку приймаючих країн часто висуваються політичні та економічні претензії до країн еміграції, особливо у випадку значного припливу нелегальних мігрантів. Зокрема Іспанія, Великобританія, Італія наполягають на застосуванні жорстких санкцій стосовно держав, які не перешкоджають незаконному виїзду своїх громадян до Європи. Надання економічної допомоги країнам, що розвиваються, часто ставиться в залежність від ефективності здійснюваних ними заходів щодо стримування нелегальної міграції.

Список використаних джерел

1. *Майер Дж. М. Міжнародне середовище бізнесу: Конкуренція та регулювання у глобальній економіці / Дж. М. Майер, Д. Л. Олесневич. - К: Либідь, 2002. - 703 с.*
2. *Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. - Львів: Кальварія, 2017. - 164 с.*

Наукове видання

РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ

*Матеріали VIII Міжнародної наукової конференції
(Чернівці, 17 квітня 2018 р.)*

Науковий редактор *А. М. Круглашов*
Технічний редактор *І. В. Цікул*

Літературний редактор *Н. Ю. Ротар*
Коректор *М. М. Токарюк*
Комп'ютерна верстка *С. І. Антонової*

Матеріали друкуються в авторській редакції

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 15,35. Наклад 100 прим. Зам. № 1284.

Видавець та виготовлювач
В И Д А В Н И Ч И Й Д І М
publishing house

Свідоцтво про внесення
до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ЧЦ №1 від 10.07.2000 р.

телефон [0372] 552 943	адреса 58000, м. Чернівці, вул. Радищева, 10	e-mail info@bukrek.net	web-сайт www.bukrek.net
----------------------------------	---	----------------------------------	-----------------------------------